De oude waereld II: Zonsopgang

Israël Querido

bron
Israël Querido, *De oude waereld II: Zonsopgang*. Scheltens & Giltay, Amsterdam, 1920

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/quer002oude02_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

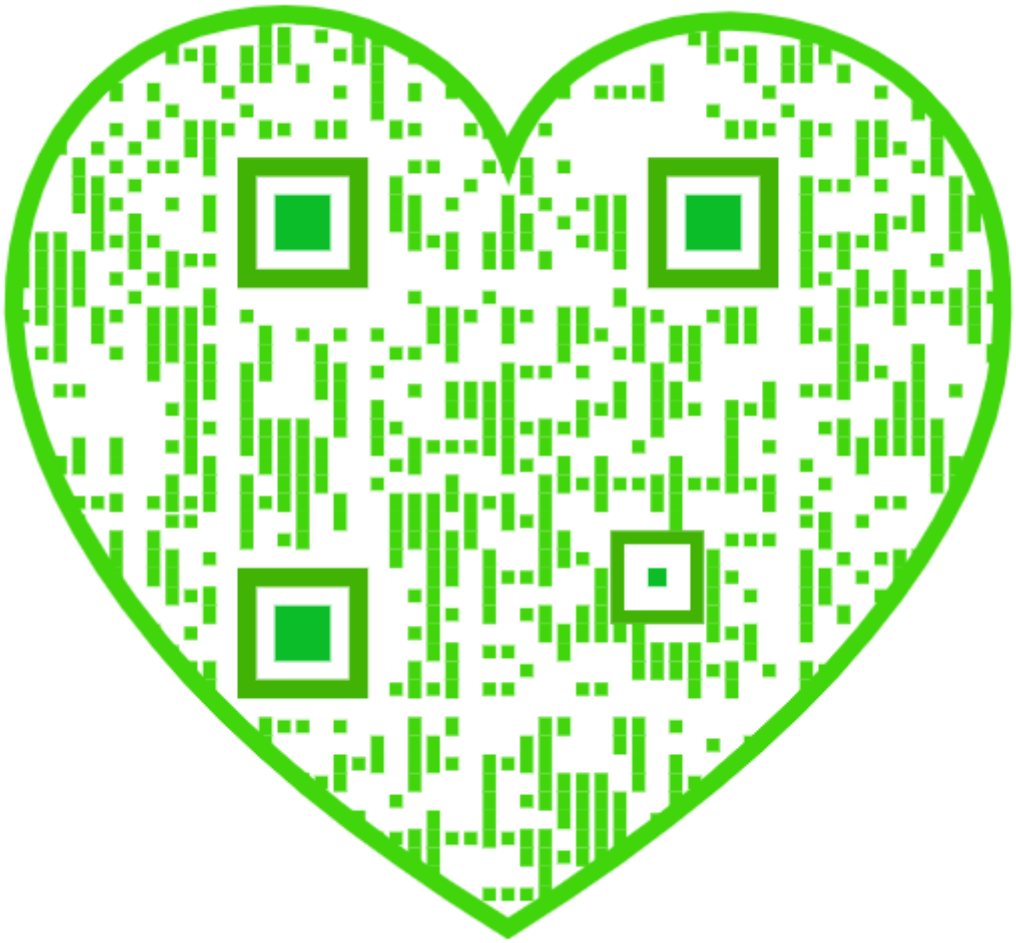

Achaemenied en Aegyptisch opstandeling

Kort na Darius' troons-beslissing, terwijl de Aziatische Gebieder steeds weemlender legerscharen bijeenbracht tegen de muitende Aegyptenaren en satrapen; zich in ongetemden haat al hachelijker voorbereidde tot een vernielingsoorlog met Athene, waarvan óók eens de geweldige bergmuur Bisutun in Perzische, Medo-Scythische en Babylonische ingrifselen zou verhalen, - ging plots uit Pasargadae, de Magiërsstad, de beangstigende maere door het land, van Veroveraar's creatuurlijken dood.

Koningszoon Xerxes wierd nu Alleenheerscher over Medisch-Perzië. De overblijfselen van zijn doorluchtigen vader liet hij zonder stoornis in het

praalgraf ophijschen met de gouden kist, tot den tweeden ommegang nevens Cambyses den Heerscher, bewaakt door de heilig-verknochte lanswerpers, boog- en kokerdragers van zijn naaste lijfwacht. Iets verder wuifde nog het zoele palmengroen van Pasargadae's hoftuin, waar middenin zich verhief, het koningsgraf van den goddelijken Cyrus op het zestrappig terras, heilig in de ruischende stilte der rotsenmassa. Streng en vol eenvoud blokte de vierkante onderbouw der witschitterende marmersteenen naar boven. Smalpoortig, op hunne toppen, steunde het graf als een cierloos-overdakt gevelhuis. Verborgen voor den oningewijden blik, gloeyde in de duisterende spelonkendiepte der grafkamer, de gouden sarcophaag van Xerxes' onsterfelijken grootvader, op gouden voeten. Er overheene, in weelderige drift en veelheid, donsden Babylonische en Perzische tapijten. Op de smalle gouden baar ley storeloos de purperen koningsmantel gespreyd als vlindervleuglen, onder een fonkelenden krans van edelsteenen, tusschen tropheeën, drinkbekeren en overwinningswapenen. Alles glansde er gesmoord in schemerschijn, bij het verstarde stilte-gebaar der vazallen, krijgsvoerders en eerdienaren die op het oude muren-beeldhouwwerk tesamen stoetten. Ook

Xerxes liet de beeltenis van zijn edelen vader, den eeuwigen Beheerscher der aarde, in den koningsberg verrijzen. Doch niet meer verlangde hij het ruw-Chaldeeuwsche pyramide-monument waarin Cyrus sliep. De beeltenis van zijn vader liet hij plaatsen tegenover een vierhoekigen vuurtempel, uitgehouwen in den geelwitten rotskalksteen van een drietrappig-hoog terras. Op een ontzachlijk troongestoelte stond de Gebieder, waarvan het voetstuk aan de hoeken opgetooyd met eenhoorns, door torsers, herculische slaven, onderworpelingen en aan elkander gesnoerde rebellen, wierd geschraagd. Kruisvormig en heel hoog in den koningsberg, had Xerxes het grafrelief vlak doen uitbeitelen. In het front stutten vier ongegroefde zuilen met Perzisch stierkapiteel, het postament van het Darius-gestoelte waarboven de koning troonde, de handen in smeek-eerbied en aanbidding, plechtiglijk geheven naar Ahura's zinnebeeld, naar het heilige vleugel- en zonnerad dat er zweefde in den hemel als een straling van klaar goud. Xerxes minde, boven het brandend vuuraltaar tusschen de veerfijne plooyselen der driemaal gevleugelde schijf, Mazda's allegorische halffiguur in haar Medische heerschersdracht, den edelen baard gekruld en wijd-uitgevlochten op den

vromen boezem. Nu ving op den terrastop van het koningsgraf zijn eeuwige vader den stillen en reinen adem van Ahura. Met den troon en den heiligen zegelring, waarop een hachlijke leeuwenjacht in groenen diamant etsscherp uitgesneden stond, - erfde Xerxes ook den gonzenden wrok van zijn goddelijken vader, op Aegypte, het geheimzinnige Nylland, en op Hellas. Toch beheerschte hem nijpender nog, de oorlogende dadendrang zijner heet-eergierige, argwanende moeder Atossa, wijl Xerxes alléén het rebelleerende Chemi wilde straffen en de Hellenen ganschelijk ongemoeyd laten, tégen den onzeglijkjaloerschen zin van het krijgsvolk in, dat van zijn jongen Vorst een wrekend en verwoestend gericht verwachtte.

Onder zijn vader's beheer was de opstand in Aegypte stormachtig uitgelaayd. Dadelijk verlangde de jeugdige koning Xerxes zijn hoogmoedige Iraniërs te bewijzen hoe hij de vermoeyde zonen van het schandige Zwarte Land opnieuw, en zelfs in prangender vernedering dan vroeger onderwerpen zou. Xerxes trok óp naar Aegypte met een wemelend heir van edelen, krijgersvorsten, ruiterij, waagnen en voetvolk, temde den oproerigen, meineedigen Cabbasch, den ronkenden stadhouder met het fistel-

zieke gelaat, stiet hem weg en smoorde in tartenden smaad, de vermetele rebellye der zonen Chems. Met wreed-vergeldende genadeloosheid liet Xerxes in rusteloozen drang, de herauten van het afvallige Chemi eerst uiteenstuiven, toen weer gevankelijk meesleuren. Dagen lang bliezen zijn koninklijke voorloopers-met-de-gouden-helmen en de gelinte mutsen, de zilveren krijgstrompetten door Aegypte's zengende lucht. En overal, sarrend áchter de gouden standaard-adelaren der veldteeken-trawanten, zongen zijn woeste Iranische krijgersedelen, op vreemden grond, varianten op de Yasna's:

- Wij vereeren den Witten Heer, Ahura Mazda in zijn hemeltintelingen en glorie. Wij vereeren het Vuur, zoon van Ahura. Wij vereeren de heilige, weldadige wateren, uit Mazda geboren. Wij vereeren de Zon met haar vlammende renrossen, Mythra, den Heer der grenzenlooze vlakten. Wij vereeren de Maan, die het merg van den Stier bewaart. Wij vereeren Asha Vahista, Vohu Manô en Râma Hvastra.

De roemruchtigheid van Xerxes' koninklijken vader Darius moest in heel de oud-oostersche spheer van godlijke almacht en ikheids-verheerlijking, vér over de oevers en schuimende cataracten van den Nijl verbreid worden mét de heilige teeknen der

Amesha-Spentas in zegevierende rechtvaardigheid. De naam van Gebieder's jongsten, hooghartigen en fel-sarcastischen broeder Achaemenes, beschermer der heilige runderen, door hem tot landvoogd over Aegypte aangesteld, zou klinken als een donderende bedreiging voor alle oproerigen. Zijn heilige vader Darius had bij zijn troons-bestijging de negen woesthartige rebellen uit verschillende oorden zijns Rijks, de verdwaasde opstandelingen Athrina, Trawartis, Naditabira, tot Trada en Sacunca toe, tong, neus en ooren laten afkappen, hij zou d'afvalligen ook doen kruisigen of doodmartelen. Zijn verblindende ruiterij van Mediërs en Lydiërs met de purperen en goudene mantels, zijn weemlend heir, waagnen en voetvolk moesten zelfs de bronzen Africaners, de kopergloedachtige mannen van Meroë en de verwilderde nomaden der Lybische en Nubische woestijnen met ontzetting slaan. In vermetelen overmoed ómzwenkende, begeerde Xerxes langs den Nijl, onder nog nooit genaderde, Africaansche woud-barbaren zijn overheerschende uit-moordmacht te beproeven. Hij zou de zwerfstammen verdrijven uit hun riethutten en tenten; hun verdeemoedigde wichelaars, rechters, geneesmeesteren, bespotten en mishandelen. Hij, jong Gebieder, door den grooten God Ahura, die de aarde en

den mensch had geschapen, tot eeuwig Koning der Koningen gekozen, vermocht, naar den Wil van Mazda, alles. In Aegypte waagde hij veel zwaardere belastingen te heffen dan zelfs zijn vader Darius ooit durfde eischen. Xerxes echter, ging plunderen en ontrooven uit tempelpaleizen van den Wachter-der-Waarheid, uit heiligdommen van Koning Zon, en zijn wrange driften roekeloos ontboeyen. Bij d'avondmaaltijden, in zijn koninklijke tent, te midden der angstige grooten en edelsten van Perzië en Medië, Babylon en Bactrië, greep Xerxes dronken een zilvergekoorde zweep, die hij in snerpend fluitgesuis loeyend om zijn hooge Lydische rijlaarzen slingerde; lalde hij, in waanzinnige spanning zijner begeerten opgejaagd en door de zenghitte der Aegyptische middagzon afgemarteld:

- Ik, Heer over alle schepselen der Aarde, van zonsop- tot zonsondergang, ik zeg,... de aarde is mijn wingewest. Ik smeek geen gunsten van Zarathustra af, en van de gouden Haoma die den Dood verwijdert....

- De Albeheerscher spreekt,... galmden in vley-eerbied, de hovelingen tusschen Xerxes' schrikkelijke zweepknallen die hij afschoot in razende snelheid, over hunne getulbande hoofden.

- Ik ben een rechtvaardig Koning, Grootzegelbewaarder!... ik ben als Ra, mijn gebeente is van zilver, mijn huid van edel goud, mijn haar is van saphyr,... en ik schiep mij zelf in mijn eigen gedaante. Ik riep mij zelf in het leven zonder moederlichaam.... Haha.... opperstal-meester.... hoort mijn koningszweep suizen.... hoort hem zuchtend geeselen!... O, mijn slaven, mijn verminkte zielen,... ik ben als het oer-vuur, de Grootste der Koningen. Ik verjeugdig mij telkens, van grijsaard tot jongeling, in den eeuwigen kringloop van den tijd...

Xerxes hikte en zijn stem wankelde heesch.

- Ik ben als Ptah... ik ben de duizeldiepte van den hemel, de diepte van het licht. Ik ben de zoon van Ra, Xerxes,... hij leve eeuwig!

Weer hikte de Koning, knalde in striemende koordzwieping zijn zweep, terwijl van den waayerdrager achter Xerxes' hoog gestoelte alleen de oogwimpers beefden. Toen, ineens, brulde de Gebieder los:

- Bij het onrein gedierte,... Sardes brandde onder de spanten mijner bruggen... en d'Atheners lachten achter den vlammegloed, maar al mijne Iraniërs moeten méélachen.... Want ik... ik stam uit het heilige bloed van Cyrus den Zelf-

beheerschte.... Zie mijn zegelstempel, gij mannen van Indus en Tigrus!... Wee u, wee u.... Hoort Parthen en Hyrcaniërs,... ik lach luider en vertrap de boosheid... ik met mijn stiefbroederen die ruiken naar sezamzalf.... Ik wil geen kronkelwegen meer. Ik lach om de spionneerende regeerings-wijsheid van mijn heimelijke Raadgevers.... Luistert Bactriërs, Tápuriërs en Marchianen... luistert Assyriërs, Cappadociërs, Armeniërs en Zaranciërs,... Ahura is een groote God!... Eerst bukken de sperwers en de jakhalzen, de giergodinnen en de ibiskop van Thoth, en torsen mij, mij, den Vader der Wateren.... Ik ga Arabië en Aethiopië plunderen.... Richt en blaast de hoorns mijn Perzische, mijn Iranische krijgers.... Ik eisch goud op, en wierook.... Richt de hoorns en zingt met een schallende stem... mijn mannen der bergen. Ik ga over de grenzen van Elephantine en Syene. Bij de Fravashi van Zarathustra,... ik moet het water van den Astopus onder mijn voeten melkwit zien opschuimen als van den Witten Nijl. En ik laat de donkere mannen van Meroë den adem smoren in hun goud.

Zoo, beschonken, in eene geestdriftige bezetenheid, hoonde Xerxes voort; en zijn hik snerpte

telkens alsof hij takken knapte tusschen zijn tanden. Midlerwijl riepen al zijn edelen, om beurten, in ontzag en plechtiglijk:

- De Koning drinkt...
- De Heerscher lacht...
- Ziet, ziet... de Veroveraar wijst!

Dadelijk ving Xerxes aan met een vernederende inlijving der rebellysche soldatentroepen bij het Perzische leger, onder een spottend-verwoestenden krijgsklank van Aegyptische trompetten. Om een soms beestelijk martelspel tegenover gevangenen en onderworpenen wierd hij plots zoo gehaat en kermend beschimpt door de zonen Chems, dat de Amalekietische Haman van Hammedatha, oppertolk en spieder in Heerscher's heir, op 's Konings dreigbevel moest vertellen hoe er over Xerxes onder de verslagenen geoordeeld wierd.

Haman van Hammedatha, zich prins noemend uit de afgestorven, zuid-Palaestynsche geslachten van Agag, verscheen met schrik in Gebieder's gouden tent, waar ook, tusschen edelen, gezanten en schatschenkers, de veldheer Mardonius zwijgend pronkte naast Gebieder's lievelings-hazewind Zethar, die bij iedere streeling van Xerxes' fijne hand, jubelend-zacht jankte als een even aangetokkelde mandolien.

Toen de oppertolk intrad zag hij eerst alléén de vleying van witblauw satijn over ivoorgouden bedden, op ingeschoven vloer van geaderd malachiet en een gouden schemering van zware Perzische tapijten met lichttrillende diamanten haken opengeslagen en door beschroomden flonker van roode paarlensnoeren afgezoomd. In een carmozijnen mantel met groen tabyn gevoerd, t'allenkant van gouddraadslangen overkropen, zat Xerxes hoog en kaarsrecht op een gepijlerden gouden stoel waarvóór de geborduurde schemel reikte tot den ornamentalen bovenband van het troon-onderstel. In het midden van 's Konings tiara vlamde onrustig een groote ster van onyx, geel-rood als de gloed van zijn brocaten opperkleed dat door een gordel van seraphynen-blauw en wit om zijne heupen bijeengeplooyd afhing. Even met zijn blanke hand roerde Xerxes het gouden gevest van zijn zwaard waarop dubbelgele granaten, vlam-robijnen, zeepbelachtig-tintelende turkooyzen en violet-amethysten dauwdrup-glansen bloeyen lieten. Ook in de brandende woestijnhitte begeerde Xerxes het laayende rood van zijn koningsmantel om de trotsch-hooge, Achaemenidische konings-schouderen.

Haman verblind en sprakeloos, rilde. Plots schoot

Xerxes uit, soms door de geringste gemeenzaamheid van den blik zijner onderdanen tot dollen toorn aangehitst.

- Bij het heilige Vuur,... gij waagt mij aan te zien, kronkelworm?.... Spreek slaaf... men belastert uw Heerscher?

Hoonend, in heftige zucht-tot-krenken, brandde Xerxes' stem als een alarmkreet uit naard'Amalekiet die op zijn gelaat tot aan Vorsten's voeten inkroop en den lotoszoom der tenttapijten kuste.

- Spreek,... schreeuwde Xerxes.

Haman beefde, neergebukt.

- O groote Heer!... Ze... verheerlijken... uwe grootmoedigheid.

- Ha-ha-ha,... gierde Xerxes,... bloeddronkene Mardonius, Spamitres,.. Zethar, mijn priesterreine hond, luistert, zij verheerlijken... mijn grootmoedigheid!... Ay, de luidruchtige vogelen van den Nijl!... Ik grootmoedig... ik, die het ongeluk laat rennen op den rug van het geluk... ik, die den domme, halsstarrige en den zachtaardige bijeenbreng om het genot ze elkaar te zien verminken... ik, die speel met de Goden!

- Hoort, hoort... de Gebieder spreekt, galmde Spamitres in een kruipende nederigheid.

- Zij verheerlijken,... stotterde Haman door...

- Zwijg gele rat... lieg niet verder en beweeg geen wimper!... Ey... was ik zoo weekhartig?... Haha... die monsterlijke machteloozen, die gevonnisde zwetsers, die hun dwaas-getooyde banieren opsteken als bronzen klinken. Bij den eeuwigen Cyrus... zij zullen in hunne gevloektheid zuchten!

Haman kromp dieper saâm, zoodat zijn bevende mond bijna een donkergouden schaal raakte, waarin brandende myrrhe zoet dampte.

- Kom hier slaaf, rek je hals uit... en lieg niet langer!

- Hoort, hoort... de Verhevene gebiedt,... galmde Mardonius.

En vele edelen galmden mee.

- Ik waag het niet, o groote Heerscher, te herhalen... stamelde Haman, den nek al dieper neergebogen.

- Schurftige pad... wilt gij de knoopen tellen van mijn paardenzweep op uw klamme huid?

D'Amalekiet stotterde, in zenuwachtigen angst, en keek sluik in ontbering.

- Spreek slaaf.... Liegen is schertsen met den Duivel.... Het is een hachelijk dichtersspel. En ik speel met álle driften in mij bloot. Ik ben gelukkig in het spel slaaf... en daarom ongelukkig

in de liefde. Om nu tóch... tóch gelukkig te kunnen zijn in de liefde, heb ik van de liefde óók een spel gemaakt.

Xerxes lachte wreed.

- En nu, laat kronkelen je tong slaaf... geef geen tuchtelooze leugentaal of je lasterangel zal mij worden voorgelegd door mijn opperbeul Aspatschana.... Spreek!

Haman, de fanatiek-begeerige Amalekiet, de eenige tusschen de Iraniërs die vele dialecten van Aegypte en Aethiopië verstond; ook naar rapporten van 's Konings bevelhebbers, aanvoerders en tentdienaren een listig-koen verkenner van Xerxes' spionnenkorps, besefte dat hij hier spreken moést en tegelijk toch de woede-uitvallen te duchten zou hebben welke zijn hoonverhalen van de verontwaardigde Aegyptenaren uitlokken konden. Schuw in bewegingen als een argwanende hinde, vertelde Haman dat zij ijselijk en geheimzinnig zwoeren eenmaal Xerxes' bloed, gemengeld met zwaren dadelwijn en water, onder het donker dreigen van een giervlerkenslag, te zullen doen drinken, door daemonen zwemmend om de zonnebark.

- Bij alle druya's der hel,... bloedslurpen?... Bloed van mij, van hun jongen Heerscher?...

gilde de Gebieder uitzinnig, terwijl hij een zwaargouden beker in woestdolle drift naar den Amalekiet toewierp.

Haman, op zijne knieën voorovergebogen, ontweek met een schorren pijnkreet, angstig.

- Hoort gij Mardonius, verderfzaayer,... hoort ge vermolmde Spamitres... hoort ge Gobryas, opperbewaker mijner gerechtstent!... Hoort ge dien spieder met zijn menschenlucht?... Hoort ge Zethar, mijn lieve kluivendief?... Xerxes' bloed drinken?... Maar wie bestuurt er dan den Hemel?... Welke menschenhand grijpt naar het vuur van de zon?... Ik, afstammeling van Dschemschid, schimpend bedreigd door gele en zwarte slaven!... Hier, sterrezienaars, hier toovenaars en droomuitleggers, aan den kant van uw aller Heerscher, zonder dat hij uw wijsheid als koopwaar tegen goud laat afwegen... Spreekt... hoe zal ik dit nietige gedierte, deze blazende padden op een riekende aardekluit, straffen?... Hoe zal ik deze kakelende monden met stomheid slaan?... Mijn verheven aanbidding is bezoedeld, geschonden... O Mazda... Schenker van alle bezittingen in het Verleden, in het Nu en in de Toekomst,... bevrijd mij van de nabijheid dezer schande-barbaren en geef

uw lachenden vernieler kracht om te martelen en hun wezen te verbrijzelen!

Xerxes' amberoogen gloeyden in grillige schuwheid een vlam af en om zijn vrouwenmond sneden wulpsche groeven van wreedheid.

- O Heerscher,... stamelde Haman ontzet.

- Uitbraaksel der daeva's,... toornde de Gebieder door,... ik moest je dommen kop laten splijten met snoeybijlen...

- O groote Koning, mijn tong... mijn tong... ik moest spreken op uw bevel,... kermde Haman.

- Juist... juist,... lachte Xerxes luid, terwijl onverklaard zijn woede-stem inéén leek omgekanteld naar zachteren smaaspot.

- Ik vrees dien gouden, zwaren beker, o groote Koning!

- Spreek voort, spoorbijstere slaaf, en doe niet alsof uw adem in rukwinden wordt afgesneden. Spreek, al verbrijzel ik je den gelen kop... Bij Angromainjus,... gij kunt er wel zonder babbelen, niet Spamitres?

- Heer,... galmde de gesnedene, en kuste beverig den grond.

- Ik zal spreken Gebieder,... stotterde d'Amalekiet.

- Snel, of ik laat je kneuzen tusschen de piekschilden mijner lansdragers.

's Konings bevelhebber Mardonius, den mond afdekkend met zijn blauw-doorpeesde hand, strakrechtop achter Gebieder's zetel, waagde het even heel zacht te lachen, terwijl Zethar, onhoorbaar bijna, jankte. Haman vertelde, kruipend aan Xerxes' voeten, telkens vreezende een trap, een worp of een greep van Heerscher's dorpelkrijger, geposteerd aan den tent-ingang, schuw verder. Doch nu zou hij, geheime Parzen-hater en Mazdaverafschuwer, met ongesmoord innerlijk behagen, valschelijk ontzetting veinzende, alles zeggen. En wéér vertolkte hij uit het Aegyptisch dialect, monsterlijke beschimpingen en krenkingen van Azië's Gebieder, den Typhon, den duisteren Teisteraar en Verwoester gescholden. De zonen van het Zwarte Land zwoeren bij Phre en bij Tum, bij de oneindige hemelruimte tusschen het oosten en het westen en bij de lichtwebbe-spinster der eerste dageraden, dat zij de Perzen gingen vertrappen als woeker-bloemen en dat zij hun lijken krengachtig zouden laten wegrotten onder het slijk van den Nijl. Zij zwoeren bij den helschen grijns van Sawek-Ra's krokodillenkop, bij Malouli en bij den vreeselijken vuurspuwer, de slang Apophis. Zij zongen heilige hymnen van Ammon Ra, en hun kinderen verzekerden zij dat dezen tot hun gouden leeftijd

toe, de wraak op de vreemdelingen zich konden heugen. De Thesmoteten zouden al de zonen van Chem die zich bewust wierden van hunne opstandigheid, in den nacht, vóór de groote zwijgende Sphinx van Memphis brengen. Alleen de starende stilte der woestijn kwam mee te luisteren als getuige. De zonen van Chem zouden allen onstuimiglijk tusschen de klauwen van de Sphinx treden en de borst van het groote monster zacht zien gaan ademen. De zwijgmond zou plotseling één woord zeggen, slechts één naam uitspreken... Xerxes! En door heel d'oneindigheid der woestijn zou een huivering rillen, de huivering van een klank zoo geheimzinnig, dat hij over Boven- en Beneden-Aegypte gehoord wierd en toch bléef het raadselachtig fluisteren van een verborgen orakelstem.

Xerxes onverhoed, gierde los, de bruingouden oogen in brand, den blik aandreigend tot een wilde verschrikking:

- Lijfwacht,... sleep hier, gekromd, voor mijne voeten, een gevangene van het Zwarte Land. Men moet het gelaat zijner vijanden rustiger bespieden dan dat van zijn vrienden. Hun oogen beschuldigen ons geweten... Zij zijn de onzelfzuchtige aandragers van menschelijke smart. Zij

zijn mijn innerlijk behoud, al die gifspuwende schepsels,... onschuwe bewakers mijner slechtheid. Zij zijn beangst dat ik mij beteren ga.... Zie Spamitres... als ik mij vergis geef ik u het recht u te geeselen.... Ik wil mijn ontzinnigden hater hooren en zien. Het laaghartigste dat gefluisterd wordt achter onzen rug krijgt dan eerst zin en diepte.

De toorn van Xerxes scheen gekoeld. Week streelde hij den spitsen, rossen kop van Zethar, zijn Perzischen hazewind. Dra keerden zijn lansdragers weer met een Aegyptischen muiter, fluweelachtig-blankgeel van huid, achter wien, verwarrend van licht, twee Assyrische scherprechteren opdoken met wreedstrakke beulstronys; een, geheel in somber violet-zwart, een mom met spiespuntig-geslepen slagtanden en krampig-gesperde daemonen-oogen in de hand; de andere in bijtend rood, een gedreven zilveren schaal en een hakblok kunstiglijk dragende op het vlijmgescherpte staal van een oorlogsbijl.

- Sleept hierheen... vóór mijn gestoelte,... kreet Xerxes plots weer in koortsigen haat, terwijl hij een Aegyptische, porceleyn-achtige jaspisvaas te gruizel trapte.

Haman in wanhoop rilde en Zethar huilde weekelijk.

- Voor mijn aangezicht Mardonius... zal dit menschenvleesch worden gegeeseld.

De tengere, langbeenige Aegyptische gevangene keek met zijn smal-schuine, donker-flonkerende oogen onverschrokken op naar Xerxes, naar zijn vlinderglanzigen tiara en de gouden vleugelenslangen van den koningsmantel, die schubbelichtend leken mee-te-kronkelen bij ieder armgebaar van den Gebieder.

- Ook déze uitgemagerde jakhals durft mij in het gelaat te zien. Bij de geslachten van Dschemschid en Thraetaona,... té vermetel!...

De Grootkoning vroeg hem met een duivelende verachting en op een tartenden schimptoon. De Aegyptenaar verstond geen Perzisch. Van zijn fijn-geplooyd, hemdvormig-lang lendenschort, zwaanachtig-blank trillend in het tentlicht, betastte hij zwijgend-opgewonden en afwachtend, de gestrengelde franjens.

Op een wenk van Xerxes, trapte de opperlansdrager Haman in de heupen.

- Vertolk,... sprak de lijfwacht gesmoord. Eerst toén, waggelzwaar, half gestikt van de

brandende myrrhe, stond Haman overeind en ondervroeg stug en heesch den Aegyptenaar, terwijl Xerxes in listige luistering, door een nauw-betoomde razernij in kwellenden argwaan gegrepen, alle vreemde murmelingen hunner lippen vinnig beloerde.

- Hij is een getallen-ziener, genezer en een toovenaar, een opperpriester van Chonsu, die de pest en de schurft van ons af kan houden, door slechts onze teenen aan te roeren.... Hij weet alles,... zei Haman bedeesdelijk.

Xerxes ontstelde.

- Een toovenaar?... Brandt daarom zijn blik zoo hel en zweeft daarom zijn stem zoo angstig?... Mardonius, ik vertrouw niets en niemand ter waereld. Hij zou een hater, een vyand zijn en hij is een toovenaar. Dat tergt mij dol, opnieuw.

- O Heer...

- Zwijg Mardonius!... Hoe kan ik mij vergrijpen aan het Ontastbare?... Hoe verweert zich, edele Pers, een losgebroken leeuw tegen een duivel die om, in en bij hem is, wiens adem hij voelt branden op zijn klamme koonen en die toch gestalteloos rondrent?... Deze behekser, deze geheime genezer van pest en melaatschheid, jaagt mij naar den dood.... Ik huiver!

- Hij zegt... hij zegt,... stotterde Haman.

- Kan hij vreemde verhalen doen?

- Hij zegt...

- Van de zichzelf-geschapen dingen?

- Hij vertelt...

- Ziet hij,... vroeg Xerxes met heftig-gesperde angstoogen, Haman niet hoorend,... óók het goudglanzende gelaat van Tistrya als hij vlucht naar de zee in de gedaante van het heilge witte paard? Ziet hij ook zijn sidderende, vreesaanjagende gele ooren? Hoort hij ook de hinnikende vreugde-muziek van zijn stem... en het loeygezang der golven, breed, breed ónder hem, als een druischend choor van het Eeuwige? Vreest hij ook...

- Hij vreest niets,... stotterde Haman jammerender, terwijl zijn lichaam ineenekromp van benauwenis en zijne handen schuw-eerbiedig zich wegdekten in de wijde mouwen van een Lydiërs-kleed.

- Vreest hij óók de onthullende waarheids-woorden van Mazdao... woorden die zullen voortzingen... door alle tijden,... hymnen...

- Hij vreest niets,... herhaalde Haman dof,... Zijn linkeroog is in de bescherming van Ra's bark. Xerxes naderde verbleekend en gaf den gevangene

onverhoed een hevigen vuistslag op kin en tanden. De jaloersche wreedheidsplooy trilde als een kerf om Gebieder's vrouwenmond.

- Wat?... Een allernietigste menschenslaaf... een ademende vleeschklomp, minder in tel dan de rottende velg van een afgedankten strijdwagen; minder dan een wemelende muskietenzwerm,... hém, Koning der Koningen, oppersten rechter, zonder wien er niets was op aarde, hém niet vreezen?... Xerxes in zijn halfgoddelijke volkomenheid, schepper van het gelukzalige leven, niet vreezen?

Hij duizelde. Een driftwoede golfde hem de keel dicht. Kort wenkte Xerxes zijn pijlkokerdrager. Ineens begon d'Aegyptenaar in een magische verrukking en gebedsvervoering, met holdreigende oogen, onder een onbewuste bezieling en zelf-bedwelming, luid lofzangen te zingen, terwijl hij zich besefloos inwreef met het bloed van tanden en kin, afzichtelijk.

- Wat kermt die dwaas, spieder?... vroeg Xerxes, de stem in heimelijke schuwheid en vrees getemperd.

Haman gejaagd, sprak na:

- Ik heb de omheiningen van mijne moeder gesloten en van de Godin Rannu, die twee beenen

heeft, en van Hu... Ik blijf op het veld zonder spalkpantcier. Ik staar in de hemelafgronden, o, driemaal-grootste Thoth, zonder siddering, want Anta's witte myter steunt mij den nek, en haar knots zwaayt in krijgsrazernij boven mij uit... Horus wondt mij nooit en laat mij overal doorheene loopen, mij, die het brullende water van zijn mond zag schuimen tot de wolken.... Ik ken de werking van het heilige geschrift, dat verborgen in mijn handen is gelegd.... Ik adem in, diep en lang in, den zoeten wierook van Horus.... Wie de leeuwen bestaaroogt en onderwerpt, temt de tijgermenschen... Wie de menschen bestaaroogt en onderwerpt, temt de leeuwen... Ik knel den leeuw een 'muilkorf om zijn bek.... Ik voed mij niet met vleesch en drenk mij niet met bloed.... Niemand dien ik bestaaroog zal been noch hand verroeren kunnen, omdat mijn macht een schaduw huift om alle gelaten. Ik ken den grooten, verschrikkelijken hoeder Shatabuta!... Artabuhaï... en zijn Ka, als een stormwolk, ontzachlijk. Ik ken Anépou, wiens adem niet naar het graf, maar naar den balsem ruikt... Xerxes was van zijnen troonstoel ontroerd opgesprongen. Zijn mantel zwaayde mee als een gouddoorschenen arendsvlerk-in-vlucht en zijne

tourmalijnen cier-armbanden vonkten trillende vuurringen om zijne polsen. Een misvormende ontsteltenis wrong er over heel zijn schoon gelaat.

- Ik vrees dien dubbelzinnigen duivel,... huiverde zijn stem naar Mardonius toe.

- Gebieder!

- Doe plengingen... Mazaras, doe plengingen!... O Drvâspa, ik ijs... ik ril voor zijn woord vol zinspelende geheimen! Hij beseft de diepte der menschen-zonden!

Tot plots de wreedheidstrek zijn schoon gezicht weer kerfde om de mondhoeken.

- Gloeyend metaal zal ik over zijn kloppend hart laten heengieten. Zijn hart moet smelten voor mijn oogen, mét zijn walmend vleesch mee... Zijn beenderen zullen smeulen.... O Mazda, kon ik in volle kennis leven, om vooruit te weten, de grenzen van deze toovenaarsmacht... ik wil mét zijn hart, zijn gedachten meesleepen ... mee-smelten.... Hij leeft zonder troost en lusten. Is hij een ontraadselaar van de schommelende gesteenten in de woestijn?... Kom, kom... speel op de Thebaansche harp... ik wil het zoete gefluister en gevley van muziek.... Mijn schat-schenkers hier!... Lijfwacht roep hen... roep hen!... Die oogen... die oogen angelen!

Hij stapte snelhijgend terug naar zijn gouden bed en zonk er rillend neer.

- O Ahura,... smeekte zijn stem,... Cpitama Zarathustra, gij heilige zonder slaap en zonder bedwelming, houd mij uit de bezoedeling van dit lage lichaam. Hij holt mij na als Apaosha, de daemon, in de gedaante van het huiverzwarte paard, gevlekt en met gevlekte ooren; gevlekt en met gevlekten rug; gevlekt en met gevlekte oogen; gevlekt en met gevlekten staart.... Hij riekt naar de urine van een boschkat, deze beeldendienaar, deze aanbidder van boozen, van de vernielgoden met dierkoppen...

Xerxes' stem kermde bijna van innerlijke beklemming en angste.

- Die oogen... als kerven licht... ze steken.... Haman, Haman... vraag Haman... vraag of ook híj behoort tot de schimpers en haters van Darius' zoon, van den grootsten Koning der waereld.

- Ja... ja,... knikte de Aegyptenaar na Haman's vraag.

- Vraag of hij het aantal mijner krijgsfakkelen heeft zien schijnen over de Aarde en de adelaars-vleugels heeft geteld van mijn paleis-beeltenissen,... en of hij dan tóch waagt mij te hoonen...

- Ja-ja,... knikte heftiger nog de gevangene en trots bazuinde zijn stem,... mijn volk, mijn broederen,... zij haten, met afgrijselijken afkeer en haat, dezen bloedslurper, dezen Pers... dezen martelaar en verminker van de zonen Chem's... Mijn volk, o, veracht zijn oogen, zijn blik, zijn handen, zijn ledematen en zijn adem!... Mijn volk haat, met de wildste vervloekingen, dezen onmenschelijken krenker en verzenger van levens... Wij schreyen om wraak... in Ptah's tempel, te Memphis... wij zonen der Zon,... wij zonen van den Stillen Zaayer.... Wij zwoeren bij Hathor, de nachtgesluyerde.... Wij zwoeren bij Ra en Osiris en bij de bronzen oogen van Seth,... de vernieler zal vernield.... Mijn wenkbrauwen zijn in de bescherming van Anubis. En de vingeren mijner kinderen in de bescherming van Thot. En de haren van mijn vrouw zijn in de bescherming van Ptah. Niemand deert ons... Toen gilde Xerxes in een hysterische krampwoede, over al zijn benauwenis en angst-gedachten heen-gelicht, naar de scherprechteren:

- Hier mijn wreedste Assyriër... hier mijn zwarte beul.... zet je mom vóór... bijt met je slagtanden en rol met je daemonen-oogen... Hier mijn roode Assyriër, met je zilveren schaal....

Grijpt links gij... en rechts gij;... plaatst het hakblok, splijt zijn walgelijke duimen... vlak voor mijn ongeduldige oogen, en doopt gij, knecht, de gloeypriemen in het felle vuur...

Een heftige pijnschok stuipte door Aegyptenaar's lichaam toen weerlichtsnel, de martelstraf der scherprechteren was volbracht.

- Vang het vuile bloed op, van dien melaatschen slaaf, roode beul.... Hij besmeurt weer zijn domme, verwarde gezicht. Geen druppel wil ik hier in mijn tent.... geen spat op mijn wit satijn,... lachte nu Xerxes in koele rust, terwijl d'Aegyptenaar zijn smart-inkrimpingen bedwingend, met brandende staaroogen tot hem bleef doorspreken.

- Ik zie,... sprak de gevangene onverzwakt, in wéggesmoorde pijn vreemd glimlachend,... het roode ossenvel trillen achter het bruiloftsvuur.... Mijn jonge vrouw... mijn arme landvogel ompareld door den dauw van Keb... bescherm haar tegen zichtbare en onzichtbare vijanden.... Wordt haar Ka, stuift de schaduw der zonneschijf-vleuglen over haar gelaat! Als de wijngaard bloeyt ben ik weer genezen.... Als het overstroomings-water weer terugzinkt achter den dam... adem ik weer het Al in alles.... En toch,... eer de

sterren aanfonkelen zal ik bezwijmen. Deze geweldhebber... zal sterven als een verkleumde bij in de kou. Zijn teeltvermogen zal uitzwakken.... Zijn sperma zal bloed worden.... Hij ziet, de domme, geen menschen, geen goden... teekenen noch zinnebeelden.... Ik zal de zonnebark naderen van Ra... van Ra die zichzelf schiep, die menschen uit zijn smarten en tranen schiep... die geen goddelijk zaad uitroeyen wil...

Plots brak de vertolker Haman af, in een schichtige siddering der oogen, terwijl de Aegyptenaar met de bloedende duimen bleef doorspreken in zienersverrukking.

- O de twaalf stormnachten voor dezen moordenaar en menschenslachter... de twaalf loeyende nachten voor dezen bedwelmde in hoogmoed... wien Osiris zijn armen en handen niet reiken zal tot steun.... Het rood van zijn kroon likt als een vlam... Laat uw schoot hem weer grijpen, o Thoth...

- Wat raast de gek?... Scherprechteren van de Suza-poorten hier.... Sleurt hem neêr bij zijn amuletten-snoer, voor mijn oogen... Sleept hem neer, beulen, neer bij zijne gruweldwaze sphinxen-maskers.... Op zijn rug, dezen tartenden beschimper van Azië's Majesteit.... Neer... neer

bij zijn calasiris.... Wat zegt hij Haman?... Hij prevelt formulieren.... Hij wil ons bezweren... met tooverkrachtige klankwoorden.... Hij grijpt de lus van zijn kruis. Hij roept wonderen op!... Wat zegt hij Haman... wat-wat?... Spreek.

- Ik waag het niet... ik waag het niet langer,... kreunde Haman over wiens geel gelaat een aardachtig grauw schoot van ontzetting.

- Hier mijn schatschenkers... spreek dóór Haman... ik rek je de lendenen... ik laat je zeven jaren geeselen... spreek!... Een krans van twaalf saphyren en gouden halskettingen als gij alles, álles herhaalt... alles... letter voor letter... Spreek dóór... Wat zegt hij? Verstaat gij één woord Mardonius?... En gij Spamitres?... Dat is geen Aegyptisch.... Zeg hem met welke straffen ik hem bedreig vóór hij ze ondergaat... Dat is... dat is driedubbele foltering voor een samenzweerder tegen den Koning der Koningen.

- Onze Gebieder der waereld, die zijne verwoestingstochten onder de volkeren volbrengt,... zei Haman bevend naar d'Aegyptenaar,... en u vergunt hem van aangezicht tot aangezicht te zien,... zendt u zijn scherprechteren.... Uw gansche naaktheid zullen zij met vet en rooden leem bestrijken en aan een houten paal gebonden,

u traag martelen en tot assche verbranden. Eerbiedig onzen eeuwigen Heerscher en al zijn strafwoorden zal hij zoet omzetten in beloften en belooningen.... Scherpe haken zullen uw lendenen en ingewanden vaneenrijten.... Werp u op het aangezicht voor een Koning der aarde, gij, verwelkte bloem met zwarte gifwortels. Levend zult gij in een mortier te pletter worden gestampt.... Zweer af uw haat... of langzaam zult gij eerst nog blindgepriemd worden.

- Gij ellendige, versteende schelp, uit den zieken adem van Seth geboren,... riep smartelijk in even bevend koortskermen nu, tartend d'Aegyptenaar,... gij verschrikt mij niet. Ik bespuw uw gelaat met mijn walg. Hoe nietig is uw vuuraanbiddende Koning naast den grooten Darius, zijn edelen vader... en hoe nietig is ook déze naast Horus, die de brandende waereld uitbluscht naar zijn wil; die zijn negen bogen trillend spant tegen uw broze menschenmacht. Hij, Heer van het Al, voortbrengende stier onder de negen Goden.... Hoe nietig uw Heer, naast Isis, tusschen wier beenen de Nijl golft!

Haman wierp zich drie keer in angste voor Xerxes op het aangezicht en mompelde:

- Ahura zegene u!

- Zeg den doemling Haman, dat ik zijn adem bevriezen doe;... dat ik hem zwart zand laat slikken, den verworpeling.... Dat ik hem met bijlhouwen, lid voor lid zal afhakken...

Zethar, met schrikoogen opkijkend naar Xerxes, jankte klagelijk.

- Gegroet Turn, oversluieraar der waereld,... ijlde de gevangene met sterfzwakke stem,... zoo gij u op dezen verachtelijken, tempel-vernielenden Pers niet werpt... zullen ik en mijn bloedverwanten u vernietigen... Dan zal de hemel schreeuwen en er zal geen offer meer voor u zijn. Ik zal uw beeltnis verpletteren o Tum, en u geen tienduizend levensjaren meer afsmeeken, zoo gij u niet wreekt op dit mierenras uit Azië. En ik zal u tergen met de dwerggoden. Vertreedt zijn land, o Ammon, Eeuwige Eene,... o Ptah... ik zie de schilden van uw scarabee groen gloeyen op uw helm, onder de witte stralen van den lotus.... Vertreedt het Rijk van den dief uit Iran... En gij Neith... ik zie uw schouderkraag schitteren als een morgenzee.... En uw roode kroon van Opper-Aegypte schijnt vuur af als de zon... drijf een mist over zijn steden!... En gij Sechet... richt uw schrikkelijk zonne-oog, uw verwoestend oog op zijn

land en zijn onbindbaar zaad en zijn grafgrotten. Slacht zijn plunderkrijgers en pijnig zijn kinderen tot in het doodenrijk...

Plots zonken Aegyptenaar's oogen diep onder groene wallen in en zijn wangen verschrompelden lijktintig tot op het ingescheurde jukbeen. Een sterfvaalte overgrauwde zijn hoofd en van verkropte, gruwelijke wondpijn, gillen uitsnerpend, bezwijmde hij voor de voeten van Xerxes. Met een minachtelijken schop tegen de naakte borst wentelde de Gebieder den opstandeling om, en in een dwepende gekrenktheid en zelfontroering riep hij uit:

- O Hôm... waar mijn afgunstige vijanden, in straat, veste of land zich ook mochten bevinden... ontneem hun alle kracht. Verpletter of verschrik hen. Dwing hen tot zelfontmanning. En gij, aarde-verdelger Angromainjus, bloedvergieter,... ziele-vernieler, werp u op hen... op allen die met heetboozen lust in het lijf... de Majesteit van Xerxes willen schenden. Bij alle heilige feesten der jaargetijden en bij de Fravashis der rechtvaardigen,... nu zal ik de muitelingen nog zwaarder straffen dan ik had willen doen! Mijn zeven rechteren zullen één doods-oordeel zijn!

Xerxes' gramschap, wrang-kwellend en smartelijk-schroeyend van zelfverwijt, leek gekoeld. Op een brozen wenk van zijn hand, grepen de scherprechteren den bezwijmden, verminkten Aegyptenaar bij den gordel en sleurden hem ruw de koningstent uit. Toen richtte Xerxes, in troosteloos gebaar zijn carmozijnen mantel wegwerpend op het gouden bed, zich tot Haman en zei met droef-moede stem:

- Vertrek slaaf... ik wil rusten. Mardonius, breng de trommelaren en Aegyptische kleppers tot stilte. Versterk mijn voorste tentlijfwacht tot honderd man. Vandaag de vuurroode schutters voorop!... De mannen der purperen en gouden kleeren er achter... heel diep er achter... Ik wil de scharlaken zwijgers!... Ik kan d'anderen niet luchten! Wég allen uit mijn tent nu. Weg!... Deurbewakers, wachters, wég!'... Ook jij, Haman... neen... neen, wacht jij... en... vertel... vertel.

Haman dekte den mond af en kuste den malachieten tentvloer, die achter de doorschenen voorhangselen, violetbleek schitterde in het brandheete zonlicht.

- Vertel mij veel vreemde geschiedenissen, gele slaaf... veel wonderen van onze voorou-

deren... en stoot het hengsel van het wierookvat om... Vertel slaaf... en doof het zonlicht uit... Vertel en breng mij berglucht... ik stik hier in de woestijnhitte... Vertel slaaf... vertel!

Om het land der brandgezichten.

De volgende dagen ging Xerxes' leger moordender en bloedwrekender rond dan vroeger, het hardschedelige, doodmoede volk van Aegypte in dal en stad onderdompelend in oorlogsschande en smart. Al de overstelpende voornemens in den nacht zijner koningsviering zoethartig en oneindig-in-heimwee overmijmerd met majestatische zelfbewustheid, waren in Xerxes' misvormend, zielshuivrend haatgevoel, weggezonken. Wél wilde de halfbedwelmde fabelenbepeinzer en bijgeloovige Vorst, de Aegyptische goden offeren gelijk Darius, zijn doorluchtige vader; d'oude wonder-kronyken hare tragische geheimenissen en mythologische verbeeldingen hooren verklaren, maar tegelijk de overwonnenen laten kruipen en krommen

voor zijn troon, onder den, als-gloeyend-ijzer-rookenden-venijnbeet der geelgeschubde slang, die hij uit de Yasna's opriep tegen de halfvermorzelde opstandigen en hen een afgrijselijk-melaatsche ziekte deed groeyen op heupen, handen en tusschen de, in drieën gescheiden haren.

En toch, het eigenlijkst verlangde Xerxes den smeulend-broeyschen roem van zijn roof-bloedigen oom Cambyses, die zich in vergoddelijkte grootspraak den Al-veroveraar, den Onaantastbare en Ongenakelijke in Aegypte had laten noemen, neêr te stooten onder de Perzen.

Cambyses had ééns Napata, Aethiopië's bloemfestoenige hoofdstad belegerd en met schrikkelijke wapenen van in fonklend koper-gekolderde krijgers vermeesterd. Xerxes verlangde méér. Hij begeerde te zwerven ver voorbij den Blauwen Nijl, tot aan de fabelschoone hellingen en grillige rotsburcht-toppen van het Maangebergte in het zuid-oosten, in het woest-grootsche, blindblank-oversneeuwde hoogland der meest barbaarsche stammen en tot de gierveer-vercierders, holbewoners en gedroogde-darmen-eters door te dringen. Ook hij wilde eerst, als Cambyses, in sluwe wendingen van listige eerzuchtigheid, een schijnvriendschap sluiten met de bronshuidige mannen

van Nuba, d'Arabische en Midianitische groepen van Sinay, voor het leveren van legervoedsel en kameelen. Op dezen avontuurlijken trek wierd Haman van Hammedatha, door een vergiftigings-ziekte van Vorsten's voornaamsten sari, met Spamitres den gesnedene, Xerxes' persoonlijke veld-tentdienaar. D'Amalekiet ademde in louterheid van geluksroes, alsof overal waar hij ging lelie-zoet hem omgeurde; alsof hij t'allenkant den glans van maagdelijk goud ontwaarde. Heel alleen, in den nacht, als hij slaaploos bleef van geluk, sloop Haman naar den achtersten hoek van zijn tent en improviseerde d'Amalekiet met een dor twijgjen een wonderlijk-fijn spel van phantastische klanken op kristallen plengkelken die onder zijn bewaking stonden. Nu was en bleef hij in d'omgeving van den Algebieder.

Achter de kiezelachtige oevers van Astaboras, met haar licht-smaragden palmwaayers, haar in dauw-flonkering-vochtige kreupelbosschen, onontwarbaar en loom hitte uitdampend als opengebroken broeykassen, moest de jonge en vurige Grootkoning Xerxes het rijk van Meroë stilaan, dieper-in verkennen, veel hachelijker dan de spieders van Cambyses het voormaals hadden

gewaagd. Want Xerxes wilde het sprookgewest der Macrobyers op zijn terugtocht eerst overrompelen. Daarvóór heel Habesch in al zijn geheimzinnige wonderen, met zijn onmetelijke bergen en stikheete steppen, waar God noch mensch het einde van wist, op de meest duizelende rotstafelen, tot diep in het zuiden en langs alderlei omwegen, omzwerven. Dán eerst zou zijn roem ver boven Cambyses faam uitklimmen. Cambyses' stoutheid vermocht de Perzen in het Africaansche vasteland saâm te stuwen, het grillige land, waar de bewalmde smeden zich 's nachts omtooverden tot jammerende hyena's en de menschen met vroolijk hart, zachte dieren slachtten. Cambyses onderwierp Aegypte. Hij onderwierp Lybische en Nubische stammen en wrong alles bijeen tot vazalvolkeren en de gebieden tot Perzische satrapyen. Eerst wilde hij met de Carthagenen saamspannen, toen ze aanranden en eindelijk d'Aethiopiërs in koele wreedheid voor slavenjacht gebruiken. Maar tegenover Kusch, de zonnebron Ammon, het Lybische orakel, mislukten al zijn fel~hebzuchtige berekeningen. Ook Xerxes zou de Carthagenen te hulpe roepen met oostersche bevleyingen en despoot-bedreigingen; met omfloerste luit, harp en... zwaard. Naast hen moest hij de

rijkste handelswegen van Thaebe naar het land der Garamanten, van Thaebe naar Aethiopië en het schiereiland Meroë, dwars door de oostelijke zand- en brandwoestijn van Lybië met zijn leger leeren gaan. Deze Oud-Phoenicische volksplanters, met hun duistere, geel-gekringde oogen en hun slangenvacht-mantelen, die nog barbaarsch de goden van Sidon vereerden, Astarte en Gshmoen, en de duivelen offerden op de dakhmas, hadden een breidelooze macht die ook lachend gebeiteld stond in hun sluwe, wreede roovertronys als zij den geur hunner brasmaaltijden lieten ontwalmen nabij dorpen en steden. Hun bijeenbrenging van couleurige paardentuigen, zuivere oliphantstanden, bewerkte wilde-dieren-huiden, wierook, nardus, balsem, purper, serpentijn-zegels, goud, hoornvee en slaven, op al hun sluiptochten tusschen de zwervende nomaden der Africaansche binnenlanden, wilde Xerxes belemmeren, omdat zij de uitbreiding van zijn eigen handelsgebied in dit waereldrijk terugdrongen en het licht rond zijn veroveraarschap braken. Xerxes had heel den Nubischen oorlogsgang van Cambyses bestudeerd en al wat reeds lang vóór de wreede overrompelingen van den Aziatischen Heerscher Cambyses, in Aegypte en Aethiopië geschiedde.

Xerxes kende door gelegendariseerd verhaal, door al-oude hofkronyk, Achaemenidische annalen en omcierende overlevering, de roemruchtige, dreigende opdringing en overmachtiging der woeste zwarte stammen uit de eenzaamheid hunner brandende wildernissen en blakerende dorpen, naar de noordelijke grensgebieden, naar Aegypte en den gouden troon van Horus. Xerxes aanzag het lachend en tartend als een kruipen van donkere slaven, vuile brand- en haat-tronyen, naar het verblindende licht der oostersche levens-bedwelmingen en naar de avond-geurige geheimen der zoete harem-wellusten. Toch besefte Xerxes dat Aethiopië een gedrochtelijke, duistere macht, een geweldige, onbedreigbare macht geweest was, die het land der zonen Chemi en zijn plunderende huurbenden te verzwelgen kwam. Een macht die plots opstak, spokerig als een galg in een scheemrende tempelhal. De duivelige brandgezichten van Meroë's en Napata's aloude koningen kende Xerxes als het gelaat zijner naaste onderdanen. De zwarte ondoorgrondelijke gebieders uit deze barbaarsche, geheimelijke rijken waren uitgetrokken met hunne bezetene krijgshorden en de Pharaonen-troon wankelde weg in het verkleumende niet. Donker en gesmaad Aethiopië be-

volkte Aegypte met haar zwarte en roodbruine mannen der gezengde woestijnen. Zwart, reusachtig en heiligschennend liepen de roodlippige satans van Nubië, Aethiopië en Lybië door de klaarlichtende en zingende maannachten van Aegypte en lieten de vlammen knetteren in huis en hut. Al eeuwen vóór Cambyses' en Darius' heerschappij ley Aegypte tuchteloos verbrokkeld in elkaar verwoestende staten en koninkrijkjes. Zoo ervoeren het de donkere brandgezichten het eerst, op hunne roof- en zwerftochten in Noord-Nubië. Uit Aegypte zelf waren gekrenkte opstandelingen gevlucht naar het vervloekte land van Kusch, naar Cuschaeda, dat op zijne steile bergpassen, geheimzinnige zonneschaduwen aan twee kanten tegelijk uitwierp over bloeyende dorpen en d'omgeurende mimosabosschen. Herihor had Aethiopië en Nubië van Aegypte losgescheurd en het zwarte duivelenvolk in aanstormende bezetenheid opgehitst. Eens was Aethiopië vastgeklonken aan Aegypte, nu begeerde het: Aegypte vastgeklonken aan Aethiopië. Het eerst trad de tandenknarsende Pi Anchi op als Heerscher over Boven- en Beneden-Aegypte, wiens gloriënd hof zou verhuizen van Napata naar Thaeba. Koning Xerxes bezag hem als een gretigen, hebzuchtigen,

bronstintigen aap; een konings-aap uit de wildernissen van Kusch, fel, trotsch, koppig, hevig als een grinnikende, bloeddrinkende neger der bavianen-bosschen, die uit de Thebaansche dynastie den hoogen god Ammon roofde en de geschoren schedels tartend hoonde. Xerxes bewonderde en verachtte Pi Anchi tegelijk. Hij volgde hem op zijn tocht naar Neder-Aegypte en hoorde het krijgsgillend gerucht zijner zwarte verwoestingshorden, rondbrieschend als blind-aanstormende renosters. Zij verdwaasden de Aegyptische tempelen met den dollen roes van overwinningsstemmen en het krijtende rumoer hunner afgodische dweephymnen. Pi Anchi met zijn geheimzinnigen, gloed-duisteren, koperen kopglans, bleef de ontzachlijke dreiger, de Aethiopische verschrikker nabij de onbekende oerwouden. Als hij zijne handen hief uit de gewelven van zijn ebbenhout paleis, klonk er huilend moordgerucht t'allenkant. Hij liet Hamiten en Nubiërs, roodbruinen en zwarten dooreenwemelen, en de oostelijke en westelijke Nijloevers overstormen met pijlgeschut en blinkend omglinsteren van oorlogsbijlen. Hij trok tartend op tegen al de smaad- en smart-verkroppende vorstjes van Aegypte, het felst tegen Thaphnach uit Saïs, die in zelfverheerlijkende woorden steeds

zijn verdrijving der Assyriërs uit Chem, in hijgend snoeven herdacht. Pi Anchi, de bronszwarte moorder en machts-verbrijzelaar, trok op tegen geestkranken Nemart uit Hermopolis en tegen Jupuat. Toch kroop het eerst naar hem toe, Peshtudibart en de anderen volgden. Toen Memphis zich bleef verzetten liet Pi Anchi in haathuivering zijn stormrammen verwarrend weerklinken en de muren in gansch hun lengte en breedte vergruizelen onder het hamerend geweld zijner toegespitste bresstooters. Tot de stad al haar poorten in angsten en onder huilende vloek-kreten, voor den zwarten heerscher en de rauw-vleeschetende krijgers openen moest. Koning Xerxes aanhoorde het dolle gejubel zijner zegetijdingen en hij zag den donkergrijnzenden negerkop sataniek lachen achter een floersigen bloeddamp. Na Pi Anchi verschenen andere zwarte konings-heerschers in het lichtende land van Ramessoe. Zoo rees uit Aethiopië, uit de gonzende diepte der groengouden schemerende wildernissen en van achter de ontzachlijke bergen op, een duistere volksmacht die Aegypte verpletterde, zijn steden verzwolg en de beenderen van de mannen der heilige Hapi kraakte.

Toen was eindelijk Psammetichus I, de woelige en sluwe nazaat van Thaphnach, aan het samen-

zweren gegaan tegen de brandgezichten en Aethiopiërs-koningen. Oneindigen haat zwoeren de samenzweerders aan het walgelijk-uitwasemende volk van Kusch. Met behulp der wreedhartige Assyriërs die in schijn Aegypte kwamen verlossen, bracht hij de zonen van Chemi op alle punten van het rijk in schuimende gisting. Hij verdreef de zwarte menschen-verslinders en duivelen met de wurghanden, naar het zuiden en de mannen van Assur naar het noorden. Hij eischte den zegensteun van al de Aegyptische priesteren. Nu was de macht der zonen Chemi, bij wie zuster en broeder in ongetemde minnedrift ook uit één bed paarden, weer bovengekanteld en wierden de wreeddonkere, oorlogszuchtige Aethiopiërs onder Therhaca striemend getemd, opnieuw teruggedrongen tot achter den tweeden kolk-cataract van den Nijl. Als bloeddronken slavenjagers stormden de hatende en tot afgrijzen gesarde zonen van Chemi op de vluchtende Aethiopiërs in, die verstrooyd de Nubische woestijnen inrenden. Loom waren zij, en traag altijd, de Aegyptenaren, doch toén niet. Toen, onder den jubelenden haat van Psammetichus, wreekten zij zich in koelenden moord op de verachte brandgezichten, de troebele aanbidders van Menilehec, en maakten zij de neger-

achtige woestelingen af als gewond wild. Wéér was Kusch, het oude, sprookrijke, donkere, geheimzinnige Kusch aan Aegypte vastgeklonken en onderworpen. Psammetichus had rooden wijn als bloed uit zijn helm rondgesprenkeld, en het volk begreep dat hij het Alleenheerscherschap begeerde over het gansche land van Chem. Langen tijd regeerden zijn nakomelingen, de Saïtische dynastie, Necho de ijdele, Apriës en Amasis de plompe Lybiër, tot Psammetichus III zich de dubbelkroon op het hoofd drong, weer smadelijk afgerukt door Xerxes' oom Cambyses en onder den heerschersvoet kromgetrapt. Toen reeds was Cyrus' land zoo alomvattend uitgebloeyd, dat de Achaemeniden grenzen stellen konden aan de aarde. Want niet alleen vroegen zij Cpitama Zarathustra, waarheen zij de lichamen hunner dooden zouden dragen, en antwoordde Mazda, - op de ijlste hoogte, daar waar steeds vleesch-afscheurende honden rondsnuffelen en stinkende giervogelen krijschend kringen om aas, - doch óók hoe de lichamen der vijanden te vernietigen en met de reinigende asch der aarde te vermengen weer. Cambyses trad op tegen Aegypte en onderwierp op zijn beurt de zonen Chemi in ijzingwekkende tucht. Want Perzië was Azië en Azië

zou heerschen over alle volkeren, naar den wil van Ahura. De zonen van Chemi wierden diep vernederd en neergeslagen. Toch verachtte Xerxes zijn oom Cambyses, den sluiprigen Bardya-moorder en wrokkig-afgunstigen nabootser van Sanherib, Assurbanipal, Nebukadnezar, de uitdagende Assyrische Aegypte-bevechters. Want Cambyses, ook door Xerxes' moeder Atossa in het laatst van zijn leven verafschuwd, hunkerde naar Cyrus' almacht, naar een reusachtigen uitgroey van het Perzische waereldrijk en naar het bezit van het Zwarte Land der brandgezichten. Hij vernederde Psammetichus, den trotschen zwakkeling, de laatste lichtspinning van een zinkende koningszon.

Toch... toch... alléén door verraad en niet door het verwrichtende geweld der wapenen, waarmee Xerxes zelf nu Aegypte had getemd. Combapheus, de Aegyptische Pharaoonsche oppergesnedene, had Cambyses met kreupele lokbeloften en pronkleugens nagedraafd en omgekocht. Deze krijger en aanvoerder van het schrikkelijke corps der slachtsikkel-dragers, met het heete steengruis der walgangen overpoederd, kende alle geheimen der verdedigings-middelen van vesting, bruggen en wegen, onder de zonen van Chemi, om ze den Perzischen Heerscher te onthullen en rende jachtig

als een dromedaris, voor goud en eigen behoudenis. Ook Uzahorsutennet, de haat-vijand van Amasis die het Memphistische priesterdom hoonde en de tempelieren van Heliopolis en Bubastis wijgeschenken ontroofde om ze baldadige Helleensche huurlingen vleyend als leeftocht te beschenken, verraadde Cambyses' veldheeren alle krijgsverrichtingen van voetsoldeniers en wagenstrijders; bracht hen het snel-werkende verwoestings-materiaal zijner eigen landgenooten in handen. Zoo ontstond d'onderwerping van Kem, van heel zijn oorlogsarmatuur, zijn standaarden en troepen-afdeelingen, alleen door het broeysche verraad der priesterpartij die slechts de vernietiging van den Lybischen heerscher uit Saïs begeerde. Alle veiligheidsgrenzen, ter bewaking overgelaten aan onverschillige huurlingen, bleven onbeschermd. Aegypte was uitgeput en lag verbrokkeld. In de oude kronyken las Xerxes hoe de koningen van Chemi reeds bij de opkomst van zijn goddelijken grootvader Cyrus, smeekelijk de koningen van Lydië, Babylon en Sparta te hulp hadden geroepen en hoe na een weigering, angstnood en wanhoop onder de zonen der zon verergerden. Alle machten daarentegen hielpen Cambyses toen hij door de woestijn, de grensvestingen van Pelusion naderde.

Een schrikkelijke wolkbreuk overstortte Aegypte. Het land der wreede hitte en van den blinden licht-moord, ley als één grauwe zwavelpoel te dampen onder een nooit zóó neergestroomden regen. Satrapen vielen af. Phanes uit Halycarnassus, een klamme verrader onder de saâmstrijdende Aegyptenaren en Helleensche hulptroepen, leidde de Perzische slagorden langs onbekende wegen en passen. Psammetichus moest terugwijken in Memphis voor Cambyses. Door een nieuw verraad van Uzahorsutennet gelukte het de Perzische vloot in de Nijlmondingen traagzaam binnen te drijven en Delta-steden te belegeren. Zoo lag de weg naar Memphis vrij en de muren van den Witten Burcht doemden op voor de Assyrische walbrekers en de weerhakende werptuigen der hulptroepen. Cambyses kon zijn stootbalken tegen de zwaarste poorten laten opdonderen. Pijlgeschut en slingersteen snerpten en suisden uit schietgat-verdiepingen, brand-uitwalmende walgangen en platvormen, en van borstwering-tinnen gilde en raasde woest krijgsrumoer. Tot de Witte Burcht in handen viel van Cambyses, onder het daverend-bonkend onweer-gedruisch van dreunende stormrammen en snorrende raderkarren. Toen dacht Cambyses ook de koningen van Kusch te kunnen overrom-

pelen in hunne oasis. Evenals Xerxes nú, had Cambyses toenmaals gehunkerd naar het goud en het ivoor en de verblindend-lokkende rijkdommen van Aethiopië. Van Thaebe trok hij uit naar Meroë en Napata en Pselcis, de brandgezichten met zijn oostersche schrikmacht bedreigend. Te Elephantine en Syene liet hij rond vervallen vesten met hun moerassen van besmettende vochtigheid, onder beleedigende spotkreten, een levenden muur van mannen met steekwapenen opstellen en onderhouden door de Aethiopische vorsten. Tot plots, stammen uit het noorden en uit het zuiden, achter den Blauwen Nijl, zich met de zwervende nomaden verbonden tegen Cambyses en tegen de Aziatische plunderaars in het Nijldal. Toen volgde Cambyses' ontpraalde tweede tocht door Lybië en zijn rampzalig optrekken tegen de machttorsende handelssteden nabij Ammonium en Zuidelijk-Meroë, door d'Aegyptische gidsen veinzend uitgelokt. Want hier was geen huurling-verrader Phanes die Cambyses bij kon staan, al kocht de Gebieder ook nu weer spieders van Elephantine in zijn dienst, om de Aethiopiërs te naderen. Hier stond de Koning der Koningen, in den toover zijner verleidingen, weerloos tegenover de naakte brandwoestijn, de alles-bedelvende wervel-orkanen

en laayhette van hemel en aarde. Eerst nú besefte Xerxes waaróm het geschuwde leger van den Aziatischen despoot, - dat schrik sloeg onder de vreesachtige stammen der Lybiërs en welks manschappen door zandstuivingen tot halfblinden en later, door voedselgebrek, tot uitgehongerden en menschenvleesch-eters gemaakt, - in de dwarrelstormen der Africaansche wildernissen waren ingegraven. Ook Xerxes verlangde in een ontembare avonturenzucht, den middaghemel onder een fluitloeyend windgerucht te zien aandonkeren tot een beangstigenden, oneigenlijken nacht, als de roode samounzon met een verglaasd-achtig uiterlijk, schriklijk van bloedende dofte, over een doorvlamde nevelduisternis aarzelend kwam heen te hangen. Toch zou hij, voor zoover inzicht het toeliet, belijdzamer te werk gaan dan zijne voorgangers. Xerxes wist dat de westelijke rivierbochten wierden afgesneden door schroeyende en wreede woestijnwegen. Hij ervoer in weerstreefde neerslachtigheid, dat vooral waternood en verpestende moerasdampen Cambyses' leger hadden verwoest of in gevaar doen staan. Wel zou ook híj de verpletterende kolkingen en zwavelig-gloeyende zandcolommen, die als stuiftorens opdwarrelend, zich de lucht inschroefden en dan

weer wervelend ineenestortten op ontpende tenten, op voortgejaagde menschen en beesten in doodsangst, niet kunnen ontloopen; noch stikbenauwing die in pijnigende ademing heetfijne, vurige stof de gonzende longen inbracht. Maar zijn drang om de Sembritae's, de voortvluchtige Aegyptenaren tot in de giftige poelstreken te vervolgen én zijn roembegeerte, drongen sterker dan zijn gevoel voor lijfsbehoud. Hij, waereld-veroveraar, Heer van Perzië, Medië, Babylon, Assyrië, Aegypte, Judaea en Phoenicië wou, woú bij Yima, dit geheimzinnige land van de zwarte koningen uit Kusch, het land der zwarte sphinxen met zijn beklemmende onheilen, het land der hondenhoofdigen en wolvenverslinders, het land der schrikkelijke wilde jagers, bedwelmde aanbidders van Seth en Bast, het land der brullende keelafsnijders, d'Ouaouaïrs doorzwerven om, als het kon, ook later in gemeenzamen ommegang te verkeeren gaan met de Aethiopische vorsten van Napata en met de langlevende Macrobyers. Want hij zou zich nu niet met simpele hoornvee-schattingen laten betalen door den koning van Meroë. Zijne spieders verhaalden wonderen van d'Aethiopiërs in hun grillige cieraadjen, de donkere reuzen en kristal-opdelvers met hunne lange flonkersperen

en hunne, met goud ingelegde schilden, wonend achter de bergholen, héél uit horizonnen-verte grillig beschenen door den blauwen gloed der Arabische Golf. 's Konings huurlingen vertelden van hun fabelachtigen goudrijkdom en de overstelping hunner edelsteenenmijnen. Zij ademden rustig, te midden van eenen verblindenden overvloed. Schoon en statig van gestalte, in hun scharlaken en helwitte kleedijen waren zij allen, de danslustige Macrobyers, en hunne daden leken beheerscht door een koelen wijsheidszin en zwijgend-uitdagenden stamtrots waarmee zij Aegyptische Pharaonen zelfs hadden getergd.

Xerxes' verspieders verhaalden dat in dit vreemde land van Ala, vooral in zijne oostelijke districten, het goud heuvelenhoog opgestapeld ley, het uitgekorrelde goud, het klare schittergoud der Macrobyers, waar de adelaren, uit de wolken, verachtelijk hun drek tusschen wierpen. Zelfs de gevangenen wierden er in gouden boeyen vastgeklonken en kregen droesemzwaren palm- en dadelwijn te drinken, als het minste dat de Negers d'overwonnenen konden schenken, terwijl zij zelven toch soberlijk van gestremde melk en brood, gebraden vleesch en gras leefden, alle gistende zwoelte voor tong en zinnen afwerend. Xerxes

hoorde de misleidende wonderen van het Meroïtische rijk; van het land der zwarte brandgezichten; van d'Aethiopische, rankschoone koningsdochteren met het bijtende hagedis-smaragd van hun hoofdveer-cierselen, wier kuische, zoete en zondelooze moederen als Candace's eeuwen lang, Aethiopië met Gelukkig Arabië hadden bestierd. Zelfs de Aegyptische wichelaars met hun bolgladgeschoren knobbelschedels, vertelden in zijn kring met netelig ontzag, van de duizelende en giganteske macht der zwarte vorsten over de volkeren der eindlooze woestijnen tot hun stervensnood; vertelden van Pi Anchi den vermetele, Sabaco den stille, van So den bloeddorstige, van Tirhaco, den woest-phantastischen heerscher over het land van Kusch en van de vreemde toovervrouwen die van lente tot lente droegen als kameelen; en van meisjens die nooit iets anders dan gestoofde konijnen aten. Onstuimig begeerde Xerxes hun oppergod Ammon te zien in den Meroë-tempel, in den goudrookenden luister omringd van zijne almachtige priesterschaar; onstuimiger, nu Cambyses de Ammoniërs nooit had bereikt, noch had gezien, het hel-groene afgodsbeeld van den heiligen zonnetempel. En even dringend verlangde hij de Pygmeeën, de Matiten en de

Nicassoriërs uit het land van Ra-Ourd te onderwerpen en het ebbenhouten paleis hunner koning te overrompelen. Xerxes wou zelfs den naam Meroë uitwisschen, omdat Cambyses' meest uitverkorene haremvrouw dit weer afvallige rijk naar haar pronknaam te noemen waagde. Bij hernieuwde verovering zou het naar Vasthi, naar zíjne gemalin heeten, dit gansche vreemde, onafmeetlijke grondgebied, dat in den geheimzinnigen klank van den eigen zangerigen naam Sabae, hem somber bleef verontrusten.

Het donkere nakroost van Salomo

Nu reisde Xerxes voort met belegeraars, spionnen, spieders en krijgsvolk, ontroerd en geschokt door den vreemden hemel, het overzwijmende Africaansche licht en de onbekende aarde van Aethiopië. Nu reisde hij in roes, Perzisch opgetooyd in zijn verstommend-weelderige veldheerstent van purperstof, goudbrocaat en zilvervlechtselen geweven. De Koning zon op ijzingwekkende avonturen die hem in de gloeyend-heete wildernissen, afgrond-diepe ravijnen en onder de dierachtige wilden van Itopja te wachten stonden. Habesch aanbad hij om zijne plotselinge wisselingen van climaten, al naar hij steeg op de duizelend-hooge bergterrassen met hun kraterachtige bazaltblokken

of daalde in de bloeyende woudgordels, naar den muursteilen oostkant van Arabische Golf en de afgestorven Sahamra-kust, naar de westzijde nabij het grijs-dampige Sennar, de woestijnen van Lybië en Selima of in het zuiden, nabij den blauwen licht-luister van Bahar-el-Azergue en het land van Chawâ met zijn, uit alle gaarden opdoemende bloemblossige vruchtentrossen en de plotselinge dondergolven zijner steeninstortingen. De oasis-droomen van Ammon doorleefde hij reeds als een wonderlijke bekoring, nu hijzelf dagen achtereen in zandsteppen met verspringende heuvelen, onder martelhette van lucht en grond half bezweek en zich ieder uur het aangezicht had te oversluieren tegen de zonneblakering van grond en hemel. Toch begeerde de Gebieder soms, alsof hij rondging in zijn koelende fonteyn-hallen te Susa, Babylon of Persepolis, het weelde-ceremonieel van zijn wemelend gevolg en hofstoeten om zich heen. Zijn ridders, uitverkoorne dischgenooten en edelen moesten de folteringen van de woestijnhitte voor zijn aangezicht zuchteloos doorstaan. Zoo verlangde Xerxes, na zijn morgenbaden waarin water verbrast wierd voor honderd dorstige kelen der krijgsknechten; na zijn lichaamswrijvingen en -balsemingen, in nederig geluk door

slavinnen volbracht; na gebedszangen en het bespreken van goddelijke voorteekenen, in zijn ontzachlijken, tooverig-getooyden, gouden draagstoel waar achterop, in palankijn-verhooging, tien zijner Onsterfelijken, raadmelders en krijgers plaats namen, vlak voor zijn tent uit te rijden. Was Xerxes in zwaarmoedige luim, somber, zwijgend, ongenakelijk, dan rolden er aan vier kanten van zijn reisgestoelte, hyacinth-blauwe Assyrische tapijtgordijnen neer en mocht niemand van zijn manschappen hem aanschouwen. Dan, achter een kier der uitgespannen voorhangen gaf hij zijn bevelen in korte gebaren, met een kleinen, gelen, geweerhaakten lotusscepter van goud. Op ieder misverstaan zijner wenken volgde een zware straf, paal-spietsen of neus-afkappingen, ook alweer in pantomimische stilte, woordeloos toegemeten. Sidderend omkropen hem, bij ieder stom gebaar zich op het gelaat werpend, zijn lijfwachten. Was de Koning echter blijhartig en opgewonden, dan bespotte hij zijn eigen zot-weelderigen tocht op den draagstoel, - die sterren-schoon als rots-kristal-in-zon, blind fonkelde van diamanten, onyxen, chalcedon en jaspis, - door de schroeyende woestijn; dan gekscheerde hij om zijn wellustige zinnengenieting van praal en pracht tegenover

de blakerende oneindigheid en den eenvoud van zand en licht. Dan, ironisch, riep hij:

- Heldhaftige Mardonius...
- Eeuwige Gebieder!
- Voelt gij óók de zilte koelte van den Euphraat?
- Ik voel ze, Verhevene!
- En ziet gij het goud van Bel schitteren als gouden tarwe in den oppersten tempeltoren van Babylon?
- Ik zie het golven, o Gebieder der waereld.
- Gij wist niet dat wij ademden nabij de palmterrassen van den Isthmus en den Medischen Muur? Welk een koelte... het is alsof ik de zee ruik. Ruikt gij haar ook, Mardonius?

Gloeyend-geschroeyd van de zon en dampend van zweet, antwoordde Mardonius ernstig en strak:

- Het is één sproeyende frischheid en luwte, o Koning der Koningen!
- Wijd uw hart aan Mazda, o slaven...
- Asha's oogenglans volgen wij...
- Nu begeer ik hier aan mijn zij, mijn Lydische amazone... die gisterennacht mij ontstelde door haar tijdkortende uitdenksels, haar wulpsche genietingen en haar caneelgeurige lokken. Zij begeerde dat ik alle brandgezichten liet wurgen, langzaam, heel langzaam... Welk een afschuwe-

lijke hoer, Mardonius! Zij hunkert naar leeuwinnetepels!

- Afgrijselijk, mijn Heerscher!

En in een soort van juichenden toorn tegen de verplettering der woestijnhette en tegen de kleineerende onverschilligheid der natuurmacht, kreet Xerxes:

- Hier schenker, wijn, wijn... pers de druiventrossen van Sippar leeg; wijn, wijn voor mij, den god van de ochtendzon... Verhitting tegen verhitting!... En laat ik hooren het verdoovende maat-geklapper der sistrums. Zoo stout waagde Cambyses nooit tegen dit hoogland op te kruipen! Wijn, schenker... rooden wijn van Bab-ili,... de broeysteê van het Leven... wijn van Bab-ili... of uw stam verga! O die Aegyptische vrouwen, hoe verrukkelijk zijn zij, mijn edele Mardonius. Tot hinkende tijgerinnen geeselen haar mijn grijnzende zweepdragers... Zij doorgisten de liefdedranken met geheime ziedingen. Een wijndronk dappere!... Schenker, schenk wijn voor mijn kloeken held. Wég jij met je rooden, tartenden mantel, wég Drudsch... of mijn vloek treffe je!... O die Aegyptische vrouwen. Haar oogen huilen terwijl haar harten lachen... Haar gedachten en listen zijn als het kreupelhout, vol verborgen

diepten en lokkende schuilplaatsen... Neem ze mee naar mijn gewijde tuinen Spamitres. In mijn zoele zomernachten zal ik ze gedenken, als ik door angstdroomen gemaand word, als ik mijn nachtelijke feesten vier in Susa en Persepolis, bij mijn terugkomst. Laat de lyra en de harpen hun zang nu beginnen, gesnedenen... en laat de tambourynen trommelen tegen het flikkerende licht van de zon. Mij maakt ze dol, de zon... dol, Mardonius. Mijn bloed kookt in mijn aderen. O heerlijke, zengende zon!

Een saâmschouderende stoet zwarte slaven en onderdanen uit Jebu, in schitterblauwe wollen rokken, glimmend-nat van het zweet, sjorde hijgend den ontzachlijken praalstoel zwaar en moeyzaam door het brandende zand. Als een torser zwikkend bezweek, met akelige angststem, of overtrapt wegzakte zonder hik, dan sprong dadelijk uit de achterhoede der dragersbent, een ander op zijn plaats en zwaayde om ruimte, met een kortgeknoopte, fluiterige karwats. Bazuinblazers in scharlaken broeken, toeterend op gouden hoornen, moesten nevens Xerxes naar het noorden zingen en Aegyptische onderworpenen met zilveren klaroenen, uit het zuiden antwoorden. Het was een goudtintelend dubbelzinnig spel van gedreven

klanken door de zengende lucht die galmend over Xerxes' hoogen draagstoel heenwelfden en waarin de Gebieder zich uitbundig vergenoegde. Wanneer enkele bazuinblazers en klaroenzangers, snakkend naar adem, dreigden ineen te storten van vermoeynis, ook dan weer schoten uit de rijen der lijfwachten, anderen toe, die hen vervingen, zoodat onafgebroken, Xerxes, krijgszangen en antwoordende signalen bleef hooren boven zijn hoofd. Tot, op een barsch gebaar van den Alleenheerscher die woest zijn hoofd krauwde, plots alle trompetten en klaroenen stomden en de Koning teruggedragen moest worden naar zijn tent, half-bezwijmd van hette. Daar, opnieuw, stonden zijne zalfsters, baadsters en koelsters in doorschijnende zijde gereed, om den Koning quansuis te verfrisschen en in zwoele stilte van vreemde zoete geuren tot droomerige rust te lokken.

In de afkoelende avonden, als Xerxes uit fijn-gevlochten palmkorfjes lichtbruisend honingbier deed schenken, liet hij alle soorten van zwarte gevangenen, onderworpenen, schoongebouwde Megabaren, schuwe, tooverlistige Ophiogenen en gulzige kikvorscheneters, de Seleniten, meegevoerd in zijn heir, voor zijn aangezicht brengen, terwijl

Babylonische harpenaren, in het duister der tent, een zweefzacht gezang aanhieven. Vier reushooge, bronsroode Nubische fakkeldragers stonden in de hoeken van zijn ontzachlijke koningstent armgestrekt, de toortsen onbeweeglijk in de donkre hand. Veertig zijner kleinvoetige danseressen en fluitspeelsters, violetblond-gepoederd, leyen beengekruist in een kring bijeen. Daarvoor, in dwarsrijen opgesteld, stonden vorstelijke lijfgarden, krijgslieden, lanciers en goudgemantelde, scharlaken gebroekte speerruiters. Xerxes zelf zat op een gouden, smal-hoogen, Aegyptischen zetel met leeuwleuningen, in het midden, terwijl er een zeer groote, van wierook doorgeurde ruimte tusschen hem en zijn gasten open bleef. Soms liet hij de, in een lange droeve rij bijeen-geketende gevangenen uit het land der Maan, in schellen oorlogstooy van roodgelooyde, korte rammenvellen, achter hun antilopen- en giraffenhuid-schilden, hun manshooge ebbenhouten bogen en vergiftigde pijlen, hun spits-geweerhaakte ijzeren lansen of koperen knotsen, onverwachts losgekoppeld binnentreden. Bazuinblazers bliezen dicht achter de bivouacvuren en herauten verkondden 'sKonings verlangen en zijn wraakoordeel over de onderworpenen. Dan sprongen snel achter Xerxes' gestoelte, in kouden hoogmoed, tien koninklijke

boogschutteren, tien koninklijke spiesdragers, koeltewuiver en zonnescherm-torser brusk opzij dringend. De toortsen der gelitteekende Nubiërs in de tenthoeken, flakkerden een schichtig-wild, rosgeel licht over de aangezichten en weemlende kleedyen van hof-Perzen en krijgers; wreed licht dat met een dans van grillige couleuren en walm-gloeden aansprong en wegdook in de duisterende ruimte alom. De ingebrachte gevangenen, na door Haman te zijn verteld dat zij in de macht waren van den Overwinnaar aller volkeren, uitroeyer van alle weerspannige stammen, moesten voor Koning Xerxes in krijgsbehendigheid en jachtdrift, tusschen den afgeperkten menschenkring der tent, speerslingeren en in bang hoongelach en oorlogsgezang tegen elkaar vechten op leven en dood. Of al hun donkere geheimmiddelen en verminkende tooverijen der medicijnmeesters vertoonen. Eenigen, als met grauwe asch ingewreven, in wonderlijk-listige vlugheid van gang en hagedisachtige, schuw-snelle bewegingen, instinctief beseffend dat zij voor een geweldig vorst van een vreemd rijk verschenen, begonnen voor Xerxes, onder een zinnebeeldige gebarentaal, te huilen en te kermen, als dubbah's in nachtzwart. Zij krijschten en brulden woest-rumoerig en haastig,

en soms verzonken hun stemmen wisselsnel in een geluiddoovend, traag murmelen en halfgesmoord, lacherig gillen. Zij vertelden van hun getemde stieren en struisvogelen en van hun akkeren achter het tintellichte water Astabora. Zij verhaalden van hun wreed-hoogmoedige koningen die met minachting lieten doodmartelen, de nederige wortelen-uitgravers en riet-eters, of ze ongewapend deden vechten met hongerleeuw en hoornslangen. Midlerwijl liet de Gebieder door Haman d'inboorlingen waarschuwen, Koning's gouden troonvoetbank met geen enkel lichaamsdeel aan te roeren. Onder Perzen was deze schenddaad reeds hoogverraad. En wierd ieder onderdaan die het waagde, hoe hoog geplaatst ook, één tel na de vermetelheid, levend in stukken gehouwen,... een Aethiopiër zou zelfs zulk een snellen dood niet kunnen verwachten. Onverhoed kreet Xerxes:

- Haman, slaaf met je spitse kabouter-ooren,... dek je adem af, berg de handen diep de mouwen in ... en vraag, bij Armaïti, hoe dit monster met zijn doorboorden neus leeft.

Haman wierp zich ter aarde.

- Koning der Koningen!

- Vraag wat hij denkt, wat hij begeert en wat hij doet.

Snel keerde Haman zich naar de donker-woeste dweeptrony en de hartstochtelijke, toch zwaarmoedige oogen van een gevangene, Xerxes' vragen voor het traag-phantastische wilden-brein een anderen zin gevend.

- Zijt gij bezorgd voor de schrikkelijke macht van mijn Heer?

In vormelijke statigheid rekte de Africaner hoog de naakte lendenen en bekeek hij star de palmen zijner handen, van binnen blank gevlekt. Toen, dom-duivelig grinnikend, krijschte hij:

- Groot is uw Heer.... Ammon verlenge zijne uren. Zijn dag van zon zij gezegend en vrij van het kwade oog. Zijn wil zij als een bergpas, onwrikkelijk! Ik streel zijn schoone haren en schoonen baard. Hij drinke kameelenmelk bij regengeruisch.

De zwarte huid van den Aethiopiër huiverde lichtelijk, terwijl hij keek als een begeerige casuaris. Achter hem klonk van zijn stamgenooten, plots korthevig bazuingebrul op ontzachlijke ossenhoorns en drie vrouwen zongen:

Smeek, o boom,
Schudt de takken niet.
Smeek, o dood,
Scheidt ons niet van elkander!

- Mijn Heer bezit,... beyerde Haman met een donkerdreigenden klank in zijn ontzags-stem,... aarde, hemel en wolken.

- Groot is uw Heer,... herhaalde hallucinant, in versteende plechtigheid en voorname hoogheid van toon, de wilde, terwijl hij zijn werplans in de rechterhand op den ingeschoven malachieten tentvloer instootte, heftig met de naakte, breed-platte voeten stampte en woest zijn schild tusschen linkerarm en borst inplette.

- Almachtig,... beaamde Haman.

De gevangene, schuw, gluurde van den Amalekiet weer naar Koning Xerxes in huiverende ontzetting. En plots bleef hij wezenloos staren op de rose-blanke vlekken in zijn donkere palmen. - Een groot wonder is uw Heer. Boven allen schoudert hij uit. Dat ik toch uit zijn overwinnaars-handen water mocht drinken en hem kon zeggen wat mijn hart aan angsten meedraagt... De groote machten beschermen hem onder haar schaduwen...

- Gezegend zij uw lot,... murmelde Haman terug.

- Dat hij mij schenke, al het lichtende dat als water vloeyt van zijn lendenen en schouders... die huid van goud... die snoeren van huppelende glansen om zijn hals...

- Mijn oppermachtige Heer kan u de vogelen in de boomkruinen schenken...

- Uw Heer glanst als een zonsopgang. Hij blinkt aan alle kanten. Maar óók de donkere brand-gezichten zijn zéér machtig. Zooals de zee kookt, zooals de storm giert in het woud, zóó is het gerucht van hun krijgsstem tesaâm. Onze goden zijn koperzwart en slurpen de oceanen leeg, en breken de rotsen doormidden met hunne knuisten.

- Groot is uw Heer,... viel schijn-nederig Haman op zijn beurt nu in.

Weer klonk achter hem òp een dreigend stemmengrommen der wilden, dat van krijschend geloey tot hondenjammerend gehuil inzonk; kruiste een rij mannen de handen over de borst.

De gevangene rekte zich ongenaaklijk-fler uit en schudde rinkelend zijn groote oorringen, als in trotsche, uitdagende woede.

- De zonen van Chem zijn meineedige sluiproovers en paddenbrakers. Zij zijn stroefnekkige hyena's. Zij kraayen als vluchtende hoenders. Zij eten de harten hunner vermoorde vrouwen, met geitenvet. Wij stammen van koning Salomo en de heilige koningin van Saba en van Menilec, haar zoon en zijn zoon, den zonnestaarder. De

Aegyptenaren zijn veedieven in beuzelende muiterijen die op looze vriendschap azen. Toch snuiven zij niet de geuren der versche aarde als wij. Wij zijn machtiger. Zij zijn als vergane en verminkte assagaayen in de bevende handen van kinderen... zij stinken als schimmelende moerasplanten. Zij stelen onze ivoren spangen en hunne vrouwen zijn nietige geitjes die angstig blaten in d'eenzaamheid. Zij worden door de pijlen onzer knaapjes in de vlucht gedreven. Als wij verven onze vrome wapens, onze haren rood, héél, heel rood, dan schuift de gloed van d'avondzon langs ons heene. Doch zij, een stonde, verdwijnen als schaduwen in het nevelland.

- Groot is uw Heer,... fluisterde Haman.

- Wij leggen scherpe steenen op hun gekerfde slavennekken... de zwaarste steenen... die hen verwonden en vernederen.

- Groot is uw stam...

- Wij brengen uw almachtigen Koning, uit het land van het verre licht, waar het goud splintert tusschen de wolken, de geweldige stierhoorns, in kronkelingen omgebogen als een kunstig smeedwerk van ivoor. Wij halen voor hem de giraffenhuid, geel als het jonge zand... en de woudezels... en de tanden der wilde zwijnen... Wij

verzwelgen voor hem de kakkerlakken en de stekende vliegen...

- Groot is uw Heer...

- Wij brengen hem korven met goudstof en manden met roode lichtsteenen. Wij schenken hem de spitsneuzige windhonden voor de gazellenjacht en de witte struisvogelen en de gevlamde panthervellen die ons nog beangstigen tusschen onze vingeren. Wij brengen hem slaven, runderen en vee.

- Groot is uw Heer...

- Maar ook wij bezitten de aarde en den hemel. De wortelen van alle boomen beginnen te groeyen in ónzen grond. Alle bloemen der landen en op de hooge bergen, stelen het licht van ónze zon. Onze goden zijn eeuwig...

Een heilig murmelen klonk weer óp. De zweilippen van den Aethiopiër trilden bleek van ontroering en de engpersende koperen ringen om zijn knieën glansden giftig.

- Groot is uw macht,... murmelde Haman.

- De laffe Araben, die zacht gillen en lachen dooréén van benauwenis als wij hen de roode gordels ontknoopen en de witte hemden vaneenscheuren... en de zonen van het Zwarte Land, die lauwe kameelmelk drinken, vangen ons op

en splijten de schedels van onze vrouwen met bijlen stuk, als zij niet meewillen; van onze vrouwen die zacht zijn als een lichte voorjaarsnacht. Zij verkoopen ons als slaven. Wij moeten werken van de eerste tot de laatste scheemring, als gonzende bijen. En onze voeten gaan waar ons hart ze weigert te volgen, O, dat uw Heer ons de schoone mannen-messen schonk die nu in zijn gordel blinken... en de duistere diamanten uit zijn haren... Tóch zijn wij hier in eigen land, de groote jagers en de heilige dansers. Onder het zoele lommer der woudboomen gonst geen ander geluid dan dat van ónze stemmen.

Zijn donker-wijde neusgaten trilden als van een angstig-brieschend paard.

- Vreest gij niets?

- Vreezen?... Geen menschen, gele man, in wier grootsprakige monden arenden vliegen... Wij vreezen de rivier bij schemer, met haar avondschaduwen van boomen... die vreezen wij. Daar sluipen de booze nachtgeesten, die geen lichamen hebben en zwarter zijn dan de nacht... die ons zoet sap in het bloed spuiten, vergif, vergif gele man. Die vereeren wij... Ook vreezen wij het vreeselijke licht dat onze arme geiten doodt; het licht dat in één tel over de heele

waereld vlamt, één tel en nóg een tel, en dan zich als een blauw vuur weggraaft in de diepte, heel diep in de aarde.

- Vreest gij nog meer?

- Nog meer, gele man?... Vrede zij met u!... Wij offeren de dansende lichten die in den nacht, heel hoog boven ons vliegen... de vliegende lichten die sterven als de bleeke lamp, de schoone maan verschijnt, de stille lamp die telkens zichzelve weer vult. Wij vreezen ook de booze slang uit de bergen. Haar lichaam ligt in een schitterend net gekronkeld van vurige en groene en gele en zwarte oogen... Wij vreezen die figuren, die wenkbrauwen op haar koele vel. Wij vreezen de stormgeesten, als ze de boomen breken en de takken vernielen. Wij vreezen de jerboâ, de vreeselijke bijtster, de rat en spitsmuis met den gelen zwiepstaart... valsch als de zonen van Chem... die schurftige verzweringen brengt tusschen onze teenen.

- Dek mijn voeten af, Mardonius, voor dit zwart gespuis,... riep plotseling Xerxes naar zijn veldheer.

- Deze eer, o Koning der Koningen...

- Vraag Haman,... klonk Xerxes' stem nu schuw naar d'Amalekiet,... vraag Haman, of deze druya denkt dat alles, álles een ziel heeft.

D'Amalekiet vertolkte 's Konings woord.

- De groote, blinkende Heer weet meer dan wij. Ook weet hij dat ieder ding leeft. In ieder ding is iets dat schuwt gezien te worden. Dát is de geest, de geest van ieder ding... en dat leeft lang... heel lang.

- Laat hij zwijgen,... donderde Xerxes plots in vernielingswaan... ruk hem den ring uit zijn gekken renostersneus... Vertel... wat zegt dit zwarte gedierte, die vieze naakte duivel?... Ik vóél dat hij zwetst. Leg hem een gebraden tortelduif op de tong, of een wit haasje...

Xerxes grinnikte spottend onder Haman's vertolking.

- Bij Zarathustra,... dezen zwarten bedrieger moet gij straks geeselen met de nijlpaardenzweep of hij zal zichzelf de wenkbrauwen uitrukken. Zijn schuimende mond is één ziedend gif. Bij Mythra,... vraag hem Haman, of het waar is dat hij zijn eigen vader opeet met zijn kattentanden. En waarom hij dat brok verschrompelde kameelenvel op de borst laat bungelen. Neen... neen vraag hem eerst waarom hij een kraayen-huid heeft.

Haman in aarzeling, vroeg:

- Waarom is uw vel zoo zwart?

- De Heer wilde zoo. Hij zweefde van oost naar west, van zuid naar noord. Hij zwierf in het land der witten. Daar ley schel, wijd en overal, het blanke zand... de zuivere witte aarde. Daar kneedde hij de witte menschen uit. Toen kwam hij in het land van Aegypte. Uit het bruine slip van den Nijl liet hij de bruinen en bronzen levend ademen. Toen naderde de Oppermeester het heete, brandende land van ons, waar zwarte aarde en zwarte schelpen glinsterden. En uit de zwarte aarde kneedde hij de zwarte schepselen, omdat het hoogste zwart is. De Heer zei zacht: ze moeten loopen... ik wil wezens maken met lange beenen als flamingo's. Ook hen schenken twee armen om te kunnen werken op d'akkers. En hij groef twee oogen in hun diep hoofd, zoodat zij konden zien. Een mond schonk hij hen om de sapvruchten te kunnen eten. En eindelijk schonk hij hen een tong, opdat zij alles zouden kunnen proeven. Toen schonk hij hen ooren, om te kunnen luisteren naar de geruchten der aarde, en zoo stootte hij hen de waereld in om te kunnen zwerven, overal heen, zoo veel en nog méér dan de zandvlooyen in de woestijnen.

- Waarom,... onderbrak heftig Xerxes,... verslindt hij zijn vader?

- Spreek gevangene... is het waar, eet gij uwen vader op als gij van kampen wisselt of ten krijgstocht trekt?

Hij lachte de wilde, met een ijselijke, saamgetrokken mondgrijns, die Xerxes weer deed rillen, terwijl hij zijn schild in beukende schokbewegingen langs zijn naakte borst schoof.

- Doen wij altijd... doet ook de heilige kat met de zwarte ooren. Die zijn ouden gebrekkigen vader eet, eert zijn ouderdom.

- Eeren?

- Wij eten zijn geest mee, en zijn deugden.

Hij lachte zijn wreed-geheimzinnigen negerlach en zijn aangeslepen tanden krasten over elkaar.

- Dan moordt gij uw eigen bloed!

- Moorden?... vroeg ontsteld en verbaasd de wilde.

- Gij slacht uw vader.

- Die zijn ouden vader eet, moordt niet; die helpt hem van zijn verzwegen pijnen en smarten af... als den gepijnigde op een offerfeest... Die zijn ouden vader eet, doet goed in de oogen van Ammon die op den heiligen tempelberg toekijkt.

Xerxes raasde weer:

- Wat bazelt deze plechtige diklip?

De inboorling sprak door, in nederig geluk.

- Wij offeren onze kinderen, de meisjes met de groote oogen, die komen na den eerstgeboorne, en wier speeksel wij drinken.

- Dan moordt gij weer uw eigen bloed?

- Moorden?... vroeg al verbaasder en ontstelder de wilde,..... en hun hart gaat naar den hemel! Wij toch, vangen geen leeuwen met de zachte stemmemenschjes, niet grooter dan de scheê van een dolk.

- Hoe?

- Als levend lokaas zooals deze daar!

En hij wees naar de leeuwenjagers.

- Wij verslinden onze vrouwen alleen, als zij weigeren onze dreigstem te hooren. Jammer nooit om vrouwen. Doch zij daar, probeeren de scherpte hunner messen op de borsten hunner dochters, en zij kappen ze af, in gril en lach.

- Leven rooft gij altijd weer!

- Een levensroover is schoon in de oogen van Ammon. De roover heerscht over de gruwelen, hij die levens vernietigt. Zijn stam eert den held. Hij is aan de golven der zee gelijk, zoo eindeloos ruischt de trots in zijn vermetel moordhart. Als de wraak gilt en reutelt in zijn borst, dan verstommen zijn verwanten van angst, en als hij

gruwelen bedenkt, dan is hij groot, heel groot in de roode oogen van Ammon.

Haman sidderde van een vreemd genot En koud, tegen zijn eigen ontroeringen in, schold hij:

- Monsters, monsters die ge zijt! Krimpt uw ziel niet in wroeging?

- Wroeging alleen, dat wij niet méér versloegen en niet méér pijnigden, en niet meer boosheid fluisterden in de ooren onzer vijanden.

- Dan ziet uw God alleen bloed?

- Wij trekken allen op naar Ammon, en wij kruipen op onze buik om zijne aarde te kussen. Zonder Ammon doen wij niets. Hij is d'almachtigste... hij klieft de hemelen en schiet uit het licht op ons neer.

- Ook voor mijn allerverhevensten Heer zult gij u op de buik werpen,... beyerde Haman's stem streng.

- Ook voor úw Heer, zonnezoon, kruipen wij op onze buik, als voor de koningen van Napata... Zijn goed vermeerdere uur op uur en uwe geesten beschermen hem tegen kankerende beengezwellen en oogenblindheid.

Snel wierp hij zich neer, kuste woest den grond, en kronkelend kroop hij op zijn borst, vóór Xerxes' voetenbank.

Zacht en rad dooreen kermde de Aethiopiër voort. Xerxes rilde van het ijzingwekkend geklaag en toen de stemmen der wilden klankloos bleven doorschreyen, mijmerde hij voor zich uit:

- O Yima, wist ik hoe het zal worden aan het einde der tijden... Welke belooning is er in den hemel voor zulke blinden op aarde?... Want zij zien het geheim der dingen niet.

Een holbewoner van Shiho en Arcico, d'Aethiopische oostkust, een Abatiliet met een huid als koper, van lepra-achtig vocht doorbeten, moest den Grootkoning laten zien hoe hij van levende geiten het warme bloed inzoog en op wond-kerven die hij zelf weer heelde, gretig de lippen saamperste. Onder het zuigen zwol zijn geaderde kop monsterlijk in een duister paars op en glommen zijn oogen van afgrijselijk genot. Vooral de ontembare jagers, ratten-, muizen- en zwaluw-eters onder hen, de stoute dorpsroovers en koelbloedige moorders uit de dampende moerassen aan den voet van de Aethiopische hooglanden en uit de heete oerwouden nabij de blauwe meren van Atbara, beschonk Xerxes zijn groote geestdrift en overrompelende gunsten. Van de Megabari's verschenen er vier, de gleufdiep-ingekerfde, torachtige gelaten van lichtende oker oversmeerd,

gedrochtelijk-wreed van trekken, met in bloed gedoopte vogelenveeren langs de ooren. Zij kusten snel en vurig den grond voor Xerxes' voetbank en richtten zich toen weer even snel op onder eene beschaming-verdringende, tartende fierheid. Om hunne raafblauwige halzen schitterde bleek het snoerenwit van menschentanden. Xerxes bekeek onder een schuwe huivering, de heimelijke verwikkelingen van hun woesten, helmachtig-saâmgedrongen hoofdtooy. Een der gevangenen heette krijger en stamvorst, en droeg een hoog-gekartelden kam van amaranth-vlammige heester-kruiden over de zwaar-saâmgerolde, wolzwarte, vettige kroesharen, waarboven, op fijne rietstengelen, cierklokken als purperen peren week schommelden. Hij sprak met vreemde, zacht-klagelijke, slepende keelstemme, onverstaanbaar-droeve woorden voor alle aanwezigen. Hij was zeer hoog en rank. Zijn naakte armen en slapkuitige beenen met engsluitende zinken ringen omkneld, waren van onder tot boven door bloedkruisen beverfd en met groene waterhagediskoppen getatoueerd. Amuletten schommelden van zijn doorboorden, kramptrekkenden neus. Haman vertolkte haperend en Xerxes vernam, dat ook dit opperhoofd weemoedig en troosteloos-hunkerend sprak

over zijne verre stamhutten, vercierd met de menschelijke, beschilderde schedels zijner overwonnene vijanden en morde over zijn onderbroken jacht op oliphanten, slaven en leeuwen. De geel-zwarte Spinturnikions moesten voor Xerxes een dol-ophitsend jachttafreelspel vertoonen, hun axen en grofgesneden knotsen, hun lichte en zware lansen slingeren tusschen de gasten, zonder iemand te mogen wonden, terwijl hen door de Arabische gidsen, wonende langs de oevers der Astaboras, strengelijk wierd voorgehouden, dat zij bij de kleinste listpoging tot ontvluchten, levend in stukken zouden worden gekapt. Na slangbuigzame kronkelingen van al hunne ledematen in een schijngevecht te hebben doen bewonderen, mochten zij zich buiten de tent een zwoelen roes slurpen aan honingbier. Kindervreugdelijk klapten zij in de handen, betrommelden zich de drillende dijen en zongen zacht een smartelijk wijsje dat gelijk heet gezoem van bijenzwermen bleef nazweven in de lucht. Ook uit den stam der Baosa's liet Xerxes, op een anderen avond weer, wilde mannen voor zich verschijnen, die op hunne kruinen, woeste bossen lichtgele leeuwenmanen hadden ingeplant. Hij hoorde, zeer vreemdsoortig getroffen, dat zij zich alleen voedden met leeuwen-

vleesch en van het uitgetrapte merg van gifgroene, blinde slangen, in onmenschelijken waanzin, als lekkernye smulden. Toen hij ze beval te naderen, vlak voor zijn stoel, bekeek Xerxes ze heel lang met een beangstigend ontzag. Alles vond hij, schoonste man van Azië, barbaarsch, huiveringwekkend, walgelijk en afzichtelijk aan deze zwarte, onreine en kwalijk-wasemende creaturen. Het meest nog bleef hij vreezen, hun wreed-geheimzinnig negerlachen, dat dreigend en spottend tegelijk klonk. Toch voelde Xerxes bij hunne aanwezigheid over zich heenzinken, een nachtmerrie-achtige, verblindende spheer van zwijmelend en verdoovend oerleven; voelde hij zich in aanraking gebracht met de meest raadselachtige gewrochten der schepping, door een helsche, cosmische kracht die hem als Koning en Allerhoogste vereenigde met het dom-dierlijke en adem tegen adem deed uitwisselen met de meest verachtelijke afstammelingen van een duister geslacht. Hij genoot van hun ondoorgrondelijke gebaren met den vijfhoofdigen, omkronkelden tooverstaf; van hun woestheesche klank-uitroepingen, het onbegrijpelijke en daemonisch-onbetrouwbare van hun blik en de kwellende stuiptrekkingen hunner bezweringsdansen. Hij genoot van hun plechtige

standen en van de geringste hunner hooghartig-koele bewegingen. Hij beleefde door hun aanzijn, de onmiddellijk-diepe, rillende ontroering die vreemde landen altijd in hem wekten. Hij rook en snoof en tastte het onbekende, het ontzach-wekkende van hun wanstaltige afkomst en hij doordroomde den drang hunner stout-bandelooze zwerf-avonturen. Aan hun zinnebeeldig-getooyde lichamen ontwalmden geuren van oerwouden en scheemrende spelonken, en tegelijk de rottende lucht van menscheneters-vleesch. Xerxes zag ál de ontemmelijke verschrikkingen en oogen-moordlustigheden dezer bijgeloovige duivelen, dezer beduchte vereerders van wonderboomen en bosschen; doorvoelde hun zinnelooze wulpschheid en bezetenheid, hun wilde-dieren-angsten en vermetele vreugdens welke hij zelf heimelijk bijwijlen éven wreed-barbaarsch en helsch-genotzuchtig onderging.

Weer zat een kring van gasten om Xerxes heen, doch nu stond Mardonius zelf beschermend achter zijn goud gestoelte. Toen de Baosa's hun koehoorn-jachtseinen bliezen in het duister van den avond en het witte van hun oogen schrikkelijk óplichtte onder het rosse toortsengevlam, beving Xerxes een siddering die hij niet meer bedwingen

kon. Een Abatiliet met zeer fijne huid, sloeg zich met de scherpe punten van een pronkkam op het voorhoofd zóó heftig dat het bloed er uit spatte. Zijn dogachtig-vooruitspringend gelaat met getatoueerde en van magische glimringen doorboorde zwellippen, grinnikte wreed-woest, toch zottelijk, terwijl hij pásgevangen blauwdikke vliegen en boomspinnen traag vrat. Een ander van den stam der struisvogelen- en insecten-eters met een gelaat, geheimzinnig-donkerrood als het achterblad van een altviool, rukte zich bossen haar met schelpen, oryx-hoornen ringen en kralen méé het hoofd af en hing een zwaren Perzischen boog aan zijn veelgaterig-doorstoken oorlellen. Zij gierden en pijnigden zich voor 's Konings aangezicht en bezongen met nagebootste, doffe stemmen van geesten, den roodste der roode dageraden. Een schuw-ingevlogen en verdoolde vleermuis zwarrelde, blind zich stootend tegen alle staketsels, tentpalen en voorhangen, om de fakkeltongen, en piepte snerpend in angst en razernij. De warmbloed-drinkers, slangenvleesch-verslinders en calebas-schudders, geheel naakt op een smallen schaamgordel na, wierden Xerxes nu, met hun doorboorde bovenlippen en vunze lijf-wasemingen, gruwzaam van gestalte en gebaar,

schoon veel lichter van huid dan de zwarte negerwilden. Hun schaduwen zweefden over den fakkelgloed en dreigden in angstwekkende vergrooting door het spokerig-phantastisch geel schemerlicht der tent. Zij krijtten en gilden exotische zangen, oorlogs- en liefde-liederen van de eindelooze vlakten, vochtige wouden en steppen; liederen van slavenjacht en schortvlechting der vrouwen. Soms zonk hun snaterend-veelstemmige zang waarin zij met hartstochtelijke drift, tochten op roeyprauwen, of jacht- en dansfeesten improviseerend bezongen, tot een wonderlijk-geheimzinnig suizen en eentonig gemurmel in, waartusschen de instrumenten huiveringwekkend klaaglijk meezuchtten. Tesaâm wiegelde het als een weeke ruisching van tonen, een warrelende gonzing, op een droef-droomerig rhythme in kort-wisselende sleepmaten, en plots weer raasde gekrijt los, onder het gebarend uitspelen van betooverende voorteekenen.

Xerxes walgde en voelde zijn geduld gesnoeyd. Op een wenk liet hij ze door zijne wachteren grijpen bij hun struisvogelen-huidbedekkingen en onder kneuzende schildslagen, wrang en meedoogenloos op hoofd en schouders, wegvoeren. Doch een volgenden avond weer, als Xerxes

zijn ontgoocheling en sarcastische verbittering had overwonnen, deed hij twee gevangenen, vaalzwartblauwig van huid waar koperig rood doorheen schemerde, met palmolie en vetten oversopt, tegen elkander vechten achter de kromme, haakvormige dolkmessen, vlijmgescherpt, waarmee zij hun lichamen moesten oprijten. Den zegevierder zou op Xerxes' bevel de vrijheid beschonken worden. De kampers waren uit den stam der Dobenah's en Hadendoa's en zij vochten in een gruwzaam-kreunende, gelaatkervende, dierlijke verwoedheid, met groenbeschuimde lippen, zonder dat een den ander de buik kon losscheuren. Toen, na een pooze van hijgende uitputting, liet Xerxes ze beiden vertrekken als vrije mannen. Zij beklapten elkaar de handen, sloegen zich de paddestoelhoed-achtige kapsels van den kop, zwaayden lange lansen naar alle windstreken of bestriemden hun eigen gelaat met fijne twijgen.

Op andere avonden weer wilde de Koning der Koningen niets van hun jacht- en krijgsleven zien, doch alles van hun gewoon dagelijksch bestaan hooren vertellen. Xerxes genoot van hun plechtig-sombere praal, hun diepzinnig-angstig, fluisterend zweren bij de geesten hunner vaderen en bij de heilige sycomoren der onbetreedbare wouden, terwijl

een soort van monochordion neuriënd meeklonk onder het verhaal. Haman, telkens met moeite de stamdialecten ontwarrende, moest hun beeldrijke, zwoele taal zoo woordelijk mogelijk Xerxes overbrengen, en al hun hals- en beenwringende grimassen, extatische tuimelingen en woeste zwaayingen verklaren. Vooral toen zij van fetisch-priesteren repten uit het Nubische Nijldal en uit d'omtrek van den heiligen berg Barcal, die met dansende bezweerderskracht de hoogste kennis der vergiften en tegenvergiften bezaten en die plotselinge verrottingen van het bloed konden aanbrengen. Xerxes beluisterde storeloos met angstige ontroering al wat de wilden schuw, dwepend en dichterlijk-naïef vertelden van hun droef-geheimzinnige vereering voor dingen waar onzienlijk, hoogere machten in drongen.

- Spreekt gij dan wel met boomen?... vroeg de Gebieder zeer zacht, een woestbaardigen Aethiopiërneger, blauwzwartig als een raaf, - omdat Xerxes, oostersch natuuraanbidder, dit zelf zoo dikwijls had willen doen bij het regengeruisch van waayerpalmen in windspel.

En Haman hervroeg:

- Is uw geest dan in de boomen?

- Niet míjn ziel Heer, niet míjn geest, maar de

geest van het vreemde, de onbekende meester van het noodlot, die danst in en om het vuur, de geest van het machtige;... daar ademt en leeft hij... daar loert hij. Wij offeren de heilige boomen.

- Om bescherming?

- Altijd, altijd Heer, om bescherming... dat hij ons niet martelt en niet vernielt... en geen pest en geen koorts op ons afstuurt achter de stille heuvelen van Samhara. Ach slaap toch mijn hart en zie niet rond.

De wilde, van verzwijgende angst en opwinding, beet en spuwde in zijn baard en zijn tong snorde als een snelwentelend radertje.

- Hoe ziet hij uit?

- Geen gedaante.

- Hoe ziet gij hem dan?

- Omdat hij op niets gelijkt. Hij is de ziel van den boom en méér dan de ziel van den boom.

- Nog meer?

- Wij huiveren als wij er over spreken.

Angstiger vrat hij zijn baard op, terwijl zijn oogen, de appels weggedraayd, als groote witte vlekken, blind lichtten.

Xerxes viel smartelijk-bewogen in:

- Ook déze zwarte duivel huivert voor het

eeuwige en oneindige. Ook zijn geesten vliegen van hemel tot hemel. Vraag hem Haman, waar zijn tooverende en straffende machten nog meer in wegsluipen... of hun adem is als bloedgeur? - Totem leeft in dieren, in heilige dieren. Onze hutten trillen als hij ademhaalt in het donker. Wees bevreesd Heer, ontzie, ontzie de heilige dieren die bij de boomen slapen. Wij jagen ze nooit. Zij zijn heilig... heel heilig... en machtig. Zij zijn als het zilveren schuim van de strandgolven nabij de bergen der Roode Zee. In den avond wiegelen zij het blauwe vuur van de verre wateren naar ons toe... Wij zijn ontstaan uit hen... ons bloed, ons vleesch, onze schedels. De heilige dieren zijn bezield met hoogere machten, want zij zijn menschen en meer dan menschen, van heel oude tijden. Zij staren als een groene zee, heel stil.... En zij, zij stapelen de vreeselijke wolken om de maan, en jagen ze op, in het licht, het vreemde licht, heel diep.... Zij zijn onze vroegere zusters, onze vroegere broeders, onze vroegere voorvaderen. Wij willen hun bloed niet zien.

- Waarvan stamt gij dan af?

In steigerende waardigheid sprak hij:

- Onze machtige stam, Heer, stamt van den

gelen wolf met den hangenden staart, die spookt in de donkere bosschen.... Hij eet de schemering op. En wij, wij luisteren in de stilte om een bivouac-vuur gehurkt, naar het geluid zijner malende kaken. Zie, hier staat hij in mijn arm geteekend, als hij geronnen bloed slurpt. Wanneer gij hem aanraakt of met water besprenkelt, zijt gij onkwetsbaar. En deze zwarte mannen aan d'overkant, die nu zachtzingend gillen, stammen van den gier. Zij zwerven van het zuiden van den Witten Nijl heel naar het oosten, naar Tadsjoera. Van golf tot golf gaat hun jagersadem. Zie hun veeren, gierveeren langs hun nek en tusschen hun haren. En daar achter staan de mannen, voor wie heilig is de oliphant. Zij verscheuren alle menschen die jagen op den slurfzwaayer. Zie, hun slagtanden steken uit hun mond, met roodgeverfde bloedpunten.

- Kunt gij dan uw totem toonen?

- Wij dansen den heiligen wolvendans, den totem-dans. Wij huilen en lachen en sluipen als hij in het donker. Als de tambourynen roffelen en de steen-geworden geitenvelkruiken barsten. Onze oogen glansen als zijn oogen, wild en vol schrik. Wij hooren, wij ruiken, wij zien als hij.... Als wij hem vee offeren en woelmuizen offeren,

den heiligen wolf, zijn wij onkwetsbaar. Wij zijn van zijn bloed en hij is van ons bloed. Hij wil geen mensch worden. Hij is méér. Hij heeft groene klauwen... en omschilderde oogen, rood, heel rood en blauw. En wij zien die oogen rood, in het gevaar.

Eén beeldende, dreigende macht wierd zijn gebaar. Hij sprong, krabbelde en kefte als een wolf.

- En als hij u aanvalt?... vroeg beklemmend Xerxes.

- Verscheurt hij ons met zijn heiligen bek. Den strot bijt hij ons open... Worden wij óók heilige wolven en totems van onzen stam, en voelen geen pestaardige vlaag van heeten woestijnwind, en geen koorts, en bezwijken niet meer in de vlammende asch van de brandende vulcanen van Assal.

De Gebieder peiselijk zweeg en staarde.

Toen een boombewoner in harig schenkelschort, een woeste, diklippige Elephantophaag met lapachtig-slappe vermagerings-wangen en vrouwelijk-opgevlochten haren, reukend naar vleesch, broeyendin-zon, door vliegen overkropen, hem in heimelijk-ontroerde heeschheid van stem vertelde, dat de geneesmeesteren van zijn stam afgehouwen hoofden weer op bloedende rompen inplantten tot een

levend geheel, voor veel schelpenloon, begon Xerxes te beven en tegelijk gedachteloos, aderfiguren op zijn melachieten vloer te tellen om niet nóg vreeselijker dingen te hoor en. En toch begeerde hij in huivering en angst, de verbasteringen van deze zwarte magiërs te kennen en hun woeste plechtigheden en onlokkelijke inwijdingen. Even later, uit de woeling zijner vreemde, romantische benauwenis, lachte Xerxes om hunne barbaarsch-bluffende waardigheidsgevoelens en om hunnen potsierlijken drang, zich in macht en geweldigheid weer te vergelijken met de leeuwen en oliphanten der oerbosschen. Tot weer een huivering hem doorrilde, toen een Trogodyt in een ruiggevlekt panthervel, mantelachtig de schouders omgehangen, het geel-gekorven, smalle kruisschild van nijlpaardenhuid naar zijn oogen opgeheven en de zwarte papegaay-veeren op zijn torenhoog kapsel als waayer uitgespreid, met een loensche duivelarij in de glimpvalsche oogen vertelde, dat de blanke menschen het zoetste vleesch hadden, zoeter zelfs dan leeuwinnen. Xerxes bekeek den vogelvlug-bewegenden Trogodyt en aanbidder van Sewek met ontzetting, hem, zijn fonkel-speelsche oorhangers en zijn geurenden gordel van fijngespleten palmbladen.

Haman bleef vertolken met wonderlijk-zachte stem, de zich-zelf-vergrootende majesteit van de wildenverbeeldingen, het uitdagende woord van een hof-pagaayer der koninklijke schorsenprauwen en krijgsschatten-bewaarder, een Astaboriër met blauwgeverfde snor, die vader en moeder verachtte voor een traag-spannenden, palmhouten boog, voor een vurigen stier, een droomrige koe, een uyerrijk schaap of een streng-gedresseerden, zwarten pelikaan. Terwijl Xerxes genoot van hun tartend zelfbesef en snorkende grootspraak over Astamouras, Lybië en hun god Hor, genoot hij nog meer door hen in hun brandenden trots koel te kwellen, te sarren en te beschimpen. Dan zag hij volkomen-vernederde, kinderlijk-onderdanige schepselen, goedaardige slaven en ivoorhandelaren plotseling veranderen in monsterwoeste bijtdieren, die den Gebieder wurgend bij den gouden halsketen grepen, zoo niet onmiddellijk Xerxes' beschermende lijfwachten hen de voeten afgehakt, de hersens met hun zwaarden ingebeukt of het lichaam met de spiesen doorboord hadden. Ook de gevangene meisjens, zwervende door de engtedalen van den Blauwen Nijl, langs de watervallen van de Gongas en de oevers van den Hawasch tusschen de rooslaurieren, liet Xerxes voor zich

verschijnen, door zijne slavinnen en gesnedenen geblanket en grillig-gracieus het heupensnoer met Aethiopische roode orchideeën en reusvormige äronskelken vercierd. En zachtkens moesten dezen, de beeldende welsprekendheid minnende, vertellen van de vampyrachtige toovenarijen hunner afstootelijk-gerimpelde wichelaarsters en op welke gluiperige manier d'oude heksen ingesluimerden in allerijl, met behendigheid bloed aftapten. Ook moesten de meisjens met de incarnaten paarlen, de ontzachlijke vingerringen en blauw-fonkelende kristal-steentjes tusschen de haarvlechten, Xerxes verhalen van hun zwarte hoogmoedige koningen, die niet wilden weten dat zij menschelijk sliepen of aten. Twee teedere zwarte woudmeisjens zongen met week-donkere stemmen, liederen van hun minnaren, op paarden, geliefden en kameelen, telkens in stil-vervoerenden beurtzang:

- Ainabo de ranke renner, zal alle schatten van Aegypte rooven.
- Zijn staart is ruig...
- Zijn borst zwelt als de buik van een schip...
- Zij steekt als een mast omhoog...
- Zwart is ze, als de veeren van een zwarten struis.
- En alle volkeren weten zijn naam.

- Wie uw naam hoort wordt gelokt, komt u zien en wijkt niet van u.
- Gij behoeft niet te draven, want de koning in den oorlog schenkt het u zelf.

Xerxes ontroerde onder Haman's haperende vertolking.

Weer anderen speelden een liefde-rol en spraken zacht zingend en droomerig:

- O mijn kameel is moe, zeer moe. Stijg af van zijn rug.
- Die u heeft beladen was geen man.
- Het kameel dat brult is geen echte kameel.
- O alle menschen beladen u slecht en slaan u nog daarbij.

Toen, in droeve zins verrukking, klaagden de twee teedere zwartjes weer, terwijl zij uit spitse kruiken, dadelwijn sprenkelden:

- Ik ben door de stroombeddingen gegaan...
- En van kou zijn mijne lippen bevroren.
- God heeft mij een zware reis opgelegd.
- Doch voor uwe liefde tors ik den zwaarsten last.
- Het kameel wil vette weiden en het wil niet scheiden van den geur van het zoete gras.
- Mijn geliefde is weg uit de schaduw van dit land en mijn hart is zoo zwaar.

- Anderen storten zich in zee, maar ik verga van smart.

- Als ik de geliefde maar vond... dan schonk ik haar roode coralen...

- O, als ik den geliefde maar vond... dan bond ik mijn haar met mosdraad, tot een helm, heel hoog...

En zij die eerst de idyllisch-mijmerende liefde-rol hadden gespeeld, zongen hoog en fier er overheen:

- Gejd... Gejd mijn paard, is wit als de veeren van den struisvogel... Als een breedgekapt vrouwenhoofd, zoo hoog en zoo schoon staan zijn manen uit. O paard, gij hebt slecht geslapen den vorigen, heeten nacht. Doch ook ik wierd door wreede droomen geplaagd.

- O Gejd, mijn witte paard, ren niet de streek uit vóór de hemel regen gegeven heeft. Want dan bloeyt en geurt het gras en niemand weet wanneer de regen weer keert.....

Een hunner, met witcoralen band om het dikgelokte kroeshoofd en twee ingekerfde kruisjes op haar melancholiek, ovaal bronsschoon gezicht, begeerde Koning Xerxes het heilige avontuur te vertellen, van Saba's Heerscheres, zooals het van mond tot mond was bewaard gebleven en door

alle geslachten phantastisch opgetooyd en in zinsrijke mythen bezongen.

De Koningin van Saba, met den zwaanwitten mantel, regeerde eens over al de zwarte landen van Vorst Za-Quaouasya en zijn gemalin Ismeny. Als vijftienjarige, bloeyend-volwassene, wierd zij reeds naar den troon gedragen, door een dal van koel-schaduwende tamarinde-boomen. De zoet-maagdelijke koningin van het zuiden, van gansch Aethiopië, van heel het land Saim, stond in de donkere schittering van haar heerschend wezen hoog boven alle aardsche menschen uit. In hare lichte oogen ontweefde zich de morgenschemer. Rank was hare gestalte als van een dadelpalm, en zij liep als vluchtte zij zwevend. In het verre land van Palaestina regeerde terzelvertijd de groote wijze vorst Salomo. Zijn vizier en veldheer Boulboul en zijn opper-raadsheer Ibrahim, die voor hunnen Koning alle deelen der vreemde waereld overwonnen met wapenen en met macht der verbeeldingen, naderden op eenen heiligen dag Hasabo. Zij zagen Candace, de jeugdkoningin van Saba, op haren gouden troon, onder den sidderenden gloed van een pauwenveerhemel, als een ontzachlijke lier uitgespannen boven haar hoofd. Van haar stamzetel sprak zij recht en het was alsof de klank van

haar stem boomen liet bloesemen en bloemen ontluiken. Zij zat zoo schoon dat de zon haar omstraalde in gouden kringen van licht, waardoorheen hare kleederen glansden als de veeren van een dansenden otisvogel. Na hunnen Heer terugkeerende, verhaalden Boulboul de veldheervizier, en Ibrahim de raadmelder, al de wonderen van het land van Saba en bezongen zij de heerlijkheid der jonge koningin, die bloeyde gelijk een nektaryn. Boulboul vooral, verblindde zijn Vorst met zijne vereerende woorden en verhaalde van al zijn triomfelijke tochten in Itopja. Ontroerd en verlangend liet zijn Gebieder hem teruggaan naar de donkere Koningin met de lichtende oogen, naar de Heerscheres over het zuiden en de Negerlanden van Saïm en hij gaf zijn opperveldheer een oorkonde, waarin de Hebreeuwer sprak tot haar:

- In naam van den goedertierenden en barmhartigen God,... Salomo, dienaar Gods, zoon van David, aan Makeda, Koningin van Saba. Vrede zij met hen die het licht volgen. Sta, o Koningin, niet tegen mij op; kom mij bezoeken en vertrouw!

Een zoete geur van muscus omwolkte den brief, waarop de koninklijke zegel brandde. D'Aethio-

pische vorstin bestaarde traag en lang, de wonderlijke, lokkende teekenbeelden van Vorsten's schrijven. De wijze Gezalfde van het Oosten sprak hier tot haar, terwijl de schenkdragers korven wonderschoone bloemen in wijden kring om haar heene stapelden tot muren van levend licht, en kameelen, beladen met wierook, balsem, vruchten, myrrhe, zilveren schalen en gouden bekers van de groote verre bergstad, voor haar nederknielden. Haar jubelende vervoeringen drong de donkere Koningin terug, naar het stille oord der eenzame bepeinzingen. In armhartige nuchterheid hield zij beraad met haar hovelingen en onder-vorsten. Deze pronkers met de roode bandelieren, vol argwaan jegens den Koning der Hebreeuwers, maanden Candace niet naar Jeruschalaïm op te trekken. Haar heilige wichelaar, die rotsblokken met zijne vrome woorden zuchtend verschoof, en een roode zeestar op zijn voorhoofd kronkelen liet, sprak zelfs van strikken die de Wijze van het Oosten sluwelijk spande. Zoo bleef zij onder het hemelruim, onverdacht alleen met haar geluk: dat de groote Wijze van het Oosten haar geroepen had, al volgde zij den raad van hare hovelingen op. Schuw zond zij den mijmerenden Koning uit Jeruschalaïm, duizenden donkere slaven

van twee geslachten en schalen goud bij goud, al hooger en wijder van kring, waarin duistre en lichte edelsteenen fonkelden. Ook zìj zond hem muscus, amber en de welriekendste specerijen van Yemen. Doch Salomo weigerde haar geschenken. Al zou zij naderen met een stad van paarlmoer, waarin torens van massief goud blonken, en met slaven gekleed als koningen, en met slavinnen in netten van zilverweefsel gevangen, die liepen tusschen woningen van cornalyn en langs wegen van robijnen, dan nog zou hij alleen de donkere Koningin begeeren en niét haar schattendragers en haar stacie. Zoet en diep-verbergend haar angstig-voorgevoelend liefde-geheim, zweeg de schoone Koningin van Saba. Wéér liet Salomo toen door Boulboul stroef melden haar, dat hij spoedig nu een groote legerschaar bijeen doen trekken zou om d'argwanende raadgevers te verminken en Makeda's land te overrompelen. Makeda ontstelde heviglijk en besloot snel, tégen den wil der grooten van haar rijk, den wijzen Salomo van Palaestina te ontmoeten. Reeds dag en jaar had haar, roem en wijsheid van Salomo, d'ooren ingeklonken. In gansch het Oosten zong zijn pracht alle landschappen uit en geen heerscher sprak zoo minzieke, zoo rusteloos-begeerende en

lokkend-droeve taal, zoo fluisterend doorgonsd van hartstocht en liefde, als de wijze Koning der Hebreeuwers. Door Aegypte trok de koningin van Saba heen, hoog den Nijl op, tot bij Pelusion, om door Judaea met een onmetelijken stoet van krijgers, slaven en slavinnen, de bergstad Jeruschalaïm te naderen. Gezeten op een witten ezel ging plechtig zij voorop, omringd van al haar donkere vertrouwelingen. Achter haar aan, in lange, lange rijen, doemden óp de rosse en zwarte kameelen, geleid door Aethiopische drijvers en Nubische schattendragers in feestdracht. Van alle kanten liepen de Hebreeuwers tesaâm, om de fabelschoone koningin van Saba, met haar kleed van zilverweefselen te zien. En al dichter naderde zij den koningsburcht, tot zij op eenen morgen den wijzen Salomo van aangezicht tot aangezicht aanschouwde. Getooyd was zij in jasmijngeurige sluiers van doorschijnend goudgaas, waaronder een zilverweefsel schitterde als een lichtslurpend pantcier. Achter hare schouders fladderde, gelijk verblindende wieken, een witte mantel van kruislings-gesnoerde paarlen bijeengeknoopt boven het donkerbronze naakt van hare edelgelijnde armen. Door haar reuzige slaven, allen goudgegordeld, in tot de hielen afhangende witte mantelen, pralend

van haar ezel afgetild, stond zij als een donkere Isis op de aarde, het gelaat tartend-verborgen achter sluieren, in de ranke schoonheid van haar lichaam heerschend als een godin. Uit een dal van ontzachlijke olijven, roffelden de krijgstrommen dof en stak de koninginnewacht de zingende trompetten. Een woeste stoet lendennaakte, door-eenkrioelende negers, hoog en slank als jonge palmen, slingerde staalglansige werphaken de lucht in naar allen kant. Onbewegelijk in haar donkere pracht, overstaarde Makeda hare mannen, terwijl de paarlen mantel, van snoer tot snoer, als in golvende hangselen, om haar hoofd en schouderen een angstigen lichtgloed natrillen deed, Tót de Gebiedster in oneindig-trotsch gebaar de handen hief en hare zwarte reuzen stil, als versteenden op de plek waar zij gingen. Haar hoofd- en armbanden zonnevonkten; slavinnen in tulpen-vlammige rokken ontbonden tot wijder span hare gouden schenkelketens, Omschenen stond zij in den gloed der robijnen, het weerlichtblauwe gegolf der saphyren en den violetwitten mist van amethisten. Salomo, de Wijze van het Oosten, ontving de heerscheres uit het land van Saïm in zijn koningspaleis, dat van zoldering tot vloeren uit tintelend kristal gehouwen, opdoemde voor

haar ontzetten blik. Ter eere van Candace had de vorst der Hebreeuwers in zijn hallenrijkste ontvangzaal een troon gebouwd voor Saba's koningin, gelijkend den zetel waarop zij zat in haar eigen land, een troon van goud onder den bevenden gloed van pauwenveeren, als een hemel uitgespannen boven haar koninklijk hoofd. En langs de pilaren, slangsgewijs, kronkelden Aethiopische symbool-cierselen tusschen uitgespannen mantelachtige omhulsels van dierenvellen, gelijkend de schorten die al d'onderworpen stammen van haar land droegen. De haar toegewezen slaven waren getooyd met vederpuntige hoofdbedekkingen en groote gouden ringvormige oorhangers. Tusschen troongeluchte en gestoelte schitterde een gouden uraeus met diamanten oogen, smaragden schubben, waarvan de staart fonkelde in Meroesch transenblauw email. De kristallen zalen, van alle kanten stralend in terugkaatsend licht als liep de Heerscheres een sterrenhemel in, hadden geheel doorschijnende vloeren waaronder fonteynen stroomden tot beken. Karpers, forellen en goudvisschen zwommen schichtig dooreen in de ondergrondsche vijveren. Zij schrok Makeda, van zulk een wemelende sprookjesweelde. De tintelende vloeren omgrepen haar als wandelde zij over een

in-vonken-dansende golvenbaan van een verblindenden zeespiegel-in-zon. De tintelende muren en zolderingen leken met myriaden lichtjens van schommelende kroonluchteren volgehangen, In betoovering, zwaar van zang en verzadigd van wijze klanken klonk diep en teeder de stem van koning Salomo. Door alle hallen van zijn kristallen paleis leidde hij persoonlijk, vóór de slavenstoeten uitstappend, de schoone koningin van Saba rond en liet haar gaan van tuin tot tuin, van koepel tot koepel, van wapenhuis tot schatkamer. Toen, in den avondschemer, weer teruggekeerd naar haar eeretroon tusschen de pauwenveeren, de gele, goudcouleurige, roode en zwarte paarlen onder zoeten geur van Palaestynsche leliën en palmyra's, wilde de verrukte Koningin den hoogen geest van Salomo overstelpen en verwarren met vreemde raadselen en onoplosbare vragen. De Wijze van het Oosten bestaarde strak in het zinkende licht, den witten mantel der Koningin en antwoordde toen snel en bezonnen op al hare vragen en voorspelde zelfs glimlachend wat zij te raden zou geven. Makeda, onthutst, dook dieper weg onder haar troonhemel en zweeg. Zoo fier-verleidelijk, zoo wijs en edel, had zij zich den Hebreeuwschen koning niet voorgesteld.

Weer liet zij de volgende dagen haar geschenkdragers naderen met Aethiopische cieraden en met Nubische wapenen, ingelegd met goud, zilver en ivoor. Een harer meest herculische negers droeg een Arabischen balsemboom aan, die slechts onder d' oogen van den grootsten Wijze groeyen mocht. Ook Salomo bood hoffelijk wedergeschenken, die de hare luttel en armelijk deden verschrompelen. Doch het meest van alles bekoorde hem de donkere, ranke koningin Makeda zelve. Hij voelde een onrustig-vreemden hartstocht in zich ontwaken voor de zwoele heerlijkheid dezer vrouw. Alles kreeg hij, in mild en onbegrensd bewonderend gebaar, doch niét haar liefde. Dit kwelde den wijzen koning, doch standvastiglijk, in schermutselende bedenkingen, weerstreefde zij zijne verleidingslusten. Salomo in ál zijn kennis, stond machteloos onder zijne liefde-razerny. Noch het kermen zijner ziel, noch de zwaarmoedige zoetheid zijner dichterwoorden, noch de stoute roes zijner verbeeldingen kon den kuischen wil der Koningin ontwrichten. Haar weerstand bleef tégen het roerend en lokkend smeeken van zijn stem, tégen den drang zijner opzweepende driften. Toen belegerde haar de Heerscher met onberekenbare listen.
De Koningin van het Zuiden

in haar stille hijgen naar zijn liefde, begeerde wel den wijzen vorst met zijn edel verstand en zijn alles-ontraadselend vernuft, doch wilde van geen ander zijn dan van haar eigen man. Dit besefte Salomo en bracht hem tot sluwe bezinningen.

Zoo overpeinsde de Hebreeuwer dat zij alleen bezweek, als hij de Koningin van Saba aan eene onuitredbare verwikkeling van woord en onderpand kon binden. Eens, op eenen zoelen avond, in eenzaamheid tesaâm op het hoogste terras van het kristallen paleis, terwijl de stad in de diepte donkerde en gonsde, kronkelde Salomo de Koningin zonder dat zij het merkte, met listen vast aan zijne ongestilde lusten. Zweren moest zij, den Koning althans ééns toe te zullen behooren als hij bewijzen kon dat de fabelrijke Vorstin van Aethiopië hem iets van zijn goederen ontroofde. De schoone Heerscheres over Tigre en de twee kusten der Roode Zee, overtuigd dat zij nimmer eenerlei bezit van koning Salomo zou behoeven, hoe kostbaar of luttel ook, stemde onder schertsenden lach, argeloos in. Behoedzaam zweeg de wijze Vorst en tuurde naar de fluweelen diepte der duistere verre valleyen rond de bergstad. Achter, onder en boven de Gebieders schit-

terden van wanden, zoldering en vloeren de myriaden lichtjes van het kristallen paleis, door luchteren en lampen in glansentooverij ontstoken. Zacht glimlachte de Koning en Candace, zijn aangezicht bestarend, bespeurde slechts een raadselachtigen stillen trek om den fijnen mond. Dagen daarna liet koning Salomo eens ter eere der Vorstin, een zeer gekruid maal opdisschen van prikkelende scherpte en vreemde geuren. De wijnen brandden in de schalen. De liqueuren wiegelden traag, en de specerijen dampten een bedwelmend zoet uit. De Koningin van Saba at en dronk en voelde tegelijk een dorren dorst, keel en gehemelte tot stikkens toe uitdrogen. Het was alsof haar hoofd van binnen diep in brand stond. Geen woord kon zij spreken en onder een vreemde onrust stond zij op van den disch en doolde rond in de nevenzalen. Koning Salomo haar kwelling ziend, lachte zacht en wenkte al zijne gasten te vertrekken. Toen de Koningin van Saba zich eindelijk geheel alleen waande rende zij, verholen toch, want geheel buiten het hof-ceremonieel, naar de dichtstbijzijnde hal, waar een koele fonteyn over de kristallen en ondergrondsche vijveren in fijn regengeruisch, fonkelend water sproeyde. Snel en ongezien greep Makeda een schaal en dronk

zij in woeste gretigheid wég, een dorst die niet te lesschen scheen. Achter een gouden zuil had Koning Salomo haar begluurd, en toen zij weer de zilveren schaal met water ving en aan den mond wou brengen, naderde haar onverhoed de Heerscher en wees haar hoffelijk en bekoorlijk, met een verteederden glimlach om de lippen, naar de fonteyn. En beminlijk vroeg hij of de Koninginne van Aethiopië soms nog iets meer verlangde van de dingen die hém toebehoorden. De Koningin van Saïm ontstelde hevig en ontraadselde eerst nú lach en zinspeling van den wijzen, verliefden Koning. Zij had genomen iéts dat haar niet toebehoorde. En Salomo mocht haar betrappen. Daarom gedacht zij haren eed en gaf zich aan den Hebreeuwschen vorst, toch ook in eene liefde die haarzelf schroeyde van begeerte. Toen zij vele maanden later naar haar koninklijken gemaal in Saïm weerkeerde, zonderde de Koningin van Saba zich dadelijk af in hare vertrekken en baarde zij een zoon van Salomo, dien zij Menilec noemde, den zoon eens Wijze.

Terwijl Xerxes telkens door zijne tentschenkers de vrouwen diepe calebassen met dampenden palmwijn liet aanbieden, snapten zij door en be-

sprenkelden elkaar met ananas-sap uit wortelholle busjens. Slankschoone dansmeisjens, zich cierlijk-snel bewegende in gazellen-vellen, van den stam der Blemyers, pochten met wonderlijke fierheid dat de mannen van haar volk allen landbouw en veeteelt haatten en verachtten, en dat zij zich dolkspitse doornen over het gelaat heensneden, zonder een zucht. Roofdieren-jagers waren hare mannen, met de gifpuntspeer en de metalen knotsen, de schrikkelijken en meest woesten uit alle landschappen van Aethiopië. Hun oud-vaderlijk geloof ging tot de roode patrijzen, die als heilige vogels de luchten doorzweefden en tusschen zon en maan het groenachtige avondlicht om d' aarde voedden. In droeve verrukking zongen zij:

> De leeuw, de brulleeuw van het woud;
> Kom niet, hij verslindt je.
> Verhaast je tred niet
> Maar blijf ook niet weg, ik smacht zoo.

Xerxes luisterde en groeyde van verrukking en liet vertolken, dat ook híj Aethiopische leeuwen op zijn troonkleed zou laten spelen, los en on-bewaakt.

En prangender klonken de stemmen:

Wij wiegelen met onze dijen, heen en weer, uit trots. Toch willen wij tarwe-koeken voor u bakken, O, drink den regen, drink den koelen regen!

Vlak voor zijn amberglansende oogen hurkten drie vrouwen uit de negerlanden langs den Blauwen Nijl. Op een haar schoot spartelde een krijtend kroes-nikkertje, poedel-naakt, wiens zwarte lichaampje zij met haar groote roode tong katachtig-lenig schoon likte. Naast deze negerin voederde een afstootelijk-leelijke Meroëtische, harig als een barbeel, uit haar zakzware hangborsten twee mormelige, blinde hondjes die d' uyerlange tepels gulzig bezogen. Xerxes glimlachte bij het zien van zulk een naïeve innigheid tusschen mensch en dier. De Gebieder aanbad honden. Hij duldde al de nerveuze nukken, bewegelijke en onrustige gejaagdheid van zijn hazewind Zethar. Zelfs in zijn opgewondensten toorn kon een schichtige schrikblik van Zethar hem plots tot bezinning en kalmte brengen. Nu hij de leelijke, donkere, gulzige hondjes uit menschenborsten zag voeden, voelde hij plotseling een groote genegenheid voor de zwarte voedster met den monsterachtigen vischsnoet en de kleine loensche oogen, dicht bijeen, diep en troebel als de doorboord-duistere

gaten van een kokosnoot. Xerxes glimlachte. Zijn fijne witte hand wees naar de vrouw en snel moest zij met geschenken worden omhangen. Xerxes bleef glimlachen en staren, alsof hij een wonder aanschouwde. Plots greep een jong, naakt meisjen uit den negerstam der ontembare Oua-ouaïrs, zeer rank, slechts een dansgordel van geschilderde zeeschelpjens en kleine calebasklokken boven een biezen vlechtsel met ontzachlijke, zware, gouden hangers en om den zwarten hals een panthertanden-ketting, in razernij een fakkel uit de handen van een Nubiër. Koning Xerxes wenkte dat niemand haar mocht belemmeren. Zij zwaayde, zwaayde met de brandende toorts om-en-om haar hoofd en om het gelaat van den Gebieder, die geheel vreesloos, onbeweeglijk zitten bleef. Een katachtige phosphorglans vonkte uit haar donkere, wilde dweepoogen. Terwijl een ander Aethiopisch meisjen uit den kring, woest opgecierd met schildpadkammen en adelaars-snavels, een elpenbeenen fluit begon te bespelen, melancholiek van beeftoon en toch wreed van weeë schrijning, murmelde de vermetele zwaayster bezweringen mee, of zong plots zij heel zacht, tusschen de tanden, van haar verlangen naar de blauwe bergen in de verte. Tot alle

vrouwen en mannen der Ouaouaïrs begonnen te zang-murmelen met de donkere dikke lippen, de smachtoogen in het wit ronddraayend alsof zij kwijnend-wulpsch bezweken.

Zijn dij brandt van het lange zitten in het zadel.
Hij grijpt een schoon lichttintig meisje vast
Waarvoor anderen betalen veel kameelen.
Hij rooft kameelen om te slachten.
Te melken en te fokken.... Hij vecht voor zijn
Vee en niet voor zijn vrouw.

Een wiegelende beweging golfde door den kring van naakte rompen en beenen. Spitse lansen stootten de wilden tegen elkaar op, in rhythmische schokken, telkens herhaald, en van heel uit de verte roffelden zacht en schrikkelijk, doffe doodstrommen. De jonge naakte negerin bleef de toorts in ruischenden vuurstroom zwenkend zwaayen om-en-om haar zwoel-duister gelaat en den tulband van Xerxes, al dichter, zoodat er als een kring van vliegende vlammen om hun beider wezen heenecirkelde. Xerxes' amberen oogen flitsten van een afgrijselijke, duivelsche verrukking. Hij voelde zich in den adem, den zenggeur van haar zwarte lichaam opgenomen. Zij ontwoelde een lijfwalm, een walm van heet mos en van

beblakerde kruiden. Xerxes voelde in haar mystieke bezetenheid, haar gebaren zonder woorden, een saâmvloeying, een vereeniging met haar wildste begeerten. Het diabolische venijn in haar raadseligen smachtblik bleef fonkelen en betooveren. Angstig, in een zwijmende stilte, keken Gebieder's tentwachteren toe, gereed om bij de geringste verdachte beweging, de toortsenzwaayster den kop te klieven. Doch zienderoogen verflauwden haar vuurcirkels, verzwakten de kreetgalmen van de stemmen der andere meezingsters, viel de Aethiopische uitgeput en als onder doodskrampen, ademloos voor Gebieder's voeten neer. Dadelijk op een wenk greep de Nubiër zijn fakkel terug en ook Xerxes in een zenuwachtige verbijstering en zwijmelend liefdegevoel voor het barbaarsche donkere schepsel, begon, ontroerende angsten versmorend, te spreken:

- O mijn nachtzwart wingewest, donker rijk van Napata,... ik ruik den reuk van vuur en gezengd haar. Ik ril van koorts en afgrijzen, ik, nakomeling van Astyages, den drakenzoon.

Hier Mardonius, hier Haman, in dit vreemde land bij Astaboras en Takazé, bewaren de donkere menschen hun dooden in glazen zuilen, tusschen grafgrotten. Zij zien aldoor weer, den

sterflach van hun gestorven vader, moeder, broer of zuster, met een vreemden glans omschenen. Hier, in dit donkere land, blijven de dooden staren in een wolk van licht en hun aangezichten schrompelen weg voor uwe oogen, als rottende houtkwasten.... Ik hoor schellentrommelen klingelen. Waar toch? Waar toch? Ik beklauter de steilste ravijnen en het Semiën-gebergt met zijn cyclopische ruggen tegen den sneeuwhemel opgeduwd tart mij. In den rooden avond staat er boven op... één ontzinde palm, tegen den rooden hemel, met kromgezengde, behaarde bladeren als behaarde pooten van een ontzachlijke spin. Kom,... wij keeren terug, mannen Perzen, naar den heerlijken glans van het Tsana-meer en naar alle zijstroomen van den Blauwen Nijl, waar de watervallen van den Abaï bruisen als naderende zeeën. Ik leef hier alleen tusschen burchten en gedrochten van bazalt en trachyt. Wat een spookwaereld van rotsen en duistere kloven. Het is hier ieder uur om te duizelen. Ik kan 's morgens bevriezen in sneeuw en 's middags dalend, verstikken of smelten onder de hevigste gloeyingen van de tropische zon, onder een hut van gerstenstroo. Wat een land voor mijn vervoerende verbeeldingen! En toch, er schrijnt een heimwee

door mij, naar mijn eigen Susa, naar de groene lijsters der akkeren,... O mijn nachtzwart wingewest, duistere Moorenkonings-stad Asum! Aanbidders van Cham, zoon van Noe... aanbidders van Noreb, gij wolven- en muizenhaters met ingekerfde ruggen en beschilderde oogen... gij die u allen voor mijn aangezicht wilt laten slachten, zoo ik het begeer,... gij zijt allen mij sombere raadsels,... mysteriën....

Toen, op een nieuw-bevelend gebaar, liet hij in een zinnelijke teederheid de gevangene meisjens vrij om naar hunne eigene stammen weer te keeren. 's Nachts, met zwaren, donkergouden wijn zich bedwelmende en Haman in angsten pijnigend met sarrende grilligheden en onmenschelijke minachting, spotte en lachte Xerxes weer dronken naar Mardonius, tot hem gebracht:

- Mijn zwart,... mijn nachtzwart wingewest, waar de zoele bronnen borrelen, die den drinkenden het leven verlengen. Mijn zwart rijk van gouden ketenen, van wierook. Mijn rijk van dochteren van de struis-eters en witte hazen, die hun schaamdeelen tatoueeren en als zwarte bloemen lokken met hun zoeten geur. Geniet nu, mijn weekelijke genotsslurpers, mijn Lydiërs, hier in

mijne nabijheid.... O, het vervloekte Kusch met zijn wolkroesen koningen Sabacco en Tharacus, met hun zwartgebrande trony's en hun razende daden.... Ik zwerf nu tusschen hun stappen in, ik, ziener der verten.... Zij kruipen aan mijn voeten... aan de voeten van het heerschersgeslacht uit Achaemenes.

Door kennis van land en Moorentaal;, waarin het Hebreeuwsch donker en voller weerklonk, het Hebreeuwsch dat Haman sprak als een kind van Israël, was de oppertolk in gunsten wonderlijk begenadigd en als bewaker aangesteld over de koninklijke goudbestikte rustbedden, de Phrygische purpertapijten en Perzische diadeemjuweelen. Later hoorde Haman, de ongesnedene, zich bij grootzegel benoemd tot hoofdopzichter der bloemig-dwarrelende kleed- en ciervrouwen, die allen in een afzonderlijk kamp, rozetsels, balsem en reukzalven bereidden voor den Gebieder, voor den hoogsten adel en voor Heerscher's minnaressen. Want ook hier, in zijn onderwerpende glorie, op zijn hachelijke Nubische verkentochten, waarin hij telkens wéér droomde van op te stapelen schatten, wierd Xerxes gevolgd door zijne erotische hoffluitspeelsters. Ook hier, in de woestijnen, ver-

schenen luidruchtig, de betooverend-lenige en wulpsche danseressen van Susa, op den dag door de keerkringshitte half bezwijmd en verdoken, doch 's avonds oplevende bij nachtelijke koelte en fakkellicht, dan weer in feestroes loszwermend onder Xerxes' bedwelmende milddadigheid en zijn ontuchtige offeringen op de Nubische zonnealtaren. Ook hier verlangde Xerxes, tusschen de spookachtige groeyselen der wilden-verbeeldingen, met enkele gevangene Aethiopische vrouwen die den Leeuw van Judaea in hun vendelen droegen, uit het geslacht van Salomo en Saba, zich aan wreed-woeste uitspattingen overgevend, zijne haremvrouwen om hem heen, in hun zwartgeblakerde pronktenten; begeerde hij dat geen trilling van hun verrukkingen-brengend genot voor hem verloren zou gaan. En in den avond klonk bevend en mysterieus uit de koningstent, een liefdelied van zwarte vrouwen:

Als ik Zeta niet vind,
Als Zeta mij niet vindt,
Dan wil ik weg uit dit land.
Ik ga naar de streek
Waar de menschen, de edelen en gemeenen
Mannen zijn en met den duivel te spreken wagen.

O, hem die mijn gedachten moet voelen,
Die niet uit mijn hart wijkt,
Wiens zwaard en dolk niets doen.
Hem, bij wiens groet men schrikt.
Dien zoek ik hier vergeefs.
Ik heb gehoord dat hij in Soba is.

Op andere dagen weer, zag Haman den Koning met de zinnen afsterven van zijn omgeving, wanneer de woestijn in de dalende zon als bebloed goud te gloeyen begon en onder den nog ijl- blauwenden hemel een wondere stilte van den zwijgenden avond uitzonk tusschen de weerspiegelende onmetelijkheid van lucht en zand. Ook op andere schemertijden, als hij plots na troostelooze zwerftochten in de violetdampende dega en na beangstigende morringen van de manschappen, uit de verte te hebben aangehoord, de Aethiopische hoogvlakten en het ontzachlijke Maangebergte, den afkaatsenden vuurgloed van de zinkende zon tegen de schitterend-klare hemelkim zag oprijzen; alles voor zijne oogen rood en goud in avonddauw gedrenkt waasde. De bodem door Xerxes' legerkaravanen van paarden, keemlen, muilen, waagnen en palankijnen bereisd, was dáár van orangenkleurig zandpuin. Vaste aardbeddingen

wisselden met insluitende duinen en openden dan onverhoed weer duizelende zichten op glooyende vlakten, paarsblauwe bazaltruggen van geweldige bergwanden waarnevens in de diepte, tusschen rots-afgronden, valleyen met bloedroode palmboomen vurig te bloeyen hingen in avondlijken goudschijn. Xerxes kon niet ophouden te staren naar het vlammende lichtspel op de hoogste kammen en toppen van het Aethiopisch gebergte; kruinen waarop de smeltende sneeuw blonk als een zilverdampend-wit meer stroomend tusschen aarde en aether-hemel, trillend beglansd onder den stralenden brand van het orangengele avondrood.

Heerschersgril

Al zuidelijker en oostelijker trok Koning Xerxes op naar kust en hoogland van Aytiopia. Wel verlangde hij hevig door de wouden van Sennaar, het hoogmoedige Meroë te vernederen. Toch wist hij zich te bedwingen, doorzwierf hij het onbekende Kusch naar allen kant, om veel verder te gaan dan Cambyses ooit had gewaagd, tusschen wreed-donkere menschenstammen in dichte bosschen en op steilste bergen. Nu zwierf hij duizenden meters boven de zee en voelde hij den adem koel verijlen in den mond. Hier naakte hij de nesthoogtens der adelaren en gieren, en in witblauwe misten was het hem of hij op ontzachlijke wolken door het luchtruim meedreef. Xerxes beklauterde de hachelijke klimpaden naar de hoog-

vlakten en hij weerstond, aan den voet der bergzoomen, moerassige snikhitte en broeysche moord-warmte der besloten valleyen. Want een dag erna, kon hij weer boven de woudgordels uitstijgen en koele trap-plateaux beklauteren; zag hij zich op de steilste bergpieken, op koelen zomerdag zelfs, omdwarreld van sneeuwvlokken.

Op een morgen bemerkte Xerxes in een kloofachtig enge ravijn, waarboven het bazalt flikkerde als vuur, tusschen boschrijke bergen wier scherp-gekartelde kruinen blauwden tegen de lucht, een wemeling van zwarte en rosbehaarde mantelbavianen die klanken scheurden door de lucht als dronken trompettisten. Onder een grillige vervelings-vlaag en geprikkeld door het onvermorzelbare van het vulkanisch gesteente, in phantastische oergestalten rond hem opgestapeld, beval Koning Xerxes dat er dadelijk zulk een dierlijke rotsklauteraar, met zijn grijnzenden hondskop en zijn knalgeblaf, levend moest worden gevangen. Toen Arabische en Carthageensche kust-gidsen dit hoorden, spraken zij met schuchtere angstoogen naar Xerxes' koninklijke vangers:

- Het zijn menschen, de doldriftige bavianen... Maar de booze geesten hebben ze gevloekt en hun trony's roodgebrand. Zij kermen voor Taoër,

de godin die met haar achterhoofd ziet. Nooit, nooit mogen zij meer spreken, al weten ze alles van het opperste Boek van Meroë.... Het zijn gevloekte boschduivelen die alles afloeren van de waereld, op hunne platte nesten... pas op, pas op!... Alleen wat kronkelt vreezen zij... de slangen en de wilde bloemen.

Toen dit betooverings-verhaal van sprookjesachtig, wrang-geheimzinnig woudleven de Gebieder opving, keek hij éérst zeer ontsteld en liet onverhoed afkeerig, zijn begeerte-gril glippen. Maar 's avonds, in het stikke-daldonker, duizelig van spanning achter den grillig-woesten gloed der kampvuren, hoorde hij de hamadryaden weer trillend tieren en lachen, uitdagend trompetklankig razen en blaffen; verlangde hij opnieuw een groot, wild beest met grijpende menschenhanden, levend in zijn tent, vlak voor zijn troonzetel, in afzichtelijke blaam hem tartend. Den volgenden dag kwam de opperjachtmeester Haman melden, dat vier van Xerxes' koninklijke jagers een grooten chimpansee, gedrochtelijk, zoo uit de bergbosschen hadden overmeesterd. De Heerscher jubelde toen Haman van de temvangst met houweelen, vertelde. Door vier mannen wierd de staartlooze aap, de zeer diepe, lage koningstent ingesleurd.

Xerxes had, weer midden in de woestijn, vele gasten genoodigd en kinderlijk schaterde de Gebieder toen hij den jammerlijk-overeindgewrongen, wild-grooten chimpansee met zijn verward-langharig hoofdkapsel en bang-oudmenschelijk gelaat, gelijk een tegenworstelende gevangene, bij de schamel-behaarde beenen en langarmen overrompeld en geboeyd, huilerig, krijtend als een verwezene voor zich verschijnen zag.

- Ik neem hem levend mee naar Susa, tusschen de smaragdduifjens... hij moet dansen in Persepolis, in de Apadana, als mijn gesneden Cybelen onder d'amandelboomen. Hij moet dansen met dartele gebaren... en straks moet hij knielen en spreken... Hij moet dansen... tusschen mijn Assyrische vleugeldaemonen. Hij wordt mijn oppervizier, mijn ceremoniemeester. Mooy is die gekke lacher... mooy! Hij zal de trommels slaan. Hij moet roffelen tot hij berst!

De Gebieder van Azië, in zijn grillige en sarcastische onbestendigheid, vergat ganschelijk zijn oostersche oppermacht en waardigheid.

- Hier,... lachte hij luid... hier met dit wanschepsel,... hier lijfknechten, hier... op een boogbreedte van mijn zetel, die verliefde peinzer!... Hij moet een vroolijken dag vieren. Hij moet

drinken tot hij dronken waggelt... En laat de koperen castagnetten mijner danseressen snel... snel... hem een roes toeklapperen...

De rosharige, geweldige aap poogde zijn armen en beenen rukkend te ontwringen aan den pijnigenden greep der vangers en knelboeyen, alsof hij vluchten wilde. Uitzinnig en woest beet hij rond, brulde en krijtte schril met smartelijke stemscherpte. In een verdwaasde bewegelijkheid van lippen en ingekeept neusplat, trok hij zottelijk-verdraayd, donkere gramgezichten. Het sparkelende licht in zijn ingezonken, matgouden oogen onder de zwellende brauwen flikkerde boosaardig en de leden trilden en knipperden in razende giftigheid. Blixemsnel wendde hij zijn ronden kop met de groot-uitgebogen, kale ooren naar allen kant bij een plotsen karwatszwiep der jagers, grijnslachte en gromde in ijselijk verzet en angst, met een valsch-wraakzuchtige, schichtige ontblooting van zijn fel-dreigend gebit. De vangers hadden zich rond armen en handen, kussenachtige verdiksels van hard leer gebonden, om zijn vreeselijke tergbeten te weerstaan. Met zijn beenen en inhakende grijpvoeten hing de aap jammerlijk-weerloos en kreupel te schommelen tusschen hen in. - Mardonius... Prexaspes,... lachte Xerxes,...

zie... wat een oogen, wat een felle koorts brandt er in.... Zij verjagen de Duruka's. Ze sarren de waereld.... Hij lijkt een fabelmonster. Verft hem de vingertoppen met henna, mijn renbode van Babylon. Vlecht en krult zijn haren en zijn baard inéén, als mijn slaven van den Boven-Nijl. Bij Mythra,... hij lijkt op den edelen Ruba, den gulgierige, den dwaas uit Medië... die mij eens gered heeft bij een dollen paardenren.

- O groote Gebieder,... zei Mardonius haperend.... Uw doodsverachting...

- Zwijg bevelhebber.... Ik zeg u, bij Mazda,... deze ontembare aap, deze heerlijke bijter en grimmige verwoester is onomkoopbaarder dan alle satrapen van Anatolië, met hun honingzoete vleystem!... Bij Mythra,... als gij zijn muil hadt zoudt ge er Aethiopische dorpen mee verzwelgen. Bij Zarathustra,... zoo giet ik mijn mannen heldenmoed in.... Komt jagers, die u tegen Sârana en Sarastya verzet,... gij die tot den Dood zegt... terug, en tot de ziekten zegt... terug, laat dit wanschepsel dat ons, Parzen, verontreinigt, de voeten los.... Hij moet voor zijn Koning, zijn Oppergebieder staan.... hier, op eigen zolen.

Volstrekte gehoorzaamheid was de blinde plicht

aller Perzen. Aarzelloos volbrachten zij Vorsten's bevel. Zwaar zakten de schier uit het lid gewrongen, gewonde beenen en zich krommende voethanden van het beest, met loome kracht op den grond neêr. Uit zijn harigen hals en geelvlekkig-gegroefden bek droop bloed van de zweep-ranselingen vóór hij tot Koning Xerxes kon worden gebracht. Zijn borst grauwde vuil als oude sneeuw.

- Kan hij spreken, mannen?

Een benard gegrom als antwoord gonsde zacht door de tent.

- Spreek... spreek beest! Hoe hoog klim je wel in den gangalous?

Xerxes schaterde luid en prikte hem van verre sarrend, de scherp-geweerhaakte lanspunt van een krijger tegen den ingegroefden neus. Machteloos-stuiptrekkend wrongen en kromden de handen en beenen van den aap zich op, dadelijk weer gegrepen door de jagers. Plots sperde de chimpansee dolgiftig en helrood den schuimenden bek.

- Spreek,... sarde Xerxes door,... jij bent toch een gevloekt mensch, een boschduivel die het hout van de nachtvuren steelt en schapen-vleesch met rijst oppeuzelt als mijn Zethar?... Houdt jij ook zoo van ivoor en struisveeren als die zwarte grijnzers hier? Wil je een tamarinde-

koek?... Kom hier... laat je kroeskop bekransen met lotosbloemen als de Nubische maagden.... In aap's hartstochtelijker moorigen voorkop groefden zich folterende rimpels en schriksnel trilden zijn oogleden weer op en neêr, terwijl het geelachtige wit vurige bloedvonken uitspatte.

- Wil je niet spreken voor den Beheerscher der aarde?... ellendige wierookhapper!... stoof zinneloos-gesard Xerxes op

En de aap, ontsteld, schrompelde voor één moment gluiprig-bang in elkaar, de geboeyde dikgezwollen voorhanden ontkracht en smeekings-slap op de bloedende borst gedrukt.

- Wacht vangers... wacht mannen.... Mardonius,... gierde Xerxes plots weer in kinderlijke vreugde,... laat hem zythum slurpen... bedorven zythum, en laat hem zwarte honing likken... Hij wordt mijn opperkok, mijn vadsige voorproever.... En zet dien kloekmoedigen grijnskoning een purperen tulband op... hier, hier... mijn mooysten, met gouden steenen, daar... grijpt hem... grijpt hem mannen.

Dadelijk sprongen twee gewapende lijfwachten op den aap af. Terwijl twee anderen zijn bek dichtsnoerden, draayden zij wild-potsierlijk, met strakke knellingen, den cierwrong goud en rood,

van juweelen flonkerend, om beest's bruine menschachtige trony. Even bleef de aap versuft-tragisch staan, met zijn stuiptrillende knieën bijeengezonken. Toen, onverhoed, begon hij met zijn melaatsch-gevlekte achterhanden scheurend te krabben en te grijpen, trok hij zijn harige dijen in dolle woede op en neêr, probeerde hij zijn armen los te rukken en tegelijk zijn bespeekselden snuit te bevrijden uit de adem-wegpersende klem der jagersknuisten. Een oogenblik, met bovendierlijke krampkracht gelukte het hem en beet hij een der mannen zóó hevig in het gelaat, dat deze gillend van pijn achteruit struikelde. Xerxes keek wreed en vergramd, nu zijn pretspel verstoord leek en onmiddellijk wierd de gebetene, - door een anderen bekdichtklemmer opgevolgd, - minachtelijk de tent uitgestooten. De twee vangers die nog steeds aap's armen en handen in boeyen gekneld hielden, trommelden met de gevesten van hun zwaarden heftig op zijn gesmaden kop, zoodat de chimpansee weer als een verwezen suffeling, beteuterd ineenedook, terwijl op zijn grauwgerimpelde oogzakken, rollende bloeddruppels stolden. - Wat spookt er in je hersenen... donkere veinzaard?... ondervroeg Xerxes hem weer plagerig-spottend.... Je strompelt weg als een

stervende vlinder, wiens gloed in de vleugelen gestild lijkt... Wil je zoete gom zuigen als suiker? Of met een mooye Rodophis vrijen?... Zeg beest, loensche peinzer... huiver jij ook voor den dood?

Terzelvertijd verbood Xerxes zijn jagers den aap te slaan en zijn bek nog langer te benauwen.

- Brengt den schelm onvergiftigde vruchten en jonge vogelen... en den kalen tronk van een baobab,.. snel! O, booze Angromainjus, stort je neêr en moordt!... Hier duistere roover... zwerver tusschen het Lybische en Arabische gebergt'.... Hier grommer, lenige dief... klauterende potsenmaker, hier, eet... ik, Beheerscher der Waereld, ik zal je temmen!

En weer lachte Xerxes schel, toen hij de mislukte pogingen van den aap zag, om zich met zijn geboeyde en gepijnde handen de koninklijke tiara van den kop te scheuren. Onder den tulband van gouden, blauw-purperen zijde en zwoel-roode borduurselen, lagen de groote, leerachtige apenooren kreukelig-gebarsten opgevouwen en orangenhelle franjens slierden tusschen zijn nekharen, die rosachtig-stijf-van-bloed bijeenplakten. De schrikkelijk-gebuilde bovenlip vol groeven en scheuren zoog hij na iederen vergeefschen ruk met een

rochelenden smak op de vér-uitstekende onderlip vast. In de diepe, troosteloos-trieste oogen van het beest brandde een onstilbare woede en monsterlijk-misvormd rimpelde hij telkens den uitgerekten ondersnuit tot spuwende slurftuit saâm.

- Bellen... bellen,... gierde Xerxes als een opgewonden kind.... Hij moet spelen... rinkelen met zijn bellen... vóór hij de cocospalmen op de hellebrug Cinvat nadert!

- Gebieder,... waagde schuchter Mardonius te zeggen,... hij bijt uw mannen de handen af!

- Bellen.., bellen, als mijn wachters in Persepolis. Bellen, bellen... tot de vernietiging uitbreekt over de waereld.... Bellen beest, bellen, booze zieke... van de spheer der maan naar de spheer der sterren... Bellen beest, bellen, bellen, of ik zal je langzaam laten worgen.

- Gebieder,... stotterdeschuchter weer Mardonius.

- Wie?... Wat?... Wat deert het?... Die laffe, walgelijke slaven, die zich laten blindsteken door woestijnzand en gloeyenden wind,... slaven die ik moet dwingen moedig te zijn?... Hebben zij dan geen trots? Geen menschentrots?... Ik Heerscher, die de aarde bloed laat drinken... ik zeg het je Mardonius, bij Geusch Urvan... die aap lijkt op Ruba, den Mediër!

- De Gebieder beveelt,... klonk het van alle kanten in plechtigen eerbied.

- Bij den heiligen Craosha,... turend over de ijsrotsen op de kust der Dareja,... gij allen ridders uit de onsterfelijke Tienduizend, gij zijt leelijker dan hij,... gij allen minder stout dan mijn hinkend wanschepsel! Verga... verga, bezetene druja met uw slapeloozen blik... alleen de boozen sterven!... Hiér met mijn woest beest,... nog dichter bij mijn zetel!

Toen de bellen den chimpansee aangehangen waren, rinkelde de aap als ontzind, - geschrikt van het vreemde geklingel om zijn eigene ooren, - den getulbanden, potsierlijken kop, krijtend heen en weer. En Xerxes lachte, lachte in wreed genot.

- Zie... zie Koning Aap... nu zijt gij Koning met een koninklijke tiara. Roep mijn mondschenkers om wijn en nachtmaal! Komt, bukt gij allen hier in de tent, mijne krioelende slaven, voor Koning Aap.... Buigt ceders van vleesch en been... buigt vazallen, verstijfd in Aziatischen trots... noodlottige wrekers van wanhoop en heimwee. De ontzette chimpansee rinkelde fel de bellen tusschen Xerxes' woorden. Streng en dreigend herhaalde Xerxes:

- Knielt knechten,... met het aangezicht ter aarde, zeg ik u,... voor Koning Aap. Ik wil dat een gouden schijn van uw hofpronk en gouden borduurselen, valt op zijn woesten dierenkop!

In stille, schaamachtige onderwerping, wierpen de krijgers en ridders zich neêr op het gelaat, rond den schor-tierenden aap. En Xerxes lachte, lachte als een gekietelde duivel, vóór hij met een gebaar zijn ontgoochelde onderdanen uit de vernederende houding vergunde op te rijzen. De chimpansee keek plots, door wierookdamp bewasemd, met loomgeloken oogen, zachtaardig-melancholiek, terwijl hij in den boeygreep der twee jagersmannen volslagen machteloos, als in een dwangbuis vastgekneld ley.

- Ziet, hij hijgt... de aamborstige.... Bellen, bellen Koning Aap... bellen, bellen,... lachte Xerxes, terwijl hij met het scherp van zijn zwaard hem tartend weer den snoet langskittelde en de zwarte neusgaten bekriebelde.

De aap, in nieuwe razernij aangehitst, brulde en schreeuwde onder dol blafgeraas en trapte stuipachtig met de voethanden, rukte de vangers als ontwrichtende worstelaars vóór- en achterover, wrong zich om hun beenen en naderde Xerxes, die geheel vreesloos lachte, tot vlak bij zijn

paars-weerschijnenden praalmante. Onverhoed dartelde een stoute gedachte in Xerxes op en beval hij de twee vangers met de gepantserde mouwen, die den chimpansee bij de athleetsterke spierarmen en handen hijgend vastgeklemd hielden, deze te ontboeyen. De mannen, verbijsterd, begrepen het bevel niet dadelijk.

- Los... los, zeg ik jullie,... kreet Koning Xerxes op zijn troon,... los mijn getulbande aap, die dreigender loenscht dan Amenophis naar zijn listige priesteren.

Er ging een stomme ontsteltenis door de tent. De aap stond plots geheel vrij, rechtovereind, bevend. Met zijn vingers jeukte hij schamper over het gladde plat van zijn grauwe nagels, en traag rekte en rengelde hij de ontsnoerde, bloedende armen, opgezwollen handen en grijpvoeten.

- Blaast de krijgstrompetten,... gebood Xerxes. Woest, in uiterst-overmeesterenden angstschrik, tastte de chimpansee naar zijn witte kinharen, toen het schuddende geschetter opklonk vlak nabij zijn ooren en dof loeyde zijn stem er klaaglijk tegenin. Ook zijn aangezicht verdraayde hij rond de rosse oogholten, zoo zottelijk-geplooyd en benard, dat Xerxes weer in een lach uitbarstte. Toen viel de chimpansee voorover op de skelet-

scherpe knokels van zijn smaltengere hand, kromde zijn vingers in sidderende benauwenis naar de palm toe en hompelde stuipachtig-driftig met zijn bijeenknikkende knieën en lijf tusschen de harige kniklange armen in, ontblootte wrang zijn tanden en sprong plots, geweldig van vaart, zich op de schouderen van twee lijfwachten koen aftrappend, naar de bovenste liggers en dwarskoppelingen der tentpalen. Daar, in dolle lenigheid, greep hij jachtvoorhangen, goudgebrocheerde, Phrygische tapijten, zonneschermen, wapens, specerij-schalen en wat er in verwildering los te rukken viel en wierp hij alles rondom in grijnzende bezetenheid, naar 's Konings gasten. Een krijtende verbijstering gilde hem achterna. Vijftig glinsterende speerangels richtten zich op zijn voetklauwen en honderden handen grepen hem met hevige knel-wringingen naar omlaag.

Xerxes lachte, lachte, terwijl boven de hoofden der genooden, onheilschel, het felle tiara-gerinkel van den razenden aap bleef doorklingelen.

- Los, los zeg ik u. Bij mijn heilige moeder Atossa,... die hem doodt wordt gegeeseld,... schreeuwde Xerxes.

Toen, in speelsche wreedheid, ontrukte Xerxes den koelte-wuiver achter hem, een ontzachlijke

waayerveer, doopte ze in een dampende muscusschaal en geheel angstloos, smeerde hij kriebelend en sarrend, onder het uitproesten van allerlei spotnamen, den wilden aap de trony in.

Om deze prikkelende terging plots opnieuw brullende en door het geraas der stemmen dol opgejaagd, stortte de aap zich kreunend neêr op den lachenden, roekeloozen Gebieder, heesch zich toen weer goochelsnel op aan Xerxes' praalmantel en gaapte wijd en snel achtereen, met zijn schrikkelijken woede-bek naar 's Konings keel. Doch Xerxes koelzinnig en op zijn hoede, had hem al zijn gecierden dolk, diep borst en buik ingestooten. De aap, in snerpende pijn, gleed terug, liet in krampsidderingen armen en voeten los, terwijl de rinkelbellen van zijn tot flarden gebeten tulband, om zijne groote ooren hingen en zachtaan trillend zingen bleven. Onder een doodsstrijdschok tuimelde hij op zijn rug vóór Xerxes' voeten neer, omgolfd van plassen bloed.

Plots, alsof de Koning zich schaamde voor gril en tartende gewelddadigheden, liet hij den stervenden aap met een purperkleed zijner gouden bedde overdekken, rillend-afkeerig van de wonden en den menschelijken angst in zijn vale doodsoogen.

Schreyende bijna, bukte de Koning zich naar den chimpansee toe, murmelde hij zacht:

- Droef... droef beest,... kwelde ook jou het leed dat mij kwelt?

Ook Xerxes' oogen glansden vochtig alsof hij weende. En onverhoed kreet hij snerpend van stem en bang:

- Wég... weg mannen dien aap... wég, dien stervenden koning met zijn bellen... wég, weg!

De jager

Het meest opwindende en toomlooze genot, in de oase-achtige bergbosschen en hoogvlakten van Aytiopja, wierd Xerxes de hachelijke roofwildjacht in al hare woestheid. De wisselende natuur van het onbeschermde land verbijsterde zijn zinnen. Onder de zoet-zoele midzomernachten en wondere fonteynen van maanlicht, tusschen zilveren bergen, kon hij heel de romantiek van zijn verbeeldingen tot een stijgend geluk van teedere of gruwbare droomen opvoeren. Op den dag leyen voor hem de lagere zonen in het westen en zuiden, in ganschelijk onbekende oorden, die naar de binnenlanden en naar onmetelijke vlaktens daalden, voor zijn jachthartstocht open. Telkens had hij behoefte, de ontzachlijk-steile rotswanden

en de burchtkoepelen van bazalt, rij aan rij, in hunne verblindende massa of in hunne donker-beklemmende ravijn-insluitingen te ontvluchten. Weken achtereen begeerde hij niets anders dan den jachtroes op roofwild. Het helle samenstel van angsten- en vreugden-der-verbeeldingen die deze schiep en de heimelijke voorgenietingen der feestelijke gevaren, brachten den Koning buiten zichzelf van ontroering. Hij voelde zijn heele wezen één worden met den doorwademden grond, de stralende lucht, de zaden-ontkiemende natuur, met de laayende zon van het hooggebergte, met de zilverglansige witte vijverstilte of het distelblauwe waas der maan. En inniger doorleefde hij de woorden van den Bundahish, die verklaarden dat de huid van den mensch is als de hemel, het vleesch als de aarde, de beenderen als de bergen, de aderen als de stroomen, het bloed in het lichaam als het water der zeeën, de haren als de planten en alle verdere kroezigheden des lijfs gelijk de wouden. Als jonge, koninklijke Pers had Xerxes reeds de jacht, het speerslingeren-naar-vluchtend-wild en het pijlschieten naar hoog-genestelde gieren en haviken, ontembaar-hartstochtelijk bemind. De jacht ontwortelde al het verdoemelijke kwaad van zijn

booze en donkere instincten. Eenige jaren achtereen, in zijn jeugd, had hem een streng-sober leermeester verlost uit de wulpsche verweekelijking der harem-koesteringen en het vurige minnespel der liefkoozende slavinnen, aan wier zinlijke en verkwistende teederheids-verrukkingen hij scheen te zullen sterven. Deze barsch-stroeve leeraar met diep-volle stem, gaf hem een opvoeding geheel naar beginselen der Oud-Perzische school, welke bescheidenheid, gehardheid en pijnen-verzwijgende geeseltucht tot allereerste deugden der heldhaftige jongelingschap stelde. Deze driller der oproerige lusten en geprikkelde zenuwen, verwarde zijne leerlingen, al waren zij ook van hoogste geboort', op de Verzamelplaats der Edelen, in alderlei opzettelijke moeilijkheden; lokte voor hen, in geheime vreugd, een kamp met den weerstrevenden tegenspoed uit. Hij eischte van de knapen eenvoud in woord en gedrag, en matigheid in spijs en drank. Gelijkerhand weerde hij uit al hunne daden, onbehagen, twisterige hebzucht en booze dartelheid van zinnen. In hitte en kou moesten zij één levenskracht toonen en stil zijn met de stilte van bergen en wolken, vroeg ontwaken met de beken en zangvogelen, en weer insluimeren met de moe-

gegloeyde bloemen. Ook van den koninklijken prins Xerxes begeerde hij toen, koel-meedoogenloos, onverwrikbare naleving zijner vrome geboden. De onbezwijkende gestalte van Cyrus, Xerxes' heiligen grootvader, hield hij den vorstenzoon altijd voor oogen; van Cyrus, den meest wilskrachtigen, vermetelen en toch verfijnd-rustigen veroveraar zijns tijds. Want deze stille verachter der flakkerende weelde, deze steden-verwoester, kon zich eenzaam verlustigen in den dartelen dans der donkeroogige maagden, door Zanyade in het hemelparadijs saâmgestoet. Hij ademde de zoete reuke van hun maagdelijke lichamen, geurend naar muscus, wierook, amber en saphraan, en met zijne teedere verbeelding koos Cyrus onder de eeuwige maagden, d'eenen dag die gingen in het wit en geel, den anderen dag die gingen in het groen en rood. Zonder geweld en wreedheid kon de krijgsstoute, kennisgierige Heerscher de benedenste waereld aan zich onderwerpen, wijl hij in zijn jeugd met de zwervende herders de avondkoelte der scheemrende bergen had méé ingedronken en als een natuurkind rondgedoold in de eindelooze woestijnen van Medië, wanneer de gehoornde maan flauw dampte of als de middagzon zengde. Ook later had hij, als koning, alle uitspattende wellusten

in zich blindgestoken. Den nederigsten arbeid van ossenhoeder en honing-bereider had Cyrus verricht met kuische overgave en een rein hart. En tegen brandende opwellingen van eigen waan en despotentrots, behield hij altijd de fnuikend-temmende kracht van den jongeling, in louterheid van natuurleven gestaald; jongeling die liever een paddennest zuiverde of als schildknecht diende dan zich met een praalgewaad te tooyen zonder zin. Om Xerxes' kinderlijke eergierigheid te prikkelen, wikkelde deze barsche leermeester den oosterschen prins in alderlei raadselen. Hij leerde hem de geheimzinnige macht van het zwijgen. Hij wees hem op de prangende wisseling en onrust der weelde-zwelgers, op hun kruipende machteloosheid en hun droeve, verduisterende droomen van altijd-weer-wijkend-geluk. Hij bracht barnende toestanden over Xerxes, zonder stuw van hoogerhand en waaruit deze zich alleen kon redden door phantastische vermetelheid, fijne, bespiegelende schranderheid, taayen weerstand, wrikkeloos overleg en hoog-dichterlijke ingeving. Naar de strenge regelen en vormen, door geen ondergietsel van innerlijke weifelingen verweekt, verlangde hij van zijn jongen, breedgeschouderden, koninklijken scholier, zoo goed het beheerschen

van lans, zwaard en boog als de beoefening der gerechtigheid. Telkens schiep hij omstandigheden waarin Xerxes dan beschuldigde, dan verdediger, dan aanklager, dan rechter wierd; waaronder hij verscheen als dief en bestolene, als lasteraar en boos-besprokene, als roover en beroofde, als redeloos geweld-bedrijver en bedrogen slachtoffer, opdat hij de verhoudingen der menschen tegenover elkaar zou beseffen, zonder verwarrende zinspelerij van droomuitleggers en eerzieke magiërs

Te dien tijde genoot Xerxes van stil-menschelijken eenvoud, en hij aanbad de barbaarsche en drillende tucht van zijn fier-straffenden meester, die zelfs spuwen of neussnuiten als een schandelijke onwelvoegelijkheid hoonde en die uit de Gâtha Ahunavaiti leerde, dat Ahura een koningschap minde, waarin alleen het goede zich openbaarde. Hij, vorstelijk-bevleyde, naakte toén de ziel van zijn ingetogen landvolk, dat onder de harte-reine wetten van Ahura leefde, en als nooit te voren besefte Xerxes de innige heiligheid van het werk der akkerbouwers, zaayers en maayers, de sobere, wijze slikkers van stug brood en vruchten. De bloeyende aarde had hij lief met al wat er boven fladderde en omheene wentelde. Hij aanschouwde de onbeiemmerbare regeerkunst van Ahura over

al zijne schepselen. Tuimelden er wolken uit een onmeetbaren herfsthemel,... hij zong. Slingerde hij de javelyn of fonkelde zijn boog in dagvuur als een schalkerij van licht,... hij zong. Zijn houten pijlen snorden sneller door de lucht dan de suizende vleugels der vogelen die hij schoot. Geen vrees en geen bijgeloovig zienerschap noch zelfwalg putten hem uit. Geen kwellingen eener zieke verbeelding deden hem ontstellen, weenen of in overvloeyend heimwee-gevoel machteloos hunkeren naar het onzienlijke. Méé zong hij met de landbouwers van Susiana: als het koorn groeyt worden de duivelen van Angromainjus angstig. Als de cikkelaars het maayen, brullen zij van schrik, en op de uren dat de mannen het malen, verdwijnen de daeva's van de barende aarde. De diepste geestelijke volmakings-zin van dit landelijk gezang was hem, onder den zegen van Zarathustra, in zijn jeugd klaarder onthuld dan nu. Toén kende hij geen zwaarmoedig-zinnelijke of smartelijke vertwijfelingen, geen spottende droefheid van een altijd-mijmerenden, altijd weer ontgoochelden levensdoel-zoeker, die het geheime en lokkende gefluister der helle-schepselen liever hoorde dan den klaren roep van den reinen hemelbewoner. Hij had meegeploegd en meege-

zaayd in de vochtige goudmorgens, en het diepe, zoete leven was in een volteborreling tot zijn proevenden mond genaderd. Hij koesterde zich in het licht, als een crypten-schildpad-in-zon. Overal ademde hij in verrukkingen, de dampen der aarde op; ontroerde hij bij den vreugdekreet der levenden. Hanengekraay zag hij als een boog van goud opkrinkelen over de gouden velden. Ossengeloey in den avond, klonk als een weemoedige muziek der dauw-rookende dalen. Soms speelde de wind door de hooge boomen gelijk het klapperen van een scheepszeyl. Er was óm hem heen een eeuwige wijdte van licht en wolken, een eeuwige herhaling van dezelfde dingen, en toch wisselde alles en bleef niets gelijk. De waereld ley ontmaskerd en omstraald in lente en zomer, en toch bleef ze zwijgend mysterie van worden en vergaan. De huppelende vlam van de papaverbloem, tusschen koorn en gerst, volgde hij even speelsch als den gonzenden zang van hommels over de bedauwde aarde. Houthakkers met hun sobere drinknap in de zwartgezwoegde handen, groette hij als broeders, zoodra zij van de steile heuvelen daalden met den geur van malve om hunne helle bijlen. En iederen dag opnieuw schaterde een vroolijke levenslust door

hem heen wanneer de hemel scheen als een azuren gloeying van de zee en de zangspreeuw hem vroeg lokte uit zijn koele tent. De feesten van den oogst en de getyen der jacht waren hem liever dan alle uitspattende vermaken van paleis en hof, dan de staatskennis noodig voor besturen, heerschen en regeeren. Hij had tusschen de leliën geslapen en op zijn teenen mierenlegers zien vechten. Keerde hij naar Susa terug, dan zou een loome droomerigheid weer door hem heene zinken alsof hij slaapbollenzaad had gegeten.

Vooral mocht Xerxes zijn onverschrokkenheid toonen ter jacht, naast nooit-verslappende waakzaamheid en werkdadigheid. Water in d'aarden kruik, zout, fijn brood, kerskruiden, wilde groenten en wat zachte deegkoeken waren zijn voedsel geweest. Niets van zijn weelde-gemis had hij gevoeld als een plagende zelfverloochening. Hij bleef sterk-lenig, doortastend en zonder eenige stemmings-kitteloorigheid. Zijn soberte juist bracht hem zoete verzadiging en zinnenrust, die als een gloedlooze vlinder klapwiekend over de prikkelende streeling der levensmerg-verkwistende begeerten heenscheerden. Xerxes walgde van het hofgenot, met al de bezoedelende waan-voor-

stellingen die het wekte, tot zelfs déze weerzin in hem wegzonk, vervlood en het onwisselvallige geluks-bewustzijn zijn durende natuur-verrukkingen omgreep. Alleen gistende levenskracht stond recht-overeind in zijn wezen, gretig-ontbrandbaar als een zwam. Hij onderging geen verhitting meer van het bloed en geen ziekelijke aanspanning der zenuwen. Nooit had hij, na dagtaak, het dralende genot van het zalige niets-doen zoo vredestil doormijmerd.

- Ik kom tot u, o Mazda Ahura, en geef mij aan u over, aan u en uw standvastige macht, zong hij zacht.

Hij leefde in de Oud-Iranische reinheid der jachtzeden en hij wist zich, hoe jong ook, vol twijfellooze zekerheid en zelfbeheersching. Toen juist ontstond al Xerxes' matelooze aanbidding voor de natuur en voor alles wat in haar leefde, bloeyde, verging en weerkeerde. Als geloovig Mazdayacner aanbad hij de verblindende schitteringen van het zonlicht, de uitstralende vuurwoestijn van den hemel. Nooit, in zielskoelende bezinning, kon hij aan de wisselende schoonheid van couleuren, vormen en glansen gewennen. Altijd wierd hij zich bewust, de onnaspeurbare, hoogere orde waarin Ahura den hemel omsloot, den oppersten

hemel, en het oneindige licht. Xerxes' ontroering, innerlijk geluk en innerlijke geestdrift, gebonden aan de rust, bleven onder alle gedaanten waarin hij de dingen aanschouwde. Niets, - geen menschelijk woord en geen menschelijke handeling, - kon zijn stemming-van-aanbidding schokken voor het geheimzinnige wonder natuur, dat Ahura in zijn onnaakbare heiligheid geschapen had. Op Mazda's zoeten raad herschiep hij het bedervend-booze in het goede, om geestelijk in twee waerelden te kunnen heerschen. Met de zingende woorden van Cpitama Zarathustra antwoordde hem zijn leermeester op de verbaasde vragen: wie den dageraad, den middag en den nacht schiep? En hij onderrichtte Xerxes, hoe zijn vrije ziel zou kunnen gaan tot de natuur en tot de menschen, om blijvende vreugde in de twee waerelden te bemachtigen. Goed moest hij doen met de teedere taal en de sterke daden van Armaïti, en hoeden moest hij zich, ieder uur, voor de fijne en martelende sluwheid van de wulpsche geesten der verleidingen. Dan ook zou hij eens de stonde beleven, waarop hij het werk van Mazda zich in hemelsche heerlijkheid zou zien voltrekken. Boomen, wolken, licht, bloemen, vogelen en velerlei edel gediert' vergoddelijkte

de jonge prins in een vurigen drang naar verheffing en idealiseering van al het levende. Hij vereerde en riep aan, den machtigen Drvâspa, die het klein vee gezond hield en de paarden, die wijd en zijd waakte over koe en schaap. Hij vereerde en riep aan, Tystria, de klaarste schitterster van het nachtelijk uitspansel, die zweefde in de hemelsche ruimte en haar licht als pijlen uitschoot naar de aarde. Zoo, in de zichtbare waereld, zocht en beroerde Xerxes de diepte van het onzienlijke en schonk hij de onzichtbare natuur phantastische gestalten, wemelende werkelijkheden. Hij voelde zich omringd door het eeuwige getoover van al het bestaande en hij besefte toen nog niet waarom zoovele menschen den schoonheidsdroom van de natuur koudhartig voorbijgingen. Het licht- en schaduwspel der wolken bleef altijd één stille verrukking en de ruischmuziek van den regen op de zomeraarde ontroerde hem langer dan de verhittende zang der hofdanseressen. Deze wulpsche droomsters waren tegelijk booze verleidsters. Eens had ook Zarathustra hemelsche steenen naar haar toegeworpen. Om zich sterker te maken tegen zinnen-verlokkingen, vroeg Xerxes zijn meester naar alle geheimenissen der waereld.

En deze, ondoorgrondelijk, zei slechts glimlachend:

- Ook de rozen van Schiraz verleppen!

Xerxes riep aan, Mythra, hij riep aan, Verethragna, hij riep aan, Havani, de groote heiligheids-meesters. En in geestelijken angst wierden hem de vernietigende driften der menschen onthuld. Ook daarná bleven hemel en aarde, ieder minuut een nieuw wonder voor hem. De groen-doorschemerde bosschen, de grillige bergen, de in schaduw-gezonkene ravijnen, het toe- en weggolvende water der onmetelijke oceanen, hun glinsterende dampen, de tooverende licht-wisselingen van zee en hemel, hij doorleefde er de schoonheid van met een zalig-zoete verwondering en in een oneindig genot. De Avesta had hem verhaald van de vriendschap die er door de gulle godheid Ahura bestond, tusschen maan en zon. Xerxes woonde tusschen de wolkenpaleizen die de maan met haar glimkeverglans om zich heen bouwde, in het diepe nachtazuur. O, hoe aanbad hij toen de eenzame en zachte lichtspheer van de maan! De renpaarden der zon kregen de driedubbele vaart van een grooten pijl, afgeschoten van een hoogen berg, door een volwassen man. Doch het tooverschijnsel van de maan temperde al de wreede en felle hartstochten der menschen, en bracht het meest

onstuimige gemoed, zelfs opstandigen en bezetenen, tot bezinnende mijmering. Dat leerde hem toen de reine Zarathustra. Xerxes verloor al zijn woedenden trots en zijn eigenzinnige verbolgenheid. Naast den eenvoud der aarde wierd alles, ook aan het hof van zijne eeuwige moeder Atossa, en in den kring der priesteren, slaven, gesnedenen, krijgers, edelen en tropheeën-dragers, een stuipachtige en pronkende verdwazing. Toen, op het land, in de eenzaamheid der velden en bosschen, ving hij den eersten adem van lentebloemen met een gierigen levenswellust. De Heer der Wolken en de Heer der Overpeinzingen stonden achter hem als sterke steunselen. Al wat er in de blauwe oneindigheid van den hemel gebeurde, gebeurde er ook in zijn ziel. En met al de bewegingen van den cosmos bewoog hij méé, al wierd hij slechts door de verste trilling ervan geraakt, al deed hij mee in de nietigste verkleindheid van handeling; méé met zijn eigen lichaam en zijn eigen zinnen. Want zijn geest voelde zich onbezwaard door stoffelijke beperkingen en zijn verbeeldingen zwierven door de lichtende of duisterende ruimte, aan grenzen noch afstanden gebonden. Hij voelde de aarde, de lucht, de zee als de onmiddellijk-scheppende elementen waaruit hij leefde. Hij

sprak met de zee, hij fluisterde met de duisternis en tot de gloedlichte en gloeddonkere avondhemelen bad hij als een argeloos-rein kind, stamelend in verrukkingen en onder tranen van geluk en liefde. Zijn vreugd' zocht een uitweg door zijn ontroeringen heen, en hij schreyde, niet van angst, niet van weedom, doch van onzeggelijke verlichting. Het was een mysterieus, onontleedbaar, vroom geluk, door Ahura hem geschonken. De geuren van bergbloemen konden hem half bezwijmen, doch zijn aandoeningen nooit in een verzinnelijkt heimwee wegdoezelen. Het bleef een zich bewegend, zich openbarend en toch geheimzinnig geluk, dat als een dringende liefde zijn hart heel snel deed kloppen, zijn ziel opstuwen en zijn geest liet grijpen naar alle tegengestelde gedachten. En hij zong weer het woord van Ahura:

- Onheil gij,... gij zult verzinken.

Ieder uur ontraadselde de natuur hem iets van den weemoed en de smarten, de vreugden en vervoeringen der menschen. Ieder uur begreep hij iets meer van het diepere hunner tragische hunkering en worsteling, van het gemartelde verlangen der aardsche schepselen, naar eenheid met het goddelijke. Nu eerst besefte hij wat het

zeggen wou: te worden als d'adem van een woud, te klaagloeyen als een storm, uit den hemel neer te storten als regen of traag uit te dwarrelen gelijk sneeuw.

Zijn sobere en onverbiddelijke meester, die hem, Koningszoon, het blanke drinkwater zelf liet scheppen uit de rivier en die de lauwe broey-bakkenspheer der paleizen verachtte, was kort daarop uit den weg geruimd. En Xerxes, onverhoed afgesneden van deze temmende levenskracht, viel onder zelfpijnigende schaamte en knagende zondigheid, weer terug in de zwoele verfijningen en droef-verdoovende bekorings-genietingen van het ijdele konings-serail. Doch wat hij zijn leven lang uit den omgang met dezen strengen Oud-Perzischen meester had overgehouden, was hartstocht voor de jacht en het ontroeringsgeluk dat ze meebracht; temmeloos verlangen naar de jacht met boog, strijdbijl, werpspeer of tintelend zwaard. Zoo goed als zijn heerlijke vader Darius zich den stoutsten jager had genoemd van zijn land en in deze gestalte tot spreuk kwam te kiezen: ‘wat ik wil vermag ik te doen’, zoo begeerde Xerxes ook nu de meest vermetele en meest roekelooze jager van zijn rijk te heeten, en te

worden bezongen door zijne verzendichters, die iederen grooten boogschutter als onsterfbaar held vereerden. Ook Xerxes bleek een jager, die in de zwijmelingen van het jachtgenot met heel zijn drieste wezen teloor ging. Hij zocht als in den oorlog, de hachelijke gevaren, de tegenworstelende ongemakkaen, de ontstellende verrassingen, en hij trad ze tegemoet met doodsverachting of tartende vernuftszekerheid. En toch zong hij vroom:

- Omscherm mij Mazda, met uw vuur, en zend mij Vohu Mâno. Ik vereer en offer u, groote Waker, gij die u noemt het wezen dat niet bedriegt, het wezen dat alles weet, het wezen dat geneest... gij de meest wijze der wijzen, die de aarde uit elkaar laat gaan om alle volkeren te bevatten..... Omscherm mij, heilige Ahura, met uw vuur!

Ook hier, in Aethiopië liet Xerxes zich nog steeds niet verslappen door vlamschittering der zand-zeeën, smorende hette en schroeywinden, noch door lichaams-vermoeynis. Als lenig, zelfbeheerschend looper en onovertrefbaar ruiter, redde hij zich op de jacht in alle galoppaden, houdingen en situaties, en kon hij zich weren gelijk een

opperste boogschutter en behendige spieswerper. Wanneer hij jaagde, Xerxes, dan woelde zich uit hem los een oerzinlijke, gezonde natuurkracht; voelde hij zich uit de benauwingen en beklemmingen van allerlei rijkszorgen, kleingeestige hofceremoniën, machtstwijfelingen en menschenverdriet geheven; onderging hij een zoete verdieping van al zijn zinnen en voorstellingen. Hij hoorde fijner, hij zag scherper, hij rook sneller. Hoe angstwekkender de afgronden waarlangs hij moest springen tusschen de ineengestorte steenburchten, hoe steiler de piekrotsen waarvan hij moest dalen, hoe vuriger de ren waarin hij het wild moest najagen achter kreupelhout en woest-sliertend stuifgras, hoe trillender het bloed brandde en bruiste in zijn lichaam en hoe zaliger zijn lust en zijn koenheid wierden aangeprikkeld.

Ook hier, in de Aethiopische bosschen en eindeloos-golvende vlakten met haar lichtgistende verschieten, kon Grootkoning Xerxes' jachthartstocht nu uitlaayen. Als Mythra opdook uit zijn paarlmoer-groene hemelgrot om de waereld te bestralen en op koele morgens, even nadat de Mazdayacners zich biddend voor de rijzende zon op het aangezicht hadden neergeworpen, liet de Heerscher zijne kamerlingen en zijn gevolg van

officieren, gezanten, adel en gasten reeds aanzeggen, dat hij ter jacht wilde trekken op herten, giraffen, wilde ossen en wilde zwijnen. Den nacht had Xerxes doorgebracht in duistere visioenen, slapeloos, onder zelfverzonnen angstpijnen. De heilige Craosha was knotszwaayend en geeselend hem verschenen. En Xerxes had het gevecht aanschouwd met de duivelin, de vrouwelijke druya uit de Vendidâd.

En hij had gehoord, de stem brullen van Craosha:

- Boosaardige en nuttelooze druya! Is het waar dat jij alleen op de sterfelijke waereld baart zonder aanraking van den man?

En Xerxes had den smartelijken angst beluisterd van haar antwoord:

- O heilige, welgemaakte Craosha! Vier mannen heb ik die mij bevruchten als alle andere mannen, die de vrouwen bezwangeren met hun brandend zaad.

En Xerxes hoorde de kermende bekentenis: hoe zij bevrucht wierd door een man, die weigerde een aalmoes van het kleinste deel zijner bezittingen af te staan aan een reine van hart. En hij hoorde, dat deze vrouwelijke druya zich bezwangeren liet door een man die boven de vijftien jaren, den heiligen gordel en het heilige hemd vergat

te dragen. En hij hoorde, terwijl de heilige Craosha haar bedreigde met zijn zwaayende knots, dat zij zich liet bevruchten door een man die zaad verloor in den slaap.

Xerxes sidderde. Jagen moest hij, jagen, om alle verwoestingen van de vrouwelijke druya te ontkomen. En hij besmeekte in zijn zonnegebed den heiligen Craosha, dat hij de zwangerschap dezer barende duivelin zou vernielen gelijk het een viervoetige wolf zou doen, die een kind uit moederschoot ging scheuren met zijn vraatzuchttigen muil.

Xerxes verscheen, heerschend, hoog en rank boven al zijn krijgers uit, in een ruiterkleedij van zilverbrocaat als onder een ritseling van lichte glansen. Boven zijn goudpurperen tulband zwierde, cierlijk-afbuigend, een groote bos reigerveeren, koudblauw bedauwd. Een krans van zeldzame witte robijnen omvlocht, met de koele glinstering van beschenen water, den tiararand, zijne ooren afzoomend als een onaardsche tooy. Bezield en schoon van gelaat, de schitteroogen wijd open, reed hij áán op zijn schimwitten, goudgetuigden Nysaeïschen hengst en schier zonder bevel liet hij op de gestreepte schabrakken saâmdraven zijn lans-

dragende lijfgarde-rijders en genooten op nekfiere, nooit-struikelende paarden, de bedekkingen geborduurd met goud en doorstard van edelgesteente. Het wierd een spattende tegen-elkaar-fonkeling van gouden toomen, teugels en vlammen-golvende praal van jachtkleedij. Al dadelijk doorhuiverde Xerxes het eerste roesgevoel van jachtgenot en jachtgevecht. Achter Vorsten's vuurdrager en voetvolk torste een slaaf de beeltenis van het fabeldier Manrespand, rustende op twee hel-metalen stengels van den Baresma. Xerxes, van het heerschende geslacht der Pasargadaen, aanbad dit creatuur met het gespierde, gele leeuwen-lichaam, de fijnnervige pooten van een ros, het hoofd van een koningsheid, door een allegorische driekroon gecierd en ijl-schitterend in het lazuursteen-blauwe licht van drie hartvormige turkooyzen. Manrespand bleef Xerxes' symbool: uiterste onverschrokkenheid, ren-vlugheid, behendigheid en denkende kracht, door de nagebootste metalen stengels van den Baresma, als offer geheiligd. Xerxes zou jagen tot hij niet meer kon en slechts ééns per dag gerstenbrood eten. Hij zou het wild beloeren, opwachten en spoorvolgen achter de ontzachlijke, angelspitse doornhagen en warnettige slingerplanten.

Hij zou niets drinken dan zakkenwater. Hij zou bergen tot den hoogsten top beklauteren en ravijnen tot de duistere spleten doorzoeken. Al zijne onderdanen stonden stom voor dit oploopend besluit, bogen zwijgend neêr voor hun Gebieder, driemaal en nog eens driemaal, met het aangezicht naar de schroeyende aarde gekeerd.

Ook hier, in de geweldigheid der Aethiopische natuur, tusschen de naakt-brandende rotsen en de tuinachtige bosschen met hunne wilde zonne-glansen, begeerde de Grootkoning zijn hoogste jagersweelde te zien uitblinken en het menschengeslacht dat hij overheerschte, te vergeten. Hij aanbad den gloed van de oostersche robijnen op de tiara's, kegelhoeden en zeepurperen rokken zijner ridders. Hij aanbad het bloem-zyig gestraal hunner hyacinthgele jachtmantels, de zachte couleurblossen der gordels, het vochtige paars, het violet en het bloedende rood hunner broeken tegen het ongenaakbare blauw van den woestijnhemel. Met een glimlach-van-weemoed herdacht Xerxes de strakke en diepzinnige soberheidslessen van den meedoogenloozen weelde-verachter zijner jeugd, den innerlijk-vervoerden aanbidder van het gewijde vuur en van de stille heelalvlam Ahura. Even voelde Xerxes een droefenis valsch

in zich knagen, onder de vervroolijkende beluistering van klaroengeroep, hondengeblaf en juichgegalm, en bij het zien naar de wemeling der boogdragers, pijlbewaarders en jachtstoeten-in-zengzon. Xerxes besefte hoe hij, door zijn gedrag op manbaren leeftijd, de onwrikkelijke leer van zijn ouden, wijzen meester verminkte, zijn edele stroefheids-kracht, eenvoud en tucht met uitspattende schimpdaden bespotte. Doch hoe kon hij nu, levende in de goddelijke heerschersgrillen van het moment, als in een luchtvaart opzwevend naar het hoogste genot, de weelde-begeerte van den aristocratischen Achaemenied weer in zich dooven? Hoe kon hij, soms woest-wreede, bloeddorstige rechter en straffer, in de uit- en overstortende volheid van zijn jagers-eerzucht zijne lusten temperen als ook de Izeds, Parvand en Zemiad hem toelonkten dat het ál goed was wat hij deed? Hoe kon hij, bouwer van konings-terrassen en Aziatische paleizen, hier in de woestijn afstand doen van zijne Perzische veroveringspracht en zijn fonkelende buitdroomen? Vroeger, in zijn jeugd, had hij slechts eerbied gevoeld voor het Onkenbare. Het stormloeyen en den sterrendans in het mateloos uitspansel, kon hij toen met een stil oor en een stil oog, nachten

lang beluisteren en bestaren. Toen, veel vroeger, smachtte hij naar het eerste kweelen van den nachtegaal in de jongbloeyende boomkruinen. Zag hij toen een grooten stillen vlinder halfbedwelmd en wiekgespreid honing slurpen uit diepe bloemkelken, terwijl t'allenkant zijn heele wezentje trillend goud en azuur afscheen als een lichtend wonder, dan was hij voor den ganschen dag gelukkig. Schepper der menschenwaereld, heilig... Nu, nu, bracht hem iedere ontroering angst, vreugde en smart, verscheuring en verzoening.

Links van den Koning reed naast den oppervalkenier een Aegyptisch wichelaar, die Xerxes al de gunstige lotskansen van het gelukkige jagersuur en de plek waar het wild zou opduiken, moest voorspellen uit een brokkelig-gemarmerden agaath. Daarin spiegelden de dingen van aarde en hemel zich: gouden-regens, spartelende dieren en ruischende boomen, gouden vruchten, donkere wolken en geheimzinnige letteren. Ook sprak de wichelaar het diep-ziende woord van Thoth en de lijkenrol van de vage treurster Nephtys murmelde hij na. In milde geestdriftigheid verhief Xerxes plots nederige dienaren, die roekeloos-koen zich met de bebloed-ijzeren lanspunt hadden geweerd, tot

stoet-gunstelingen, al waren zij geen oogenblik hun leven zeker, evenmin als Gebieder's meest vertrouwde hovelingen en raadmelders.

Dagen lang bleef Xerxes verrast door al het vreemde gedierte, dat op den Aethiopischen grond in vermetele woede en levensgevaar, door de koninklijke jachtmeesteren wierd opgedreven. Reeds zeer vroeg in de koel-ontwasemende morgens, beloerde Xerxes nabij den glinsterenden lichtschal van rivieren, beken en meren, al soorten wild, onder het krakeelende gejuich van velerlei zangvogelen. Het brak de woestijnstilte met een schetterende levensblijheid. Fluiters en tjilpers joedelden dooreen tegen het zwaar-dreigende zwijgen van vlakten, steilhellende, grillig-schaduwende bazaltheuvlen, kasteelachtige hoogten en kloofdiepe ravijnen van het Africaansche bergenland. Xerxes verstomde zijn omgeving van verbazing, door sobere, wilskrachtige en innigeenvoudige leefwijze. Eenmaal in den jachtroes verloren, eerbiedigde hij zichzelf als Opperheerscher het allerminst. Hij was dartel en phantastisch als een kind. Zijn verkenners en zandgatengravers zelfs, konden tot hem spreken zonder ceremonieele handafdekking en zonder dat de Koning goedgunstiglijk een sein gaf het woord tot hem te

mogen richten. Van zijne eigene wreede en gewelddadige macht stond hij in deze uren verder af dan zijn geringste slaaf. Als de koelte-wuivers met pauwenveeren toeschoten om gonzende steek-insecten van Gebieder's gekrulden baard en aangezicht te verjagen, dan schaterde hij om hun gedrag en liet ze in ontstelling en schrik achteruitstuiven. Hij wilde vrij zijn, teugelloos vrij in de bandelooze en vrije natuur, en hij duldde geen tergende beknelling van etiquette en ceremonieel. Hij begeerde gelijk een inboorling al de geheimzinnige avonturen van het overweldigende land te doorleven, zonder menschenbescherming en konings-bevoorrechting, zonder veroverings-droomen en staatszorgen. Hij doolde rond in vlakten vol wilde, blauwe viooltjes en hij plukte bossen van de nietige cierseltjes, met een gulzige eerzucht, als waren het zeldzame amethisten of Aegyptische edelsteenen. Op kronkelende paden of in diepe valleyen, waar loome vochtlucht en rottende lianen, groene sponsmossen deden bloeyen als fonkelende smaragden heuveltjes, plaagde Koning Xerxes omzichtiglijk en voor steekgevaar behoed, de twaalfoogige, gele gif-schorpioenen. Soms joeg hij ze schuw en razend van angst, kreupelbosch en bladergewelven in, dan weer

liet hij ze spartelend op den rug kantelen of hen den pijlspits-geangelden staart afkappen; wanneer zij grillig-zijwaarts achteruitsnelden als ontzachlijke aardspinnen en gesard, de kruin-oogen loensch saâmgetrokken. Niets vond Xerxes te klein of te groot voor zijn aandacht of bewondering, zijn afschuw of verrukking. Hij zocht weer het onbezwijmelend geluk van zijn jeugd, het ongekwelde genot van het oorspronkelijke natuurleven. Hij at blauwe boschbessen als een wilde, of hij dobbelde met Mardonius speelsch om de luttele vruchtjes en haar sap, dat de lippen als met zwart paarsch bloed verfde. Bij hevige stortregens die als wolkbreuken neerkletterden, vluchtte hij in grillige bazaltgrotten, met al zijn pralende jachtstoeten achteraan, terwijl hij lachte om hunne ontreddering en benauwenis voor het neergutsende nat. Nimmer wierd hij moede het watervalgeraas van de slagregens, de neer-druischende stralen vanuit zijn schemerende schuilspelonk te bekijken. Ook het onweer dat rondrommelde als rotsblokken-afstortingen van hoogste bergtoppen, met plonsingen in diepe meren en beken, verschrikte hem niet des daags. Soms cierde hij zijn tulband op met ontzachlijke pluim- en adelaarsvarens of met de fijne

waayerbladen van palmyra-palmen. Dan weer moesten al zijne manschappen zware bouquetten begonia's, hyacinth-glansige orchydeeën en wilde rozen in hunne gordelen meedragen. En stom van bewondering bestaarde hij, bij avondval, zwermen goudgele vlinders die tegen den zonneschijn inwemelden als gevleugelde en zacht-klap-wiekende orangen lichtjes. Toch bleven al zijn driften en instincten als jager gespannen op het groote wild, al leek in den beginne zijn zwerven een voorbereidend schermutselen, een speelsch gestoey met wat hij waarnam en vergeleek in het rond.

Vooral de kameelpardels deden Xerxes lachen om hun zottelijk-schichtige verschijning. Gretig verlangde hij ze in alle stilte van nabij te besluipen en te bespieden, wanneer de langhalzen in hun slungelige stacie, met de potsierlijk-gerekte pooten half weggezakt stonden in het hooge gras en de week-beweeglijke bekken acasia-struiken, schors en korstmos kauwend afknabbelden. Een neger-jager van den Blauwen Nyl, ontzachlijk van gestalte, woest toegetakeld als een afgodsbeeld, met schelrood-geverfde tanden, liet onder duizend nederige plichtplegingen den Gebieder waarschuwen, zich niet te wagen aan een giraffen-

jacht, zonder dikke vellen en huiden om borst, hoofd en lendenen te wikkelen. Doch niemand uit Heerscher's gevolg durfde den Koning Aethiopiër's raad te melden. Lang bekeek Xerxes uit de verte, relief-zware, violette schaduwen der giraffen op het rosgele zand, als zij schuw uit de begroeyde grasvlakten opdoken, en dan weer oogde hij hen-zélve na, de verstijfd-gestrekte nekken waarop een brandende zon vlekken-teekeningen wemelde, terwijl bij een lichte zwenking der hoeven over de orangenkleurige huid soms een panthervellen-glans wegtrilde. Weer anderen zag hij, in gelige vacht-matheid, als van gedroogd hooy, met smakelijke likkingen den kameeldoorn uiteten, zoodra zij zich aan den zoom van zwaar-dooreengewarreld kreupelhout schot-naakt vertoonden. Bij het minste gerucht van Xerxes' stoeten of door een onverhoed-uitkeffend hondengeblaf, zetten zij zich geweldig te hol en renden met opgekronkelde beefstaartjes, in duizelenden draf door dolkspitse doornheesters, tusschen hagen en over heuvlen, uit het gezicht. De vluchtende, Aethiopische giraffe, in haar schichtigheid, leek hem een reusachtig-uitgerekt hert of impala, met spotachtige verlengingen van voorpooten en hals. Toch maakte Xerxes jacht

op het beest, om het genot zijn galop te kunnen stuiten of verwarren en om het netwerkachtige, witte lijnenspel der flakkerende huidvlekken onder de gloeyzon uit te kunnen wisschen. De Koning rende met lossen teugel en aangespannen boog, nauw bijgehouden door zijn lansrijders, schichtenwerpers en eerdienaars, op zijn dampend-schuimenden, fellen hengst met de stalig-gespierde schenkels. Xerxes hijgde van hartstocht en verrukking, nu hij in opwindende vermetelheid moest vechten om de kansen van den afstand. De schrik-wanhoop der giraffen bracht hem tot een blinde ren-razerny. En eindelijk zag Xerxes niets meer voor den duizelenden blik, dan lange halzen en vluchtende, zand-opstuivende hoeven. Onthutst en gemelijk betoomde de Gebieder zijn vaart, toen hij de giraffen niet meer onder schot kon krijgen. Zoo dádelijk in te halen leek het wild, om-zóó-maar-neerteleggen. Zoo tastbaar en onbeweeglijk stond het, en toch zoo moeylijk te naderen en onder schot te krijgen als drijvende wolken. Dood-ernstig en benard van vrees voor Heerscher's ontstemming reed achter hem, ingehouden, zijn jagersstoet. Koning Xerxes keek om, en onverhoed begon hij te schateren. Want nu eerst zag hij zichzelf, zijn ridders en zijn krijgers als zotte

harlekijnen, gehavend, de purperen tulbanden scheef-gesleurd, de veelglansige mantelen en candyaces aan rafelen gereten, de carmozijnen jachtrokken en gebloemde broeken tot lompfladders gescheurd. Mardonius waagde te schertsen:

- Wij bloeden, o Koning der Koningen, aan handen en hals ... uit arm en aangezicht ... en wij vervolgden het zachtzinnigste wild der waereld. Doch de wanstaltige Aethiopiër had ons gewaarschuwd.

Xerxes lachte.

- De doornen, Mardonius ... de doornen. Gelukkig hij die ze eerst voelt als ze hem al lang gestoken hebben!

Op andere dagen weer ter giraffen-jacht, na fabelachtige moeyte een kudde insluitend en vlak nabij zijn doel, aarzelde Xerxes te schieten, een beest met zoo teedere zoetheid en liefelijkheid van oogen, waarmee het in ontroerenden schrik en onder rillend angstgesnuif, de dingen rondom zich bekeek. Plots had Xerxes niets anders dan een meedoogenloozen lach voor hun platte schoften, dwaas-afhellenden rug en kwispelend-uitgemagerd koeyen-staartje; liet hij al de kudderenners ontsnappen. Verrukkelijk vond Xerxes, vooral in de wisselende landschappen te jagen. Terwijl als

Oppergebieder op zijn troon, ieder zijner beweg ingen na-geoogd wierd in bevende vrees, door telkens weer een anderen slaaf, bleef hij hier de eenzame, vrije mensch, onbewaakt, onbespied. Uren weer school hij weg onder den ontzachlijken wijnglansigen stam van baobabs en dichtgeschaduwd lommer, dat heeten zonneglans afdampte en groenlichte bosschagen van wilde bloemen, doorgloeyd en omstroomd van meertjes, in toover-grillige dwaaltuinen herschiep. Daar, onder de twijgen van doempalmen met de groene waayer-bladen, van zwoel-bloeyende heesters en tamarisken, wachtte Xerxes roerloos op wild en bestaarde hij, tusschen zwaar-hangende bessentrossen, overhellende wartakken van den wortel-vijgeboom en bloedroode pepervruchten, als droppelen vuur schommelend op een slingernet van varens en lianen, blauwte en weer blauwte van den woestijn-hemel; overviel hem droom na droom, die hem moe deed verzinken in loome overmijmering en jeugd-herinneringen. Aan de boorden van moerassen en rivieren, genoot hij van de jacht op coquet-zwemmende watersnippen, op zonlichte reigers en flamingo's. Dit koddig-dansende en klapwiekende vogelenwild met het vlinderschubbig gloedgewissel, bekoorde hem ongemeen. Hij lachte

om het kwakerig geschetter van fier-halsrekkende purperreigers en dom-starende ibissen; om het broeysche getier van plompe pelikanen en snel-wegduikende eenden onder oeverriet en verstrengelde halmen. De slanknekkige flamingo's vooral, de purper-gevleugelde, bijeen-zwermend als eilandjes van levend coraal, joeg hij op, zich vergenoegend in het schrik-gedruisch hunner angstig-klepperende vlerken en het stuivende wit hunner teeder-blanke vederen.

Toch, andere dagen weer, vond Xerxes dit beloeren van waterwild en het omzichtig-sluipende naderen van schichtig-bekoorlijke gazellen, van luttele bevrediging voor zijn jachthartstocht. Dan vervolgde hij in ontsteltenis-brengende koenheid, de zwarte rhinosters met hun vleezig-vierkante, als uitgehakte trilneuzen. Een tartende minachting had hij voor het rochelend brulgeweld hunner blinde en woest-wilde vaart waarmee zij, soms als gekolden om hun eigen as tollend, in kans en tegenkans van aanval en verweer, vervolgers narenden. Xerxes haatte de vette afzichtelijkheid van hun ronkende, tot op den grond sleepende pensen, hun grofpootige vertrap- en plunderdrift, en de gedrochtelijke plooyhuiden waarop de weerhaken zijner pijlen, de punten van werpspiesen

zijner jachtmeesteren en slaven, krombogen of schurend afbraken. Terwijl hij toch, in hun goedig-geweldige monsterlijkheid, de oliphanten met hun snuffelende of ingerolde slurven en het grappig-holle klapperen van hun groote, rabarber-blad-vormige ooren minde, en even vaak ontroerde onder het smachtende trompetgeschal van hunne woudstemmen. Hij haatte den zwarten rhinoster, die met zijn schrikkelijken hoorn dol de lucht inwoelde, en met zijn dom snorken en brallen zelfs den storm ontzette. En toch, in een gevaarvol opdrijfspel, sarde Xerxes het beest in zijn bijziendheid en kortademig proesten en blazen boven steen, zand of weggetrapt gras. Een zoo alles-uit-den-weg-ruimend en log-verpletterend dier had hij nimmer nog met levensgevaar achterna gestoven in Perzië. De Koning genoot van de koenheid waarmee het gerimpelde gedrocht met de ópgestooten neusgaten en de ingekeepte pluimooren, in dwaas-onverhoede zijsprongen de lafbijtende en tergende honden van zich afwierp, door ze stuk voor stuk aan zijn hoorn te boren en ze jammerlijk-jankend en bloedend de lucht in te duikelen. Toen Xerxes een keer eindelijk met zijn stouthartige dubbelspeer-werpers en helpers een aschgrauwen rhinoster had neergeschoten vlak

nabij een uitgeschuurde stroombedding vol snerpend gneis en fonkelende hoornblende, en zijne herculische dragers het logge monster, de gifpijlen nog den kop ingeboord, naar het witte-tenten-kamp mee-sjorden, juichte de Koning als een kind en zei hij een Hom-Yast-lied onder den gouden nevel van d'avondzon en den violetten hemel.

- Schenk hem een middel om te vluchten, hem wiens ziel wankelt en uiteene spreidt gelijk een wolk door den wind zacht voortgedreven.

Zoo bad hij.

Wie zou zijn tong betoomen als hij in verrukking woorden uitstamelde, die niet in Zarathustra's wet geborgen waren? Mythra, den Heer der wijde vlakten, Craosha, den edelgevormde, en Atar, zoon van Ahura Mazda, wilde hij ook voor zijn verdere jacht-avonturen gunsten afsmeeken. Xerxes bleef rennen, te paard, valley op valley af, over brandende zandvlakten met eindeloos heuvelen-verschiet, in een rosgloeyende zee van golfachtig-bewegend schitterzand dat kristallig vonkte en knetterde onder de hoeven van zijn hengst, zwijgend achterstoven door zijn weemlende jachtstoeten. Soms begeerde hij onder groen-begroeyde termietbergjes uit te blazen.

Een bronstintige Aethiopiër, vermetele jager van

zijn stam, had in geheime opdracht, den Gebieder in al zijn onverhoede luimen en wendingen te volgen, om bij hachelijkheid en doodsgevaar onmiddellijk toe te schieten. Te paard, half naakt, een snoer van ijzeren klokjes om den hals, de haren in gekrulde puntstrengen, in rollen saâm-gevlochten tot op het ingekerfde en doorprikte voorhoofd, zijn getand-smal giraffenvel-schild tegen de borst gedrukt en de Arabische speer, waarvan de spits opgesmukt was met roodgeverfd kemelhaar, fanatiek-fel en strijdwoest vooruitgestoken, hijgend en snuivend, overal snel rondspeurend, de goudzwarte oogen staâg opengesperd, zoo draafde hij mee, donkere reus tusschen de lichtende Perzische pronk-ruiterij. Achter d'Aethiopiër, in breede liniën, door valleyen en over enge bergpassen tooversnel van plaats verwisselend, galoppeerden de Nubiërs met de schittergroene halskettingen van gouden torren en de gevelde lansen in flikkering van zonnegloed. Telkens als Xerxes schichten op vluchtend-ongewond wild had uitgeworpen, schoot in razende vaart een hunner naar voren, greep al rijdende, in allerbehendigste zwenkingen en zwaayingen het werpwapen uit zand of struik op en bracht het, handklappend-in-eerbiedsgroet, voor de voeten

van Gebieder's lijfwacht. Van zijn ros gesprongen, met het aangezicht ter aarde gekropen, bleef hij liggen, tot de Gebieder hem zou zien. Doch Xerxes merkte nauw den slaafschen Nubiër. Als een kind en als een duivel was de jonge Heerscher, blij, zachtmoedig en hunkerend, wreed en dol-vermetel, tegelijk sluw, bezonnen, geduldig en onstuimig. Zijn hoogmoedige veroveringstrots bleef weggezonken in zijn nederige wezen. Hij kroop en klauterde op rotsen, tusschen klippen, in spleten en geulen, met de verbluffende behendigheid en aarzellooze zekerheid van een wilde. Eén uur was hij aanvoerder, verwoed alles aan zijn wil onderwerpend, weer wonderlijk en onkoninklijk, gemeenzaam met drijvers, helpers, jagers en slaven; een ander uur wierd hij gedwee volger, marcheerend door voetenschroeyend zand en over steen, zwijgend en gehoorzamend als een gevangene-in-jukknelling. Soms was zijn wilde verrukking niet meer te temperen. Opnieuw in jachtroes verloren hoorde hij niets dan het geheimzinnig-aantrekkelijke pijlsuizen en het rillend-opwindend trompet-geschetter. Te paard in ren, bedwelmde hij zich aan zijne al verrassender vrijheid. Hij vergat het bestaan van zijn land en zijn troon, zijn vrouwen en zijn wellusten. Hij vergat de

teedere lokkingen der fluitspeelsters en de donkere uitspattingen waaraan hij zich had willen overgeven met de wreedwoeste vrouwen der Ouaouaïrs. Hij kende honger noch dorst, vermoeynis noch vrees. Zijn hoogste raadmelders moesten hem in schuwe omzichtigheid, dag aan dag, van de jacht op de allergevaarlijkste roofdieren afhouden. Het echoënd onweergebrul van den leeuw op de begroeyde berghellingen en nabij de troebele diepten der moerassige beken, in den avond, schokte en ontroerde Xerxes weer altijd even hevig en bracht een zoete, ijle verwarring in zijn beklemde zinnen. De duistere woestijnstilte dorst hij nauw met zijn adem te bezwaren. Benarder wierd het Xerxes, als tusschen de ontzetting van het leeuwengebrul, de hyena's hun duivelschen hongerlach begonnen. Dan kwam er een vreemde drang in den Gebieder op te leven, naar het mysterieus-ongenaaklijke dezer sombere roofdieren; liet hij Haman roepen, wijl hij wist dat d'Amalekiet in zijn jeugd in het heetlandige Nubië, Aethiopië en Yemen, jaren lang had rondgezworven. Met behendige, listige en beminlijke welsprekendheid boeyde de oppertolk zijn Koning soms zóó dat Xerxes Haman's jachtverhalen en verzonnen tochten vaak even gretig genoot als het jagen zelf.

Zijn gele slaaf was onuitputbaar in geheimzinnige vertelsels en in het opwekken van angstige droomgezichten. Zijn zwevende zangstem bekoorde den Gebieder, en telkens mijmerde hij zich weg in een diepe melancholie die hem omhulde en tegelijk zeer lief was. Zelfs in de verzengende middaghitte, als de zon, dampen Haman's lichaam uit-wasemde en deze het merg in zijn beenderen voelde branden, moest hij Xerxes soms in de tent bezighouden tót de avondkoelte naderde. Als een bang en verwonderd kind keek Xerxes dan rond en met een spannende gevoelsfijnheid volgde de Koning iedere wending der gebeurtenissen, terwijl hij huiverend bleef beluisteren, het sniklachend bezeten huilen van de hyena in d'oneindige donkerte van den eenzelvigen nacht.

O, hoe hunkerde Xerxes naar de groenende oase, die zij tegemoet gingen vóór hij den Koning der Macrobyers zou naderen, op den terugtocht naar Meroë. Daar klapwiekte weer het zangerig gevogelte en dartelde het leven van een hemelblauw vogelenpaleis in de bloeyende boomkruinen, midden in de helleblakering der woestijn. Daar deunde de koekoek, roekten de tortels, graasden de herten en kringden de arenden met hun wolkzilveren borst hoog in mateloos-azuren luchten.

Daar dansten weer flamingo's op hun tenger-lange, roode beenen, met de roode bekken en de roode vleugelveeren op den donsrozigen rug. In donkere dalen bloeyden reusachtige, toch fijngestengelde lelie-narcissen en tooverig-groote gif-orchydeeën in de ziedende stilte van hun eigen kelkengeur. Zoo voorspelde Haman, en de tolk had niet overdreven.

Toen Xerxes de Aethiopische oase introk, verlustigde hij zich opnieuw met de jacht in de heuvelachtige bosschen en wierp hij assagaayen naar wilde katten, rimpelige bavianen, lynxen en luipaarden. Vooral de jacht op de langhalzige, soms zwaanblanke struisen, over het geelgloeyende steppenzand, vermaakte hem zeer. Deze fier-aan-stappende rakkers vond hij koddig-verwaand onder hun duizelsnelle vluchtpassen; grappig-dwaas met hun plots hoogrekkende schommelhalzen en het zeylachtige geklapper hunner korte vlerken. Hij rende, nauw bijgehouden door zijn geoefendste jagers, den grootoogigen struis in cierlijke zwenkingen tegemoet, en zelfs de naakte, donkerbruine Trogodyten, gewapend met radschild, zwaard en speer, bestaarden den Koning bewonderend, die weer in koelen moed, tusschen den schittertooy

zijner armbanden en halsketenen, weifelloos slechts pijl en boog gebruikte, en geheel zonder angste vaak vlak op de scherp-gehoefde klauwen der dolrennende en woedende vogelen aanstoof. Het beangstigende geloey van opgejaagde oliphants-kudden, die in aarde-bedreunend vlucht-rhythme zandstormen opwolkten en met hun geeselende trompen takken kraakten, boomstronken ontwortelden in een oerachtig geraas, geblaas en gesnork, verzwakte Xerxes' vermetelheid en stoute behendigheid evenmin. Bij sommige ontzachwekkende bergboschstreken, tusschen gansche wouden van donkerschemerende tamarisken, wierd bij zons-opgang het jachtgevaar voor Xerxes en zijn keur al hachelijker. In het violette halflicht der aanklarende morgenglansen stond de Grootkoning al te hunkeren naar den uittocht over heuvelen, tusschen uitgedroogde stroombeddingen en rotsachtige gevaarten. Gelijk vuurslangen flikkerden de laag-bloeyende cactussen tusschen dicht geboomt en bamboe; en overal van naakte bergbulten, blonken kwartskristallen als dooreendansende boogpoorten van lichtschietend diamant. In vereering riep Xerxes aan, Bereiya en Nmanya, heiligheids-meesters, en Ahura Mazda, glorieus, Heer der ochtendglansen. In vereering riep hij aan, vlakten

en wateren, vlammende gronden, boomen en aarde, den hemel, den sterkenden wind en het oneindige licht, uit zichzelf geboren.

Xerxes aanbad al wat hij zag tusschen het gebergte van oertijden; het bangst, de monsterlijk-gegroeyde rotskoppen en de steenruïnen, aangevreten door de trage eeuwen. Vooral de ontzachlijke, duizendjarige boomen met hun onmeetbare stammen, tot schemerende wouden bij elkaar gedromd, en hun wild-majestueuse dooreenmengeling van twijgen en bladeren, verdiepten zich voor zijne ontsteld-bewonderende oogen tot zwaar-overwelfde tempelhallen vol geheimzinnige dansende lichten en een sprokerige fluistering van glansen. 's Nachts liep hij, vergezeld van Zethar en twee zijner paleis-edelen, onder de grafdonkere loofgangen waartusschen soms plotseling zwammen opgloeyden als bleeke lampen; groen phosphor dat te kruipen scheen in de ondoortastbare diepten der tak- en bladerschaduwen. Xerxes was in angstige ontroering en geluks-bedwelming. Achter de stamzuilgangen en het groene duister der bladeren, hoorde hij in de eindelooze nachtstilte, het weeke borrelen van bronnen en het zachte stortgeluid van hellende beken, en soms het hinniken als van doodspaarden. De vage tooverij

dezer woudstemmen verwarde zelfs zijn vreezend bijgeloof en bracht in hem niets anders dan een zoet en eeuwig verbaasd luisteren. Tót de wachters der legertenten verre seinen bliezen, ijzingwekkend en schril; waarschuwingen van Mardonius, om den Koning der Koningen te doen bezinnen in welk gevaar hij afdaalde en ook om hem naar de veilige kampementen terug te lokken.

Toen de gidsen, door Haman vertolkt, den Grootkoning meldden dat zij nu het allerwoestste oase-oord doordwaalden, waar zoowel 's morgens als 's avonds leeuwen, luipaarden, wilde oliphanten en hyena's kwamen drinken bij de doornstruikige bergkloven en holen; waar ook in dichte palmbosschen een wriemeling van pofadders en gifslangen opkronkelde, ontwaakte Xerxes' avonturen-drift nog heviger. Onder de steeds dringender volte van het jaaggenot, voelde hij al de zoete machteloosheid van zijn droomverbeeldingen wegzwijmen. De Koning met zijn jachtkeur liet kampeeren in het oerachtige oase-bosch, een schemer-groen, koel paradijs met den eindeloozen, licht-blinden hette-cirkel der woestijn er omheene gekringd. In de vroege morgens wemelde het er van duiven en vogelen in viooltjesgloed; klonk

er trillend-fijn getjilp, gezang en gefluit, als in een onmeetlijk park, door de glansend-heldere lucht. Weer bracht het verre gemurmel van bergstroompjes, levensvreugdige hunkering, verliefde pijn en onrust in hem. Haman hoorde den Koning in zijn tent iederen avond, als de kampvuren knetterend groeyden in hun lichtschijnselen of gloeyend kwijnden tot houtasch, iets vaags mompelen over een leeuwenjacht. Xerxes beefde van ongekrenkte lusten. Nu wierd hij weer mensch en koning, trotsch en ongenaaklijk als Heerscher; keek hij nauw om naar de tenten-wemeling van zijn tros. Een rand van groote onyxen liet hij borduren op zijne jachtlaarzen en twintig adellijke dragers en schenkers met gouden speer- en staf-appels, moesten in zijn onmiddellijke nabijheid, iedere seconde gereed staan te verschijnen. Al wat hij zag schuilen of voorbij rennen aan gedierte, wou hij schieten. Het verwoestings-instinct van den onbevredigbaren jager doorbrandde zijn aderen. Hij schoot loeyende buffels, zebra's, elanden, vogels en apen, of volgde in koortsdrift hun bloedspoor. Ook liet hij mannen uit den stam der sprinkhaneneters vechten tegen woest-brullende krokodillen, gewapend slechts met spits-geslepen herthoornen-gewey. En zoo zij in

dapperheid overwonnen, beloonde hij hen met al wat zij vroegen. Eenige dagen ervóór had een benauwend-mislukte ren op een witten rhinoster, in geprikkelde dolheid losgestormd, vier mannen den dood gebracht, terwijl Koning Xerxes nauwelijks ontsnappen kon. Ook een everzwijnenjacht had hem, wijl hij alléén schieten wilde en op straffe van wurging zijn lijfknechten verbood, zelfs in het benardste moment hem bij te springen, een beenverwonding bezorgd, terwijl hij toch onder triumph, het razende woedebeest in wriklooze koenheid en vlugheid had afgemaakt met zwaard en langspeer.

Maar nu boeyden de leeuwen Xerxes het meest en brachten hem gestaag aan het mijmeren. Weer leefde hij in d'eerste jeugd terug, toen zijn strenge meester hem verhaalde van de koene en roekelooze leeuwenjachten zijner voorvaderen. Zij hadden van de Assyrische en Arabische jagers geleerd, den rechterarm met breede spalken van tamariskenhout te pantseren en tegelijkertijd een aan twee kanten spitsgeslepen staaf, in het vuur gehard, in de hand te knellen, om daarmee den leeuw in zijn eigen schuilplaats beefloos te bespringen. Sperde hij den vreeselijken muil van schrik, dan moest plots de gepunte staaf recht-

overeind er in gestooten worden, zoodat de leeuw onder angstwekkende brullingen en een donderenden toorn, zijn kaken niet meer op elkaar kon klemmen. Dan, snel met spies en zwaard, wierd het bloedende monster afgemaakt. Zóó hadden zijn voorvaderen gevochten tegen den geweldigen Perzischen leeuw en zoo wilde hij het ook, onverschrokken en voor geen woede van den dierkoning terugdeinzen hier in Africa. Tweemaal had hij in zijn jeugd, in de steppen van het Tweestroomenland leeuwenjachten meegemaakt, doch steeds als prins en met een beschermende achterhoede. Hier wilde hij zelf de sluiproovers nabij hun drinkplaatsen opsporen.

In mysterieusen eerbied zag Haman den Gebieder weggedoken, telkens wanneer de geheimenis der Aethiopische nachten wierd verstoord, door leeuwen uit het hoogland aanzwervend op prooy, en het onweer van hun schrikkelijke stemmen de woestijnstilte vaneenscheurde. Dan doorrilde Xerxes tot op zijn gebeente een heerlijke angst, zooals hij dezen ondervond bij het ratelen van den donder en het zien ontvlammen van den blixem. Bij het beluisteren van het eerste leeuwen-gebrul zond Xerxes zijn kamerlingen en wachters de tent uit en verbood hij wéér strengelijk te worden be-

schermd. Dan zag Haman den Koning vreesloos, zonder schildbedekker, de stikdonkerte indwalen achter de laayende kampvuren, hypnotisch gelokt door het gevaar. Onverhoed onder de maanlooze hemelduisternis, hield Xerxes halverwege stand en doorleefde in zachte kramptrekkingen, een begin van sterfgevoel naar hij meende. Nu ging hij temidden der onzichtbare dingen, en het was hem toch volkomen onverschillig wat met hem gebeuren zou. Een koorts woelde in hem van binnen, die zijn denken verhitte en zijn verbeelding naar een zoete smartelijkheid drong. Hij beluisterde bewegingloos, nabij kameelen en vee, het kermend hongergehuil van alderlei roofslui-pers, terwijl hun schuchtere, vluchtende schaduwen over de dansende schijnselen der nachtvlammen heenspookten. Met de leeuwen, mijmerde hij, zou voor een Achaemenied het gevecht eerst een kampstrijd worden, ontzachlijke worsteling tusschen twee koninklijke schepselen. Weer klonk achter de vuren het brullende onweer van hun stemmen en weer doorsidderden hem genietende angsten; bleef hij roereloos staren zonder te zien in den koelen nacht, het zwaard en de zware speer gereed.

Na een pooze eindelijk, als de roofbeesten niet

naderden noch over de doornhagen d'afgeheinde veeruimte binnenbraken, keerde Xerxes terug naar zijn tent, het aangezicht matbleek, als betooverd en van een droefgeestige kalmte. Dan, langzaam, heel langzaam, sprak de Alleenheerscher met een zeer teedere en verinnigde stem en met ingehouden ontroering. Dan sprak de Grootkoning, door de geheimenis van den woestijnnacht overwonnen, tot Haman, slaaf en vreemdeling; sprak hij als een schuw-beschaamd, zielseenvoudig mensch, zacht en beminlijk, en liet hij resten van zijn maaltijd brengen naar het kamp der Elamitische honden, terwijl hij een Gâtha prevelde:

- De hond alleen heeft den aard van een krijger, den aard van een zingenden speelman, den aard van een kind. Hij is waakzaam en slaapt slechts half, als een landbouwer. Hij is de eerste en de laatste van het sluimerende huis.

Toen twee weken later, onder een levensbedreigend voedselgebrek der heir-karavanen, Xerxes op zijn terugtocht van het zuiden, tusschen steenachtige dorpen Meroë naderde, wierd de Heerscher aangegrepen door een allerpijnlijkste onrust en melancholie, die hem machteloos en besluiteloos deden staan tegenover ieder zijner vroegere ver-

spiedersplannen. Hij hoorde van verre, 's avonds achter de kampvuren, zijne veldoversten morrende soldeniers en uitgeputte verkenners, met gruwelijke straffen bedreigen. Er broeyden muiterij en opstand onder de troepen. Er viel geen regen. De smoorhitte verlamde armen en beenen, en het verstikkend zonnevuur stak de oogen blind. De gatenboorders vonden nergens water en de uitputting bracht grillige zweren-ziekten onder de manschappen. Vooral Mardonius, die in stilte terug hunkerde naar het hof van Susa, om den oorlog tegen Hellas te kunnen voorbereiden, en den Aethiopischen verkentocht heimelijk dwaze krachtverspilling noemde, begon den droefgeestigen Xerxes heel omzichtig in te wijden. D'opperleiding zelve ontbrak niets, waagde Mardonius te verklaren, maar legertros en tochtgenooten marcheerden in al kommerlijker gebrek. Zij morden nog in geduldsbedwang. Maar als de honger kwam?... Zouden zij elkaar ook gaan verslinden als de manschappen van Cambyses' legioenen? Zoo sprak Mardonius onveinzelijk zijn angsten uit. Xerxes luisterde loom en lusteloos, zonder een woord tegenspraak, terwijl hij staarde naar het smalspitse, verwonderde snuitje van een in zijn tent verdoolde smaragd-hagedis, die met haar be-

tooverde oogjes hem van den grond schuw-strak terug-aanstaarde. Mardonius kende zijn Koning in deze zwaarmoedige stiltens van het gemoed. Eindigden zij plots, door in toorn en verachting om te slaan, dan kon het gebeuren dat hij onverhoed levend begraven wierd achtergelaten in de doodzengende woestijn.

Het verhaal van Marsana

Veel langer dan Mardonius verwachtte bleef Xerxes in zijn trage droomerigheid verzonken. In het geheim liet Spamitres het aanlokkelijke haremmeisjen optooyen, dat den Koning onder zijne ontallijke vrouwen op zijn Aethiopischen tocht vergezelde. Den oppetserail-bewaker deelde hij mee, dat Marsana, het sylphe-ranke toovenaresje met het witte-pauwenveeren-kapsel, het meisjen met den zoetgeurigen mond, met de zilver-zuivere fluisterstem, iederen nacht bij Xerxes geroepen kon worden. Háár moest toegestaan wat zij begeerde en kon begeeren in deze wildernis van zand en zon. Ook hier zou zij den Gebieder met al haar streelend-zoete bekoorlijkheden boeyen. Mocht zij met een der gesnedenen uit het vrouwen-

huis naderen en tot Xerxes gaan, dan moest zij den in donkere droomen verlorenen, stillen Koning zachtaan overrompelen met haarsprook-verhalen, haar seraphynen keeltje, haar gouden luit en haar troetelend liefdesspel. Dan moest zij hem begoochelen, Xerxes, verzadigd van alle genot, van alle schoons en heerlijkheid der aarde. Dan moest zij in éénen nacht haar Heer, haar grooten Heer bezwijmelen onder koerenden minne-roes en vertelselen, en met de teedere weelde van haar lichaam zijn bedroefenis, zijn onrustige zuchten en kwellende klachten luwen. Want gelukte het haar niet den jongen Koning te vangen met haar fijne, zwoele vleyerij, haar pijnigende raadselachtigheid en zinnelijke arglist, noch met de spitse en scherpe kracht van haar vernuft zich in zijn aandacht vast te haken, dan wierd zij als een vernederd meenwijf teruggevoerd in den lageren harem, waar zij voor altijd opgesloten bleef, geminacht en gesmaad tusschen een martelende, want onbevredigende weelde, díe haar liet uitdorren en verkwijnen.

Op eenen nacht dat Xerxes geheel slapeloos te mijmeren lag in zijn gouden tent en naar zijn droomrige gewoonte, met zichzelf fluisterend sprak, waagde Spamitres schuchter den Koning aandacht te vragen.

- Als uw overmoedige knecht, uw dwaze slaaf, de schoone Marsana roepen laat en Gij uwe nederige slavin deze allerhoogste gunst wilt schenken, dan zal zij onzen Algebieder allicht behagen met haar wazige verhalen en haar weifelenden, teederen hartstocht.

Hij had gesproken, Spamitres, met afgedekten mond, daarna de oneerbiedig-vleeschelijke handen diep de mouwen ingeborgen. Bewegingloos lag hij voor Xerxes op zijn aangezicht neêr in een trillende lichtgolf. Xerxes, glimlachend als in een droom, loom, half sluimerend op zijn koningsdivan, wenkte zacht. Verschijnen mocht Marsana. Hij zei het lusteloos en zonder drift, want Xerxes die alles mocht, die heerschte over dood en leven van zijn mannen en over het lichaam van alle schoone vrouwen in zijn rijk, was moe van de lachjes zijner gunstelingen; moe ook van de gewelddaden die hij reeds bij hen had gepleegd, al vóór het eerste jaar zijner regeerende Heerlijkheid. Zij kwam, Marsana, het maagdelijk harem-meisjen, meer dan tien lange maanden voorbereid met geurge zalven, welriekende oliën en zoete balsemen. In de donkere verlatenheid en den grenzeloos-grooten nacht der vreemde woestijn, naderde zij sidderend de heiligheid van den ongenakelijken koningspersoon.

Xerxes lachte vaaglijk slechts, en Spamitres beduidde haar zacht dat zij vertellen moest van alles wat zij wist Neergeknield achter den rand van een Aegyptische tabouret, in lotusvorm gesneden, ving zij bevend aan. Maar bij elk vertelsel dat zij begon schudde de Gebieder onmerkbaar schier, het hoofd: een weigering om verder toe te hooren. In schrik en angste stomde Marsana's mondje en keek zij ontzet naar Spamitres. Plots wenkte Xerxes zijn kamerling zich te verwijderen en moest Marsana nader treden. In allerheiligsten schroom bleef de haremmaagd aarzelen. Maar zoo zacht, teeder en lieftallig sprak Xerxes haar aan, dat zij schuchter-dapper een pas naar voren deed, vlak nabij een gouden zalfvat.

- Verhaal mij, schoon meisje, nu het uw beurt is mij te naderen in mijn tent, iets heel wonderlijks, iets van hartstocht en iets van trouw en toch iets angstigs. Maar niets van mannengeweld en macht van dischgenooten, zooals gij telkens begonnen zijt.

- Allerheiligste Gebieder,... murmelde zij nauw hoorbaar.

- Vroeger, heel, heel lang geleden, koos ik mij iederen nacht een andere vrouw. Maar allen zijn zij eender in hun zelfvernederende slaafschheid.

De vrouwen zijn werpwapens,... ach, ach, welk een broze wezens voor zulk een stroef doel. Zij zijn bedrieglijk als luchtspiegelingen. Hun heele bestaan is een overleveringsleugen.... O, het valsche eerbetoon hunner listige tongen, sluw als van mijn kroonraadsleden. Alleen bij Tenehara niet, de rattenverdelgster, de grillige. Die schoot, met haar vleugelgazigen mantel de zon in, tintelend, als een vlinder wiens wieken vuur vatten in het licht! Maar die is weg. Zij is mijn oor en oog aan vreemde hoven, zij spiedt voor mij en maakt vreemde mannen dronken. Zij bedwelmt ze allen, en toch nooit één streek blanketsel op haar donzen wang... mijn maagdeke. Zij geurt naar haar eigen jeugd.

Xerxes een oogenblik zweeg en Marsana duizelde van vrees.

- Tenehara kent gij niet, mijn maagdeke. Gij, gij hebt misschién begrip van het genot?... Zij, zéker genot van het begrip. Zij denkt koeler en fijner dan mijn artsen. Zij duikt, schiet plots in de diepte. Ik huiver voor haar macht!... Zij is vroom en toch vraatzuchtig en losbandig. Zij is gul en toch hebzuchtig. Zij spreekt sluw en met verfijnd bedrog, en toch is zij altijd waar en wijs. Onder mijn negerkoningen zou zij al twee keer

aan den staart van een dollen stier gebonden zijn, de vreeselijke vrouw. Zij is traag, en toch niemand rent sneller zich tot ademloosheid voor anderen dan zij. Zij is van een smorende afgunst en toch roekeloos alle voorrechten verachtend. Zij vergeet te bidden en toch schrikt zij in den nacht voor het lichtste geritsel. Zij is schaamteloos en verrukkelijk, mijn Tenehara. Waar toeft zij toch, de zwalpende ziel?

Weer zonk Xerxes in gedachten weg. Toen plots, alsof hij zich bezon, noodde Koning Xerxes weer teeder:

- Kom, vertel mijn maagdeke.

Marsana peinsde een pooze. Toen verhaalde zij van den rooden papegaay.

Zacht ving zij aan, de slavin, droomerig starend naar het bleeke licht van den vuurpot, wiens kleine vlammen de wonderdonkere meisjensoogen en de groote pupillen, vol brandend goud en sintels wierpen.

- Er leefde jaren her, in Carmania, een schoone vrouw die Leyla heette. Zij had een koen, maar somber-streng gemaal, die voor een onbepaalden tijd ten krijg geroepen wierd. Leyla, maanden lang alleen, kwijnde en verveelde zich, en vaak stond zij met overdekt gelaat uit een der hal-

galeryen van haar omsloten vrouwenwoon, in heimweeachtig verlangen naar buiten uit te turen. Eens op een zeer heeten dag, kwam een jonge herder voorbij en naderde de eerste poort van den binnenhof. Hij vroeg een zwarte, ongesluierde slavin wat drinken en Leyla in de verte, kon zijn heele gestalte en al zijn bewegingen zien. Zijn jeugdig jongensgelaat was fijn uitgesneden als van de schoonste vrouw. Rank gelijk een palm was hij en over heel zijn wezen schitterde het bloeyende levensgeluk van een stralende jeugd. Leyla, reeds maanden en maanden alleen, staarde door den hof en bleef den wonder-schoonen knaap bekijken met een zoet verbazen. Hij ging zoo edel, slank van wezen en zoo blank als een morgen lichtte zijn gelaat.

Xerxes luisterde met groote oogen, ontroerd, en mompelde in zichzelf:

- Vasthi!

De slavin wachtte even, in ontzag, en ging toen verder:

- Een volgenden ochtend kwam de herder weer. Terwijl hij zijn oogen opsloeg, zag Leyla in het diepe licht van zijn blik al wat zij zelf begeerde en droomde. Leyla voelde zich ineens verliefd op den schoonen herder die haar niet kon zien

en zijn koelenden drank afwachtend, peisvol voor zich uitdroomde. Terwijl de gesnedenen om den harem waakten, wilde Leyla ondanks alle gevaren toch hem roepen en binnenlokken. Op een middag dat hij weer verscheen, en zij zag hoe gretig en bevend van hartstocht een oude, zwaarlijvige slavin hem welgevallig te drinken gaf, pronkte Leyla zich vluchtig de haren op met blauwe bloemen, sloeg zich haar schoonsten mantel om en wilde langs een verborgen uitgang tot hem gaan. Plots kraakte een stem boven haar hoofd, uit een zeer hooge kooy, van flonkerend goud opgecierd; de roode papegaay had gesproken. Het was een heel wijs dier, door haar Heer bij zijn vertrek Leyla geschonken. Het was een vogel die van alles sprak, die van alles wist; een wonderbeest dat ook zijn vleugelen van gloed en glans kon doen veranderen en dat voorspellingen deed.

- Leyla, schoone Leyla,... spotte lispelend zijn stemmetje.

De schoone Leyla schrok.

- Lieve meesteres... weet ge dat morgen uw Heer terug kan keeren?

Leyla verbleekte. Want hoewel zij geen woord had gezegd naar wien zij heen wou gaan, voelde

zij zich in hare onkuische verleidings-gedachte betrapt door den wijzen vogel. In hare ontsteltenis moeyde zij zich dien dag niet meer met den schoonen herder. Maar drie dagen later kwam hij weer water drinken aan den put, in de helzonnige voorpoort van den binnenhof, en weer in een roes, ontbrandden haar hartstocht en haar liefde voor den jongen man. Nu sprak zij zelf tot den wijzen vogel, dreigde en tartte hem:

- Ellendige kuif.

De roode papegaay lachte angstig-zacht en pronkte vreemd zijn borstveertjes uit.

- Lieve meesteres.

- Zal jij mij,... vroeg Leyla boos,... jij snavel-leelijkerd,... zal je mij verraden bij mijn Heer, als ik den jongen herder langs geheimen weg hier binnenlok?

- Nooit schoone Leyla,... zei weer met een hoog lachstemmetje de roode papegaay.

- Niet?

- Neen, schoone Leyla.

Even zonk er een stilte. Toen klonken uit de kooy eenige koel-zuivere fluithalen als van een zingenden goudvink.

- Zal je mij niét verraden, kuifje?... mijmerde Leyla.

- Neen, mijn schoone Leyla,... maar hij zal niet komen.

- Waarom niet?... vroeg Leyla ontsteld.

- Omdat hij niet kan,... lachte geheimzinnigjes en hoog, toch zachtaardig de roode papegaay. Leyla keek aarzelend eerst. Toen begreep zij uit de wijze en sobere woorden van den vogel, dat het gevaar voor haar en voor hem zeer groot zou zijn wanneer zij betrapt wierden. Zij stiet een zucht van wanhoop uit en liet den schoonen knaap weer ongezien vertrekken. Toen verzonk zij dagen en nachten lang in mijmerziek verdriet, pruilde zij teeder, schold zij snerpend of bleef dan weer uren mokkend zwijgen. De roode Lorrie, die ongewiekt zijn kooy verlaten mocht wanneer hij wilde, sprong op haar schouderen en boezem en kuste haar zacht met den snavel, in hoofsche beminnelijkheid haar troostend. Soms begon hij te huilen als zij, en dan, door zijn guitige stemmetjes, schoot zij plots in een lach; of hij knorde als een varken of floot als een wielewaal. Met allerlei praatzuchtige potsen en hooge streken wilde hij haar vermaken en in bezonnen bedachtzaamheid vertellen van zijn eigen weduwnaarsleed, toen zijn wijfje gestorven was. Hij liet zijn kuif op- en neerzwaayen, hij

floot in en uit zijn flonkerend paleisje, hij hompelde over den vloer en bemoeyde zich met al haar tragische gedachten. Toch bleef zij ingezonken, en het hartzeer treurde in haar donkere oogen. Tot op eenen keer zij ongeveinsd weer vluchtte naar de achtergalerij, in razende begeerte. Toen zij den jongen herder naderen zag in het gouden zonnelicht, door de poort omboogd, hief zij plots den sluier van haar gelaat, in de wilde hoop dat de schoone knaap haar zien zou. Maar moedeloos en smartelijk keerde zij terug, omdat hij was heengegaan zonder één blik naar het vrouwenvenster. De papegaay zag haar terug-sluipen, ingezonken, verbleekt, met dolende oogen, de lipjes van liefdepijn nijpend saâmgebeten.

- Schoone Leyla,... zong in zoete buigzaamheid, zacht zijn stem,... treur je?
- O Lorrie, Lorrie... ik sterf van verlangen Lorrie! Waar zou hij wonen?
- Ik weet het... ik weet het,... krijschte de papegaay, maar vloog meteen zijn kooy in en sloot heel behendig het deurpoortje achter zich toe.
- Waar... waar?... gilde Leyla, en ze rende Lorrie achterna.
- Dat kan ik niet zeggen.

Toen, woest, hief zij dreigend haar schoone handje

op, terwijl Lorrie aapvlug naar het flonkerdak van zijn gecierde kooy klauterde en met een lichten hoon in zijn stem, toch deftig zei:

- Geen slaag alsjeblieft meesteres... ik ben geen ploert!

Plots lachte Leyla om zijn zotten inval en vleyend vroeg zij:

- Kom nou maar hier Lorrie... zing maar, fluit maar, spreek maar en stil den brandenden angst in mijn borst en de verwarringen in mijn hart.

Lorrie keek van heel boven uit zijn kooy met argwanende list-oogjes en knaagde oolijk-verlegen een dwarshoutje tot fijne vezelen, terwijl hij van heel diep binnen uit zijn lijfje een scherp-kervend zaag-geluidje nabootste. Zijn roode staart schommelde zacht heen en weer. Maar dalen deed hij niet.

- Vertrouw je me niet, slechte kuif?... vroeg Leyla geraakt.... Kom maar hier, dan zoen ik je vochtige veerenhalsje vol. Hier is een zoete-klont, een lekker hapje.

- Lorrie eet geen wormen, abah!...

Zijn staart schommelde trots op en neer, en de punten glansden in roode weerschijnen.

- Is dat een worm, gekke kuif?

Omzichtig stak Lorrie zijn kop schuinloerend vooruit, terwijl zijn lichaam wiegelde. Maar hij

kwam niet naar Leyla toe. Want áls zij hem greep dan moest hij zeggen waar de herder woonde; dan kreeg hij klappen en dié begeerde hij niet. Toen sluwelijk, moest Leyla in haar opwindende nieuwsgierigheid, haar omgekochte bewakers uithooren, waar de schoone herder wel woonde. Hij huisde in een eenzame boschhut, waar niemand kwam, wierd haar verteld. In haar vertrekken nu, dag aan dag, stortte Leyla zich uit in liefdesklachten voor den papegaay, die haar telkens opnieuw troostte en liefkoosde met zijn stem en wijze woorden sprak in haar leege, ontgoochelende eenzaamheid.

- Lieve Leyla... weet je wel dat ik óók liefdesverdriet heb?
- Jij kuifje... jij?... vroeg zij verbaasd.
- Zeker... Dacht je dan dat alleen ménschen hartzeer hadden?
- Maar Lorrie?
- Tóch, schoone meesteres.

De papegaay streek zijn rechterpootje over zijn snavel en pinkte een klaren traan uit zijn geel-geringde linkeroogje.

- Huil je Lorrie?... vroeg Leyla ontdaan.
- Wel wis mijn schoone Leyla... ik had een vrouwtje.

- Waar dan?

- In het bosch, Leyla.... Daar leefden we samen, dolknus en genoegelijk. Zij was het schoonste vrouwtje dat ik ooit gezien heb. Ze had veertjes, neen, mooier dan ál jouw mooyste pronkkleeren en sluiers en gordels bij elkaar. Ze had een staart als een vlam, en alles was rose en orange en wit van weerschijn om haar heen. Even brokkelde Lorrie's stem smartelijk af. Met zijn rechterpootje pinkte hij weer een traantje, met zijn linker bracht hij nuchter-snel een groote noot zijn bek in, die hij kraakte in een oogwenk. Want Lorrie had honger en minneverdriet.

- Eet je?... vroeg Leyla met een zekeren weerzin.

- Waarom zou ik niet eten?... Mijn verdriet is tóch echt. Neen Leyla... zóó hechten zich menschen niet aan elkaar.

- Was ze zoo lief?

- Lief?... Lief?... Och, dat is het woord niet Leyla. Ze was een moeder en een minnares. 's Avonds in den winter, kropen we met de kindertjes in het diepste hol van een sycomoor en dan lichtten háár oogen van vreugde zoo sterk, dat we elkaar allemaal konden zien. En dan kropen de kleintjes onder haar vleugels en we zoenden

elkaar en we leefden gelukkig.... Neen Leyla, dát begrijpen menschen niet.

Leyla weende en Lorrie, verschrikt, begon vroolijk te fluiten en vreemd klok-klok te doen, alsof er ergens een nauwgehalste flesch leegliep.

- Kom, schoone meesteres, u moet niet huilen... ala! Stoor u maar niet aan mijn gekakel, ik ben toch maar een papegaay...

- Klok-klok, ging het weer.

En Leyla schoot in een lach.

Eens op een dag, door liefde-verlangen en zinnen-lust weer opgejaagd en het hart verhit, besloot zij tóch naar den herder toe te gaan. Zij wou niets meer in zichzelf tegenhouden noch bedwingen. Haar jeugd verging in den lauwen harem. Haar welbehagelijke lichaam kwijnde. Zij droomde en leefde voor hem, voor hém alleen, omdat zij slechts wilde voor den schoonen herder zijn. Zij schreyde en lachte door elkaar, en de papegaay suste haar schokkende smart en lachte mee in haar zenuwachtige, droeve vroolijkheid. Toen was er de eerste sterreloos-duistere avond waarop zij vast besloten had naar de herdershut te sluipen. Zij blankette haar heele gelaat met purperwit, zwartte haar oogen aan, liet zich met welriekende zalven en myrrhe-olie inwrijven

en omsprenkelen van lokkende bloemengeuren. Zij koos haar schoonste kleed, en met behagen zag zij op haar eigen lichaam het trillende gedruppel en den dauw harer glinsterende juweelen. Zij sprak gejaagd, verward, alles dooreen en biechtte den papegaay haar geheimste liefdes-begeerten, terwijl zij niet merkte dat de vogel in zijn kooy zijn kopje zinken liet, heel diep tusschen de grijze schouderveertjes in. Leyla snapte en raaskalde, zong en huppelde, en geheel doorbeefd van het angstige geluk dat haar te naken stond, maakte zij zich gereed weg te sluipen. Toen hoorde Leyla plots haar alleene stem en bemerkte zij eerst de verstilde treurigheid van den gezelligen prater.

- Wat heb je, kuifje?... vroeg zij in bedwongen opwinding.
- Niets, schoone Leyla.
- Heb je je dikke tongetje verloren, guit?
- In het minst niet, meesteres.
- En waarom laat je mij dan zoo doorratelen?
- Is het niet voldoende, dat één onwijsheden zegt?
- Jij oneerbiedige, pedante schelm,... lachte de schoone Leyla, en zij tikte hem vinnig op den snavel.

De roode papegaay liet deze smadelijke bejegening

zich suffig welgevallen. Dieper zonk het kopje onder de veeren in. Ontsteld, verward en geroerd hield de schoone Leyla aan.

- Neen triestig kuifje... zoo ga ik niet van je weg. Je zult mij zeggen kuifje, wat mij te wachten staat, in dezen donkeren nacht, nu er geen sterretje trilt.

Zij krauwde hem liefelijk over den kop, maar Lorrie bleef roereloos zitten in zijn goud-gecierde kooy, hoog op zijn scheeven tronk.

- Zal ik den heerlijken herder zien, Lorrie?

- Ik weet niet, Leyla,... zei hij ingetogen en voornaam, met den zweem van een sarcastisch lachje in zijn stem, schoon hij zeer ernstig was en droef loenschte.

- Zal hij mij liefhebben, kuifje?...

- Ik weet niet.

- Jij weet niet... jij weet niet?... Jij weet álles kuif,... valsche leugenaar... jij kunt álles zien en voorspellen.

- Ja, dat kan ik meesteres.

- Spreek dan.

- Ik mag niet, Leyla.

- Waarom niet?

De papegaay zweeg en er gonsde een nare, klemmende stilte. Plots ontstelde de schoone Leyla

hevig. Nu begreep zij het lieve beest. Hij had in de toekomst gekeken. Hij had gezien dat de herder haar niet wou ontvangen; dat de knaap dien zij sidderend begeerde, haar niet lief mocht hebben. Toen kreet zij angstig voor de kooy:

- O wijze kuif, red me, red me, red me kuifje,... ik heb hem zoo hevig, zoo hevig lief!... Vertel mij toch wat met mij gebeurt, met mij en met hem. De vogel kneep zijn pooten in ontroerenis tesaâm, wreef zich dan met krampachtige, toch schichtige bewegingen over zijn kuif en plukte zich woest de eigen veeren. Toen weer, onder het nuchtere kraken van een noot, tikte hij zichzelf eigenwijsjes op den snavel en zei, heel zacht, na peinzend respijt:

- Dan moet de schoone Leyla eerst al haar tooy afwerpen!

- O Lorrie!

- En... en...

Krak-krak ging de noot.

- En... en...

Krak-krak scheurde de noot die openbarstte.

- En... en... heel stil luisteren naar wat ik zeggen zal.

Zij aarzelde, Leyla, in smartelijke verwezenheid. Een schel licht schoot door den rooden staart van Lorrie. Zijn weekgevederde wangetjens trilden

oolijk. Met zijn krommen snavel trok hij koddige kringetjes in de lucht en zijn stemmetje, schetterend en krijschend, achterhaalde zijn kluchtige kop-bewegingen. Leyla besefte dat Lorrie eerst dan zou spreken, als hij geheel zijn zin kreeg. Het verlangen vóóruit te weten welk lot haar wachtte, overwon geheel haar eigen instinctief verzet en zij deed precies wat de papegaay nu wenschte. Toen, ontkleed, uitgeput van hevige opwinding, ley ze zich neêr. Maar de wijze vogel was nog niet tevreden. Zij moest óók tot kalmte geraken, eer zij klaar den zin van alles wat hij te zeggen had, ontraadselen kon. Leyla ging liggen, angstig, en toch hopend en mijmerend. De papegaay vertelde toen heel zacht en heel zoetjes, alles dooreen: van bloedroode roofmieren en van dwarrelende sneeuwkristalletjes, en van venijnige dwergen. Plots sprak hij met de donkere, krachtige stem van den gemaal en dan schrok Leyla op, hevig, als in koorts. Dan bootste hij de lichte herdersstem weer na en kwam er een bevende verrukking in haar trekken en iets vliegend-geluk-zaligs in haar oogen. Lorrie verhaalde toen ineen, heel teeder van de mannentrouw der papegaayen, van hun hevige gehechtheid aan één wijfje. En hij poetste onderhands zijn halskraag en hoogop

stak hij zijn kuif als een bevende pluim. Tót hij bemerkte dat Leyla was ingesluimerd, door zijn zachten verteltoon gesust en in hare vermoeynis te machteloos om te vragen wat er met den herder en haar gebeuren zou.

Den volgenden morgen ontwaakte Leyla heel gelukkig, en scheen zij van al hare minzieke kwellingen genezen. Tót de avond daalde en de duisternis haar weer brandende, jagende en smartelijke liefde-verlangens en heimwee bracht. Dan tooyde zij zich opnieuw en begon Leyla den papegaay smeeklijk te vragen om haar te onthullen welk lot haar wachtte. Maar nu liet zij zich niet verschalken, al noodde de vogel haar ook kalm te gaan liggen om hem aan te hooren. Zij bleef gesluierd en eischte zijn voorzeggend woord. Maar Lorrie weigerde.

- Eerst gaan rusten.
- Dat doe ik niet.
- Dan vertel ik niet.
- Dan weet je ook niets van de toekomst af, laffe, laffe, akelige vogel!
- Aha... aha,... plaagde hoog zijn lach in onverschrokken keelgeluidjes.

En Leyla voorvoelde dat de wijze vogel al de geheimen der waereld wist, en van de menschen,

de verborgen schelmsche gedachten en daden, en zij aarzelde weer zoo lang, dat het veel te laat wierd om naar den schoonen herder te gaan. Zij sliep in en ook dien volgenden morgen waren al haar stoeyzieke begeerten gedood. Toch telkens, avond aan avond, kwelde haar het smachtende verlangen heviger en maakte haar zinnen krank als muziek in de verte. Maar altijd weer wist de roode papegaay, door schalksche, snaaksche, treurende of spannende verhalen haar zóó te boeyen dat zij niet weg kwam. Want achter alles wat hij zei besefte Leyla zijn kennis van het onuitgesprokene. Hij wist wat de herder dacht, wat deze voelde voor haar en wat haarzelf zou overkomen als zij zou gaan naar de hut van den aanbiddelijken, vreemden knaap, en in het geheim haar Heer bedriegen.

Plots, op een zilverigen morgen vol wisselend licht, stond onverhoed naar huis teruggekeerd, haar zeer schoone, maar strenge gemaal, met schamperen argwaan en hevige jaloezie vóór Leyla's bed. Hij zag haar liggen, blank en ongetooyd, de mooye Leyla, argeloos ingesluimerd als een kind en ademend in een reine droomenrust. De papegaay verwelkomde zijn Heer met een luid gekrijt en klauterde van zijn kromge-

groeyden tronk naar het gouden kooydak, floot en zong als een onbekommerde straatjongen. Leyla schrikte op uit haar slaap en zag ineen het ontroerde, maar gelukkig-lachende gelaat van haar gemaal. Een kreet zacht bezwijmde op haar lippen. Hartstochtelijk en verliefd sprong Leyla op, en schreyen deed zij van schrik en verlangen, aan zijn breede mannenborst. De papegaay, in zijn flonkerende kooy, lachte en zong, in zijn heerlijkste humeur, smeet zijn deurtje moedwillig en boertig open en dicht, stapte in en uit, parmantig, omdat hij zijn meesteres van ontrouw had gered.

Xerxes was zeer getroffen door Marsana's teeder verhaal. Nu mocht hij toch ook eens luisteren naar een vertelsel dat niets schrikwekkends had en geen sombere beklemmings-angsten bracht. En hij droomde van Vasthi, die hij beminde en die troonde als koninginne onder hare hooge vrouwen, op het schoontrotsche hoofd den hyacinthen-diadeem als een vuurvlam trillend. Hij zag haar weer op den dag zijner troonsbestijging, onder den mantel van purper, wit en koningsblauw. Hij zag haar weer in den avond, tusschen het zoete rooken der rozelaren in de kleine zuilzalen,

omfladderd door een weemling van parelglansige vogelen. Zij verschenen weer, de gouden druiven-korven, bedauwd als met een damp, tusschen den gouden honing en de mengkruiken, en rond Vasthi's koninginne-gestoelte een kring van lage divan's, waarop de edelste vrouwelijke nakomelingen uit de geslachten der Pasargadaen hurkten of neerlagen op schubbige goudstof van kussens en tapijten. Van de achterste voorhoven klonken ijlfijn, als vlagen harpenzang, meisjens-choren die Xerxes bezongen, Xerxes' eeuwige Heerlijkheid en macht, zijn koningsliefde voor Vasthi. Want hij was de zon en zij de maan, en er was een liefde en een vriendschap tusschen zon en maan, die uit de aarde deden groeyen, reinlichtende planten van de liefde-lente.

Xerxes bleef dagen lang in zijn loome luisterings-verlangen en keek niet om meer naar d'eindelooze tenten-warreling zijner legerkaravanen. Zoo liet hij in één uur van mymerende onverschilligheid, al wat hij na maanden van gistende energie en handelings-drang, om te bereiken nog slechts voor het grijpen had, zonder een zweem van spijt, plots los. Op eenen dag nam Mardonius, ná den Gebieder opperleider van het heir, met

geprangden adem het koene besluit, terug te keeren naar Aegypte en van Aegypte weer naar Perzië, zonder dat Xerxes de Macrobyers, den vorst en de priesteren van Meroë, zou hebben gezien. Tot Mardonius' verrukking bleef Xerxes zwijgen, droomstaren naar den krinkelrook van het nachtelijk houtvuur of betooverd luisteren in het duister, naar smeeklijk-lokkend spel eener Thaebaansche fluitspeelster. Hij verzette zich tegen geen zijner stout-dwarsboomende handelingen. De terugtocht door de woestijnen van Nubië en Lybië wierd met den Albeheerscher volbracht in één mijmerende moedeloosheid. De moeraskoorts vermagerde zijn bleek gelaat en verscherpte zijn vrouwelijke trekken. Zijn artsen weigerde hij toegang tot zijn bed. Gesloten bleef Xerxes voor de buitenwaereld, en heel zijn wezen was afgewend van alle aardsch begeeren en zinnen-genietingen. Hij snoof alleen welriekende harsen en peinsde. Aan de jubelende, stoeten-groepeerende bewegelijkheid der ijdele jacht ontvreemdde hij geheel. Slechts Haman van Hammedatha wou hij hooren en zien; hooren vooral zijn welluidende stem en de schommelende cadans zijner vreezende woorden. Zien wou hij alleen zijn geel gelaat met de sterke, harde, stekende oogen, die zoo vreemd

hun hinderlijk-levendigen gloed doofden in den snelvervloeyenden schemer. Tot den Amalekiet begon de Grootkoning in zijn tent nu en dan, heel zacht te spreken,... of ook Haman hoorde het geruisch van de eeuwige muziek die uit den hemel aanzong. Xerxes verklaarde ontroerend en bevend Haman, afstand te zullen doen van hebzucht en wreedheid, alle ondeugden en bedriegingen en den teugelloozen wellustdrang van zijn zinnen. Hij wilde geen menschenoffers, bloedende naspokingen noch innerlijke pijniging der maalkolkende wroeging. Als een goudgetinte wolkbank in den avondhemel, zoo rein wilde hij stuurloos drijven en glansen in de stilte en het stralende licht der waereld-ruimte.

- Spreek alleen de waarheid, de waarheid.... zong Xerxes' stem in zachte teerzinnigheid!... Geen verborgen listen, Haman... Zarathustra aanbidt de waarheid en alle goede geesten der jaargetijden. Offer Ahu en Ratu. Zinnebeeld is alle verschijnen. Het schoonste lijnenspel kan het lot tot een warnet dooreenknoopen. Ieder ding is symbool van zichzelf. Ook de geur van een amandeltuin is zinnebeeld. Al bouw ik in Persepolis mijn hoogste zuilen en boog-galerijen boven den steilsten rotswand uit, alles wordt puin na

eeuwen, grijs, nietig puin. Alles vergaat en verzinkt op deze droeve aarde. Alles verpulvert, het zware trachiet, mijn marmeren trappen, mijn beeltenissen, mijn leeuwen en mijn friezen. Doch iets dat veel brozer is dan alle zware stof, dan alle steenen bouwselen, blijft,... de adem, de menschelijke adem. O Haman, hoe minde ik eerst den wreeden lachmond, den muil met tijgertrekken. Niet meer, Haman. Het is alles uit Angromainjus, de duivelwreede helheid der illusie die me lokte. Zeg mij toch slaaf, waarom ik beef voor den dood en voor den sluipmoord, en toch in begeerende vrees naar hen verlang? Zie Haman... ik heb meer dan honderdduizend rozen uit Schiraz laten plukken en meer dan honderdduizend laten persen, om één handpalm vol rozenolie te vergaren. Ik aanbid d'aroma van de roos. Maar die geur is hun ziel, hun spraak. Ik liet nu honderdduizend bloeyende wezentjes de ziel uitwringen voor een neusvol reukgenot. Is dat geen moord Haman? Jij denkt dat ik dronken lal; dat ik met wankele tong de diepte van de menschelijke verderfdriften niet kan peilen, en door mijn trage inkeering mijzelf en den tijd vernietig. Toch, knecht, ik weet wat afgronden zijn. Ik zie ze in mijzelf en in anderen, ontzettend,

als duisterheden gapen. De een, in onnoozelheid, zakt er in weg, de ander, in duizelenden angst, blijft er voor staan. Doch welke held of welke dwaas onder de menschen, springt er overheen? Luister Haman, je Heer is een monster dat het goede begeert. Dat juist is het monsterachtige... - Gebieder der aarde,... stamelde Haman onthutst.

Xerxes glimlachte.

- Ach Haman, prins uit Agag's geslacht,... ik ben amper gebieder over mijzelf. Wel is de waereld het over mij en den waterval, die door het gebergte zeven stemmen krijgt. O, de verscheurende twijfelingen, het donkere gevaarte van den Waan!... Waarom heeft de duivel zich tusschen God en ons geplaatst? Dat was het wrangbooze begin van alles. Al wat slecht is, leeren mijn magiërs, vernietigt zichzelf. Waarom slaaf, denk ik daar nu tegenin: een geheel goed mensch juist, is een onvolledig schepsel? Want hij kent noch bezit het slechte. Waarom leven toch alle machten in mij, met gelijke kracht? Soms lijd ik om anderen veel meer dan om mijzelf. Weet je Haman... ik hunker naar het geheim van den Dood en ik wil toch oud... heel oud worden... en ik wil het zoo hevig, dat het als

een vuur in mijn oogen moet blinken. Als dan een sluipmoordenaar in het duister op mij loert, moet hij dién Wil het eerst zien lichten op mijn aangezicht...

- O Eeuwige Heerscher!

- Mijn Heerlijkheid is tijdeloos, murmelen mijn raadmelders en magiërs... maar dat moet ik toch zélf het éérst beseffen, en dat voel ik niet. Ik ben grillig als een zeestorm. Ik beuk, ik knaag, ik loey en ik schrey in de eenzaamheid Haman,... om menschen, en onder menschen,... om d'eenzaamheid. O slaaf, verlos mij van mijn almachtig en toch onwezenlijk, machteloos zelf!

- Gebieder...

- Waarom... waarom staat Angromainjus tusschen Ahura en ons?... Waarom kan er geen licht schijnen zonder schaduw? Waarom vulde Asha de onbegrensde ruimte met Licht? Wat een ondoorgrondelijk dwalen en roekeloos dolen van den opgejaagden, grilligen geest! Stil maar slaaf... gezegend zij de daad, het woord en de gedachte van den heiligen Zarathustra! Want in het zichtbare Vuur zijn alle grillige en dubbelzinnige dingen begrepen.

Mardonius kwam Xerxes berichten, dat hij eenige nieuwe groote stammen der Aethiopiërs had onder-

worpen en meegevoerd als slaven in 's Konings leger.

Xerxes bleef glimlachen, murmelde:

- Kartonnen bazuinen,..... en zweeg.

Onder het loome gedruisch der waayerkoelers boven zijn hoofd, verzonk hij weer in een heim-weeachtige zelfverlorenheid. Niets kon zijn zachte, zwaarmoedige stilte-stemming verstoren, den zoeten drang van zijn bekeerings-gemijmer, de zoete, begeertelooze pijn van zijn smart, die hij nu méér minde dan alle weelde en heerschersvreugde der waereld. Het dwalende verlangen naar het Onbekende doolde weer door zijn verteederde ziel en de hunkerende droefheid doolde mee. Terug verlangde hij, in onmisleidbaren weedom, naar zijn land, zijn burcht en den dubbelen gloed van Vasthi's tour-malynen haartooy. Terug verlangde hij naar de roodstralende vuren der Susianers in de straten der Leliënstad. De droge zonnehette en het eeuwig-blakerende licht der Aethiopische zandvlakten martelden zijn oogen, zijn moede zenuwen, zijn moeden geest erger dan ooit. Dan was weer alles pijn, smartelijke pijn aan zijn wezen. Alles wierd hem een stille verworging van geluk en levenslust. Hij vreesde de steppe-zon, de verstikkende klem der dompe aardbroeyingen en den

roes van het naakte licht. Hij sprak heel zacht van het halfduistere, binnenin-glorende leven en tot Ahura Mazda biechtte hij, dat de booze Geesten hem omringden met hun knarsende haat-taal, maar dat hij hun vlerken in Ahura's vuur doopte; dat hij ze verjoeg met de stilte van zijn ziel en den bloedgloed der Haoma; dat hij zich uit de verte door zijn moeder hoorde aangeroepen tot krijg, doch dat hij stand zou houden tegen Angromainjus. En hij mompelde:

- Verga, bezetene druya, verga Schepper van daemonen, verga, verdwijn voor eeuwig en lever de sterfelijke waereld van het Goede niet meer over aan den Dood.

Mensch en koning - Ra en Ahura

Een jaar na zijn Aethiopischen verkenningstocht, in Susa weergekeerd, bleef Perzië's groote Heerscher nog snakken, in een weekelijk en bijna kwijnend heimwee, naar Aegyptische wichelarijen, naar de koninklijke hemelbark der Macrobyers en Lybiërs, naar de geschubd-gouden Uraeus en den vorsten-diadeem met den geheimzinnigen glans der druppelend-tintelende, zilveren hangertjes. Xerxes wierd verteerd door onbeteugelbare lusten, om velerlei paradijs-mysteriën in dit aardsch bestaan reeds nu als een lotus-in-morgenzon te zien openbloeyen. De Perzische magiërs hadden met een venijnige afgunst en onder schrille, toch vermomde bespottingen aanschouwd, de helsche wonderdaden waarmee de zwarte spinnen, Kem's

tengere priesteressen, zulk een daemonischen invloed oefenden op den Algebieder. Zij hadden gezien, hoe zij hare kapsels wild cierden met gier-vleugelen, gelijk Maut, de Vrouwe uit den hemel; hoe zij in hare booze betooveringen en beproevingen, vreemde bezwijmingen over Xerxes brachten en dat de Koning toch nimmer, in eene bekrompene wreveligheid, inmenging van andere raadvragers dúldde. De Gebieder van Azië aanbad het Aegyptische onsterfelijkheids-geloof dat leerde: de menschelijke ziel kán niet rondzwerven door het blauwende uitspansel, zonder de verfijnd-zinnelijke bijgenietingen van tastbare lijfelijkheid. Har-Stewi, de koningskrijger zou hij blijven, in zijn leven als in zijn dood.

Xerxes, in verteederingen en zelf-folterenden zielsweedom, de brandende weelde zijner heerschers-phantasieën onderknagend, hakende naar de geheimenis van halfschemer en stille droom-overzinkingen, was verzot geraakt op de duistere Kem-mystiek van het na-aardsche leven, waarin geest en lichaam als een eenheid bijeenbleven. Waarin ook een duizelende tocht door de zeven blauwe, aetherische planeetruimten, in de zeven koele, roode en wit-granieten kameren der Pyra-

miden verzinnebeeld, aanvangen ging, die den sterfelijken mensch van de zwoele aarde tot den ijlen hemeltop zou voeren; spherisch in alle ommegangen begeleid door de voorzienige goden, de Beheerschers der Jaren en Eeuwigheden, Horus, Osiris en Arueris, en in tooverspel van glansen tegemoet getreden door Rê's ranke dochter, kuischlijk besluierd als Isis, wier gedaante eener azuren schaduw smolt in het licht haars vaders. De verste bestaans-vergoddelijking viel, naar de Aegyptische priesteren aan zijn Hof in onverborgen gedachten verkondden, het éérst den koningen te beurt. Schoon Xerxes als Pars, Ahura Mazda beleed in de wildvervoerende overgave van heel zijn menschelijk nietigheidsgevoel, verloor hij zich schuw in de doodenleer dezer vreemde wichelaren van het land Cham, juist wijl de mensch-vorst zélf tot een stralende en tooverende mensch-godheid daarin geheven wierd en al de geheimen zijner eigene levenskracht, zijn Ka, zijn onvernietigbaar Ik, in de grafwoon zich eerst als wonderen zouden openbaren. In de mystieke zinnelijkheid en het kwellende zelfplagen zijner dualistische koningsnatuur, voelde Xerxes zich beangstigend aangelokt tot de afgronden die diepte-duizelingen brachten; tot Angromainjus' zwartgloeyende en

sombere magiek, tot de droeve en ontroerend-tragische verwelkingen, al zwoer de heerscher, voor zijn onderdanen, bij Mazda's witte licht; al zwoer hij in de nabijheid der Parsi-priesteren, als Koning van Groot-Medië, Bactrië en Parthië, als afstammeling van de zonen der zuivere Aryers, bij den hemelschen gloed van d'Avesta en de bevende geheimenis der Avestaische taal; bij Thrita aldermeest, den goddelijken genezer van brandende visioenen-koortsen. Toch zwierf Xerxes liever rond als moe-zoete, vereenzaamde, als Osiriaansche Heer der eeuwigheid, in de schemeringskoelte en het nacht-hemelachtig-stille der zuilenhallen van een Aegyptischen tempel, de borrelende ziel vol van hoonspot en sarcastische smartwanhoop om het ongrijpbare en satanische, om het innerlijk-verwarrende en fatalistische van het leven, dan dat hij den ont-maskerenden en overal-uitstralenden dagglans der vuuraltaren en voorhoven eens Parzen-heiligdoms onder Iran's zuivere en klaar-opene transen tegemoet trad; Iran, Ahura's rijk-van-het-licht. Van zichzelf wist de Gebieder, dat hij het voor hem onverstaanbare, somber-geheimzinnige gebeds-gemompel der bedrieglijke en troggelende Aegyptenaren die hem leerden, dat hij door den Dood moest zijn heengegaan om het àl-goddelijke te

kunnen beleven, vaak gejaagder beluisterde, in een soort pijnigende gods-verloochening, dan den aanroep van het verhevene Wezen zijner eigene vrome Perzen wanneer dezen, den tulband met geurige myrth omkranst, offerden nabij den athrava, wiens door een doek bedekte lippen als droefgeestige stemmenmuziek de mathra's prevelden. Want voor den strengen en toeprangenden ziener van Bactrië, de fonkelende goudstar van Iran, Zarathustra uit Atropatene, die licht naar licht liet vloeyen, die Abraham de heilige oude woorden van angst en vreeze had hooren mompelen tot zijnen Hemelvader; voor dezen ademvanger van Mazda huiverde Xerxes in aanbidding. Zarathustra eischte levensreinheid. De Grootkoning hoorde de gouden klanken der gesprekken tusschen den in-lach-geboren Propheet en Ahura, den eenigen God aller schepselen. Hij beefde, de Heerscher, en hij beleed de Visperêd, de Vendidâd en Yasna's, en zijn broeysche, beklemmende wellust-ontroeringen verdringend, wierp hij zich nederig ter aarde voor den heiligen Mazda, den scheppenden Vader der reine waereld. Xerxes beleed de Gâtha's, de koele gedachten-verhevenheid van Zarathustra, en bij ochtend- en avondgebed verklaarde de Achaemenied als Pars te zullen vechten

tegen alle kronkelende gedierte; te zullen verjagen Ishirê, ziekelijke begeerte, zondige lustpijn, wulpsche koorts, valsche gemoedsbranding en stomz wij genden dood. Hij beleed, met het vuur van den wijn nog zengend in de omgedraayde en verwrongen aderen, de matigheid en hij lachte, lachte dronken-in-harts-tocht naar zijn daryphoren, en naar zijn slavendragers van zweetdoek en vliegenstaart. Hij beleed de hymnische vernietiging van Jahi, de in het duister voortschuiflende hoeren-zwelgster, onder de hartkloppende verheerlijking van den bijslaap, onder het zoete geruisch van zingende speeltuigen en het teeder-lokkende zwijmlied der harpenaren. Hij beleed als Mazdayacner, de kuischheid door de Vendidâd geboden, terwijl hij zich zinneloos-in-roes verlustigde met de vrouwen der witte bloemen die het bloed zien; de onreinen, wier blik het heilige licht bezoedelde, het zuivere water en den gewijden Baresma. Zijne magiërs zongen hem voor, de hoogdreigende, heftig-vloekende woorden van de Fargard der Vendidâd; dat hij, die de vrouwen die het bloed zien, met zuchtenden en saamkruipenden wellust naderde, menschelijken zin en zenuw schokte, de witte bloemen veranderde in stonden en de stonden in witte bloemen, alle rampen der daemonen over zich heene wierp in

ongenucht, en heete geeselingen op de zolen begeerde. Toch zwoer hij dat alleen de waarheid zijn lippen naken zou, hem, Koning der Koningen, Ahura's Wil en Regel, hem, Xerxes, die de goede wet van Mazda nooit afweren kon, voor lijf noch zinnen, al wierd zijn ziel den adem ontroofd; hem, die Zarathustra aanriep wanneer deze de vlijmende wapenen zwaayde boven de bloedende oogen der godbelasterende duivelen en koel, door de sterren beschenen, wonderbare vuurplengingen deed. Xerxes beefde voor het Groote Oordeel dat komen ging en waarin, door den goddelijken Asha, het licht van de bezoedelende duisternis zou worden gespleten. Xerxes moest worden als de stekel-egel die de krioelende nesten der graanroovende mieren verwoest. Hij moest rennen als de dravende vos, die den pijl vooruitspringt. O, hij beefde voor het Groote, alles aanklampende, roekelooze Oordeel, wanneer eens als heilige zwerver hij zou worden gehoord. En hij bad met hortende stem: - Heil de geweldige, de glorierijke Fravashis der rechtvaardigen, de Fravashis der vromen, de Fravashis onzer bloednaasten. Dat zij leven voor Ahura's verheuging en verheerlijking!

Xerxes beleed alle meesters, Havani en Visya, de verhevenen met duizend ooren en tweeduizend

oogen. Als beker na beker wijn hem stortte in warrelende visioenen, droeve bedwelmingen en diepzinnige droomerijen, dan weende hij en smeekte de Koning gauw te mogen opzweven naar het zilverstralende wolkenhuis der lofzangen, naar Ahuna Vairya's tintelende woon.

En toch besefte de Gebieder dat hij ook afgodisch en in stilte, den heelal-scheppenden Ra der Aegyptenaren bedweepte; den goudstralenden, goud-ademenden en goudschijnenden àlverwekker van na-aardsch leven en beweging.

Van den Aegyptischen oppergod Ra blonk het zonnegelaat als het zuiverste goud. Goud was zijn adem, goud zijn gebaar. Goud was zijn gang en zijn wenteling. Zijn zonneboot wiegelde goud-geschubd over den gouden aether der trillende hemel-oceanen. Van zijn ontwaken tot zijn slapen spraken de Ka-priesteren, Perzië's Gebieder over Ra's eeuwig, onvergankelijk goud. Op Ra's vingertoppen vonkte gelijk hellebrand het fijnste goud. Uit de diepte zijner oogen straalden staven goud. Langs zijne lendenen en ledematen golfde het goud en een gouden sperwer vlamde in wijde kringen goudkransen om zijn lokken. De zon, de wolken, de transen schonk hij zijn blij-tintelend

goud in den morgen, zijn heet-smeulend goud in den middag en zijn tooverig-kwijnend goud in den avond. Ra was de waereld, de waereld van het eeuwige lichtende goud. Ra, Heer van den vurigen hemel, schepper van hen die beneden en van hen die boven zijn, was de voortbrengende stier onder de negen goden. Hij was de Goddelijke God, de Heer der zoetheid. Zijn twee zonnebarken Sekti en Madet belichtten gloeyend zijn slangen-diadeem. Zijn hart zong aan den horizon van het Westen, het westelijke land waar de doodsgelaten zijn glans in de doode oogen vingen. Hij doorstraalde hun verdriet, hun treurigheid. Zij grepen naar zijn bark. Ra bleef de waereld, de waereld van den eeuwigen glans.

Xerxes bezweek onder deze hemelsche licht-verblinding der Aegyptische godsmaterie. En zooals de Gebieder verborgen en in zelfvervloeking, Ra's gouden godsvisioen aanbad, zoo snakte hij naar het bestaan blijven van lichaam, hartstocht en ziel, in het rijk der gebalsemden, gelijk de zuivere leer der Aegyptenaren verkondde, in het aloude Thinis. Eeuwig te leven in de geheimen van den dood; achter het zoete, onuitspreekbare raadsel van het goddelijke te geraken; door de mysterieuse her-

rijzenis van het afgestorven lichaam, de genots-begeerige zinnen en door een hemelsche invloeying van den hoogsten Geest, te dolen in de gouden tuinen Osiris', begloeyd van Horus' flikkerende zonneschijf,... het leek hem zaliger en tegelijk werkelijker, vaster te grijpen dan de blauwachtig-kille lichtglans van Ahura's paradijs Humata, opwolkend uit den Haoma-droom. Bij de zonen uit het Zwarte Land viel de zwevende en sidderende ziel weer neer op het roerlooze lichaam, waarmee zij zich opnieuw verzoenend saambond als vóór den dood, ook al was het wezen door lazerye of pest vermolmd. Bij hen herademden de gestorvenen in de gebalsemde mummies, begon het hart weer levend te hameren in het gezuiverde lijk, zooals Osiris opstond in alle verwelkte dingen. Bij hén doorstroomden de lijf- en zielestof na het sterven elkaar met de herschapen en dán onvernietigbare levenskracht: Ka's onzienlijk fluïdum, dat het aardsche en onderaardsche in eene onvergankelijke gelukzaligheid beheerscht, door de macht van Hermanubis, het lierzoete geluid der lieflijke Hathor en den maanglans van Chonsu. De Aegyptische dood bracht het verlichte duister door Horus' wierookwalmen heen. Het leven zélf omzong de grafstilte uit de velden van Yalu en

de levend-dooden roeyden mee in Ra's bark. Eerst dáár kreeg het menschelijk Ik te zien, alles wat de zon rond de waereld wentelde en waarvan Thoth den weerschijn afspiegelde in zachte wijsheid over d'aarde. Het eeuwige licht van Ahura, den eeuwigen dag zonder begin, zonder eind, aangestaard door het geestelijk oog der engel-yle en alleen geestelijk levende Fravashis, - Xerxes bekende het soms fluisterend zijne konings-schrijveren, - hij hunkerde er niet zoo hevig naar als naar den donkeren wanhoopsluister der Aegyptische doods-opstanding. Het leven ná het leven, zoo leerden hem de schoonste Aegyptische priesteressen, schonk onuitdenkbaar paradijsgeluk, alle menschelijke wroegings-kreten smorend in een, zichzelf zuiverend geweten. Alleen reeds te ademen in den gouden Horus, de bloemgeurige en zoete luwte der dageraden en dauwmorgens, bracht een bindende zielerust, een eeuwig genieten. Met de afmattende en vermetele onstuimigheid harer wellustige en opwindende temperamenten voorzeiden zij, al spelende en vleyende, den Grootkoning, hoe híj juist als Vorst, als zonnezoon, - gelijk eertijds in het Oude Rijk, Chufu, Mena of Merenra, konings-aanbidding en mensch-vergoddelijking in één stralend geloof uit de volks-

ziel opvangend, - het dichtst nevens Ra en zijne zeven Ka's zou herschapen worden. Dat hij ook Osiris' almacht naderen en zijn opperweelderig bestaan als aardsch Koning, ook in het hiernamaals glorieuselijk vervolgen kon. Want hij zou, met de onvernietigde zinnen en het onvernietigde lichaam, de genotkoorts der enkel-aardsche driften blijven behouden en tegelijk de invloeyende ziel, in eigen vervoeringen en zoele verrukkingen kunnen dwingen er zich onder te verliezen en zóó tot zijn eigen onvergankelijke wezen terugkeeren. Omdat, spraken zij,... alles en toch niets stoffelijk was; de dood niet het leven en het leven niet den dood in Ra's schepselen vaneenscheurde; de Uraeus-slang om zijn koningskroon altijd zou blijven saâm-kronkelen rond de ongeschapen materie, die eeuwig was en eeuwig is, zooals Osiris, Heer van het Heelal, uit Nut en Keb geboren, eeuwig blijven zou.

De vroomste Mazdayacners en destur mobeds, als volleerde wondermeesteren, moesten dulden hoe deze wulpsche en wreed-bekoorlijke vrouwen van Kemi, met de satynglanzende, weekgeurende haren en den smeulenden zinnegloed der donker-vurige oogen, in eene, iederen verborgen weerstand overrompelende verleidelijkheid, den Groot-

koning, - die half-verdoofd luisterde naar hun sprekende monden gelijk een kind in schemer eene sprokevertelster bestaarde, - hoe deze vrouwen telkens ànders verhaalden van het onder-aardsche doodenrijk en de doodenhuizen, ineenloopende door blauwend-verborgene gangen van Memphis tot Heliopolis, van het Ammonitische tot het Seraphische Orakel. Zij moesten verdragen hoe deze zoete bedriegsters en loksters Xerxes vertelden van het Aegyptische wonderland, van de zwijgende woestijnsphinx en haar glimlach-van-heimwee-naar-het-Oneindige, van haar ondoorgrondelijk gelaat met den eeuwigen droom in de weemoedige oogen, gekeerd tot het Oosten,... tot den vlammenden trans waar 's morgens de zon verrees, waar zij heenbrak door hemel-hooge muren van paarlemoeren vuren en duizelend-snel erboven zwevend, het gansche luchtgewelf in laayenden brand liet schieten. Zoo zagen alle Aegyptenaren, iederen zonnemorgen, God's lichtend gelaat overstraald; begrepen zij het zijnde in maat en uur. De Parsen hoorden hoe zij Xerxes met verheerlijkenden eerbied zetten in Ra's stralenden goudglans; den Koning zelfs lokten naar Heliopolis om Opperwezen's aangezicht te zien in hun tempel, het fonkelende sper-

werhoofd geheven onder de vurige zonneschijf waaromheen, verpletterend in macht, Uro's gele slangenlichaam kronkelde. En zóó betooverden wichelaren, steenharde beschimpers van Amenophis' nagedachtenis en dochteren van het Zwarte Land, den Perzischen Vorst met de sprookmystiek hunner ceremoniën, den somber-verborgen, plots-uitschietenden gloed hunner zwarte duat-amuletten en de overstelpende spiegelingen der veelsoortige genietingen, te doorleven nabij de bloemgeurige oevers van een hemelschen Nijl, - dat Xerxes dagen en weken lang ongevoelig bleef voor de vleyende en terugroepende gebeden zijner eigene hofmagiërs, die Ahura's majesteit door gansch Iran, in jubelhymnen verkondden. Uitdagend en fel-minachtend plaatsten zij Mythra en de weelde-overdaad zijner wijnoogsten tegenover Ra,... en Anâhita, - in goudstralend gewaad, met het starrenschoon-doorfonkeld diadeemrad rond het engelblanke gezicht, met de lichtende haren en de verblindende schittering heurer vierhoekige oorhangers, - tegenover de nimmer-aanschouwde, duistere sluierweefster en schaamtelijke gelaat-bedekster Isis van Aegypte. Al zagen de Parsen hoe Xerxes onder de onbezoedelde Mazda-vereerders ieder keer weer de droomerige begoo-

chelingen der Aegyptenaren loochende en vervloekte, juist omdat zij zijn heel innerlijk geloofswezen ómwroetten en het schrikrumoer der Iranische atharvan's een pooze doofden, nóg duidelijker hoorden zij de smartelijke ironie en bijtende zelfbespotting van 's Konings stem, als de Gebieder beweerde dat voor den Pars slechts bestond, het heilige hemelvuur en het verzadigende, vólzegenende woord van den goddelijken Propheet Zoroaster, terwijl hij in het geheim wolkwitte stieren aan Min en schapen liet offeren aan Isis, de aanbiddelijke maagd-moeder; terwijl hij haar gewijde urn, van zwaar goud liet nasmeden, om er myrrhe en geurende, gesmolten olijftopazen in te ontbranden; op uren dat hij de wonderlichte nachten van Saïs bezong en ál de tempel-verborgenheden zocht onder de vier goddelijke woningen der Saïtische hemeltransen. Soms, in angst-beklemmend en onverborgen doodsverlangen, hing Xerxes zich nu reeds de Aegyptische oogen-amuletten om den hals, de zon en de maan, het trillende Horus-oog en het trillende maan-oog, om Angromainjus in bedreigingen tegenover zijn somber avonturenverderf, machteloos-stuiptrekkend te zien afdeinzen. Wonderlijk-ontroerd bad hij al zijn gebeden als Mazdayacner, met het kil-stralende

Aegyptische gesternte in de hand, en ook bezwoer hij de onzichtbare duivelen, met de ruggegraat-amulet van Osiris, met den heiligen vergulden Ded. De vrouwen van het Zwarte Land zongen schrik en ontzetting in hem weg.

- O Verhevene... wij brengen u de Bestendigheid.
- Wij brengen u de verstrooyde beenderen en ledematen van Osiris.
- Grijp Osiris en Horus voor uw heil.
- Gedenk de zaal der twee Waarheden, o Heer.
- Leef eeuwig in Dadu.
- Hij is de Nijlheerscher en de Gehoornde.
- Als Unis overstroomt hij de oeveren...
- Grijp Osiris, o Koning... en gij grijpt den Oceaan, de eeuwiggolvende groene zee, gij grijpt den schitterkring rond Hanebou.
- Grijp Osiris' zonnekever op zijn gebalsemde kruin, als zijne gedachten den nachthemel gaan verlichten en Isis haar giervlerken uitslaat met schennend gedruisch.
- Het zal u, o Verhevene, een verheugenis zijn, als gij in uw eeuwige woôn, uw graf, den zwaren gewelven-schemer zult eten. Het zal u een verheugenis zijn, als gij de duistere poortgevaarten der onderwaereld binnengaat en toch

den lichtberg van Ré beklimt. Want hij die sterft, leeft eerst. Ded geeft u brood, koek, vleesch en geslachte kippen als gij reeds lang gestorven zijt. Want Osiris voedt u. Hij is het golvend-gouden koorn en zijn stem is als het geruisch der aren in de avondbries.... Hij draagt den blinkhelm van Nepri.... Uit zijn armen, lendenen en beenen schieten bloemen en spruitselen. Grijp Osiris, o Koning... dan zullen uw woorden na den dood, lichten van tooverkracht. Ook uit uw graf kunt gij opstaan en ter jacht rennen naar de lage moerassen van het Nijldal; nijlpaarden en vogelen verontrusten.

Zoo zou hij, Xerxes, leven als Ré, van eeuwigheid tot eeuwigheid. De hymnen omzongen hem: De levende Horus bevestigt de hemelsche waarheden. De Heer der beide landen springt van lichtbron tot lichtbron. Osiris is de Heer van Dedu en zijn glansen der onderwaereld beschijnen de zacht-aardige gelaten der beschermgeesten. Offeren moest Xerxes Upuat, Horus en Min, en hij zou den hemelschen beheerscher der koornschuren voor zijn aangezicht zien knielen; hij zou den verschen broodgeur inademen van de offertafelen.

- Ziet blinken, o Verhevene, uw gouden Uraeus en haat den Dood.

- De Priesteren van Ammon, zingen u toe: keer naar de plaats waar uw hart rust begeert.

- De god Upuat van het Noorden laat lotusbloemen regenen in uw schoot en doet u het zoet der myrrhe proeven.

- Phtah, de Heer der Waarheid, schenkt u de burchten van Memphis... en het water van het Leven.

- O, Verhevene Xerxes, wiens naam van uur tot uur genoemd wordt... in den Dood zult gij zien, Ré in zijn lichtgedaante, Tum in zijn geboorte en Osiris, den Heer van Abydos, in zijn schaduwen. Vaar voort, o Koning der Koningen, in uw bark. Op den voorsteven schittert uw gouden stuurzetel.... weest gij het, die hen offers schenkt in hunne heiligdommen der eeuwigheid.

Toen zongen d'Aegyptische vrouwen Xerxes een hymne toe, waarin zij verhaalden hoe een afgestorven Heerscher van de aarde, in het hiernamaals tegemoet getreden wierd.

- De hemel schreyt, de sterren beven. De goden wachten sidderend en hunne dienaren verijlen tot schaduwen, wanneer zij den Koning zich als Geest zien verheffen, als een god die van zijne vaders leeft en zich van zijne moeder meester maakt. Zijn knechten hebben de goden met de

slingers gevangen, zij hebben hen meegesleept en hun kelen doorgesneden. Zij hebben hun ingewanden er uit gekronkeld, ze verdeeld en in heete ketels gekookt. En de groote Heerscher, de Koning der Koningen, slurpt hun kracht en eet hunne zielen. De groote goden verorbert hij in zijn ontbijt, de middelsten in zijn middageten en de kleinsten in zijn avondmaal, en met de oude goden en godinnen verwarmt hij zijn rillende wezen. De Koning verteert alles wat hem in den weg treedt. Gulzig verslindt hij alles en zijn tooverkracht groeyt grooter dan iedere andere tooverkracht uit. Hij wordt erfgenaam van de macht der machten. Hij wordt den Heer van den hemel gelijk. Want hij eet alle kronen en alle armbanden en alle ciercelen. Hij eet de wijsheid van iederen god. In het duister van zijn graf zal zijn mond zich openen, hij zal eten en zijn armen zullen zich bewegen. Hij zal eten en drinken, en zijn teelkracht zal opnieuw ontwaken. Isis zal klaagliederen voor hem zingen en hem met tooverwoorden beschermen in het schaduwrijk van Osiris. Zijn lijk zal liggen op de linkerzijde en zijn aangezicht zal worden gekeerd naar het Westen. Zoo zal hij kunnen zien uit zijn graf, naar de velden der zaligheden. In zijn eeuwige

Huis zullen zijn wapenen hangen en zijn spijzers en schenkers zullen rondgaan, dag en nacht. Want de honger en dorst van den gestorven Heerscher zullen onstilbaar zijn. Hij zal uit zijn graf treden als de doodenoffers niet zullen wemelen om zijn zerk. Hij verlangt ganzen, ossen, brooden en vruchten, en de balseming zijner vleeschspijzen. Ze mogen van steen, hout of gebrande aarde op de offertafels verschijnen, met zijn oneindige magische macht zal het den dooden Heerscher gelukken, alle afbeeldselen van voorwerpen en alle beschilderingen en beitelingen te veranderen en tot leven te wekken. Hij zal alle Uschebti tot bezielden adem brengen. Ze zullen als kleine beeldjes gekneed, zich levend voor hem oprichten en ze zullen voor hem d'akkers bloeyend bebouwen. Teeken hun korven, spaden, hooyvorken en alle landelijke werktuigen op den muur van zijn grafwoôn, en de Heerscher zal ze met tooverwoorden beademen en zij zullen tot leven worden. Hij zal door hen koorn laten ontspruiten op het veld en vuren laten ontbranden op de wegen. Want de goden-koning is onbeperkt Heerscher over alle schepselen van het Doodenrijk.

Vooral kwam, door den nabijen omgang met de

geschoornen in dienst van Shu, meer dan ooit uit, hetverbijsterend-tegenstrijdige van Xerxes' karakter. Door hún woord kon hij zijn eigenen daemonisch-alles-ómwoelenden gemoedsaard voor zichzelf tot bezinnender klaarheid brengen. Want alles leefde in den grooten koning Xerxes: de zoete, mystieke en gewonde hunkeraar naar liefde's reinste zaligheid, die de doffe bevredigingen der vleeschelijke lusten, in zinnenroes verwrongen, beschimpte; die in duister genot opbrandde, en zichzelf onder kermende wroegingen en vertwijfelingen verdoemde. Zochten zijne onderdanen en begenadigden in den Alleen-heerscher den verzonkene-in-hartstocht, die plots door een waanzinnige gril van zijn onberekenbare natuur, al zijne levens-ontgoochelingen smoorde in smartelijk-droeve verbittering en wrange berouwingen, dan ontmoetten zij onverwachts een stout-titanisch tarter van lot en mysteriën, een onbezwijmbaren drinker, een fel en onrustig doordringer in de hermetisch-gnostische leer der kringloopen; een vermetel, onstuimig koningsmensch en zonne-vereerder, die zich onmiddellijken afstammeling waande van Kayomaras, Yima, Hosang, en in uitbrekenden jubel den troon van Dschemschid als zijn erfdeel roemde. Zochten zij in hem den wreedaardigen spot-tyran die in wulpschen, roman-

tischen hartstocht slechts aanley met bevallige weelde-gasten, onder het slurpen van rooden nachtwijn en het waggelend, vage beluisteren van luiten en pijpen; een Algebieder die zijn ironischen haat en verrukking mateloos liet opduiken uit de diepste diepte van een meesleepend-misdadige woestheid en zengende zinnelijkheid; die tijdens Darius' wankelloos rijksbestier, nochtans een giftigen opstand in Aegypt bedachtzaam, koelkoen en wreed had onderdrukt, dan ontmoetten zij een zwartgalligen, twijfel-zwakken mijmeraar, een ziekelijke, ontgoocheld-gebrokene, door harpmuziek tot schreyende zelfbezinning getemd, een mystiek-verteederd smachter naar verlossing zijner zielskwellingen; een bang-verzadigde, telkens en telkens zijne eigene onmeetlijke macht in haar bedriegelijk schijngeluk geringschattend; dan openbaarde zich een weeke, sombere, weemoeds-minnende, melancholische maan-droomer en fatalistische raadselenpeiler, die zich soms geheel door het vreemd-verwarrend geluksgevoel zijner eigene kinderdroeve ontroeringen liet overrompelen en toch de hebzucht zijner aanbiddende vleyers daemonisch hekelde; die in oplaayenden argwaan en angsten, van zijne troonsbeklimming af altijd duchtend saâmzweringen, verraad, het ijzingwekkende van

den stillen moord en den onzichtbaar-binnen-sluipenden dood, - bij pralende hoffeesten, onder den huiverenden spotroep naar wijn, wijn, wijn, met zijn meest vertrouwde magiërs en geheime artsen, de vernielende aantastingen van allerlei vergiften op eigen lichaam waarnam, volgde en zich door stoute proeven zóó gewende aan hunne uitwerkingen, dat hij zelfs een pooze alle tégengif kon missen.

Toch bleef Xerxes de afgod-tyran van Perzen en Meden, van heel zijn volk en leger; maar ook naar oogenschijn, van Aegyptenaren die hem evenals Darius, Mesut-ra, kind van Ra doopten, wier vrouwen hem omfluisterden met aanbiddende liefkoozingen en omhulden in geheimen uit het Groote Huis van de Doodenstad. Ook bleef Xerxes de afgod van Scythen en Assyriërs, die onder de rillingen van een halfvergoddelijkte konings-vereering, zoo zij Vorsten's tiara bij het leger te veld slechts in de verte zagen opflonkeren, hun ijzergespitste blinkende knotsen zwaayden in een dolle vervoering en de ronde schilden op de bronsgekamde helmen met zware dreunklanken afstootten, ter eere van hun voorbijtrekkenden Gebieder. Zoo bleef hij afgod van zijn

volk, allereerst ook om zijne heerlijke, mannelijke schoonheid en zijn wijd-uitstarend dichterwoord. Zelfs van Masistius, zijn meest herculischen krijgsman, onder wiens fijn-doorschijnend, scharlakenrood kleed van broze stof uit Amorgos, een goudgeschubd harnas vlamde gelijk een fonkelende zon-in-water, zelfs van dezen held doofde Xerxes den ruiterpronk met de majesteit zijner koningsgestalte, wanneer hij als Azië's Veroveraar verscheen, ongenaaklijk en hoog op zijn edelen, witten Nysaeïschen hengst vóór het front zijner troepen, en de matelooze trots van zijn Achaemeniden-geslacht zich in iédere sobere beweging van zijn lichaam verzachtte tot minzame menschelijkheid en hoffelijke belangstelling, ridders, leenheeren, satrapen, vreemde vorsten en gezanten, onder een alles-begrijpenden glimlach betooverend. Een konings-heerscher was hij, die soms toornende woorden uitbrulde als donderslagen en dan weer, met een enkel koel gebaar, zich in bovenmenschelijke fierheid afsloot van de verstikkende en slaafsche jubeling eener menigte van millioenen kruiperige dienaren.

Waarheen de breed-blinkende blanke borst van zijn goudgeharnast wit paard zich ook wendde, in welke richting de cierlijke, slank-nervige ren-

pooten ook gracieus-statig stapten, hoe koel-donker van beheerschte vrees de hengstoogen ook gloeyden en de gespalkte neusgaten brieschend ademden, overal ontlokte Xerxes-de-wonderbare, op den smalgelijnden rug van zijn verblindend-rijk getuigd ros, door gang, houding en groet, een razernij van volksvreugd en geestdrift, hij, de Rechtspreker over gansch Azië. Boven de ranksten zijner Lybische en Indische wagenstrijders stak hij nog een half hoofd uit en de vuurflonkering van zijn kroondiadeem, op den tulbandtop ingesnoerd, schitterde altijd weer hoog boven de mutsen, hoeden en helmetten zijner schoone ruiters, boogschutters en lansdragers. Geen lenige Lydiër mende onstuimiger en tegelijk rustiger en vastbeslotener dan Xerxes, de door zes schuimbekkende paarden woest voortgetrokken oorlogskaros. Geen slingerde de fijngespitste lans zoo ver en zwierig, en geen schutter schoot met zoo beeflooze hand, een met groene vogelveeren vercierden rieten pijl doormidden als hij,... hij, hun aller verafgoode Koning. Xerxes lachte tegen koker en boog, zwaard en speer, en dan plots onderzocht hij weer streng slingersteen en naftavat, stormbok en stalen werpschijf. Hij dacht om alles en hij vergat weer alles. Vooral wanneer hij in den

zoelen, glansteederen maanavond, nabij de bewaakte hallen, in sidderende zinneverwarring luisterde naar het ontroerend liefdegeluid van zachtrinkelende armbanden en oorringen, waarmee de elkaar kussende haremvrouwen hem bekoorden en lokten, zoo zij zijne nabijheid slechts rieden of verwachtten. Of, als in het schimmende nachtduister, ver achter de muren van het paleis, het diepe en noodlots-dreigende klankgericht opgalmde van zijn bazuinblazers, en hij met zijn droomphantasmen en smachtelijke zielsverlangens het Ondoorgrondelijke waagde te peilen, het onkenbare en de geheime taalteekens der dingen verborgensten aard.

Met verbijsterende koelbloedigheid of in woeste ruwheid, kon de beschonkene Xerxes sluwe en intrigeerende waarschuwingen zijner hooge landbestuurders in den wind slaan en voor één dag, nederige slaven tot raadgevers maken. Tusschen twee schrikkelijke woede-stormen van zijn ontembare heerschersnatuur, greep hij naar doem en zegen tegelijk; stond hij zelf in, als leeuw en lam. Met afgrijselijke gestrengheid strafte hij soms kleine vergrijpen tegen etiquette of discipline, in achterdocht en wrevel gekweld, al ontroofde hij door den blinddoekenden beul, zijne slacht-

offers het gezicht op een foltervonnis, dat hijzelf op de gekoelde tinnen van zijn koningsburcht, met hamerend hart, teruggedrongen smart en een verstikkende begeerlijkheid naar tragische ontroering, bij de volbrenging roereloos uit de verte aanschouwde. En onvoorzien weer liet hij, in zijn snel-wisselend begeerten-bestaan, alle moedige oprechtheid jegens zijn gedrag, hoe beschamendscherp zijn Koningschap ook aantastend, geheel onberispt. Want zelfs in de nijpende wreedheid en het pijnigende, barbaarsche zijner verdwaasde heerschers-grillen, leefde hij een ongebruikte en ongeleide wilskracht in zich uit, die toch telkens zijn tragisch-menschelijke worstelingen om het goede en hooge, naar boven deed kantelen. Alle diensten hem bewezen beloonde hij, vooral na heimwee-ontroeringen bij fluit, harp en zang te hebben ondergaan, met een verkwistende groothartigheid, zelfs onder zijn Perzische, Medische, Babylonische satrapen of pronkende hovelingen van hoogsten adel, die hij nochtans vlijmend bespotte en beschimpte om hunne belachelijke inbeeldingen, om hunne vleyerijen en sluw-rond-spinnende intrigues. Tusschen bloemfestijnende hoffeesten, - ter herdenking zijner Achaemenidische glorie in Aegypte en Aethiopië, feesten waarop

tienduizenden, gasten van alderlei oorden des rijks, in zontergende weelde bijeendrongen, - bleven knagen in Xerxes, prikkelende angst en ontzenuwende onzekerheid; doolde in hem rond de weemoed naar de eeuwig-stille sarcophagenwoôn, gelijk zijne Aegyptische vrouwen in droombegoocheling hem die hadden voorgetooverd. Hij kermde van binnen, terwijl zijn domme helden, zijn zotte lofzangers en de knevelende rijksgrooten, de majesteit van zijn oneindige macht, zijn onsterfelijk heerschersrecht over blanken en zwarten der aarde, van den morgen tot den avond verheerlijkten.

Ruba de Mediër

Het geviel in de dagen van voorbereidend wapengeweld tegen Hellas, dat de Grootkoning Xerxes, door een geheimzinnigen angst, door ramp-voor-gevoelens en wrokkend-onrustigen, ziekelijken machtstwijfel uitgemergeld, in zwaarmoedige benauwenissen zich nacht aan nacht den slaap voor d'oogen wegmijmerde. Hij, grenzeloos offer-spiller, aanbidder van het leven en martelend verachter der menschen, doorlas dan wrevelig-verveeld d'oorkonden, die in duizelende sommen nuchterlijk repten van daemonische zwelgerijen zijner satrapen. Hij walgde van zijn wulpsche danseressen en van het smartelijke heimwee dat de schoone stemmen zijner zangsters in hem wekten. Hij walgde van de zalvend-mysterieuse godsgebaren der

magiërs en trawanten; van de onweerstreefde en opgezwiepte lusten zijner vrouwen. Plóts begeerde Xerxes om zich heen, de dartel-schennende luim, de ongetemde vroolijkheid van een schimpenden geest, die alle schepselen en alle dingen van hemel en aarde waagde aan te randen; óók den wrok en de liefde, die brandende, door 's Konings eigene menschenhart heenwoelden. Het moest een man zijn tegelijk zéér hoog van geboorte, met vermetelen moed, koud voor ambten en gunsten; een edelman wiens onwrikkelijke nek het beuls-staal uitdaagde. Als zijn boert wierd gemengeld met snerpende taal, snijdend-spottende wijsheid en bijtend-ironische hekeling van menschen en daden, dan zou Xerxes juichen en zijn inzinkende droefenissen misschien traagzaam overwinnen. Want Koning Xerxes aanbad de ironie, die van schrik magnetiseerde, die in de kilste wreedheid minachtte en het menschenhart spleet als een lemmet. Hij verheerlijkte den onaanrandbaren durver en uitdager, die al zijn gevoels-teederheden en ontroeringen vermocht te loochenen, om zichzelf en anderen meedoogenloozer te kunnen kerven met spot en hoon; zoo dezen slechts dieper lieten doordringen in eigen verwarrende instincten.

Het Hof hoorde het nieuwsgerucht door alle

rangen gaan, en zoowel leger als adel spitste zich op een verrassende vorstenkeuze. Het moest een onderdaan wezen, die met zijn vernielende scherts inboorde tegen het afgunstig fleemgevley van sluipmoordende edellieden; tegen het monsterachtig intrigeeren der bijwijven, het valsch-getooyde, gekunstelde en zenuwspannende keuvelen van misleidende dischgenooten, tegen gewetenloosheid en krabbedievende vazalvorsten. Hij zou ongebonden kunnen spreken, onaangediend mogen verschijnen voor Gebieder's scepter en toch vrij blijven van alle koninklijke strafbedreiging. De maere ging, dat hij zelfs de strengste etiquette, de allerheiligste eerbieds-traditie van het machtigste Aziatische hof der aarde, geheel naar willekeur en luim kon verwaarloozen en schenden, ieder uur van den dag en den nacht; zélfs tegenover den Albeheerscher van het rijk der Achaemeniden. Hij zou haten en met diepen afkeer geeselen, ál wat hij te haten en te geeselen vond aan volks-verderf en levensbemaskeringen. Hij mocht in openbaar gehoor krenken, bespotten, en geen sluw overleg tusschen priesterkasten en zwetsende rijksgrooten zou hem kunnen ontzetten van zijn Waarheids-troon. De vreeswekkende, vorstelijke rechterenraad zou hem niet, om den dollen over-

moed zijner tournooy-speelsche woorden kunnen doen vastgrijpen. Paleispoort- en raambewakers waagden het niet hem bij spiedende zwerftochten door zalen en hallen tegemoet te treden. Hij mocht sluipen, afluisteren en overrompelen, zoo goed als zwaardzwaayend, luidruchtig instormen en nêerhouwen. Oor en oog was hij van den Albeheerscher. En schoon Xerxes van zijn aanzienlijkste kamerlingen, bloedvrienden, nabestaanden en hoogsten uit het land onverbiddelijk eischte, inachtneming van belachelijk-kleinhartige en meest onbeteekenende ceremoniën; schoon hij den hoogsten gunsteling onder zijn gesnedenen noch zijn geliefdste haremvrouwen de luttelste bezondiging tegen de hofvormen vergaf; zijn oppervliegen-waayer en zonneschermdrager bleef bezwaren met duizelend-ingewikkelde hof bediening; schoon hij bij het geringste verzuim, in beleedigende of koelwreede woede vaak losbarstte,... de hofhekelaar die Xerxes opvroolijken, en tegelijk den Koning zélf en zijn omgeving striemen moest, mocht met felwrange scherpte eener meedoogenlooze waarheidsdrift rondgaan; zou hij tegelijk onder en boven alle hofplichten plaatsen tusschen zijn, in benarring bevende pronkslaven. De hekelaar kon zonder wroeging genieten van zijn wondenden

schimp en beleedigenden wrevel, als hij slechts vermetel bleek en hoonend-geestig. Zoo zou hij Xerxes bezighouden met al wat er omging in zijn leger, onder zijn volk, onder vechtende of rustende troepen, onder zijn vazallen en vrouwen. Zoo zou Xerxes den zélfgekozen rebelmaker een wonderlijk-burleske vrijheid toestaan, waarvan hij de uitwerking voor zijn eigen heerschappij en verwoestende oppermacht nauw waagde te gissen.

Dit wierd Gebieder's bijgeloof en gesteund door zijn woord:

- Ik, Xerxes, door den Wil van Ahura, Koning der Koningen, heb dit bevel gegeven... Het leve in eeuwigheid!

Zulk een schril-raaskallende, al-durvende zot, meende hij in achterdochtige lot-kansberekening, zou hem bij al zijn ondernemingen geluk aanbrengen. Hoeveel huivering en ontzetting Xerxes ook met het uitleven dezer gril onder de rijksgrooten, - die in aanbiddende eerbiedigheid de traditie van het hofceremonieel geheiligd achtten, - kon wekken, hij zou den nar handhaven tegen alle bang-afkeurende mompelingen zijner slaven in. Want zulk een gnomische, zwartbloedige hekelaar en welig menschenkenner, zou zijn geweten en het oordeel op zijn binnenin-brandende genotzucht

verzinnebeelden. Hij zou 's Konings idealen drang in fatalistische bespottingen onder- en bovenwentelen, en hem de rustelooze worstelingen en heete gevechten van eigene ziel en daden, tusschen zwoel-menschelijke begeerten en mystische levens-verzaliging, in den alleenheidsdroom der dingen, ontstellend belichten. Hij zou den zoekenden en wankelen Koning ieder uur van den trotschen dag of droeven avond, als de zomernacht-hemelen blauwachtig weerlichtten over zijn tuinen en uit de verte zilveren fluitzangen zijn ooren bereikten, laten gevoelen de azuurreine hoogheid van Zarathustra's leer en tegelijk het menschelijk-nietige, de wispelturige ontwoelingen der onbevredigde leerlingen aan haar onthullende mateloosheid. Want zoo hij Koning was, ingewijde boven allen uit, die de geheimenis zijner droomvisioenen in een huiveringwekkende ijlheid van voorstellingen tot de uiterste grenzen van het extatisch-onbewuste bracht, tot dáár waar het werkelijke bestaan ontglipte in een soort van bedwelming en meevloeyde met het oneindigheids-wezen-zelf; want zoo hij was heerscher naar buiten en ook naar binnen in groeyend zelfbesef, toch doorleefde Xerxes uren waarin hij den blinden verwoester en fanatischen zielsbesmetter in zich klaar herkende;

den geteisterden zondaar, die door den geur van doode rozen ontwaakte in een waereld van gekoesterde angsten; den daemonischen juicher om den brand der vernielingen, welke hem een zwijmelende en toch onzinnelijke tragiek van ontroeringen schonk, waardoor hij éénmaal het onnoembare zou noemen, het onzichtbare zou zien en het onnaakbare zou tasten.

Op een dag hoorden de hovelingen, dat de keus was gevallen op den befaamden Mediër, den zonderling Ruba, een man van zeer ouden Iranischen adel, arm, doch van een ontstellende schranderheid en diep-doordringende menschenkennis. Op een jachtpartij had Ruba de Mediër, Xerxes eens het leven gered en daarna tóch alle geschenken en begiftigingen, - ontzachlijk veel geel goud en cierselen, - éérst tot woede, toen tot hevige verbazing van den Koning, geweigerd. Wantrouwelijk, ten uiterste verwonderd over zulk een eergierloos en zelfverguizend karakter, was Xerxes hem smadelijk een zot, een Oud-Perzischen vuurpot gaan noemen; verlustigde de Gebieder zich immer in het aanhooren van al Ruba's rond-gebazuinde avonturen en roekelooze buien. Tijden lang toen uit het oog verloren, wierden op een

koninklijk, jaarlijksch gastmaal, een overweelderig tykta, de roemruchtige, stoute daden van den alvermetelen waarheidspreker Ruba, ter oore van Koning Xerxes gebracht door Otanes' zoon. Hij zag den Mediër weer vóór zich in zijn tartenden trots, zijn zelfgewilde armoe en blijmoedige hooghartigheid, Hij hoorde weer zijn stoeysch en lenig spotwoord, soms van een glanzende diepte die hem deed duizelen. Door Gebieder's brein flitste de gedachte:

Bij Yima Khshiëta,... deze rumoerige zot en koene schimper zal het dreigende geweten of de hartelach van heel mijn hof worden.... Leek hij niet een lieveling van Zoroaster? Omdat Ruba was, met den boog een doelschieter als géén ander en een onvergelijkbare, schrikwekkende waarheidzegger, die ergernis wekte en tegelijk bewondering voor zijn kluchtig-comische koelbloedigheid in spreken en handelen.

Xerxes zond zijn renboden met geschenken, gouden toomen, een witgevlamden tulband en phantastisch-geborduurde kleederen tot Ruba, en dezen verkondden Mediër's benoeming als Hof-hekelaar in onmiddellijken en dagelijkschen dienst van Perzië's Albeheerscher. Luid-stemmegonzende zegelbewaarders en opgesmukte hof-schrijveren,

lazen Ruba van gedroogde dierenhuiden al zijne vrijheden en plichtlooze plichten voor, en wezen hem met een bevend ontzag op de grenzelooze eer van zijn oneerbiedig ambt.

Dien dag verscheen de slanke, magere Mediër voor den almachtigen Xerxes, knielde hij diep onder den troonhemel in. Langzaam, met gebukten nek, de handen omhoog geheven en het scherpfijne gelaat zacht naar den Gebieder oprichtend, beroerde hij in ironische bewondering, de zwaargeborduurde banden en purperen franjen-kwasten der laagst-afhangende troonhemel-strooken. Diepzinnig bestaarde hij de weemlende anthemions der neerhangende draperieën onder de troonkroonlijst, en begon hij de stierbeelden tusschen de gevleugelde Ahura's en het fonkelend-Assyrische borduursel van gouddraad, te tellen. Met schijnbedwelmden blik snoof hij in, zoeten wierook en myrrhe, die vlak naast Xerxes' goud gestoelte, op zilveren en gouden schalen uitwolkten. Toen, allernederigst, noemde hij zich glimlachend: Xerxes' onderdaan.

- Goed, goed mijn zot,... zei aarzelend de Koning,... goed, goed mijn ondoorgrondelijke Ruba... ik geloof je... gij zijt mijn slaaf.

- En gíj de mijne,... viel Ruba opstaand in.

- Wát muildier?... brulde Xerxes ontzet.

- Getoomd en getuigd voor uwen dienst, o Heer!

- Goed zoo, zot,... lachte onthutst Xerxes, terwijl een angstschok door den arm van zijn vliegenwaayer schoot.

- Pas op, ik trap... zoon van Darius.

- Gij?

- Ik trap als een schooyer op luizen.... Want ik at reeds geplukte ganzen met den langbaardigen huichelaar Assurbanipal van het leeggepompte Assyrië. Ik vrijde reeds met Tibarynsche princessen.... Pas op, ik trap... Croesus-nabootser...

- Gij?...

- Ja ik, bezoldiger van deugd en wijsheid... ik verkondig het woord van Heil, van Waarheid en Onsterfelijkheid...

- Wee u, potsierlijke man,... dreigde de Koning,... zoo ik droef blijf in uw omgeving!

De Mediër knielde opnieuw. Xerxes, op zijn baldakijn-troon, gluurde valsch naar zijn opperzalver die achter den boogspanner stond, gereed op een wenk, met zijn leeuwenvet in gouden schaal, gekookt in geurigen crocus en donkeren palmwijn. Xerxes bleef spieden, terwijl zijn ver-

gulde nagels licht spiegelden en hij rinsch limoenkruid snoof.

- Vreest gij mijn grillen?

- Ik vrees slechts den angst, dien gij voor míj zult krijgen, o Koning.

Den volgenden dag verscheen Ruba de zot, weer vóór Xerxes in de groote raadzaal en zei, tartelijk rondkijkend, met een dwaas-luchtigen groet, zónder de voeten van den Gebieder te kussen:

- Hol over bol rende ik hierheen... kleine kleinzoon van Cyrus... den naam stamelende van den Onoverwinlijke.

Xerxes lachte.

- Ik praayde de wachters van de vier sterren, die Ahura aan de hallen der waereld plaatste, ter uwer glorie, o Koning!

Luider lachte Xerxes.

- Gij lacht, verzwelger van gewijd goud, schepper van de daden der waereld,... en ook uw broeder Masistes, de brandstapelstichter en oogknikkende verstandiger, krult de lippen.... Denkt er om, oostersche roovers van vazen en mengkruiken,... gij weeft uw eigen doodsgewaad!

- Slaaf,.... stootte onverhoed gillend-woest Xerxes uit, en zijn grootvizier bewoog mee, de zilveren myrthe-reukschalen in schrik verschuivend.

- Zwijg,... barstte in nog heftiger naboots-woede Ruba naar den Grootkoning uit.

- Hoe?... stotterde Xerxes gebluft.

- Ik zeg u... zwíjg Gebieder, als uw zot spreekt. Gij waagt u Beheerscher der aarde te noemen, hihi... dat ben ik, die van alles het eerst het gekke, het zotte zie.... Bange, bevende, laffe vrouwen zijt gij wanneer de dood u nadert, wanneer Allesziener uw zielen geteld heeft.

- Slaaf, terg mij niet,... brulde Xerxes opnieuw, in ontzetting zich stram van zijn troon opheffend, geheel onbekend met de schrikkelijke verwerkelijking zijner eigene schepping.

Al de plechtige hovelingen, zwierige krijgers, lijfgarden, raadslieden, gesnedenen en schatplichtige satrapen beefden van hevige ontsteltenis voor deze nooit-gehoorde, roekelooze taal. 's Konings lansdragers hieven speren en zwaard, wachtende op een sceptergebaar van Xerxes om den vermetelen Mediër aan den grond te nagelen of in bloedende stukken neer te houwen voor Gebieder's aangezicht. Doch in onnoozele zachtzinnigheid ontspande zich het gelaat van den Mediër, verheven tot het ambt van hekelaar bij grootzegel van den Vorst. Lachend, zonder de geringste vrees, sprak hij:

- Maar weldoener der waereld,... ongeoefende in het heilige denken... roer toch de trom!... Gij krijt alsof u een schatkamer afbrandde. O, bezitter van een ander's eígendommen en van verrukkelijke, saphraan-gele schoenen,... welk een gruwelijke slechtaards duldt gij om u heen... welk een oermengsel van boosheid en vernielzucht, van menschelijke zwakheid en hebzucht. O Ahura, heilige schenker van kudden vee en van danseressen met zwartgeel-beschilderde aangezichten, o verhevene Beschermer van opperjagermeesters en kanselieren, van vizieren en pijldragers,... sta mij bij!

- Bewijs Ruba,... kreet Xerxes.

- O schoone dief van gouden amphoren, van schilden van goud, van leeuwen van goud,... als gij tijd van leven hebt zult gij u zelf wel ombrengen!

- Bewijs Ruba!

- Eten ganzen dan hooy, o Vorst?... Wie zoekt er verkoelíng bij wijn, o barmelijke man!... Zijn uwe zinnen in de holte uwer tiara ontsnapt? Dreigender toornde Xerxes door:

- Zot... spreek zonder raadselen.

- Gij onnoozele, zijt als een vlinder in den avond geboren. Weken lang droomden zijn couleuren

in d'ingesponnen duisternis van een pop. Dan breekt hij er uit. En in de versche flonkering van zijn nog goudvochte vlerkjes vliegt hij met blijdschap op het eerste licht aan... een flambouw... en zengt zich den dood in.... Zoo was zijn éérste vreugde zelfs smart en pijn!

- Spreek zonder raadselen, Mediër!

- Raadselen?... weerde Ruba schijn-argeloos af.... Bij Mythra,... vergun mij te zeggen, o onverbrijzelbare Heer,... welk een plomp verstand. Bid een geslachte koe om vergiffenis en een leeggeslorpt drankoffervat? Laat uw doekdrager u een scheut welriekende specerij gunnen. In raadselen?... Het heele leven is één raadsel... voor den schaapherder van de landsgodin uit Cappadocië, voor den magiër opgeblazen van kennis en voor den Koning, voor de vleyers en de vrijmoedigen. Zelfs het geheimzinnige rood uwer voorhangen is een raadsel van weefsel en licht.

- Het rood?

- Ziét gij dan niet, mijn Gekroonde, dat deze couleuren ademen als een menschenborst?... Ach, wat beseffen wij verslagen zielen, er anders van, dan dat wij een chaos zijn in een chaos? Zal uw geest dan nimmer bij dagkrieken ontwaken?...

Weer onderbrak, grauw van toorn, de Gebieder, en schrikkelijk-barsch herhaalde hij woord voor woord, met dreigender beklemtoning:

- Ik... dúldde... goddéloóze en grúwelijke sléchtaards om mij heen.

Ruba kende Xerxes' heldhaftig krijgerschap, zijn roekeloozen Achaemeniden-moed, zijn doodsverachting en den beklemmenden drang zijner phantastische gekrenktheid. Toch deed hij alsof zij niet bestonden. Dartel spotte hij door:

- Welk een geheugen,... verkregen door het verslinden van kruisemunt met uien?

- Gij hebt beschuldigd zot, mijn geheimschrijvers, mijn voorlezers,... mijn opperkamerheeren.

- Hi hi... een wijze die al vóór zijn geboorte bestond... vonnist een armelijken dwaas, die al dood is terwijl hij leeft.... Een wijze raast en vloekt een zot, wiens leven aan een draadje hangt.

- Ik... dúldde... góddéloóze...

- Kruisemunt met uien, Vorst... ik bewonderde uw oogen, die mat gloeyen als bleek-groene topazen, en ik bewonderde al uw geheugen, maar het draagt de keur niet der magiërs. Wee u!... Ja, zoon van Darius, die nooit liegt en den strafsten boog spant, gij duldt goddelooze slechtaards om u heen en toch stort bij deze beschuldiging

uw zot niet tusschen de sporten van de ladder.

- Bewijs,... donderde Xerxes,... ik geef u veertig tellen... Uurverkondiger vóór en tel!

- Bewijs... wat is een bewijs?... Kan ik het kauwen met mijn ezelengebit... of warmen met mijn schapenvel? Of doen vertrappen onder de hakken en schoensnavels uwer knechten! Of het een uwer bastaarden uitpersen?... Schenkt het u droomuitleggers die zorgen dat zij zoet rusten terwijl gij angstig waakt? Waarom beroept gij u niet op Hystaspes uit Achaemenia, den alwetenden zoon van Arsames, die de zonsduisternissen voorspelde; die weet wat komt en komen zal; die met het eindelooze verkeert als ik met mijn mantel; die een heel bosch noodig had om God's stilte te beluisteren?... Zeg mij, o Vorst, waarom moet een gebroken hart altijd spelen op een gebroken guitaar?

- Bewijs, slaaf...

- Bewijs?... Al driemaal schonk ik ze u... Een voor uw oogen... een voor uw neus... een voor uw tong. Gij kunt ze zien, ruiken en proeven. Ostanes, de magiër, die door Aegypte en Hellas trok...

- Zwijg slaaf!

- Zwijg slaaf?... Spreek slaaf?... Wat moet

ik doen, kleine zoon van Darius? Moet ik in het rijk der stilte mijn stem uitzetten of in het rijk der geluiden stommetje spelen?... Moet ik op úw bevel beweren, dat de nachtegaal in Augustus zingt?... Maar dan hebt gij hem ook nooit in Mei beluisterd. Gij eischt van uw zot dat hij tiert als een booze Yatu of een ontuchtige Pairika, en rammelt in de paarlen en het goud om den hals uwer uitverkoornen en kroonopzetters. Wee... zoo ik u verveelde. Wee, zoo ik u niet prikkelde met mijn schorpioenen-angel!... Was ik uw wollen muil, zoo jeukte ik u de voeten. Nu ben ik uw pluim,... nu kittel ik u de hersens en den geest.... En deze papegaayengrot van hovelingen om u heen...

- Ik... dúldde... góddélóoze...

- O Vorst... lever mij niet uit aan den duivel van uw geheugen! Al las ik de uurteekenen in de planeten, als Gzamasp.

- Bewijs!

- O Koning der Koningen, wiens bevelen neerstorten als marmeren blokken, o almachtig Beheerscher van alle zandkorrelen der woestijn... van alle sprinkhanen der steppen en alle staart-sterren der hemelen,... bij Vohu Manô en den heiligen Zarathustra,... bij alle goede mannen

en alle goede vrouwen in uw grenzeloos rijk en bij alle geschenken die gij hiernamaals veroverd hebt voor uwe ziel, erken.... Zijt gij niet de hoogste Achaemenied?... Erkén... spreek, ik gebied het u.

Ruba's behendige vernuftsfijnheid poogde Xerxes vast te knellen tusschen de onwrikbare en onherroepelijke kracht zijner eigene koninklijke decreten die als een klemwet golden voor alle onderdanen. En om zich te beschermen tegen Gebieder's verbijsterende luimen stelde hij zich óp achter de uiterste woord- en daad-vermetelheid.

- Ik erken,... had Xerxes, toonloos bijna, geantwoord.

- Erken,... op hoog-koninklijk bevel wierd ik benoemd tot hofhekelaar, bij dag en bij nacht.

- Ik erken.

- Ik, zot, met de blanke huidkleur, de zwaargevlochten brauwen, de groot-donkere oogen, die Ahura aanroep als den beste der Genezers, zou mijn dartele woorden vrij mogen doen dansen over mijn lippen... erken!

- Ik erken,... kermde Xerxes zacht, terwijl hij stil de spangen die zijn geplooyd purperkleed ophielden, kromwrong van woede.

- Uw langhalzige, makke herauten verkondden

het door de straten en schonken het volk vaten vol... bedorven wijn.... Hun tong herhaalde slechts wat door uw hart was ingegeven. Uw onherroepbaar-uitgevaardigd bevel, o afstammeling van Dschemschid, is mij door uw hoogste zegelbewaarders en geheimschrijveren uit uw staatskronyken overgebrachten Albeheerscher's smaragd-zegelring bekrachtigde met zijne heilige afstempeling, dit doorluchtige besluit. De in-rechtvaardigheidvereenigden, onder de hoede van Nairyô-sanha,... hooren mij. Ik ben dus Heer, op úw heilig-koninklijk bevel, wat ik ben... erkén!

- Ik erken.

- Telkens nu, als gij, aanroeper van het opperste en oneindige licht, bezinger van het heilige vuur, aanroeper van de Karshvares Arsahê, de zeven lichtblindende cirkelen waartusschen de aarde wentelt, telkens als gij mij in de uitoefening van mijn heilig ambt bedreigt, of uw slaven, uw lijfwachten, uw krijgers en uw leugen-leeraren bedreigen mij, dan bedreigen zij in wezen den Grootkoning zélf en de onschendbare wetten van Perzië en Medië.

- Zwijg zot!

- Zwijg jijzelf, zinnelooze wijze, die uw schaduw achterliet in de hallen van Ecbatana!

- Hoe... gij waagt het Xerxes te bevelen?

- Oogen zien, ooren hooren en mond haalt adem.... Maar waar is het Ik van den mensch zélf, dat ziet, hoort en ademhaalt?

- Gij borrelend moeras,... brulde Xerxes rechtovereind springend en zijn scepter vastgrijpend als slingerknots,... gij beveelt den Heerscher der aarde?

- Ik niet... uw zót.... Ik zelf ben zoek in den zot.... Als hij u beveelt Heer, dan doet hij niet anders dan úw hooger bevel uitvoeren... zoodat iemand zíjn bevel schendende, úw hoogste bevel schendt. En daarop staat een gruwelijke straf, o zonnezoon van Darius!... Belemmert iemand hem in de vervulling van zijn ambt, o Heer, uw zot Ruba zal zonder erbarmen, de strengste geeseling jegens dézen van u afeischen. Uw zegelring... uw Koningsbevel,... hoogste wet en vonnis voor den Staat en voor den onderdaan!... O ziener der goden, van geslachte tot geslachte, die het brandende vloekwater sprenkelt over uw vijanden en den reinigingseed afneemt aan al uw slaven,... erken dat een besluit van Xerxes nimmer kan worden geschonden of ingetrokken.

Xerxes zweeg verbijsterd.

- Erkén, o Koning, ik beveel het u!

Xerxes bleef zwijgen.

- Erken!... al braakt ge bloed van woede.

- Ik erken,... kreunde Xerxes weer, in schrikwekkende beklemming, met wankele, heesche stem.

- Als ik dus beveel, ik, nakomeling van opperbevelhebber Mazares, die streed met den eeuwigen Cyrus: fluit gij Perzische knevelaars en spionnen, de visschen uit de koele bron Limyra,... dan zullen uw brieschende lippen trillen. Als ik beveel,... spotte in de hoogste schijn-plechtigheid de Mediër door: onthoudt het koninklijk gehemelte van Xerxes lamsvleesch en gebraden zangvogels... of onthalst onzen Algebieder, - want gelijk een rijke leeft hij, alléén gelukkig door den nijd der armen, - als ik dus beveel, ik, een nietige, kleine schelp, in wie nochtans heel de ontzachlijke zee terugruischt, de zee Xerxes; wanneer ik beveel, ik, zijn vijand - iemand die nooit een vijand had heeft ook nimmer een vriend bezeten - rekt onzen Heerscher de ledematen uit, zaagt hem de buik open,... dan...

Plots schoten uit de hovelingdrommen en krijgers, enkelen der aanzienlijksten van het rijk vóór Xerxes' troon, wierpen hun granaatbloemen roekeloos de hand uit, bukten hun aangezichten tot

den gloeyenden zoom van Vorsten's mantel en schreyden, weeklagelijk zich opheffend:

- O Eeuwige Heerscher van Iran, afstammeling der Godheid,... bij Zarathustra,... doe dezen gruwelijken, waanzinnigen man de troon-schennende en godlasterlijke tong uitrukken; doe hem martelen, verminken... onder offeranden en plengingen.... Wij beven van pijn en vrees... Anderen kreten er beangstigend doorheen:

- Indien Cyrus, Cambysus, Darius, uw heilige voorvaderen, uit den hemel uw daden bezien...

- Wij roepen de teekenen van Vohu Manô aan...

- Laat hem gifspijs nuttigen, stort hem van het randgebergte.

- Dit leugenwezen vernietigt huis en dorp, brengt nood en dood.

- U, o Gebieder der aarde... bezitter der verste landen,...

- En van de zeldzaamste moorsche turkooyzen, is geschonken de opperheerschappij van Khehathra,... onderbrak de Koning.

Plots, met een hevig gebaar, rees in majesteitelijke almacht van lichaamslijn en schoon heerschersgelaat, Xerxes bleek-sidderend van zijn zetel. En schokkend lachte hij, lachte hij door, brandend-

smadelijk als een dol-getroffene in een geweldige, stuiptrekkende drift:

- Wég gij flemers,... achteruit laffelingen... naar uw plaatsen op den vloer... rond en om mij... Kruipt er heen, wormen, gifmoorders!... Grijpt in uzelf den waanzin!... Haha... hahahaha!... Wanneer mijn zot het beveelt, met zijn heksenspreuken,... onthalst dan uwen Algebieder, den Beheerscher van Azië, die een tweeden, een derden tocht onder Perzië's Heerschers, naar Hellas zal doen. Mardonius eischt het... Atossa gebiedt het. O, nameloos-vieze, grof-aardsche, verlagende vleyers, ik zoek woorden, bits en scherp, die u schrijnen en kerven, om u met mijn minachting te geeselen!... Als Ruba, de goede, lieve Ruba... de zachtzinnige aartsduivel, als hij het beveelt... brandt mij dan de oogen uit!... Als het zijn wil is,... kraakt mij dan de beenderen... haha, laat mij kastijden, mishandelend verminken door de trompen mijnernegenhonderd oliphanten.... Begraaft mij tot den hals in gloey-asch! Hitst de zweepjagers op mij aan, zoo híj het wil.... Haha... haha!... O, mijn lasterende gewetenloosheid, mijn booze ontucht en mijn menschelijke lust zijn de bekoring voor zijn spot. Ik schenk hem, als mijn besten veldmaarschalk, meer dan

duizend kameelen en driehonderd bedekte wagens voor zijn tochten, en hij zendt mij terug, al wat ik hem schonk. Dat is een helsche krenking. En toch... zijn glimlach maakt mij slaaf van zijn wil. Hij, Ruba, laat de eenvoudige zielen gelooven wat zíj willen, niet wat gíj wilt dat zij willen.... Als de smart, de ellende van alle menschelijk leven míj tot uitzinnige woede laat opstormen,... hem brengt de deernis tot wijsheid. Ik, Beheerscher der waereld, heb mijzelf in een gril, een tégenbeheerscher geschapen in Ruba. Hij leeft met mijn adem en beweegt zich door mijn macht... en ik kan hem niet wurgen noch de voeten doen afhouwen. Want hij wierd onschendbaar als zijn Vorst... wiens woord moed, kracht, wet is voor alle Meden en Perzen. Op mijn bevel denkt en spreekt hij, de zot... haha... haha!... Ik zend hem bij zijn komst de schoonste zangsters van Susa te paard tegemoet aan de Poort der bloemen, met ontbloote aangezichten. O Ruba, sluwe, uitgeslepen, wijze gek,... schelm vol fijne dieverijen, die mij den lamsbout onthouden wil, het zoetgeurige schapengebraad.... O, gij vleyende hovelingen, rengelende langslapers en kwaadsprekers... bergt allen je handen diep in de mouwen en graayt niet naar gunsten en geschenken.

Ik wil je walgelijk muffend slavenvleesch niet zien... omdat ik den glimlach vrees van Ruba, omdat ik zijn bijtend, afschuwelijk-verbrijzelend woord, zijn vlijmend en ronnend spotwoord beroer, als een wand van angelen. Zoo gij het waagt tot mijn schemel te treden... dekt je menschenmonden af met bevende vingeren, opdat ik uw bezoedelenden adem niet heet voel broeyen over mijn gelaat. De Mediër lachte, trad vlak vóór den troon, de handen ontbloot, de lippen onbedekt, terwijl hij neuriede in het Oud-Phrygisch een dwaas en tartend wijsje. Xerxes schrok weer en deinsde achteruit. En plots zich bezinnend barstte de Gebieder opnieuw weer los, schrikwekkend van lach:

- Hahaha Ruba... goed zoo,... gij durft... goed zoo, schurk die het paradijs erft; schavuit die niet alleen de sterren telt, maar ook de engelen in den hemel.... Hardnekkige flater van uw Koning,... gij alléén moogt mij weerstreven... onschendbaar als ik, uw Heerscher. O, gij sluwe beluisteraar van saâmzweerders, menschelijk rijmgedicht... wapengeweld van de smart en de vernedering, gij vergifruiker en neuzen-afkapper... gij zijt de eerste beul en dolkdrager, die zoo fier en schimpend-uitdagend waagt de tong te kronkelen

vóór mijn troon. Nu eerst besef ik, langs welken weg gij mij opvroolijken wilt. Bij de goede Ashi en de glorie van Yima,... ik vang de gal van zijn spot, den schroeygloed van zijn smart!... Zeng door, o Mazda, met uw rood vuur, den haat tusschen mijn vijanden en vrienden. Langs het schimduistere pad van Angromainjus lokt Ruba mij terug. Ik, die vertrap in eindelooze verachting alle menschen, slaven om mij heen, ik, Xerxes de Groote... stamel voor uw gelaat en hij wurgt mij met paarlensnoeren!... Zie Ruba,... zie vlak achter je, den leenvorst van Lydië, den afgunstigen bloedvergieter, sidderen en waggelen van angst op zijn gouden zolen.... Zie Mardonius grimassen trekken alsof hij een rok van geitenwol aantrekt. Bij den hachelijken gloed van den daemon Spenjaghra, den werper der ongeluk-schaduwen op onze woôn,... deze Lydiër voelt zich als een stier met dubbele schaamdelen. Zie Trychanus, uwen landgenoot,... hij strijkt zich over de gewelfde borst als een koning van Termilen, die zich een grafgedenkteeken beitelt.... Zie Mechapanus met zijn wrangen Hyrcaniërsmond. Hun blik krimpt en sluipt langs mij, schuw. Zij allen zijn fiere hanen, die verwaten hun voedsel oppikken van den mesthoop

der toevallen. Zie mijn bloedeigen broeder beven en verbleeken voor mijn wrok en mijn toorn.... Ruba, lieve Ruba,.... bevrijdt deze armhartige stakkers... bevrijdt hun knieën van den trillenden schrik. Want zij weten, dat zoo ik er mij in verlustig, ik, neêrwerper van ál waereld's koningen, dat ik hen langzaam, heel langzaam, de gepoederde en geschminkte huid van het lichaam laat stroopen; hen heete naalden het weeke vleesch in doe boren of een ring van vuur om hun laat ontvlammen.... Zij weten dat ik hen tref met mijn gram, en verneder als nietige schildknapen en wapendragers. Maar jij Ruba... vrouwenverachter, die uw maag straft met vasten... woudpeinzer, die de zang-vogelkens onder de bevende looveren ontroerd beluistert als een pril liefdemeisjen... jij bezweerder der gansche aarde, die op het Saronische golfblauw hebt gewiegeld en tusschen de nachtgeheimenis der Peloponnesus-bergen ronddwaalde,... jij, onvervoerde-van-hartstocht, jij die alles weet en alles vergeet en zelfs je trony niet bergt voor de roode pest,... jij, diepzinniger dan mijn wijze magiërs en stommer dan mijn zwijgende koelte-wuivers, jij die mij leert dat een eindelooze dood even onbegrijpelijk is als een eindigend leven,... jij, jonge leeuw... bij de

onaantastbaarheid van mijne moeder Atossa en de onschendbaarheid van mijn troon,... jij bijt in speelschheid bloedender dan ik in venijn.

Ruba kende de goddelooze grillen en felle aandriften van Xerxes, maar ook zijn droef-zachtzinnige en heroïeke edelmoedigheid. Den teederen aard van zijn grootvader Cyrus wilde de Mediër telkenmale treffen in den ontembaren kleinzoon met zijn vermetele afdwalingen. Zeer zacht sprak Ruba: - O verheven nazaat van Cyrus.... hoe zie ik in het gouden licht van uwe oogen, de waarheidsdrift fonklen! Ik weet het... grenzeloos is uwe Achaemenidische onverschrokkenheid, het uiterst-roekelooze in uw sombere wezen, als krijger en jager... Toch wil een nakomeling Maday's lachen en raaskallen naar luim en inval, gelijk een geitje springt en een meeuw zwenkt. Want dit is alles alléén om u vermaak te verschaffen. Uw toorn rijt mij niet vaneen.... Doch hoe zou mijn tong spreekruimte vinden tusschen onderen bovenkaak, als mijn nek steeds naar het scherp van een zwaard trekt en mijn oogen gespitste haken van werpsperen zien glinsteren?

Xerxes, in mijmerende verbijstering weer neêrgezonken op zijn zetel, onder den purperen hemel,

liet weerszij langs de glansgouden pijlers van zijn troon, speelsch de vingeren glijden. En bijna schuw lachte hij. Ruba keek tartend naar de hofschare.

- Zoo Vorst... zoo is het goed. Uw oogen eerst glommen somber, als van een hongerige nachtraaf, op aas rondfladderend.

- Lieve Ruba, ik lach,... zei zeer zacht en teeder Xerxes.

- Weg ook uw zwart gevederte.

Xerxes, verschalkend, vroeg:

- Ziet gij dan niet het goud, het purper, d'edelgesteenten van mijn koningstooy?

Gebieder's stem klonk diep-weemoedig, in schuchteren angst en droeve verlatenheid.

- Ook ik ben van goud, Gebieder,... een nijpschaar van goud. Tóch knijp ik tot ge gilt.

- O treurgeestige man... hoe zult gij den lach door mij heen doen rollen?

- Tóch Vorst die nooit liegt en den zwaarsten boog spant,... ik met mijn geest die zich kronkelt als een moerdraad... ik die den weemoed als den nabuur van de scherts zie... ik lichtzinnige, nooit-verstoorde, die nog zal spotten als de strop al om mijn nek glipt, ik doe u lachen door de pijn van uw ziel heen.

Xerxes glimlachte, terwijl Ruba spotte:

- Lach, om uw leger van vijfhonderd zieners, terwijl gij nochtans over iederen paleisdrempel struikelt... Lach, om uw zeshonderd toovenaren en sterrendolers, die u slechts onthullen dat de hitte heeter is dan de hitte,... dat de zon brandt in den zomer... en die bij uw praalstoet van tienduizend paarden nog zeshonderd ezels voegen... Lachen wil ik u zien, als een brastafel onder lampenlicht.... Lachen wil ik u zien, als gij uw raadschenkers bij anderen zélf om raad hoort smeeken. Weet ge wat geluk is? Geluk is... gescheiden zijn van alle zielsbeklemmingen.... Er gebeurt toch niets in de waereld. Want het gebeurende is altijd gebeurd en het altijd-gebeurende gebeurt nimmer.... Lachen wil ik u hooren, alsof gij het einde van alle menschelijke en koninklijke zorgen bereikt hebt; dán stil, dán met het geweld van onzichtbare duivelen in de lucht. Over den hobbeligen wagenweg breng ik u naar de tent van den strijd. En ik wil dat uw stem ziét... want ook een stem kan blind zijn, als oogen... - Ruba, ik wil het lonken van den droom... jouw geest heeft de afgronddiepte van den waanzin. - Scheld mijn dwaasheid voor gebochelde wijsheid,... hier, in dit land waar de ouders hun

eigen kinderen zijn,... scheld mij hanekam, ezel,... zoo mijn wijsheid slechts melk geeft, gelijk híj... ezelenmelk Vorst, ezelenmelk!

- Ezelenmelk,... herhaalde mijmerend Xerxes.

- Ezelenmelk,... zei lachend weer de Mediër,... het voedsel uwer magiërs!

- Magiërs... magiërs,... herhaalde Xerxes mijmerend-dof....

En plots, als dook hij óp uit het duister eener gedachte:

- Waarom Ruba, waarom zijn de negers niet blank?

- O groote onnoozele,... stukschopper van edele Helleensche urnen,... o koninklijke onnoozele... doorluchtige onnoozele. Omdat anders de blanken, negers hadden moeten worden...

De Gebieder staarde en grijnsde.

- Onnoozeler zijt gij nog dan Bagapates, die nu al twee jaren lang het graf van Darius en zijn rottend gebeente bewaakt.

Xerxes schrok bij dit heiligschennend woord op. Zijn amberen oogen ontstraalden dolheid.

- Ellendige Mediër... ik laat een dolkenhelm op je kruin inplanten!... kreet hij.

Toen plots weer zonk Xerxes in, en mat-melancholisch lispelde hij:

- Zot...
- Medemensch.
- Zoete zot.
- Of felle nijper?
- Lieve gek.
- Of uyl die den nacht mint?
- Lachende gek, durf jij in je waanzin een twijg van Gaocerena, den boom des eeuwigen Levens, te grijpen?... Je stem zingt als een tempelbel,... murmelde Xerxes.
- Zwarte mijmeraar, martelaar in het menschenkrenken, geteisterde tusschen noodlot en hoop.... je ziel bloedt.... dek jezelf achter het magische schild van Ynâna! En luister naar d'Avesta: ‘Gehoord moet worden wie het recht kent’.
- Ik sidder,... stamelde Xerxes.
- Ook Zarathustra wou voor Ahura door het roode vuur heentrekken...
- Heilige Propheet,... prevelde de Koning.
- Jij, jij... mint de paniek van je eigen geest! Kom, drink uit de hand en je behoeft geen nap.... Ik zal je kneden met mijn voeten, als een Aegyptenaar zijn grillige broodvormen...

Plots schoot Xerxes weer woest uit met een ontstellenden armzwaay, alsof hij den Mediër verbrijzelen wilde.

- Aegyptenaren?... Hoe waagt ge het over Aegypte te spreken?... Jij aartsdomme slaaf bent er nooit geweest.

- Spreekt gij niet over God... en waart ge ooit in den hemel?

Xerxes lachte.

- En tóch... ik wás in Aegypte... als een uwer eerste voorproevers. O, Gebieder in zoete blijdschap, o mensch met de tien grillige climaten der ziel... ik was er, Heerscher over tweehonderd-millioen armen, tweehonderd-millioen beenen en oogen... Heerscher over honderd-millioen slaven, die als trapganzen om u heene waggelen en die allen het recht hebben te verhongeren of in armoede wég te kwijnen.... Laat mijn dansende, menschen-verachtende woorden den heelen dag over u heenrijden. Laat ik uw lachmond zien rekken tot den paarlenrand van uw tulband, die praalt in het licht als een waayer-parkiet... Gij hebt een uwer knechten bevolen dat hij een zot zij... en hij is het, o bolwerk van meel! Hij ontving van Ahura, den grooten menschenmaskersmaker, het gelaat van een zot.... Zie Xerxes hoe stil... hoe muisstil uw vleyertjes luisteren naar mijn stem, de stem van een goudstikker uit Medië. Zij krimpen van vrees, pijn en woede.

Ik veins somberheid... zij veinzen luchthartigheid. Want zij gissen... alle overtreders martel ik met mijn schimp en alle huichelvromen krenk ik met mijn dreigwoorden.

De Mediër zweeg en keek uitdagend rond.

- Zij denken... aan álles komt een einde... maar dan toch behalve... aan het einde.... En daarom komt er toch weer aan niets een einde.

- Zoete gek...

- Een lachende doodgraver wekt weerzin en een vrouw die haat... is pas door de liefde neergetrapt, o Koning!

- Lieve gek!

- Uw gulzige vazallen stelen al meer koornakkeren van uw landwerkers weg en verschijnen voor u, onschuldiglijk, met tamarisken-takken tot offering. Deze hebzuchtige slokkers schaffen het brood af... ten slotte schaffen zij de menschen nog af...

- Die dwazen... ik laat ze in de rotsgroeve werpen!

- Bid mee Xerxes en zeg, en kijk niet als een blinde grafdeur; bid mee en zeg: de daden die in het openbaar verricht worden, o Mazda, die wij in het geheim verrichten, en de nijpende zonde die wij begaan door de straf voor de luttele

met leugen te ontloopen... de eerste en de andere, alles tesaâm, gij slaat er acht op en uwe oogen branden onze schaamte vast in ons huichelzoet gelaat....

Rijksgrooten en krijgers, raadmelders, landvoogden en magiërs bleven ontzet staren naar den Gebieder op zijn troon, naar zijn ongeduldige beenen, die zacht trampelden op de gouden voetbank.

Met den dag besefte Xerxes al dieper, dat deze fierhartige Mediër, die hem eenmaal glimlachend het leven redde, zich nimmer bekommerde om koninklijke geschenken noch ambten. Toen Xerxes hem met een koninklijken bode zijn grootsten, zwarten diamant toezond, als eereloon voor een schoone droomverklaring, een kroondiamant die als een zwarte ster heerlijk duister blonk in het licht, deed Ruba alsof hij den steen inslokte, half stikte en met comische verachting den schat teruggevende, schimpte hij:

- Zelfs voor voedsel ongeschikt...

En hij stak lotosbloemen vooruit, die hij vaak los in de hand meedroeg.

De Gebieder vermaakte zich uur aan uur met Ruba's bitter-bijtenden spot en zijn onbeschaamd, kwellend trappen op de teenen van alle onder-

danen, die in huichelende ijdelheid en onder gekunstelde hovelingsvormen, met hun voorttelige vleyerijen hem te naderen poogden. Doch óók zag Xerxes, dat Ruba geheel ongewapend, zelfs zonder den kleinen dolk, tusschen ridders, krijgers en paleis-dienaars verscheen, beschut achter zijn voornaam-rustige, geestelijke onverstoorbaarheid, achter zijn nooit-en-nimmer-om-iets-zich-verwonderende kalmte, zijn lichtmoedig-strategisch beheerschen van alle omstandigheden, al kon soms het onstuimige losbreken eener blijhartige levenskracht, zijne daden een angstige vaart van tintelende uitdagingen geven. Want ondanks schimpzucht en minachting ondernam Ruba iederen stond den rinkelenden tocht op de zangbellende ar der verbluffende snakerijen, of sloop hij omzichtig rond met het inscheurende haakwapen der snijdende ironie in woorden die rebelleerden, lachend vervloekten of een ander keer weer deden berusten en onderwerpen.

De Mediër van zijn kant, kende de gruwelijke wreedheids-grillen, het sadistisch venijn, de dolende zelfverwijten van Perzië's Koning, en heel zijn innerlijke gebrokenheid en diabolische wulpschheid. Toch had Ruba geen oogenblik geaarzeld deze kanszwenking van zijn lot te volgen.

Wanneer een mensch een zilverweefsel van rozenranken op zijn ambtskleed zag fonkelen en de hemelnimphen hem besprenkelden met gelukswater, zoo sprak Ruba, en deze mensch bleef in voorspoed en onder de vleyendst-koninklijke gunsten zacht van eenvoud en beminnelijkheid, dan openbaarde dat wezen pas zijn waren aard. Want in tegenspoed éérst verweekten de menschen, en kropen terug tot nederige lafheid en ontzielde dofheid. Ruba verlangde ook in voorspoed zijn Vorst te vermaken, al ging dit dwars door grijnslachende krenking, beleediging en striemenden aanval heen; al kende hij het hachelijke van zijn positie tegenover de beangstigende wreedheidsmacht van Xerxes en het onstilbare van 's Konings weemoedig hunkeren naar het ruischen van den Dood. Doch met ontroerende aandrift vooral, begeerde hij ridders en grooten om hunne Aziatische haat- en wraak-wandaden te geeselen. Het aanbiddende, Iranische volk, dat zich vergaapte aan den blindstralenden luister der hofpralers, wilde hij in onthutsing toonen hoe voos het verderf walmde onder het bloeyende purper en goud der grooten, en hoezeer het van gloed omschoten hulsel der hooge edelen, de luidruchtige tooy van oorlogstuig en pantcieren, ontaardend af-

dwaalden van Zarathustra's leer en van zijne verheerlijking der groote wateren en vruchtbare akkeren; hoe heel deze uitspattende geeuwhongerpronk, als een booze schepping van den duivelenmeester Angromainjus, verdelgend ging over den rustigen eenvoud der eerste Perzië-Beheerschers, stouthartige jagers in rammenvacht, rein van oog en in kinder-ontroering, rein van hart.

Ruba wist, dat rond den heiligen onaantastbaren persoon des Konings en voor de tragische kracht zijner woeste vervoeringen, alles, van het hoogste tot het laagste, zich bewoog in sidderend-slaafsche onderwerping en beving; dat d'aanbidding van den Albeheerscher uit het geslacht van Dschemschid, in religieuse hymnen tot een bovenaardschafgodisch eerbewijs opgloeyde. Maar tegelijk wist Ruba, hoe deerniswaard en droef-ontgoocheld in gepijnigde woede, de eeuwige Xerxes, met zijn onmetelijke koningsmacht, achter de ringmuren van zijn praalpaleis menschelijk kreunde onder de klein-nijpende afhankelijkheid van zijn Serail. Hij, die voor zijn volk grooter dingen wilde doen dan zijn onsterfelijke vader Darius, verrichtte, in wellustig wanhoops-smachten naar afgebedeld zinsgenot, door het helsche intriguespel zijner vrouwen, vernederender daden soms dan

zijn geringste pagie. Zijn geheele regeeringsstaatkunde ley verstrikt in het listige woordweefsel van uitverkoornen; moest óf bloedige wegen zoeken onder den gonzenden invloed van arglistige gesnedenen, die al zijne zwakheden en besmettende liefderoezen lieten bevredigen, óf stond verstard onder het huiveringwekkende suggestie-woord der koninginne-moeder Atossa, die tusschen den killen glans van speren en bijlen, iederen dag haar eerzieke oorlogsdroomen volbracht.

Ruba verachtte het Hof, het grootsprakige Hof met zijn sluwe sluipmoordenaren, tooyhelden, lasteraars, vergiftigers, en onmenschelijk-hebzuchtige schelmen en hoererijen. Hij lachte om de zeden van een land, waarbij het mogelijk was dat een man een ander alle haren den kop afplukken kon, terwijl de mishandelaar niét gestraft wierd wijl hij zijn naaste martelde, doch wijl hij van een anders hoofd het haar had geroofd.... dat den Koning toebehoorde. Ook de kamerlingen van het Spamitres- en Artabanusgehalte, die in Ecbatana, Babylon zoo goed als in Susa heerschten, wilde Ruba onder den schijn van dartele luim aan de kaak stellen, vernederen, opjagend benauwen met zijn snerpenden spot, en

vooral het geheime, overal-invretend venijn hunner woorden uit den ontvankelijk-weeken, geknevelden geest van Xerxes wegkerven, die tegelijk aardsch Heerscher en sprookjes-koning wou zijn. Ook zij, beweerde Ruba lachend, wierden slechts geboren... om te sterven. Ruba wist, dat hij ziedenden haat en schuimbekkende vijandschap zou wekken, nu hij liet zien hoe de gunsten en deugden der grooten bij opbod geveild konden worden en hoe de Perzische wellust, in de geraffineerde verwijfdheid der Lydische verfijningen, zich aan bloedschennige uitspattingen den dood kocht; nu hij onthulde hoe de ontucht-cultus uit Babylon, Hellas en Aegypte, bij lyra en tambouryn naar Xerxes' hof overgebracht, als een verderfpest rondging onder de zonen en dochteren van Zarathustra. Wat Lays de Lesbische bij Xerxes niet verkreeg met de brandende begoochelingen harer zinne-verteederingen, dat bereikte Pharsalia, de Thessaalsche danseres, door een koude breking van zijn beestelijke begeerten, en wat Nanno, de Yonische weeke fluitspeelster wierd geweigerd, dat perste Metaneira, de Corinthische af met schennende loktaal, al stond boven alle lichtekooyen uit, Tenehara, de heerlijke Carmanische, 's Konings machtigste bijwijf, dé vrouw der zinlijke

betooveringen. Met hen en met de hoeren der satrapen zou Ruba haat-fel en boosaardig spotten zoolang hij adem had, al begreep hij daarvoor eens ónverhoed te zullen worden omgebracht.

Sarrend zong hij telkens weer:

- O Ahura... wie en wat bedroeft je het meest? Wie pijnt je het hevigst?... O Cpitama Zarathustra... de Jahy's, de lichtekooyen, die het zaad der goede en slechte menschen in zich opnemen, der afgodendienaren en niet-afgodendienaren, der zondaren en niet-zondaren. Hun blik verdroogt de wateren, schokt de bloemen, de goudgetinte, de schoongroeyende in hun bloey...

Hoe onmisbaarder Ruba voor Xerxes bleek, hoe roekeloozer daad het ook voor Mediër's benijders zou worden hem uit den weg te ruimen. Nú duldden zij nog den geeselspot en het striemend sarcasme, uit goddelijk ontzag voor den Gebieder, die gonzende diepte en lichtende breedte van hel en heerlijk leven in Ruba herschapen zag.

Tegenover Xerxes zelf kon Ruba alleen onwrikkelijk standhouden, wanneer hij vermetele koelbloedigheid toonde, een voor niets afdeinzenden moed; onder de despootluimen van den Vorst, onder zijn onrust-waanzinnigheid en binnenste

gewondheid, een hekelende kalmte bleef bewaren. Tusschen de onstuimige stilling van ijzingwekkende hartstochten en eene verwildering van den ontembaren zinnenlust, leefde Xerxes vaak in eene allerhoogste, geestelijke ontroering. Voor dezen koningsmensch met zijn overbruisende scheppingsen vernielingskracht, voor dezen koningstitan, in een soort van doods-tarting, doods-verachting en liefderoes handelende, wilde Ruba zijn leven wagen tot het uiterste en ook, - door hem te dwingen de diepte zijner eigen tragische zieleworstelingen te peilen, - beveiligen hem voor ondergang en levens-verdoemenis.

Xerxes in zijn rusteloozen mijmerdrang en innerlijke kwijningen, verlangde Ruba overal te zien en overal te hooren. Hij, Ruba de Mediër, was de eenige die tartend-behaagziek en met weelderigen lof durfde te spreken over de Hellenen. Hij begeleidde al glimlachende, met geheimzinnige en stille gebaren, de pythagoraeïsche muziek der spheren. Schold Koning Xerxes in schimpdrift op Athene,... dat hij de stad aan kolen zou leggen en Hellas' nietigsten tyran zou uitroeyen, dan, koel-uitdagend en alles op het spel zettend, verklaarde Ruba dat Darius de Groote zijn koninklijk paleis zelfs niet gebouwd zou hebben zonder

Telephanes uit Phocaea en dat Athene en Eretria, om het verbranden van Sardes gestraft en weer bedreigd, van de aarde verdelgd, een onmisbaar brok menschenbeschaving zouden mee- en wegscheuren uit 's Konings oneindig rijk. Want de door Xerxes gekrenkte Helleensche geest bloeyde van Xanthos tot Azië tusschen de diepzinnige woorden zijner magische wijzen, tusschen d'Aegyptische Hathor en de Perzische Anâhita, tusschen de wondergenezingen zijner medicijn-meesteren, tusschen de ontdekkers en verkenners van zijn legertros, waarin Helleensche huurlingen even dapper vochten als zijn eigen soldaten. Al wat Ibicus en Anacreon zongen, dat klonk wild of smachtend ná in het minnelied zijner Parsische hofdichters. Niet alleen roodfigurige amphora's, bronzen vaten en beeldwerken, kunst uit Attica en Yonië, waren van Lydische en Phrygische koningen geroofd en op zijn koningsburcht te Sardes bijeengezameld, maar ook de stem van Myletus' wijze, Thales, en het woord van Simonides, zelfs de sombere gedachten van Heraclites uit Ephezus schenen overgebracht tot de ziel en het hoofd der oostersche magen. Ook in alles wat zijne hofzangers bemachtigden uit overleveringen van verre volkeren, spraken zij méé. Lang-

zamerhand zou Xerxes de schoonheid en den scheppenden geest der Hellenen evenmin kunnen missen als den raad hunner artsen en de geheimenonthullende orakeltaal van Delphoy.

- Verlang niet naar den dood uwer vijanden, o Heerscher...

- Hoe, Ruba?

- Omdat uw eigen doodsgesmacht niets anders is dan maneschijn-ziekte, o vereerder van de Fravashi der vrome mannen.

Zoo stout sprak Ruba, innig-belever van alle sagen en mythen der oude Meden en Perzen, tot Xerxes, zelfs tijdens de onheillokkende, geheime zittingen in de vertrekken der koningin en bijgewoond door de koninginne-moeder; tijdens vergaderingen van schatplichtige vorsten, opperbevelhebbers en landvoogden. Toen grootvizier Artabanus, de donkere Hyrcaniër, boos van oogen die in scherpe vochtigheid zwommen, naar voren drong en zich smuigerig-schuchter met opgecierd-zinstwisterigen praat daartegen verzette, bulderde Xerxes in dreunende drift los en bedreigde hij den sluweling met de galg. Wijn morsende over gouden en zilveren drinkschalen, stapte grootvizier Artabanus ontzet terug tusschen de gesnedenen, die in vergrijp, klankloos hadden mee-

gemurmeld tegen de gunsten en voorrechten den Mediër geschonken. En als Ruba hem toejuichte, dat hij dezen keer niet alleen schaduwen, maar ook lichamen had gegeeseld, voelde Xerxes zich gelukkig.

Zoo wierd de Mediër de allereenige dien Xerxes inniglijk vertrouwde en wien hij onargwanend al zijn bange invallen, monsterachtige wellustigheden en opwellingen, gedempt of fluisterend biechtte. In hartstochtelijke genegenheid trok Xerxes den Mediër zelfs op het heilige tapijt vóór den troon, dat halverwege de gouden voetbank omdekte en waarop niemand, op doodstraffe, mocht treden dan de Albeheerscher zélf. Bij de geheime zittingen verklaarde Ruba alles te zullen hooren en toch niets te zullen verstaan, alles te zullen besnuffelen en toch niets te zullen ruiken; vijf zinnen te zullen openen om er dadelijk weer vijf te sluiten.

Ruba wierd Xerxes' geweten.

Al klaarder bleek, dat hij was een cabbalistisch geleerde, diepzinnig ontsluieraar van symbolen en allegorieën, die in een wonderlijk-trillende denkuitstraling leefde; dat hij was een magisch doorgronder van de sterren-invloeden op 's menschen lot en tegelijk een droomrig dichter en toovenaar,

schuchter-verlokkelijk. Van alles had hij verstand. Van heldenmythen, van griffioenen, renbanen, Arabische melaatschheid en droge schurft; van bloedslakken en gastmalen; van bruine, blonde en zwarte meisjens. Hij verhaalde scherp van den heiligen berg Hara Berezate, alsof hij al de oerkoningen van Iran er had heengeleid. Hij was kok en lijfarts, gedeemoedigde wijze en kunstenaar. Hij verloste sagen-reuzen van kiespijn en kaak-ontwrichtingen, en hij keurde de vette kazen der veeboeren. Zijn snel-zwenkende, ironische geest ving de verborgene zinnebeelden in de stoute vlucht der gedachten en ook hij temde de daeva's naar de geheime taal der mythen. Den oppersten praler en held Mardonius daagde hij schaamteloos uit met zijn kwelwoord:

- Als de zone Gobryas stierf, om der merkwaardigheids-wille zijn hoofd vooral achter te laten,... een hoofd dat zooveel en zoolang had gedacht... zonder hersenen.

Spamitres en Artabazanes benoemde hij met innemenden eenvoud, en namens Mythra, den Vérgebiedende, tot opperbewierookers van bevelhebber's haardos, van zijn dampende neusgaten en tot bewakers van Doorluchtigheid's navelbreuk. En dadelijk daarop zong Ruba als een bezielde

ziener en niemand verklaarde helderder dan Ruba, de wreed-duistere en parabolische spreuken der Avesta. Hij genas moedelooze kranken met een door zelfspot gehavend bezwerings-ritueel, en met hekelende vergelijkingen. Hij verzon kromphantastische gebedjes en mystieke dwaasheden tegen waanwijze en plompe krijgers, beschonken van zelflof. Hij speelde koen met zalvend-nabootsende priesterlijkheid den wonderdoener en roem-uitkrabber, waarbij hij malle zelfverheffingen uitkreet en zijne zieken onder gebaren spartelen liet als tot slachten saâmgedreven biggetjes in doodsangst. Hij bereidde kruiden... voor het geweten en zijn welbehagelijk, fijn-schrander woord ging rond, vol zoete erbarmenis. Hij was huiverend-gevreesd droomuitlegger, die uit gekoeld suikersap, gesmolten gele topazen en zachtgestampte granaten, voorspellingen deed. Troebel-afgetapte urine-bezinksels van ingewandlijders en bloed-onreinen liet hij in goddeloozen hoon en duivelschen galgenhumor vertoonen onder het bedwelmendegewolk van wierook. Hij deelde allerstrengste papjes uit tegen toorn, huichelarij en de doorvretende benauwenis van zwarte zorgen. Hij schonk een onklaar mengsel van geiten- en kameelen-melk voor wraakzuchtige gestellen en voor de dagslapers met darmpijnen.

Ook behandelde hij zwartgallige luyaards, die met hun trage tong loom de lucht betastten. Ook genas hij hebzucht en gulzigheid, zoo goed als scherpe koortsen en etterende kwetsuren. Hij werkte wormen uit de maag en tegelijk bluf uit den kop, met éénzelfde woord uit de Avesta. Dan murmelde hij zoet een lofzang op Asha Vahista en tinkelde hij doodonschuldig als een kind, een spotwijsje op een rijtje glazen, ertusschen door. Lachende zette hij zich in postuur met wat kleine prikspelden tegen de druya-bende der duizend moorddadige lansen, gesteund door een stil beroep op den hemelkoning van het Goede. Wanhoop, zielswroeging en zondekwalen, beheelmeesterde hij met zinnebeeldige middelen. Hij liet aandragen, gelijk hij het had gezien bij de Hebreeuwers, hemelsblauwe en carmozijnroode wol, cederhout en hysop, en reine offervogelen. De levenden liet hij doopen in het bloed van de geslachten en dan met een zwaay van spreuken weer ontvliegen.

- Tegen de gluipende kwaadsprekerij, tegen lastering en ontucht,... tegen valsche kundigheid, tegen vleyen van Godheid en Koning,... tegen boos-vochtige oogen, tegen door-glans-verblinden, tegen ziele-roovers,... tegen soep-vergiftigers,

tegen onechte noodschreyers,... verklaarde Ruba zacht.

Soms dwong hij hoog-aanzienlijken, wijn te drinken uit aarden vaten en liet hij ze een licht litteeken de ooren inbranden, als hooge onderscheiding, en ten blijke van jarenlange ontrouw en verraad. En al krompen en groeyden hun oogappels nog zoo van schrik en woedende smart,... hij bezat nu eenmaal het gunstelingengezag van zijnen Koning Xerxes. Aegyptische hofmagiërs bootste hij biddend na in hun fanatieke genezingen:

- Bij den zonnetempel te Heliopolis,... slurp honing uit de planten. Laat den daemon uwer kwalen door uw urine gisten. Kom hier slijm, en verdwijn door den neus. Treedt vóór duivel, en woel u in het klamme zweet zijner lendenen los. Ik leg mijn handen óp u, gelijk Isis op Horus. Geen water is daar waar ik ben... Want mijn mond is het water, mijn lippen zijn in den vloed. Ik kom om het vuur uit te blusschen.

Hij verscheen als lijkbidder, propheet en breinspoken-vertooner, al naar zijn schennende of verheven luim het ingaf. Als hij zich maar in schijnraadsels mocht uiten, in levens-instincten-saâmvattende symbolen, waarmee de aardsche en hemelsche begrenzing der dingen wierd gekarak-

teriseerd; in spreuken vol grillig-ironische wendingen en prikkelend-verborgen denkdiepten; in gelijkenissen die werkten als ontploffende schrikwoorden; die uit een ongrijpbaar, álwijkend hoog licht, of uit een fluisterend schemerduister van gemoed en geest naar voren schoten. Telkens toonde Ruba volop, hoe de wijsheid slechts bloeyt in de schaduw der dwaasheid en hoe alle medemenschen tegen henzelven schopten zoowel in levensbegeerte als in vernietigingsdrang; hoe ziel en zinnen elkaar wederkeerig bedriegen, en dat hij die niets meer van het leven hoopte nog de vredigste geluks-seconden te tellen kreeg. Want achter al het begrijpelijk-zichtbare en begrensde, dreef het onbegrijpelijk-onzichtbare en onbegrensde... het geheimzinnigst-innerlijke der naamlooze dingen, dat geen weifel-geest, geen schreeuwerdreiger en geen peinzer vermocht te onthullen. De huichelgestalten der schijnhelden vooral, de vooze aanroepers van den hemelschen Voeder, wilde hij net zoolang verminken, tot er aan Xerxes' hof een wáre, uitdagende heros verscheen die nooit meer kreupel kon worden gegeeseld. Tot zoolang lachte hij om, en sidderde hij voor het somber-eeuwige, het tragisch-ondoordringbare dat de menschen altijd weer opnieuw meesleurt in azuurblauwig-

doorzwommen idealen en troosteloos achterlaat in leegte en vergrauwende onmacht; tot zoolang vond hij het even belangrijk vestingmuren te helpen ondergraven als hoofdharen in tweeën te splijten, en beter te leven van innerlijke ingeving en openbaring, dan van kennis en menschelijk weten.

Op een dag, in de raadzaal, vroeg Xerxes hem met hortende haast, door Atossa en Mardonius tot krijg tegen de Hellenen opgehitst, wat híj dacht van het oprukken tegen het Westen, nu volk noch leger meer terugduizelden voor de daad.

Ruba mijmerde zachtkens en haakte zijn smalle zachte vingers in elkaar, waartusschen een wilde lotus bungelde.

- Ahura schenke u welvaart en onsterfelijkheid...
- Ik vraag...
- Uyers vol zoete melk...
- Wat bedoel je zot?
- Slacht vijftigduizend schapen en stop uw onderdanen den mond vol gebraden bouten.
- Ik spreek van Hellas.
- En ik van schapen en kluifjes en het ijdel gehemelte uwer bevoorrechte smullers. Roep uw drossaat,....

- Ik spreek van mijn leger.

- Schenk iederen krijger een handjevol vlooyenkruid, zoodat ze niet alléén meer naar U kunnen kijken.

- Zot, wat bedoel je?

- Dat gij mijn dwaasheden rauw moet nuttigen, eer ge mij ten schimp trekt.

- Antwoord,... moeten wij vechten?

- Ga jagen op pauwinnen en op meisjens met hoog-opgeschort kleed...

- Pas op, gek!

- Ga jagen, Atossa's welp!

- Ik brand van venijn, Ruba!

- Slik zout... verdrijft het!

- Hoe?

- O Koning... gij ziet meer naar uw afgoden met zwarte moerel-oogen dan naar uw goden, gij aanroeper van de oude en opperste Meresu, gij, die de daeva's laat nêerstorten in de duisternis, in de rookende diepte der helsche en razende waereld; gij Mazdayacner, die Zarathustra's geest omgeurt met offeranden-zoet; gij waereldvormer,... in uw lusthuizen!... Wilt gij vechten met menschjes van speeksel en zweet, met ontuchtige muisjes en ratjes en schildpadjes?

- Gek, ik versta je niet.

- Omdat ik u verbied een hand mist te grijpen.

- Mist Ruba?

- Ja mist, nevel, mist die tusschen de reten uwer vingers weer ontsnapt! O Koning, groote afbreker en herbouwer van Persepolis-poorten,... maaltijden-heros en vereerder der versteende religie Aegyptos... ik leef tusschen witte ezelen en zwarte kemelen. De ezelen klauteren op de bulten der dromedarissen en de kemelen stikken half in de nagebootste hi-a's der ezelen.... Uwe doorluchtige neefheid Mardonius met zijn vlijmgescherpte speer, wil koninkje spelen in Attica...

- Hij koninkje?

- Ja, onnoozele, van wien ziekte, hitte, leugen, nijd en dood verre verwijderd mogen blijven!

- Ik spreek van Hellas...

- En gij, tyran, gij in uwe verfijnde traagheid, die uw Fravashi vereert... en uw Uur-verkondiger,...

- Zot, ik spreek van krijg en van Hellas.

- Wat een haast heeft het leven, o Vorst. Zelfs voor u, opgeleid in magie en geheime leer.... Nauw gunt het leven een mensch rijpheid, of het bedreigt hem alweer onstuimiglijk met verwelking en vernietiging. Pas volwassen, staat de Vernietiger reeds achter hem met de boogpees.... Ga baden en laat u zalven, o Koning, en peins

over het nut van vette slakken en aardschokken.

- Gek, ik begrijp je niet.

- Al wat wij eten en al wat wij drinken wordt bloed. Ook in uwe verhevene, koninklijke ingewanden, o Beheerscher van Azië.

- Spreek over Hellas.

- Het onweert in mijn kop.

- Ik wil, slaaf... spreek over Hellas.

- O groote Xerxes, schrik der volkeren...

- Spreek... spreek zot.

- Mijn tong is doof.

- Bij Rustam,... het volk en het leger wíl, Ruba!

- Spring de hemyones na en vergeet den ijdlen naam van Gobryas' zoon!

- Mijn volk...

- Dat paarlen boort voor uw rijksgrooten en zelf geen brood heeft om te slikken.

- Brandt amber slaven... meer, méér,... scheurde Xerxes er woede-weenend uit.

- Of volg het spoor der langhalzige herten.... Bij Mythra,... laat liever de rose teentjes uwer danseressen over de gouden vloeren van Xerxes' lustzaal trippelen.

- Mijn leger en de Aleuadische vorsten van Thessalië die mij oproepen...

- Hahaha... haha.... Welke helden met gespoorde laarzen...

- Koningen, Ruba...

- Onder de kwakende vorschen die uw roem te schande maken met hun moerassen-aria!.... Ook Hebreeuwers blazen zich op het feest der trompetten de wangen te barsten.

- Ik spreek van mijn volk,... kreet Xerxes.

- Van dwergenrompjes met reuzenhoofden, die huurlingen-afval en vuil van de zomersche koningsstad Susa besnuffelen mogen en hun niertjes in het vet leggen.

- In het vet?

- Een echo, o bekamper van Turan, heeft altijd het laatste woord.

- Al word ik als een steeneik zoo oud,... dan zal ik je nog niet dadelijk vatten.

- O, luyerbuik, gij moet een god schijnen in krijgs-wreedheden, kleine zoon van Darius,... en gij zijt een armhartig mensch met geprangden adem.... Lijk liever een mensch en wées een god...

- Druya... onreine druya... Bûiti... daemon Bûiti...

- O Xerxes met uw doodsschreeuw.... Wee het uur waarop ik uw Achaemeniden-mantel aan

de kruin van een rooden lorkeboom hang, als den weerschijnstaart van een rooden pauw.

- Ik wil van Hellas hooren,... donderde Xerxes van woede.

- Proef liever van tongpunt tot tongpunt den verschen honingwijn met je Aegyptische liefjes en hoor naar het zachte gerinkel hunner gouden halskruikjes.

- Je verraad is... wacht, het gele gelaat van Haman, d'Amalekiet... heb je het gezien?

- Leer de vrouwen van je horden gebroken armen spalken.... ontroof ze den paarlenbrand op hun groen-satijnen broeken, onder schertsenden jok...

- O doolhof... doolhof!

- En leer ze zweetgaten boren in de huiden hunner mannen.

- Driedubbele zot,... schold de Gebieder.

- Strijd... strijd, o wijze haoma-slurper... vaneensplintering, vermolming... dat is het leven in zijn eeuwigheid!... Ik kom uit de verre, boomenruischende stad Racha, de stad van den heiligsten Heeler Ahura. Als kind al, zag ik niets anders dan den staf van een rasptongigen priester en vrome, witte kleeren, als witte vlammen branden in de zon. Strijd... strijd, o wijze waereldvor-

mer... dat is het leven onder de menschen, zoolang zij de ademreinheid van Mazda niet naken.... In de ingewanden van ieder schepsel kruipt of kronkelt een ander schepsel met ingewand, om voedsel... Ik vreet u... gij vreet mij... wij vreten elkaar allemaal. De gevretene wordt vreter en de vreter weer gevretene. Geen lot geheimzinniger, geen raadsel dieper en verwarder, dan het bestaan van den aardschen sterveling.

- Zot,... ge laat mijn bloed huiveren en stollen in mijn aderen. Waarom spreekt ge zoo?

- Omdat wij eenmaal het vermogen hebben te spreken. Ach... hadden wij slechts het vermogen te zwijgen!

- Ik begeer geluk... geluk,... gilde Xerxes in nerveuse woede.

- Gij... genotsverzadiger, gij... beeft nog meer voor uw geluk dan voor uw ongeluk. Luister naar Artabanus, uw vaderlijken oom... uw ouden, edelen oom...

- Ik houd niet van hem, slaaf,... snauwde Xerxes.

- Omdat gij voelt, dat hij van ú niet houdt.

- Zwijg, grofbloedige duivel!

- Hoe meer men van God in zich heeft... hoe meer ook van den duivel.

Traagzaam ontbladerde Ruba de losse lotusbloem, stengel-speelsch hangend tusschen zijn tengere vingers.

- Gij laat mijn hart hameren van angst.

- De gever van alle goeds... de groote zonneontsteker schenke mij genade..... Ik duik slechts naar uwe eigene verdronken angstgedachten.... Toch zeg ik, o koninklijke hoeder,... de Pisistratiden zijn schelmen, ophitsers!... Ze lokken u naar den Hellespont... ons verderf...

- Slaaf... sta op van den aardbodem.... Spreek nu over Hellas, ik eisch het!

Xerxes' stem loeyde en heel zijn schoon gelaat trok grauw van dolle drift.

- Ga jagen dwingelandje, gij hersenshuurder van je grootvizier Artabanus.... O schrikkelijke geweldenaar vol hijgenden toorn en heerschzuchtigen verpletteringsdrang, tierend op je troon,... al je slaven rondom sidderen. Maar ik vrees je wreed-barsche, ongenakelijke marmeren trony niet!

- Ruba!

- Met een enkele armbeweging kun je mij doen martelen of in een kerker slepen. Zie je gesnedene Spamitres valsch loeren!... Er trilt woede in zijn dom-misdadige oogen en zijn lasterend

tongeblad begint al te stamelen. Hij beeft in zijn aan duivelszin-ontsproten nijd... omdat zijn Koning nog gewéten toont!

- Ruba!

- Ja, brul maar, brul maar Heerscher over de gansche aardsche waereld,... gruwzaam mensch van vleesch en been. Achaemenes in Aegypte zal eens nog harder krijten!... Ik tart je, ik, je zot.

- Ruba!

- Speel werpbal rond den zetel der booze geesten. Smak er een op den waarzeggersneus van den harlekijn Onomacritus, den Athener, en wacht een wylken.... Werp er dan weer een onder den donkerblauwen sluyer van Tenehara, de valande...

- Ruba!

- Wij erkennen in dreigend krijten, gul onze fouten. Pas op... Heer! Pochen op eigen gebreken is óók ijdelheid...

- Ik wil...

- Leer goed doen, kortgewiekte... gij hebt er al den tijd voor. Nu brult ge smartelijk, zonnezoon van Darius, gij die het Onbekende wilt grijpen met menschenhanden, terwijl uwe armen zich bewegen tusschen blixemend weeldegoud.

- Ruba, het is Hellas...

- Kreunt gij om den beul en zijn koude schaduw, geschubd en gevlerkt? Moet ik gehangen of geworgd, o bekrulde jongeling-met-de-knots? Moet ik onthalsd?... Ach, neerkruipende slaaf van Ahura,... een menschenhoofd hoort aan een menschenromp. Wat God bijeenschiep mag een aardling niet scheiden, al heet hij Xerxes.

- Ruba!... Gesnedenen, wierook,... wierook!... Laat branden!

- Ren uw Fravashi na en droom van een losbrekend oproer, o Feridun!... Droom van oorlogsmoord en levensvernietiging, en uitspatting na uitspatting met slanklenige herderinnetjes uit de vlakte van Cappadocië... stuur hen goud en kransen met uw tempelwachteren. Snap uw veldheeren en dichters, met hun bijziende sneeuwuylgezichten, de kansen af bij de Helleensche cytherspeelsters. Gij zijt het schoonste gelaat van Azië. Welk een toeval dat uw neus, uw oogen, uw mond zóó gunstig bij elkander staan. En zie de schietspoel der spinrokken schitteren. Het is uw liefelijke moeder Atossa, die u nooit ophitst en haar welp van alle geweld terughoudt... uw lieflijke heilige moeder, in haar lichtend rondiool,... die de plundering en

overweldiging begeert, en het gele gif van den hoornen draak op haar tong voelt branden...

- Beleedig de hoogste vrouwe van mijn rijk niet, Ruba!

- Háár krenken,... zij die Darius in zijn bed, ál naar spel en luim, in verrukking of ontzetting deed ademen?... Die ganzen, hoenders, struisen, paarden en geiten liet slachten voor Perzië's vijanden en het eigen volk met hongerproeven plaagde?... O, hooge koninginne... hebt altijd reine gedachten en reine daden. Cpitama Zarathustra zingt voor u.

- Bij alle heiligen,... kreet Xerxes in een schrikkelijke drift,... randt mijne moeder Atossa niet aan!

Ruba besefte: hij was in doodsgevaar. Toch bleef zijn stem zonder eenig angstgewankel toen hij, tégen de helsch-uitbrekende woede van Xerxes tartend inlachte:

- O, gij heerlijke levensverkwister, hoe fier wandelt gij weer tusschen de schaduwen uwer diklippige beulen en aapleelijke belagers. In uw glanzend ornaat weerspiegelen zich hun vreeselijke hoofden en snuffelende steekneuzen, als bestoft ceramiek. Zij draayen rond u, als om spilletjes, en hun monden klemmen als pijlbussen. Gij, teeder toch

in uwe tragische grootheid, gij bedreigt uzelf weer in mij.... Kom Vorst, die best uw eigen lijfwachtoverste kon zijn, laat de manthra van uw lippen daveren, als een godenvloek tusschen het geklakker van de ratelzweep. Kom, menschelijke stormzee in nacht en nevel, vermaak u met uw hovelingen, die in hun lieftallige zelfverloochening ook hun... plichten verloochenen!... Kom fluisteraar met zieners en gevangennemer van wind en wolken... vermaak u met uw ridders en gesnedenen, die uit de huizen van uw rijk, schoone dochters rooven voor uw harem, als geyle barbaren. Zie,... uw hinkende helden, die tong, maag, handen steeds in toom hebben,... zij springen als herten, stinken als dassen, kwijlen als kameelen, en verstijven weer op uw bevel, als hooyharken.

- Ruba!

- Uw tuinen en paradijzen, o Beheerscher der waereld, zijn vol weelde-wonderen. Gij die het zoet der vervoeringen kent, gij nadert schier de hemelsche glorie van onzen Alschepper Ahura. In uwe parken kwinkeleeren de nachtegalen, door uwe slaven gegrepen en met fijne martelingen tot zang gedwongen. Zelfs Hazas hebben uwe dienaren gekneveld, om zijn geweld te gebruiken

naar úw behagen. In de bosschen uwer paradijzen, o zelfverachter Xerxes, levende in eeuwige beklemming... worden bloedgierige panthers en leeuwen saâmgestuwd voor uw genot en uw wilde aandriften. Zij beurlen 's nachts, vlak nabij de vensteren van uw paleis om u te doen verbleeken.

- Ik vrees geen leeuwen, Ruba.

- Ik zie het, o stoute Achaemenied, in uw uitpuilende oogen, die paardachig-groot weerglanzen als van de hengsten in uw bloembekranste muren van Aegyptische tegels. Ik zie het. Want daarom laat gij u met tienduizend lanspunten van wachteren beschermen en staart gij u blind op magisch kristal!

- Gij loochent mijn moed?... vroeg Xerxes grauw van schrik.

- Moed?... Moed?... Mijn Godenkoning, wat is moed?... Als gij een wit paard bij avond op een doodeenzamen weg, spookachtig-groot ziet opdoemen, alleen, en ge rilt niet,... dan hebt ge moed.

- Gij loochent mijn moed?... herhaalde Xerxes nog ontdaner dan eerst, terwijl hij den pluimdrager achter zijn zetel, woest den monddoek ontrukte.

- Ik loochen alleen uw lafheid niet, lieveling van Ahura, die het Ahuna-Wairja stamelt in benauwenis. Hij, die een Demarates zoetelijk en

tegelijk ophitsend laat keuvelen aan zijn luisterlepels, is belust op vleyklanken.

- Demarates, zone Ariston, is een koning, Ruba!

- Zonder troon,... lachte Ruba.... Een ruyende arend zonder oogen,... een palm zonder waayertak,... een hovenier zonder fruit.... Ik ken een Spartaan, die veel liever een edelman is dan een edel man!

- Wijs als Hom, als een boom is Demarates.

- Boomen zijn geen wijzen.... Ook zij leven in moordende groey-zelfzucht.

- Zot, je sprak van mijn leeuwen.

- Goed Koning, die gouden zolen verslijt onder uw jachtlaarzen. Ik zeg,... hij die rillend geniet van zijn eigen angst is laf en zot, al doét hij vermetel, en ook hij die onschuldigen, kokende olie in de angstige oogen liet gieten uit gekrenktheid!... O Majesteit, gij die waerelden bouwt,... hoezeer gelijkt gij Thraetaona, den Oud-Perzischen heros met de goudvochtige oogen... die geheel alléén Azhis Dahâka verpletterde en van den Demawend afslingerde!... Haha, hahaha!... Hoe gelijkt gij onzen held-duivel Gandarewa met de fonkelgouden hielen... die alle roovers der bergen en wouden velde, en wiens schrikkelijk hoofd opgroeyde tot de zon!

- O Ruba, Ruba,... kreunde zacht Xerxes,... verneder mij niet ál te zeer.

- Ook gij staat beklemd tusschen Iran en Turan..., tusschen boete-psalm en vloek,... tot gij in den Oxus stort.

- Tuchtiger, duivel... ik wankel als Rustam over den schrikkelijken rotspas...

- Uwe paleizen... ging Ruba voort alsof hij het smeekend stemmegekerm van Xerxes niet hoorde,... zijn bedolven onder goud, goud, goud!... Als gij rust op uw praalbed, staart gij óp tegen een zolderhemel van paarlen en car-bonkelen, marmer en ivoor!... De pijlers van uwen troon vlammen van turkooyzen en lazuursteenen... Gouden druivenranken omkronkelen uw divan's, en vruchtentrossen van robijnen, diamanten en smaragden bengelen vóór uw weeldewaanzinnige oogen!... Vijfduizend talenten aan louter goud zijn in vijf bedden aan het uiteinde van uw koninklijken slaaptroon opgestapeld en drieduizend talenten in drie bedden, als een rustbank aan uw voeteinde. Gij sluimert, slaapt en droomt op goud! Er leeft een geheimzinnig licht van goud en edelsteenen om u heen, dat zelfs niet dooft als de luchters donkeren. Als gij het kondt, zoudt gij het avondgoud van den hemel

stelen en door uw rentmeesters in uwe schatkisten doen opstapelen!... Wat wilt gij méér, onrustige zwerver?... Moet uw weelde weer oversproeyd met menschenbloed? Gij die uw scepter zwaayt tot de hemel verandert, wilt gij weer oorlog en slachtingen? Gij reine Pars, gruwt van lijken en overvult toch de waereld met den stank hunner ontbinding!... De schitterpoorten en voorhoven van uw pronkpaleizen zijn overpropt van koninklijke troepen, die slechts uit de verte den blik uwer oogen hebben te zien, om het aangezicht neer te werpen in het stof en niet óp te rijzen vóór een majesteitelijk gebaar van uw hand het gedoogt. Wat wilt gij méér, o Beheerscher van alle aardsche schatten?... Zie rond,... uw ceremoniemeesters met hunne pompoentjes-wangen, stikken half in hun praal,... uw kamerlingen verbeelden zich, zélf de juweelen te zijn die zij dragen op hun kleeren... Wat wilt gij méér?... Het zout van uw tafel is voor u alléén uit de Aethiopische woestijnen opgegraven. Uw adem riekt naar rozen uit de tuinen van Marenderan. Uw vruchtboomen laat gij met Calybonischen wijn besprenkelen. Gij kunt honderden per dag doen terechtstellen, als uw lichtmoedige geest een minnelijke afleiding verlangt.

Gij kunt door uwe metalynen hellebardiers en scherprechteren, onderdanen monsterlijk doen kwellen en martelen, al naar luim-van-het-moment, wanneer gij zelf dagen achtereen in wreedroode, bloedroode kleedij verschijnt, tot ontzetting en dollen schrik uwer gunstelingen en verwanten, wijl zij dan verstaan dat gij, Koning der Koningen, weerschijn van God, in uwe moordlustige stemmingen en wriemelende driften, genadeloos offers zoekt ter wrok-koeling. De verdorvenste daad die in uw brein opschiet lokt weergalmenden jubel bij al uwe hof- en liefdes-slaven. In uw hart, o Gebieder, geschiedt alles snel en hevig. Lust en haat, wroeging en niéuwe zonde,... ge laat ze op bijna gelijk uur dooreenrennen als een kudde bezetene, opgejaagde wilde paarden die hinnikend den kop tegen blinde rotsmuren verpletteren. Gij verzwelgt iemand in uwe plotselinge begeertens en gij maakt hem éven onverhoed tot kreunend medemensch in uw zielskrimpende biecht. Rood is uw schaduw... een vlam uw heele leven.... Wat eischt gij nog méér?... Roofdieren die hun eigen prooy willen bemachtigen, laat gij voor u brullen in den nacht,... paradijzen en parken voor u donker en hel gloeyen van bloemen;... onmetelijke bosschen voor u in-

richten ter jacht. Gevangenen laat gij vetmesten, weken lang, en koninklijke eer bewijzen... om hen hoonender en smartelijker daarna te martelen en ze aan uw smadelijkste wraak over te leveren... Bij Apam napât... bij Vistaspa die ondieren velde in Harachwati en Sugda,... waarom beroept gij u op uw volk en uw leger, gij, die liever robijnen kauwt dan brood en liever purper eet dan honing? Uw macht kent geen grenzen en geen... menschenrecht.

- O kweller... gruwelijke dreiger.
- Sluip jakhals... sluip door de Caspische poorten en zing:

> Die toen Gandarwa met gouden hak versloeg
> Die rondliep met open muil
> De vrome wezens ten verderf
> Die negen bastaarden Pathana's versloeg
> De bastaarden van Niwika
> De bastaarden van Daschtajanis
> Die Hitaspa met de muts van goud versloeg
> En Warschawa der Dana's won
> Pitauna ook, den hexenvriend.

- Mijn knieën en mijn kakebeenen schokken en trillen onder je schimpende woorden, Ruba! Kus mijn voeten slaaf,... neen... blijf lieve Ruba...

- Koop een plataan in Nisaja, een ouden boom met een nest starende uyltjes er in.... Laat uw dak... boomenloof zijn.... Ga naar Ecbatana, naar de diepe wouden, en droom daar.

- O luister Ruba.... Ik zal u overstorten met gunsten.

- Ik u met verwijten.

- Gij ligt met mij aan!

- Gij spijst met uw eerzucht.

- Mijn gesnedenen zullen u tot het afzonderlijke maal nooden, op het gouden bed.... Mijn opperhofmeesters van mijn grooten lusthof, zullen u schenken...

- Ik wil slechts het klare water van de Choaspes.

- Spreek over Hellas!

- Mijn tong moet vasten, zwijgen!

- Lieve, lieve Ruba... gij komt uit het land der magiërs,... moet ik de Hellenen niet straffen?

- O harpen van Yonië en Aeolië,... zong de Mediër gedempt,... waarom tokkelt gij geen Gâtha voor mijn goeden Koning?

Xerxes smeekte weemoedig en Ruba ontroerde onder zijn menschelijke gebrokenheid en twijfel-angsten.

- Het weer is stralend, o zonneschepsel, en gij jammert. De natuur bekommert zich nooit om verdriet of vreugd der menschen.

- Ruba... Ruba!

- Xerxes,... gij wilt iets niét en gij wilt iets wél. Gij zijt inhalig als een vrek,... dan weer mild als een ontzinde!... De rede in u perst gij den strot dicht,... den lust in u geeft gij honderd oogen en tweehonderd voeten... Doé dan... gelijk gij niét wilt.

Xerxes vloekte plots en gromde. De Mediër sprak door, oneerbiedig, en sarde zacht:

- Kreng- en soldy-eters en listige bedriegers vol sluwe gevatheid, zoo zijn de Hellenen, gelijk uw alziende lust met honderd oogen beweert.

- Zwijg.

- Dek je adem af, Xerxes... en laat de tong van Mardonius dansen. Hij toch, hij is je rechterarm, je linkerarm, je ademhaling... en zing:

De nevels drijft hij steeds bijeen
Dat heilge wolken zich vormen
En voor de winden vaart hij heen.
Dan blaast daar achter hen weer na
De sterke Godgeschapen wind.
Laat reegnen, haaglen de wolken
Ver over land en akker,
Over zeven waerelden heen.

- Zwijg,... gebood Xerxes weer in schrikkelijken toorn.

- Eer gij mij in stukken houwt niét. Zijt gij geringer dan een getatoueerde Thraciër die den dwaas kroont met geschenken?

- O zot... zot,... lachte Xerxes... Uw wijsheid heeft den kop van een geangelde slang. Wou jij mijn Geweten zijn?

- Witte held,... lachte Ruba terug.... Uw oogen lichten als morgenglanzen.... Door verre poortbogen bestaart gij vreemd hemelblauw... het azuur van Zeus' land. Vechten met de Hellenen? O, uw verdelgings-woede! Zie Marathon en de brandende fakkels in Miltyades' hand... Groengrauw vertrok inééns Xerxes' gelaat. In folterende gramschap wierp hij van een zilveren reukvat de bovenste zware schaal naar Ruba's hoofd en kreet, dol en afzichtelijk van gramhaat:

- Zwijg van Marathon, schurftige slaaf!... Laffe leugenaars, leegloopers en verachtelijke verraders van eigen bloed zijn de Hellenen!

Ruba sprong lenig en als een hinde licht den voorhof in, wierp hoog wèg den leeggeplukten lotusstengel, lachte smalend en zong zachttartend:

Van alle schepselen alleen
Bereikt de pijl hij in de vlucht
Al gaat hij soms ook nog zoo snel.
Hij vliegt naar roof, bij den eersten schijn
Van morgenrood reeds vroeg eruit.
De nachtkost zoekend niet bij nacht
De dagkost zoekend niet bij dag...
Hij raakt in vlucht der bergen kloof
Hij raakt in vlucht der toppen hoogt'...

Ruba's stem klonk in de hal en geen der dorper-wachteren waagde den zot te grijpen.

Nachten van Xerxes

Telkens weer doorleefde Xerxes, onder de aanstuwende, stekelige vragen van zijn wreed-wraak-zuchtig hart, tusschen pijnigende heugnissen en blaamzieke herinneringen, de bloeddreigende nachten waarin hij gesproken had met de spookselen van Hystaspes, Aryaramnes, Arsames en Cyrus, Teyspes en Achaemenes; de gruwzame en geheimzinnige nachten, als de angromainjusche donkerte en de lucht rondom, fluisterend-vaal volhingen van vreemde geruchten en hij zijn heele sidderende, erbarmelijk-eenzame wezen in bezit voelde genomen door geesten wier koortskoude levensadem in zíjne ziel overging; als hij den hamerenden klopslag van onbekende polsen door zijn eigen bevend-onderworpen lichaam hoorde

nabonsen in de hersens, onder stikkend-angstige beklemming en afmatting. O, de vlamoogige nachtschimmen van Susa's paleis en voorhoven, op wier vage en wolkerige nadering Xerxes kromp van ontzetting, en wier schuwe bewegingen als onheilspellende teekenen en goddelijke aansporingen hem te bedreigen kwamen,... met welke huiveringwekkende klanken, vloekgebaren en lispelende moordwoorden hadden zij in hem geblazen, onwijkbaren haat tegen Hellas. Iederen nacht duidelijker zag hij ze toetreden met den killen loodglans van een natte haayenvin. En hoe begeerden zij, als felle tuchtmeesteren, het weemlend oprukken van gansch zijn volk tegen de dol-overmoedige, zwier-zinnige afgodendienaars en zwatelaars van het Westen!

O, de schimmennachten in zijn koningspaleis, het zwevend schaduwen over de vloeren van zwart en groen marmer, verdwijnend achter muurgangen, hallen, niskozijnen en de palmkelk-kapiteelen der ontzachlijke stierzuilen, hij zou ze nooit, nooit kunnen vergeten! De gruwelijke en schier geruischlooze aansluipingen van de voorvaderlijke spookgedaanten der wraak waren altijd 's nachts begonnen, wanneer de slaap dor en heet in

Xerxes' oogen woelde, zonder hem rust en zoete insluimering te gunnen. Dan bleef hij uren lang, door droomgezichten half bezwijmeld, naar het geheimzinnig-zachte suizen en duistere ruischen der wondere nachtstilte luisteren. Ieder vreemd gerucht ontstelde ijzingwekkend zijn bloed, schoot een huiverende benauwing in zijn angstig geweten en onderbrak zelfzuchtige mijmeringen over ongezond genot en afleiding, die hij zich te midden zijner kwellende slapeloosheid verschaffen wilde. Hij rook den grafadem der druya's vlak op zijn aangezicht. Hij voelde het saâmpersende en wurgende donkerte-diep van knekelgewelven op zijn borst en keel, en hij zag de springende, helsche ghools die fakkels zwaayden, in brandend bloed gedoopt. Aeshma, den vernielenden aangrijper die het onreine vuur van zwoele begeerte en drift vonk na vonk het wit der menschenoogen inblies, vernietigenden helper van den Pyniger Aharman, hoorde hij met een beestelijken reuteladem door het paleis rennen. En in de wilde verontrusting van zijn hart, waar-overheen vuurstroomen golfden, telde de Heerscher zijn begane misdrijven van den dag en wierp hij smeeklijk ál zijn koningstrots in zelfverachtende en zelfverwijtende boetedoeningen weg. De haat van zijn hart strengelde

zich aan zijn wraakzucht, en de hoogmoed van zijn geest aan de leugen van zijn woord vast. En in zichzelf probeerde hij te zingen, dat Gpitama Zarathustra het nachtelijke uitspansel vol gouden vonkglanzen lichten deed. Maar de daeva's overmeesterden zijn turenden blik met hun agha doithra, het vocht hunner wolfbooze oogen, dat zwart was als een afgrondspleet bij avond. Dan voelde de Gebieder onder huivrend afgrijzen, zich duizelend getild in het grenzelooze Akem, het ontzachlijke Niets, het Alonmetelijke dat zweeg en hij zag zijn gebeente uit het lichaam tot merg wegvloeyen.

Phantoom wierd ieder ding voor Xerxes, den schimmenziener, en over ál de visioenen van zijn benauwingen en wroegingen zag hij hangend schommelen, de negenmaal ineengeknoopte roede van den heiligen Zarathustra. Zoet en vol hevigen, ingehouden schrik wilde hij mijmeren over velerlei wonderbare dingen dooreen. Mijmeren wilde hij over de stille, oceaan-groene diepte van den nachtelijken, oosterschen sterrenhemel en zijn heimelijke lichtflitsen; over den fellen goud-gloed der arenden op zijn lichtslurpende vaandelen geborduurd, onweergadelijk van krijgstrots en uitdaging. Mijmeren wilde hij over den helsch-

verwrongen draakvogel Simorch, den griffioen der steilste bergen van zijn land. Peinzen wilde hij over de Thessaliërs aan zijn hof, die hem met hun vinspitse lasterwoorden tegen Hellas ophitsten. Stil peinzen wilde hij over de verborgen schelmerijen zijner badende en zich zalvende priesteren uit de stad der honderd ijzeren poorten, die geteeld in bloedschandige liefde, juist daarom waanden zíjn waereldlijke macht te kunnen overrompelen. Mijmeren ook wilde hij over de aanbiddelijke en betooverende werkingen zijner nieuwe amuletten, door Tenehara uit Attica toegezonden. Steeds zag hij vóór zich den transblauwen schijn van den Cheshm-steen, d'amulet die hem tegen alle kruiden en vergiftigende moordplannen vrijwaarde. Steeds betastte hij den zwart-paarschen Nushret, d'amulet die hem tegen waanzin, melaatschheid en schrik-verstijving beschermen moest en met het mysterie harer donkere glanzen zóó boeyde dat hij, vooral bij luchters-gloeyingen in d'avonden, uren na uren er op kon blijven staren. Hij voelde een begoochelend-teedere verknochtheid aan deze orakelende voorwerpen en soms verdreven zij, door een lichte aanraking reeds, alle menschelijke angstbeklemming uit zijn noodlot-vreezende ziel. In zijn woest, bang en hartstochtelijk bijgeloof

wilde Xerxes alle ontastelijke mysteriën van het leven, alle fluisterende onheilen, alle ontstellende spokingen, onverklaarbare geruchten en gebeurtenissen, in een verfijnde angstmarteling zijner zintuigen doorstaan. Bovenmenschelijk moesten de dingen der werkelijkheid zich voor zijn heroïschen en tragischen geest, tot visioenen groepeeren. Slechts voor de vaag-zwevende verschijningen en wondergestalten, voor halfdonkre kolrijdsters en spooksters had hij huiverend ontzag en eerbied, en dezen alleen brachten hem den dood op de koud-brandende lippen. Xerxes sprak van de hemelsblauwe en fluweelgele paarden uit zijne koortsdroomen, als over rossen die bestonden. En gecierd gelijk hij ze zag in zijne angst-verbeeldingen, moesten zijne stalmeesters ze vóór hem, achter de gouden hekken der koninklijke stoeterijen, zweepknallend uiteendrijven.

In de schrikwekkende schimmennachten echter greep de Gebieder tevergeefs naar bloedglanzige atfetten, de liefde-amuletjes welke hij zijn aanbiddende haremvrouwen in sensueel spel had ontstolen; greep hij ook tevergeefs naar de schelpen met hun zachtschijnenden, paarlmoeren luister, de hagedisgroene ringen en gouden coralen. De droeve ervarenis leerde hem dat hij, éénmaal

bezocht door kweldroomen die polypachtig zijn wezen in zuigkronkels omsnoerden, en in woeste gezichten, de spheer zijner voorvaderen naderende, - op de stille tooverij der amuletten niet meer mocht rekenen.

Roerloos lag Xerxes een stillen nacht, op zijn ontzachlijk pronkbed en staarde. Tusschen grillige muurschaduwen zag hij plots lichtende handen uit duistere diepten en trillende verten zijner zalen, voorhoven en portalen verschijnen. Ze bewogen de tengere vingeren haakachtig-stuip-trekkend, alsof zij iets wurgen wilden dat niet kon worden bereikt. Tegelijk zag Xerxes witte gestalten opdoemen, in eigen licht, dat als een mist wegnevelde, vormloos door en langs alle voorwerpen heenzweefde, nabij de gedrochtelijk-groote, gebeeldhouwde wonderdieren, die de paleisuitgangen schenen te bewaken en hem bezwerend beloerden met hun ijzig-strakke menschgelaten, in diep-schemerend rosgoud door verre toortsen van deurwachteren achter tapijthangsels spookachtig aangegloeyd.

In rillende vrees en huivering gedacht Xerxes, onder het dreigend staren der vreeselijke martichorassen, de zuilhooge leeuwdieren met in waanzin-

trots grijnzende menschtronys, de gevleugelde, stille lachmoorders voor onrustigen en gewetenloozen, die stieren, dol-steigerend van pijn, bloedend den nek inbeten, zijne eigene gruweldaden en folterende bestraffingen van onschuldige schepselen, door zijne helsche luimen en invallen gegrepen en geschonden. De Gebieder kromp voor het afgrijselijk spokenheir dat de dwaaltuinachtige voorhoven en vertrekken van zijn paleis omzwierf en dat hij overal, in bezetenheid, razernij of schrikverlamming nastaarde.

Storm en zee bekampten elkaar met gelijke oermacht. De golven wierden ziedend opgezweept onder een doffen toorndonder van den wind, hoos na hoos, doch de grauwe oceaan liet d' orkanen doodzwoegen en hun beukend-vernielende krachten uitputtend sterven op zijn schuim-stortingen, op zijn kantelende en vervloeyende onschendbaarheid. Zoo ook Xerxes' bestaan en begeerten, het kokende oproer in zijn binnenste. Wil en driften joegen zijn innerlijk leven óp tot een kolkende branding en andersom ontbond dit leven weer de worteling zijner felste hartstochten; verlangde hij meer en meer naar den wijnroes, die enkel den loomen, azuurachtig-weg-

zinkenden droom bracht en snakte hij naar de sluimerende rust, door geen waereldsch gebeuren meer te ontsporen. De goden, leerden de gevluchte Hellenen aan zijn hof, gunden den menschen hun ingeschapen levensvreugde niet. Hoe geheel anders klonken de stemmen der Ahuranische vrouwen, in de leer van Zarathustra, zíjn heilig Mazda-geloof!

En toch, zijne genietingen pijnigden hem evenzeer als zijne angsten, wijl hij niet verdragen kon dat de eerste eindigden en op het moment hunner geboorte, tegelijk in vergankelijkheid vergingen. Zou hij heel zijn leven dan behooren tot de schepselen, die slechts de pit kunnen bemachtigen door haar in te slikken? Zou hij heel zijn bestaan dan verloren voelen gaan in het onstuimig-gloeyende verlangen naar het buitensporige, in vernielhaat tegen en afschuw van al wat gewoon was? Zou hij de sterren eeren en tegelijk het wrokkende bedrog der wichelaars dulden? Zou hij de stille en zwijgende wijsheid der Aegyptenaren en van de bedieners der heilige wetten beoefenen, en tegelijk den trompetterenden krijgsstijl, het geschal van Mardonius' uitdagend woord erkennen en huldigen? De troon van Mazda vlamde in de zon en Xerxes was de

levende zoon van Ra, den schepper van het speelsch-verspringende goud der transen.

Zoo mijmerde Xerxes de schimmennachten door, zichzelf innerlijk aantastend en bevend in koortsen voor het visioen der lichtende handen, voor de stuiptrekkende vingeren en nevelgedaanten. Behalve voor Ruba de Mediër, moest hij voor al zijne hovelingen, door Angromainjus met tartenden trots aangeblazen, een God schijnen, terwijl hij op deze uren een nietig mensch was, bang en benard. Want schrikkelijker nog zag hij onder verachtelijke kwellingen, afgesneden Moorenhoofden dansend opdoemen uit het ijselijk schijnsel van versomberde tapijten en gordijnen, en tot zijne bedde al groeyend aanzweven in den flakkerenden gloed van een ver vuur, dat achter het pilaarhooge hemelstel van zijn ledekant, immer in zijn vertrekken brandde. Xerxes rilde en kreet in mystieken zin den naam Zarathustra,... naar hij dacht, oneindige malen. Maar zijn stem stierf geluidloos weg in zijn toegenepen gorgel die schroeyde van benauwenis. Te hoop grepen zijn sidderende handen de wondere stoffen, tesaâm uitgespreid over zijn koninklijk lichaam. Hij graayde als een dol-bespookte, in satijnen en goudlakenen. Hij futselde in fijndoorwerkte borduurselen, scheurde gouden schitter-

starren, paarlen gespen en diamanten haken van zijn pronk-slaaptroon los, en hij wrong wanvoeglijk de rijkgestikte kussenen onder zijn naakt en zwaargelokt hoofd, tot roemlooze vodden bijeen. Hij bette de bloemcierselen op het carmozijnen fluweel, het zoetste purper en groen der damasten, met het noodzweet van zijn aangezicht en polsen. Woester nog greep hij de goudwitte zijde en het befloerste brocaat van zijn bedgordijn, waarop, tusschen zilte glanzen en edelsteenflonkeringen, tusschen azuur, bloemenrood en zilverglid, geborduurde slangen en salamanderen dooreenwemelden. Van smaragden haken rukte hij brokken franjens los, dat het gouden stoffen regende over de paarsche weerschijnen van zijn zijden spreyen. Soms wierp de Gebieder zich onverhoed neêr, dook hij weg in de broeysche diepte van zijn veeren troon, die in eene zachte koestering en met den adem van uitgesprenkelde geuren hem het bevende lijf omvleyde. Even plotseling heesch Xerxes zich aan de goudpurperen koorden, traagschommelend boven zijn hoofd, weer overeind, sprong hij, half ontbloot, verwilderd en ontredderd uit den weeldetooy van zijn nachtkleeren, kermend als in een droefgesmoorde zinsverbijstering. Tót de afgesneden Moorkoppen weken uit den ge-

heimzinnigen vuurschijn en hij weer nietig terugdook onder de ontzachlijke ruimte van zijn donkerenden bedtroon. Want boven zijn aangezicht, uit het hooge schemerende hemelstel, zag hij monsterachtige stormvogels aandeinen, die hunne geronnen vleugelen leegschudden en als in een vlamme-straal, gifpijlen over heel de beduisterde slaapruimte neersuizelden. In schrik en benauwenis zag hij hen rond de gouden kroonluchters der zij- en binnenvertrekken om- en omzwenken, of van top tot top opruischen tusschen de tegelwanden van boogschutters en zonneschermdragers. Dol-wanhopig greep hij naar zijn scepter, symbool der hoogste heerschappij, om tegen deze gruwelijke indringers, eigen weegeklag en angsten met zichtbaar koningsgezag te ondersteunen, en om de venijnige onrust in zijn hart te stillen. Plots lachte Xerxes verdwaasd, met een kreunende en bange stem. De gewonde stormvogels bleven zwirrelen boven zijn lakenen, terwijl hun aan klepperend vlerkengeruisch hem telkens deed gillen en schreeuwen van afgrijzen. In razernij, onder tóch helderziende ijlhoofdigheid die tot de verste zonde-heugenissen terugging, riep hij zijn kamerling Spamitres.

- Hier kamerling ... hier.

Spamitres, door een stoet glinsterende lansdragers en lijfgarden op de hielen gevolgd, rende de slaapzaal in.

- Spamitres,... kermde Xerxes uit de roode schemerdiepte van zijn slaaptroon, zacht en week als een kind,... Spamitres... hier blijven hoor... hier blijven!

Allen knielden ter aarde en ook de opperkamerling stond diep gebukt voor Xerxes' bed, terwijl deze zenuwachtig grabbelde naar kamerling's aangezicht.

- Waar is het vuur... het vuur?... stotterde de Koning in doods-ontstelling.
- Brandt zonder smet, Heer.
- Roep Artabanus.
- Gebieder.
- Roep mijn grootvizier... neen-neen, roep hem niet! Laat Ruba komen...
- Uw bevel, o Koning...
- Hoor Spamitres, hoor... hoor! Een zwarte
hagedis tikt tegen het hout van mijn bed!... Hoor!
- Gebieder!
- Weg, weg,... gilde Xerxes.
- Hoe Heer?
- Wég, al die ellendige slaven en deurwachteren met hun toortsen en glinsterende pieken!
- Hoe, Heer en Koning?... stamelde Spamitres.

- Weg, weg... ik ben bang, ik beef... ik sidder!... stootte Xerxes uit.

- O zonnezoon van Darius, moet uw Moor...

- Neen-neen... hij mag niet naderen... Waar is Ruba?

Een schrikkelijke kerm-angst en smart mergelden Gebieder's oogen uit, toen hij riep en wees:

- Zie Spamitres, zie hier... dáár, geen droomgezichten, geen begoochelingen... hier... schimmen... schimmen en groote vogels, wrekers.... O... o... ik sidder, ik gruw! Houw ze aan stukken. De Heerscher weende en snikte.

Alle manschappen staarden in de roodgrauwe schemerdiepte der ontzachlijke zaal waarin, aan den uitgang, de gedrochtsdieren met menschgelaten oprezen, onwrikbaar in tartende grijnzing.

- Zie... zie,... gilde Xerxes weer,... de groene fonkelingen van oogen in het donker en de vaalkleurige gezichten van wraak-duivels!

Hij hijgde alsof hij stikken moest.

- Help... help Spamitres.... Waar is Ruba... Ruba?.. Kijk, zij hebben zwarte haayevinnen.... Ontsteek de reukvazen, hoort ge... hoort ge verdoemde knecht?

- Algebieder.... de vracht van uw bedekkingen.... Gij slaapt, o Vorst, onder wol, zijde,

batist, brocaat... De warmte doet u droomen...

- Zwijg, vervuilde slaaf!... barstte Xerxes donderend weer uit.... Bid... bid.... Neem de Vendidâd, de Fargards tegen de daeva's en lees... léés de heilige hymnen... jij en al mijn Onsterfelijken.

Spamitres mompelde:

- Schepper der waereld, heilig!... Als de mensch gestorven is en bezweken, dan snijden de boozen, de ellendige duivelen hem den levensblik af.... Bij den derden nacht, als de dageraad in glinsterende verten aanlicht, als Mythra de bergen der heilige gelukzaligheid bereikt en de toppen overstraalt, dan brengt de daemon Vizaresha, de ziel der sterfelijke slechtaards aan ketenen mee. De boozen beven voor den heiligen hemelgeur van Mazda, voor zijn duizelende ruimte en blind-schijnenden glans....

- Zwijg,... gebood weer Xerxes.... Mazda verblindt me, verblindt me!... Mijn wil rent in verwarring en ijzing rond martelende doodsgedachten!

- O Koning,... vleyde Spamitres zoetsappig.

- De groote moordenaar Angromainjus is sterker in zijn vloekduisternis dan Mazda in het licht. Ik moet vechten tegen Hellas... de schimmen willen

het. Mijn woest lot!... O heilige ziener Zarathustra... help, help mij!

Xerxes' stem, in weemoed en hevige ontroering, kermde.

- Wij bidden, o Koning,... prevelde Spamitres en hij wees naar de geknielde lijfgarde-lansdragers.

- Ik voel het,... zuchtte Xerxes.

- Heilige Heerscher,... stamelde Spamitres terug.

- Stil,... zei ontzet Xerxes,... stil met uw hart vol wangeloof. Zarathustra, help mij!... Zie, zie... achter de schenktafelen... neen-neen, nog verder... tusschen de zilveren kannen en gouden schalen rijzen zij op, zweven de witte paradijsboomen. O mijn heerlijke wonderboomen van Zarathustra!... Het angstzweet droogt in mijn poriën, de stikkende hitte die in mijn ingewanden snijdt en brandt, vindt koeling. Mijn rillende lijf en sidderende geest voelen de vuur-priesterlijke nadering van Zarathustra's reinen adem.... Hoe zoet, hoe zoet en hoe teeder Spamitres, is de goddelijke Zarathustra in zijn menschelijke erbarming.

- Verheven Heer!... zei bedeesd, dieper knielende, Spamitres.

- Docht gij niet Spamitres... jij haat toch de beeldenvereerders, niet kamerling?... docht gij

niet, dat Vohu Manô slechts was een symbool, een voorstelling, een onzichtbare hemelgeest der goede gedachte?

Xerxes lachte zacht, terwijl hij Spamitres fel in het aangezicht kneep.

- Neen knecht... Vohu Manô bestaat als jij en ik, maar onvleeschlijk.... Hij is een wezen van ijlte en licht, maar hij bestaat, als jij en ik.... Het Onnaderbare is hij... het Onuitsprekelijke, het Ontastbare is hij!

- Heer... ik wist...

- Zwijg kruiper... vleyer, zoeternyen-likker!... met je stem vol fijne slimmigheden.... Ze bestaan allemaal, de Amesha-Spenta's. Het zijn geen lichaamlooze symbolen door mijn magiërs uitgedacht.... Ik zeg je: aanbid de zes Spenta's, de helpers van Ahura den waereld-Erbarmer en waereld-Beschermer. Zie Spamitres... nu in den nacht, in het holle van den nacht, ontstralen zij voor mij het kristallijn van Garonmana, het zingende, helderdiepe hemelblauw dat als één ijle zuiverte van levensadem is.... O man, kon ik het Eene, het Eéne van Ahura slechts vatten... het menigvuldige in het Eene!

- O groote Koning,... stamelde Spamitres.

- Zwijg slaaf!... Offer, offer... verheerlijk en

aanbid hem, Ahura, de Amesha-Spenta's, Zarathustra en mij, uw... Grootkoning. Ik troon overal op het rond van den hemel. Ik, ik alleen licht het kleed van Ahura dat slepend over het heelal ruischt. Ik naak en tel de draden van zijn vlammend weefsel, en doe den dans en de flonkering der sterren beginnen tusschen de uitgespannen mazen.... Ik alleen weet... begin en uiteinde. Doch terwijl Xerxes schreyde van angst-ontspanning en wroegings-stilling, verschenen in een flikkerende woestheid van glanzen, de stormvogels weer met de gewonde wieken, de dansende Moorentronys uit de donkerende tapijtplooyen en de lichtende grijphanden aan de muren. En opnieuw lag de Gebieder kreunende en ontbloot van al zijn menschendeugden neer, onder het straffende bestier van Ahura, smachtend naar beschermende godsliefde. Telkens waande Xerxes, dat de heet-uitgehongerde giervogels op hem aanpikken wilden, alsof zij zijn hart levend het lichaam uit zouden vreten. Xerxes' oogen verzonken in paarsche dieptens; het noodzweet kilde druppelend op zijn vergrauwd aangezicht, Dan staarde hij vol huiverende ontzetting naar allen kant rond, schold zichzelf met gillend-gesmoorde stem, menschen-moordenaar, dierlijk-

duivelachtigen schender van alle menschengeluk en menschenvrijheid. De Koning rilde voor de nachtelijke geheimen van zijn volk, zijn hof en zijn land. Hij rilde voor de geheimen der tempel-bosschen, waar wulpsche schandvrouwen hare lichamen Anâhita offerden en haar diadeemrad, - in zonneflitsingen goudwentelend tusschen starren en Perzische vaandels, - volhingen met hun hoerenloon* Hij rilde voor zijn eigen beestelijke genietingen in zijne residentie te Babylon, die hem later altijd onrust, innerlijk verderf, zielsvernietiging en wilde afpijniging van zelfverwijtende gedachten brachten. Hij rilde voor de nachtstilte, voor de geheimen van de bergen en spelonken zijner magiërs; voor de geheimen van eeuwen her, die ook de geheimen van nú waren. En weer beval hij Spamitres strenger nog, dat hij de lijfwacht wegsturen zou, met den angstaanjagenden schrikgloed hunner toortsen in zijn slaapzaal, terwijl de spokende schaduwwalmen van den paarschen nacht over zijn hoofd heenduivelden en weer uiteensprongen.

Toen eindelijk Spamitres alleen stond, ellendig, nietig en verschrompeld ingebukt onder het hooge hemelstel van 's Konings ontzachlijk pronkbed, trok Xerxes hem met kinderlijke angstigheid en

een ontroerende smeeking-van-vertrouwen in de stem, naar zich toe in de roode duistering en hij vroeg, nauw hoorbaar:

- Waakt mijn hof van rechteren?

Spamitres knikte eerbiedig.

- Dag en nacht?... Staan mijn krijgers aan trapmuren en borstweringen opgesteld?

- Onbewegelijk, o Verhevene.

Spamitres boog opnieuw en wilde den adem van zijn mond afdekken, doch Xerxes gedoogde in zijn grillige onberekenbaarheid, de plechtigheidsceremonie niet. Hij wou met zijn kamerling samen zijn als heel gewoon mensch, bang, klein en biddend om wat menschelijke innigheid.

- IJlt hij nog?

- Wie Vorst?

- Die Nubiër... die verschrikkelijke Nubiër met zijn eikenhouten wangen... die krijger van gisteren... met zijn vlammende koortsoogen?

- Hij vermat zich, o Koning...

- Stil, stil,... suste Xerxes met den vinger op de bevende lippen.

- Al drie dagen leeft hij gillend en hijgend op de paalpen gespit.

- Stil!... Stil!... Gruweldaden doe ik, gruweldaden!... Geef hem drinken, den Nubiër, Spamitres.

- Drinken, o Heer?... Zijn dorstige snakken is juist...

- Laaf hem, laaf hem,... donderde Xerxes plots, terwijl zijn gelaat grauwgroen en aderig opzwol in de roode bed-duisternis.

- En gij zelf, o Heer, plaatste een wacht om te beletten dat hem drankkoelte bereikte?

- Zwijg,... ik voel nu méé zijn ijselijke pijnen... het koude vuur dat zijn opengescheurde ruggestreng likt en schroeyt!... Hoor Spamitres, een avondstorm fluit nu om mijn hoofd. Hoor, hoor toch slaaf, het gekrijt der hongergieren.

De Koning kreunde krachteloos.

- Een zwelger ben ik... ik stapel gruweldaad op gruweldaad!... Maar 's nachts... 's nachts Spamitres, ben ik nooit slecht!

- O Heer!

- Stil Spamitres... lieg niet als een bazuinblazer! Jij meent dat ik mij in folterende zelfvernedering bevredig... maar 's nachts ben ik nooit slecht.... Die 's nachts slecht durft zijn is altijd slecht.

- O Algebieder... Koning der Koningen!

- Neen-neen... zwijg!... Als een kranke gek praat ik. Laat Ruba mij niet hooren!... Artabanus stopt ze in mijn oud paleis... in die oude ge-

vangenissen... in de vunze, stikduistere vochtdiepte.... Er zijn allerlei teekenen en waarschuwingen.... Ik zag het vandaag in de vlucht der vogelen.... Ik hoorde het in het spotlachen der winden.... Wanneer, wanneer is de eerste maansverduistering?

En plotseling kreet Xerxes naar den op zijn gelaat toegebukten Spamitres:

- Weg slaaf... gemeene hoerengeeselaar, die den blixem op de buiken der vrouwen laat schrijven over het vuur der driften!.... Je adem riekt naar bedorven groene vijgen.... Roep mijn edelen pijniger Ruba, die niet met neêrgeslagen blik eet.... Neen, ik huiver van hem.... Bij de heiligheid van de Ameshaspenta's,... ik wil gezang Spamitres, ik wil muziek! Laten mijn vrouwen zingen van de goddelijke leugens der zinneliefde!... Neen, neen.... Hoeveel gevangenen zuchten er in die oude gevangenisputten, die diepe damputten in mijn oud, oud paleis? Spamitres sidderde.

- Zeg mijn grootvizier Artabanus, dat hij ze vrij zal laten, allen tegelijk verstaan?... allen tegelijk, morgen. Hoevelen folterde jij, glimmende, opgepoetste schurk,... uit kilwreede wraakzucht?... O gruwelijk, gruwelijk zooals ik ze hoor kermen en zuchten in de stilte nu!

- O zone Darius... zalfde Spamitres benauwd.

- Mijn hart rouwt om niets. Atossa en Vasthi joegen mij op,... mijn onsterfelijke moeder en mijn bevallige gemalin. Zij... zij... zij... hoor... liet het gezin van Dorbah levend begraven. Zij liet den Lydiër, wiens dochter ik kuste, doodmartelen. Zij liet den Scyth, wiens vrouw ik besliep, gesmolten metaal d'ooren ingieten. Zij liet mijn uitverkorene Aegyptische de borsten afsnijden en doodbloedend liggen tot roof voor de hongerige gieren!

- Dan is uw geweten vrij, o Heer.

- Geweten?... Wat geweten... pad... schorpioen?... Ik, ik alleen gaf het bevel voor alles!... Welk een verachtelijke gedachte, te spreken van geweten bij uw goddelijken Koning! Waagt gij het te denken dat uw Gebieder ooit in gevaar zou kunnen zijn?... Werp je in het stof, ontbloot je ingebrand slavenmerk... en schuur je lippen koud en schoon aan het marmer van mijn vloeren!...

- O Albeheerscher!

- Geweten?... Wat geweten?... brulde Xerxes.... Wat raaskalt ge zinnelooze?... Ruba zal ik...

- Ik voel berouw, o Heer,... bibberde Spamitres.

- Berouw?... laffe schelm!... Wurg je de keel

dicht tusschen de gespen van je opgesmukten gordel. Bij mijnen heiligen vader Darius,... je oogen glimmen als lijkenlichtjes! Heb je je weer een koliek gegeten aan mijn overgebleven kluiven, die mijn maaltijd-kransenvlechters heimelijk voor je roofden?... Haha... haha!

Plots kromp Xerxes' sarcastisch dreigen tot een soort angstig vragen in.

- Lach ik Spamitres... lach ik?

- Ik hoorde niets, o Koning!

- Haha... hij hoorde niets, haha!... Al schenden schande en straf mijn aangezicht,... ik blijf wie ik ben! Spamitres, spreek.... Lijkt mijn mond niet op den duivelachtigen moordersmond van Cambyses? Op mijn heete lippen borrelen heete en wulpsche driften, niet? O, Spamitres, Atossa en Vasthi genieten van hun wraak, de wreede bloedmacht van hun wezen.... Wat weet jij, ellendige slaaf, van het genot der duizelende macht, waarmee de God der droomen mijn brein omstuwt?... De overmoed brult in mijn bloed, de wellust zengt mijn hart, de triumph en de trots heffen mij op tot den hemel.... Wat ík wil, is de wil van den oppersten Heerscher. Er is een trillende volheid van dadendrang in mijn wezen, die iedere zenuw spant, iedere vezel voedt, met

levensgeluk. Perzië moét de waereld zijn en alle landen één rijk der Achaemeniden!... De aarde is van Xerxes.... Mijn voorvaderen, de schimmen willen het... en ik wil het!... Wil jij, laffe vleyer, mijn gestrenge straffen, moord en schending noemen?... Wil mijn volk dat?... Bij Spenta Mainyu,... Spreek... spreek kamerling!... Hoor!... gezang wil ik, muziek, klanken die vliegen en zweven, en die toch niets aanraken.... Berouw?... Berouw?... Ruba zal schommelen aan de hoogste galg!... Ik blijf eeuwig wie ik ben.... Ik verloochen geen ademhaal!

Xerxes murmelde plots weer zacht:

- Staan mijn gewapende mannen op de treden van mijn terrassen?... Laat mijn lijfwacht van Onsterfelijken al de paleistoegangen bewaken.

- Uw wil Heer...

- Zwijg!... Kijk lieve Spamitres.... Ik zet mij den gouden ramskop op.... Neen, doet gij het slaaf! Maar roer mijn koninklijk troonbed niet, of gij sterft nog voor het eerste licht daagt... Ik ben de God van het Oosten... de God op aarde... en ons eeuwenoud koningsgeslacht stamt uit Mythra, den purperblauwe, den purper-roode.... Mijn volk zal zijn Vorst vergoden met goddelijke vereering... met aanbidding,

omdat het zuiverste bloed der allerhoogste wezens in Mij is. Ik bouw nu in Persepolis de terrassen naar het koele Noorden, naar het zilveren licht. Voor Xerxes siddert de waereld en buigen de cederen zich neer.... Voor Xerxes juichen de harpen. Xerxes alleen verwekt gruwel, schrik, vrees,... en zijne daden zijn ongenakelijk!

Rechtovereind zat Xerxes in zijn bed, met een goudgehoornden ramskop op zijn zwarte haren, en zijn stem klonk vervoerd en heerschend.

- Gij oude, hinkende wolf... verkondig mijn volk dat mijn aardsch gezag aan God ontleend is... dat ik in de verrukkingen van mijn levensmacht en de overvloeyende kracht van mijn geest, gewijd ben tot oppersten tyran; dat ik, Atar, de menschvergoding eisch en veracht tegelijk... dat ieder mijner daden...

Onverhoed brak Xerxes af, schuw. Zijn stem zonk bevend in tot schorre fluistering.

- Spamitres... Spamitres,... zijn daar de stormvogels weer in de Apadana, of is het de zwarte hagedis van het ongeluk die tikt tegen het hout?

In een huiverende ontzetting wees de Koning bevend en vaag naar de verte.

- Spamitres... zie... zie.... Is dat Ghorindha

niet, de magiër?... Jij... jij liet hem de oogen uitboren... niet ik!... Zie je het bloedzweet glimmen op zijn gezicht? Hij mag het zonnescherm dragen.... Wie deed het?... Artabanus of jij?... Ik deed het niet... ik deed het niet!... Geef hier... geef hier mijn amuletten.

- Al wat gij ziet, o Vorst... is nog benarde nawerking uwer droomen.... O Gebieder, zoek nog heden verstrooying voor uwe ontsteltenissen...

- Ja-ja,... kermde toegeeflijk en smeekelijk Xerxes.

- Ik liet uw zangvrouwen wekken.... Uw slaaf bidt u, o Vorst... wil naar haar zoete, angststillende stemmen luisteren.

Xerxes rees bij het hooren der verre klaaglijke fluitklanken, in huiverende ontroering overeind, wierp den gouden kroon-ramskop met de spitse hoornen van zich af, greep zich in de lokken, plette toen de handen op d'ooren en riep snikkend tegen zijn kreten in:

- Weg die stem... weg die stem!... O wat een droeve, droeve, diepe nacht!... Hoe troebel en rood vlucht alles voor mijn oogen weg!

Uit de zaal der honderd gouden lampen murmelde in weemoed een fluit.

- Vorst!... de schoone speelster...

- Laat zij zwijgen,... donderde Xerxes weer dreigend,... of je brandt haar met ijzers de lippen dicht.

Spamitres wilde naar den uitgang het bevel van Xerxes overbrengen, maar de Gebieder sleurde hem onverhoed weer terug bij de handen en hij smeekte zacht:

- Niet weg... ga niet weg Spamitres.... Roep! Spamitres liet een gong galmen en de speelster zweeg.

- Laat mijne fakkeldragers uw danseressen ontbieden, o Vorst.

- Neen, neen... gij blijft hier... alleen met uw Koning. Of vallen vrees en verschrikking en duizeling ook over jou Spamitres?

Xerxes' stem zonk weer in tot een soort van bang ijlen en stotteren.

- Ja-ja Spamitres... laten wij samen bang zijn in de stilte... samen huiveren om wat wij wreed misdeden in drift.... samen kamerling!... O Spamitres, ik word gek, gek! Er is een afgrijzen in mij, voor mijzelf!... Ik voel het.... spinnewebben worden achter mijn oogen geweven en kruipen onder mijn huid over mijn naakt gebeente. Ik ril en ijs van mijzelf.... Ik zie mijn handen

dampen van bloed. Ik voel het eeuwige branden van mijn gedachten.... Ik ren in de ruimte, maar mijn angsten rennen éven snel en halen mij in!... O, hoe zie ik het venijn nu in je oogen schieten.... En toch Spamitres... ik wil graag goed zijn... goed, gelijk eeuwigen Ahura het behaagt. Ik doorleef de goddelijke bezieling van zijn woord.... Ik doorleef Mazda's scheppingsdaad...

- Zachtzinnig is onze Koning,... zachtzinnig als een kind... zoo niemand hem hinderlijk weerstreeft. Helden en heldenmoed aanbidt hij...

- Je stem trilt, Spamitres... ik hóór dat je het meent. Heb je dan tóch mijn hart gezien?

- Wie schenkt voor koenen krijg, zijn gemeene soldeniers kransen van gouden leliën?

- Toch wil ik aangebeden worden als een God, Spamitres,... mijn trots is onuitblusschelijk. Zie mijn beeltenissen hier op al de tegelwanden... twee... vier... zes beeltenissen!... Mijn haat en mijn hartstocht, zwartglanzend als zwart graniet, zijn wangestalten van menschendrift.

Zoet en vol vleyende koestering klonk Spamitres' stem er tegenin:

- Edelmoedig en teeder zijt gij... als de zonnezoon Cyrus was...

- Nu liegt gij weer kamerling.... Inwendig huivert gij allen voor den schuimbekkenden, razenden waanzin en toorn van Xerxes... die uw bloed in de polsen doet stollen.

- Een doffer,... fleemde fluweelig Spamitres' woord,... en een duif,... zij kunnen koeren op uw hand.

Plots sneed in scherpe achterdocht, een vraag van Xerxes Spamitres' kweelingen door.

- Als... als ik, Spamitres, wraak neem op Athene en Aegina... dan moet ik eerst den Hellespont overbruggen... maar de stormen ontwijken,... zoo raadde mij Delphoy's orakel, wien mijn boden wijgeschenken brachten.... Dan trek ik van Sardes naar Abydos.... Later, later moet ik door den Peloponnesus heenbreken.... Ik val de liniën der landengte aan. Wacht... wacht... roep Mardonius.... Terwijl wij door de vlakte van Thaebe nog moeten heenstormen... droom ik al van den Peloponnesus en van Salamis.... Wacht... wacht... roep Smerdomenes en Megabyzus. Mijn stoute, schoone ruiters zullen het Yonische strand in wemelende rijen langsrennen. Roep Hydarnes.... Denk er om Spamitres... niemand wage het te slapen, wanneer ik wil dat hij waakt!

Toen zonk Koning's stem weer in tot eene fluistering.

- Hoe?... Spamitres... je zei... dat een tortel op mijn hand kon koeren?... Braafzielige Spamitres, die de wortelvezels van al mijn daden onderzoekt.... Mijn zuster, slaaf, liet ik gisteren nog met de hengstenpees geeselen, de koninklijke princes...

- Onze Heerscher strooyt met heldenwil het goud rond, mild... als de zon haar licht.

- Jouw zoon, schimpte smadelijk Xerxes,... dien barrevoetganger in leliewitte tunica, liet ik pás ontmannen, omdat hij de vrouwenstemmen der gesnedenen spottend nabootste tusschen de zuilenhallen.

- Uw woede, o Koning... is slechts moed.

- Zwijg slaaf.... Ik ben er... Salamis zal eens omcirkeld worden door mijne heerlijke ruiters van Iran en mijn omzeylende vloot.... Bij Ahura,... al verniel ik mijn staten... mijn legers zullen geweldig zijn.... Prikkelen zal ik de Phoeniciërs en Sidoniërs, en hen ophitsen tegen de lage Atheners, die hun oppermacht ter zee willen fnuiken en hun eskaders slaan!... In Susa ziet de Perzische Alleenheerschappij alles.... Ik ben een storm, een overstrooming,... zingen mijn Zaotars.

- Moet uw slaaf...

- Ruba zegt dat mijn rijk te groot is, veel te groot. Hij zegt dat ik geen rijk van het Oosten, maar van de aarde begeer; dat ik mij rampzalig verzwak... door de grenzen steeds meer naar het onafmeetbare weg te dringen; dat ik geen macht heb alles te omspannen, bijeen te knellen.... dat mijn heerschzucht mij tot dolle daden prikkelt, en dat een hoorn niet alles doorboren en een leeuwenklauw niet alles verbrijzelen kan.

- Moet uw knecht,.., vroeg diep-nederig Spamitres,... den doorluchtigen Mardonius en Masistes nog op dit uur voor u doen verschijnen?

- Neen... laat ze snorken, de verdorde kelen!... jij vleyer, dreiger en verjager... vleyer van je Vorst, dreiger van je gelijken... verjager van je minderen. Als ik mijn veldheeren noodig heb, haha!... roep dan een Sagartiër en laat hij mijn Doorluchtigen zijn werpstrik om den hals slingeren en ze hier... aan mijne voeten sleuren, met blauwgeworgd aangezicht.

- Uw spot, o Koning van Meden en Perzen... is als de lichte dans van een vogel op een wiegelenden tak,... alleen scherts en gracie.

- Ik geniet als ik de geeselzweep hoor suizen!

- Bij Mazda, o Koning,... gij wilt slechts het goede.

Weer barstte Xerxes los:

- Het goede?... Haha... leugenaar, geketende aap!... Haha!... In mijn edelste aandriften omgord ik mij de slanke lendenen met de goudgestreepte leeuwenhuid van een gigantisch Nubiër,... grijp zijn weerlichtende speer met den spitsgeslepen antilopenhoorn en slinger ze in de weerlooze borst van een bezwijkbaar hoveling... Zoo volbreng ik een stilsuizenden moord,... in een speelsch-verloren minuut.

- O, Koning der Koningen,... weerde Spamitres plechtiglijk af.

- Zwijg vleyer!... De huichelarij kruipt je oogen uit Kom... kom... ik zal feesten en brassen met mijn grootvizier en satrapen,... de zwelgende bedriegers en dieven van mijn rijk. Ik zal feesten met Artabazanes, mijn donkeren halfbroeder... met de Aleuaden... met den Orphischen prophetieën-vervalscher Onomacritus, met al mijn dronken stadhouders, honderd dagen lang.... Zij zullen stuiptrekken in hun uitspattingen en drinken, drinken, drinken!.... Hun wellust-adem zal zijn als de zengende hitte der laagvlakten. Spamitres,... Spamitres,... zoo zal het worden. Meer dan duizend oorlogsschepen zullen de Klein-Aziaten mij moeten schenken om te

vechten tegen hun eigen stambroeders,... schepen van sandelhout.... Hoe zal ik mijn roeyers plaatsen?... Roep Hydarnes en Masistes.... Wacht... wacht. De verdrevenen uit den Peloponnesus, de Doriërs en de Lyciërs.. zullen hun triremen zien zwenken in mijn slagorde. Hun bloed zal met dat der Perzen en Meden dooreen-vloeyen.... Mijn droom... mijn droom Spamitres!... Zeetroepen en leger bijeen naar Troas!.... Mijn Sidonische galey zal mijn troonhemel onbezwalkt torsen.... Hoe zullen mijn Aegyptenaren juichen nu zij mij helpen mogen in mijn wraak tegen Athene!

- Welk een verheven voorbereidingen, o Koning.

- En mijn Arabieren moeten méé, tusschen de gouden pantcieren mijner Onsterfelijken.... Zij moeten mee in het zuiverste wit, Spamitres, tartend en alstralend gelijk de zonne, op hun hooge, roode kameelen.

- O Vorst!

- Niets mag mij weerstreven... ik ben de Heer der waereld.... Honderd-millioen nekken bukken voor mijn zwaard. Alle paarden der ruiterij krijgen dubbele pantsers, en de Lyciërs zullen hun rieten pijlen en hun cikkels moeten wisselen..... Neen, roep Hydarnes. Van kaap tot kaap mijn triremen,

niet van de kust;... de voorboegen... wacht, hier mijn geheimschrijvers.... En hebt gij mijn nieswortels uit Anticyra verzorgd? Mardonius zal de Scythen en Indiërs laten meetrekken op witte oliphanten.... Zij rukken mijn zeiswagens voort... - Uw nieswortels, o Vorst... worden van Delphoy uit, door twee renkoeriers gehaald... - Goed, goed Spamitres... Ruba zei altijd: alles is zoo goed waar als onwaar. Zoo liegt hij als hij zegt, dat ik mijn onmeetlijk rijk met geen menschenmacht meer omsnoeren kan; dat ik vallen moét en wegstorten.... Kom, laat mij alleen. Wacht.... Waarom Spamitres, is mijn eeuwige vader Darius niet op het uur van zijn hoogste macht, met heel zijn leger opgetrokken tegen Hellas en Sparta? Waarom eerst te schermutselen met de jakhalzen, de Scythen, in het Noorden? Ik behoefde dan nu niet meer de Atheners geboeyd en verminkt in mijn Phoenicische en Aegyptische triremen bijeen te stapelen als gewond vee. Kom... ik wil weer spreken met de dreigende schimmen mijner voorvaderen.... Ieder woord dat zij zeggen neemt een gedaante aan van een wezen.... Ik zie hier woorden als gezichten van menschen.... Toch ben ik weer kalm en heb moed tot alles!

Spamitres aarzelde voor hij ging en zei met zoetsten vleyklank in zijn huichelstem, onder aller-eerbiedigste onderdanigheid, het gelaat naar 's Konings bed gericht:

- Wil de eeuwige Gebieder het wondermeisjen niet zien, het begoochelende deerntje uit den Anâhita-tempel?

- Marathon,... gromde Xerxes,... is één leugen-glorie. Zelfs de rechtervleugel, waarin heel Athene samendromde, was een laf bendetje hinkers.... Onze ruiteren...

- Haar stem zingt van loktoon tot loktoon,... onderbrak in vreeze Spamitres.... Zij is het ontuchtige bruidje met de lichtende haren van goud. Zij zweeft, het wondermeisjen, en zij omfluistert het genot...

- Wondermeisjen?... vroeg mijmerend-verstrooyd Xerxes.

- Als een wolkje blank, drijft zij in het licht.

- Waag jij het gier, je Koning te storen in zijn groote gedachten?

- Verheven Heer!... Uw liefdesgenietingen...

- Verzink serpent, voor mijn aangezicht!

En peinzende klonk Xerxes' stem weer:

- Aegypte heb ik onderworpen.... Wat Cambyses niet vermocht en Darius niet wilde,

waagde ik, Spamitres, deed ik Aarde-verwoester! Laat Ruba d'ooren sperren!... Hellas, Hellas moét ten onder. Zijn manke hoplitjes zijn zwakke schermutselaars en wankelmoedigen. Den trots van Athene zal ik nekken. Ik heb gezworen met heilige eeden, Athene te zullen afbranden tot den laatsten muursteen.... In Marathon, Spamitres, zijn wij door het centrum heengebroken. De hielen zijn daar het gelaat der krijgers...

- Verheven Heer...

- Vluchten kunnen zij als opgejaagde wolven, deze landverraders, deze geldzuchtige zelfontmaskeraars, bij wie gij met een handvol dareiken heldenmoed koopt.

- Verheven Heer.... Al veertig nachten wacht zij...

- Zeg het Ruba, Spamitres, dat ik deze uitkryters der menschelijke vrijheid, deze machtelooze vechters voor het recht, stuk voor stuk tot heerschende schelmen en verraders van hun beginselen maak, door ze goud van mijn schatkist in de oogen te doen glinsteren.

- Al veertig nachten wacht zij op een wenk... op uwe gunst en genade, om van u één blik af te smeeken.

- Wie?

- Het wondermeisjen, o Verhevene.

- Roep haar,... beval Xerxes gemelijk.

Donker en droef galmde een gong, en in den rooden schemer der ontzachlijke zaal, waar verdekt en verduisterd het heilige vuur in de verte brandde op de sarrend-grijnzende menschgelaten der gevleugelde stier-colossen, verscheen achter den voorhang, wit en teer als een maanbloem, het onkuische en schoone tempelmeisjen Jubartha. Op een onstuimigen, toch bedwongen wenk van Spamitres, naderde de gewijde met een ingetogen dansgang en wierp zij zich op verren afstand van den slaaptroon, voor Xerxes neer. Onder het sluierengeritsel van haar zilverwit-doorschijnend mousselinen kleed, klonk bij het bukken tooverzacht, het klingelende geruisch mee van een ivoorgeel bellen-tambourijntje dat zij verborgen hield weggeklemd nevens haar Phrygische fluit. Zij beefde en klappertandde van angst, en de gouden cierselen, tusschen amuletten van zilver en coraal om haar lokkenblond en aan heure ooren bengelend, schuifelden in flonkering over mâlkander.

- Sta op,... beval Xerxes kort.

Het tempelmeisjen hoorde niet, versuft als zij was van vrees en gelukszwijmel, eindelijk dan toch ééns voor den jongen, schoonen, goddelijken

Koning te zijn aangeroepen. Ontsteld en woest stootte Spamitres haar overeind. Het tempel-deerntje bleef klappertanden en in hare toenadering lag tegelijk een weerstrevenden drang zich schuw te willen verwijderen. Xerxes bestaarde haar wezenloos vanuit zijn bed en schijnbaar ijlend, vroeg hij:

- Geloof jij in al de heerlijkheid en in heel de wondermacht van Ahura?

Het meisjen, den mond afdekkend, verstond slechts ten halve, sidderde in schroom en glimlachte in angst naar de goudbestarde, hooge mozaïek-zoldering.

Op Spamitres' gezicht barstten driften los. Hij snauwde:

- Kun jij alleen beven, deern?... Moet ik de zweepdragers roepen?

Nog heviger begon Jubartha te trillen, terwijl Xerxes doordroomde, zacht:

- Op gouden tronen meisjen, zitten zij, de zes hemelgeesten. Zie je ze wel eens in den tempel?... Naïrhyo Sanha, de vuurengel, beschijnt hun aangezicht met stille vlammen.

Het meisjen staarde in eene verbijstering naar de pracht van het ontzachlijke bed, naar het schoone, matbleeke, vreemd-ontroerde gelaat

en de lispelende vrouwenlippen van Xerxes. - Jij bent mooy... en je balsem geurt zoet,... sprak stil de Grootkoning door.... Spamitres, daar, waagt te spreken voor mijn stem geklonken heeft, de dief, de schelm, de liefdewerver!

- O eeuwige Koning!... stotterde Spamitres.

- Je bent heel mooy meisjen.... Ken je ál de zondedansen van mijn volk... de toomelooze meisjesdansen bij de feesten?... Ken jij kleine, den dans van de verliefde zwanen?

Nog zweeg Jubartha, sidderend.

- Den dans van de verliefde zwanen?... Dan klapwieken je handen op je naakte heupen en licht je met fijne schootkreukjes, je sluierkleed hoog; dan wiegedein je op je rose teentjes... ontbloot je langzaam, heel langzaam je borsten.... Jij bent mooy.... O, kon je mij weer opnieuw vertellen het sprookje van d'azuren wondervlinder, die glanzen weeft met zijn vleugels.... Jij lijkt heel mooy.... Ben je als maagd geofferd aan Anâhita?

Nog zweeg Jubartha. Een ruk van Spamitres bracht haar tot bezinning. En bijzichtig stotterde zij:

- Ik weet niet, ik weet niet... o groote Koning!

- Kom je van Samos?... Weet je dat schimmen geen schaduw hebben?... Ben je uit Locrië ge-

vlucht?... Hebben donkere of witte slaven je geschonden, in-de-lucht-springstertje?

Jubartha staarde, de groote zwarte oogen vol vurige verbazing.

En fluisterend sprak Xerxes door:

- Hoeveel druppelen purpersap kun jij van je lippen persen, meisjen?... Je riekt naar zoeten narcis en sandelhout deern, en naar saphraanbrood... Hoeveel prooy-mannen omarmde jij al in je ontbloote tengerheid, onder de zoete schommeling van je knielende beenen?

Plots schokte de Koning overeind in zijn bed.

- Bij den heiligen Darius,... ik zie dat je gelitteekend bent... Anâhita gewijd.... Ik zie het, al tien jaar lang, is het niet?

De tempeldeern bleef schuchter zwijgen, terwijl er een beving schoot door haar zware gouden voetringen. Spamitres snauwde, wit van gif:

- Antwoordt onzen heiligen Gebieder, of je enkele vel wordt de priesteren teruggestuurd.

- Niet zoo woest Spamitres,... suste Xerxes met beminnelijke stemme.... Haar hart trilt.... Jij ruikt naar zoeten narcis meisjen, en naar saphraan. Onverhoed weer, doorschoot hem een achterdochtige gedachte:

- Luister kamerling.... Zij komt van Athene...

zij kent Tenehara.... Zij is door de Helleensche bevelhebbers beslapen van aanlegbed tot aanlegbed.... Hoe ziet hij er uit Themistocles?... Wacht, wacht Spamitres... roep Mardonius. Rond den Hellespont moet de bodem dreunen van het bouwen der schepen.... Ik moet mijn triremen zien groeyen.... in Aegypte, in Phoenicië, in Troas en in Lycië... heel het kustland langs moeten de havens branden van fakkelschijn en de scheeps-timmerwerven openstaan van morgen tot avond.

- Uw liefdesslavin,... vleyde bibberend Spamitres er tusschen.

- Ik moet de onoverschrijdbare linies als steunpunt... en de Athos-berg gaat doormidden... tusschen de nachtlegervuren zal ik trekken... van Asos tot Tenedos.

- Uw slavin...

- Hoe?... Staat zij daar nog, de deern?... Waar zijn je ooren meid?... Kom je niet van Athene... waar mijn witmarmeren troon is gebouwd en mijn lampen van trillend gouddraad worden gevlochten?

- Van den Anâhita-tempel kom ik, o Koning,... stamelde het meisjen, in de dreigblikken van Spamitres verward.

- Waar zijn je ongeboren kinderen?

Jubartha stotterde.

- Begrijp je me niet?... donderde Xerxes, terwijl de ambergloed in zijn groeyende oogen als een weerlicht vonkte.... Waar is het leven dat je uitwischte?... Zarathustra vloekt je, de Jahi in jou... jij, die het zaad der slechte menschen in je opneemt.... Ahura begeert, dat schepselen als jij, de Mazdayacners moeten vertrappen als adders.... Erger zijn jullie, dan jankende wolvinnen. Verstijfd van schrik keek Jubartha naar Xerxes op.

- Licht bij Spamitres... het zilveren comfoor... Xerxes deinsde ontsteld terug.

- Nu zie ik het,... jij hebt dubbele pupillen. Jouw blik verdroogt de wateren die van de bergen stroomen. O Zarathustra, help mij.... Zegt gij niet dat de Jahika met haar blik den bloey schokt van ontbloeyende planten?

De dansdeern hief haar luit.

- Zwijg, kamerling,... kom jij hier en nader meisjen.

Plots sprong Jubartha, paarsch-schaduwend, zweeflicht overeind en naderde den slaaptroon, onder den verren schijn van het vuur. Haar armbanden rinkelden zacht na. Over Xerxes' gelaat brak een stille jubeling uit.

- Bij Zarathustra,... jij bent zoo blond als een

gouden koornaar, jatumaïti... en je lendenen huiveren van ingehouden wellust. Je voetjes huppelen als getemde vinkjes. Ik zie dat je naakt bent onder je sluiers. Ik deern, ben altijd gelukkig met de dingen die ik niet begrijp. En jou begrijp ik... ik begeer je niet...

Jubartha kroop terug, in nederige schaamte.

- Spamitres,... viel hevig Xerxes uit,... ik wil de vrouw van mijn broeder.... Mijn zusters walgen mij, in mijn harem.... Nader, nader toch dansdeern, ik wil zien hoe je kijkt uit je dubbele pupillen. In een fijn bewegingsspel, alsof zij zwevend stapte, naderde Jubartha.

- Kun jij alles zeggen met je oogen?... jij wulpsche, vurige lokster? O, hoe veracht ik je!... Jij bent naakt en ik ben naakt... wij kunnen elkaar niet dekken.

Er viel een trillende stilte, terwijl het meisjen in heftige angstverwarring en vernedering weer stond neergebukt.

- Ken je je beroep?... vroeg plots Xerxes.

- Hoogverheven Heer,... lispte zij.

- Wat vermag je naast mijn Aegyptische danseressen? Mijn hnmt doen wonderen van wringkunst met hun rompen en lendenen. Mijn luitspeelsters tokkelen bij maal en bij jacht.

- Verheven Heer!

- O vergetene hoer!... huiver je niet voor je Koning? Weet je dan niet, dat niemand voor mijn aangezicht verschijnen mag zonder mijn wil? Jubartha trilde, en Xerxes verlustigde zich in haar schuchterheid en vrees.

- Ben je ontuchtig en kun je álle begeerten bevredigen?

Jubartha vatte plots spreekmoed.

- O genadige Koning!... Ik was al heel jong het genotskind der zwervende Louris en van alle wreede pelgrims. Van Corinthe dwaalde ik hierheen.... Een slavin ben ik van den gewijden tempeldienst en wij offeren iederen druppel van ons bloed aan Mythra. De priesteren hebben ons alles geleerd en op de feesten der weelderigen verschijnen wij zoo goed als bij de geheime vieringen en verborgen mysteriën. Ik dans met de klingelende tambourijn... ik doe de Phrygische fluit leven en ik klapper snel, al sneller mijn koperen castagnetten.

Zwak en wonderlijk zilverlicht klonk haar smeekend-bevreesd stemmetje onder den ontzachlijken bedhemel. Zacht begon zij plots in haar doorzichtig gewaad, voor Xerxes' starende oogen waarin de ambergloed vonkte, romp en lendenen

wulpsch-rhythmisch te verdraayen en over het geheele lichaam, zoete bevingen aan te sidderen. Klakkerend klepperden de castagnetten, terwijl de vingertoppen en palmen der fijne handen, henna-rood verbloedden. Geheel naakt-door-schenen rilden de teeder-blanke dijen, terwijl zij zichzelve in haar deinen-op-de-teenen, met een zachten spreekzang begeleidde. En overal volgde haar het geheimzinnige rhythmus van den mensche-lijken adem.

- O hvan drakara, bij den baard mijner gevleugelde stieren,... dien gruwelijk-lagen, wiegelenden lokdans leerde je in mijn Babyion!... Leg de hand van uw brandenden navel, deern! Jubartha verstijfde van schrik.

- O Babylon, Babylon,... murmelde Xerxes in zichzelf,... gruwbare stad van schoonheid en zwarten wellust!... Ook jij kan mijn hartstocht en mijn angsten niet stillen!... O Babylon, brassende en duistervlammende hel van genot!... Hoe aanbid ik je.... Ik sluit mijn oogen half en zie dit gouden witte meisjen.... Een heksschoon en wulpsch kind van Mylitta, door de Telchinen van Rhodes gekweekt. De bloeyende kransen om haar hoofd geuren naar laurier... ze bedwelmt me... ze overrompelt me!... Haar

sluier glanst en golft als vloeyend zilver.... Maar ik wil niet... ik wil niet.

Xerxes zuchtte diep.

- Kun je heel zacht zingen?

- Van alle zoete genietingen, o Koning!... Wij roepen Anâhita aan, in verrukking.

- Zwijg deern... dat alles weet ik. Je huivert in het doorzichtige gaas van je kleed. Wat zie ik... heb je een blauwe ster op je binnendij?... Ben je getatoueerd? O hel... o stad van dood gebeente... o Babylon!

Onverhoed weer keerde hij zich met woest opgezwollen gelaat naar Jubartha.

- Door hoeveel mannen ben je beslapen? Al brozer klonk haar stemmetje in onderworpenheid.

- Wij mogen nooit tellen, o Koning!... De priesteren blinddoeken ons, onder cythergetokkel. Betooverd staarde Xerxes naar Jubartha, die bewegingloos rechtop, alleen de heupen even week-wellustig liet sidderen onder den sluier.

- Vertel verder,... beval hij onder een verdoovende bekoring.

- Al van mijn vijfde jaar werd ik door de geloften mijner ouders den deerndienst gewijd. Toen al moest ik huwen met Anâhita, en na de

blinddoeking en harptokkeling, zag ik honderden en honderden woeste mannengezichten over mij heengebogen, in aanbiddende begeerte.

- Stil nu, meisjen,... zei droomerig in droom-begoocheling Xerxes, terwijl hij niet zag hoe wulpsch Jubartha de armen hief en vleyerig-bedwelmend lachte.

Jubartha zweeg. En zacht ijlde Xerxes door, met weeke stem:

- En ze ley er zes draden van hemelgoud bij en tweernde weer zeven zilveren tot eene.... Wie mijner zangsters zong dit toch weer Spamitres?

- Mijn geheugen, o Gebieder!

- Bij Angromainjus,... jouw hersens zijn te nauw!... Slaaf... druya,... ik grijp met ijzeren handen! Wat?... Vloekte ik Spamitres?

- Ik hoorde niets, o Koning!

- Haha.., hij hoorde niets... Verlepte ellendeling, met je Anubis-kop. Ik laat een enkel schimpoog met een duistere brauw op je kleed schilderen!... Kom hier, trek je deern naar mij toe.... Nog dichter... bij het puntje van haar oorlel. Zij beeft van vurigheid en vervoering en... jij loert je scheel op haar mooye beenen. Zoo... ja zoo...

Angstig vroeg hij het meisjen, dat nu op het goudgeborduurd bedtapijt vlak voor hem stond:

- Heb je toovermiddelen tegen het Booze Oog?

- Alle die gij verlangt, mijn Gebieder,... zei Jubartha nu zacht, beschroomd en toch vast.

- Alle die ik verlang?

- Mij zijn de handen opgelegd.... Ik zie, o Heer, zonder oogen, als in het zuivere licht van den dag. Ik ben tempelslaapster van mijn tiende jaar, o Heer...

Xerxes mijmerde:

- Zoete droomfiguur...

- Ik wandel 's nachts...

- Waar?

- Bij heldere maan, o Koning.

- Heb je met de orakelen gesproken?... Een Yonische halsketen zoo gij de waarheid spreekt!... Mij brengen mijn renboden van Delphoy schoone voorspellingen. Spamitres?

Spamitres wierp zich op het aangezicht.

- Laten mijn schatmeesteren kronen, gouden kandelaren en offergeschenken naar Delphoy brengen.... Wat Croesus deed, een koning van Lydië, kan ook een koning van Perzië.

Jubartha wiegelde zacht weer op haar teentjes, waarvan de roodgepolijste nageltjes in henna-gloed

glommen. Rillend, nauw-zichtbaar, bewoog zij de lendenen in een geheime ontuchtigheid, die zich fluïdisch wou vasthaken in 's Konings begeerten. Doch nu barstte Xerxes, bij het zien van de sidderende heupbewegingen en een enkel wellustig lokgebaar, zoo hevig uit, dat de dansdeern en Spamitres terugvluchtten.

- O afgrijselijke hoer... stuk verderf met je vliegende stem!... Veertig nachten zalft mijn oppergesnedene je met liefelijke geuren om tot den Grootkoning op te gaan. Je ruikt naar narcis en naar myrrhe, en ik zag je teere, smalle handen wel wulpsch lokken achter je sluiers. Je wilt dat ik robijnen en paarlen in je haren laat strengelen, en je gehemelte voed met melk en honing. Je wilt mijn diamanten gordel, mijn diamanten beker stelen. Veertig nachten? Mijn schoonste liefdesslavinnen wachten honderd na honderd eer zij tot mij komen. Alleen Tenehara niet... die roofdeern.... Die lokt de krijgertjes van Hellas... voor mij, haar Heer en Koning... Jubartha snikte in ontsteltenis.

- Jij... jij wilt mijn heerlijkste wijnen slurpen van de jaarfeesten!... Maar mijn Aegyptischen rooven meer, veel meer.... Hoe Spamitres?... Beschuldig jij mijn jatumaïti's?

- O Algebieder... ik herhaal slechts...

- Hier Spamitres, hier met je krakende knieën.... Roep mijn slaven... ontwalm amber en muscus.... Stort violenolie in de bekkens... brandt de reukschalen leeg voor je aanminnige lust-deern.... Omkrans haar drinkbeker met rozen-knopjes.... Kom hier, boeltjen,... je wilt mij met de goudkleurige stof van je haar en het geurzoet van je lijf bedwelmen.... Maar ik verlang geen liefdesavontuur, in den tooverachtigen nacht van mijn schimmen...

Toornig en wild-weerschijnend duisterden Xerxes' oogen.

- Ik wil geen roes.... Weg jij nymph!.... Je kunt niet dansen... niet bewegen... in droom-rust.... Uitgeroeyd moesten al jullie tempelen worden... met jullie priesteren, in verrotting geboren!... Heb ik zelf niet tusschen brand-fakkelen en wijndronk, twee volle jaren van mijn jeugdleven onder edelgeboornen en wagenrenners, in de waanzinnige vervoeringen mijner minnarijen geleefd?... Jij meid... jij bent goed voor mijn teelzieke satrapen, voor mijn speerdragers en veldheeren, die loeren op de blanke bruidjes die zich baden in de rivier Scamandros!... Jij teer schepsel wordt nu al vervreten door de groote,

smachtende zonde!... Jij besmet nu al het sterfelijke. Ik wil je handen en je voeten en je lichaam in een heilig rhythme zien zweven, zoo stil, zoo stil... maar jij lokt heet en schroeyend.... Jij ontstraalt het verachtelijke... je buigt en plooyt den klank van je stem als een vleyerige hoer.... Rozensuiker zoent je mondje af... dat mondje, dat coralen bekertje van je slempend leven.

In schrikkelijke woestheid wendde Xerxes zich plots naar Spamitres, terwijl Jubartha weer begon te klappertanden.

- Ik begrijp jou, schelm Spamitres... Jij spant samen met mijn grootvizier Artabanus... en ook met mijn moeder en mijn broeders.... Jullie denken dat Xerxes alleen wellust wil... heet, onstilbaar genot, genot! O, kon ik jullie treffen met mijn vervloekenissen!.. Maar weet dan, dat de groote Xerxes ook heeft de ziel van een wijnbergwachter.... Jullie wilt me afmatten en uitputten.... Jullie wilt me verzengen.... Jullie wilt me snel moorden.... Achaemenes op mijn troon... Ariabigne in den allerhoogsten raad,... of Masistes zelf zijn stadhouders kiezend! Maar o, ik versta jullie verborgen teekenen... jullie sloopende prikkelingen en ontuchtige begunstigingen!... Mijn broeders willen mij verdringen...

allemaal.... Maar ik blijf wie ik ben.... Mijn staf is Ruba, Ruba de Mediër.... Ik zal al mijn koninklijke krachten bewaren voor mijn land, dat geen andere grenzen mag hebben dan d'aarde. Ik zal wreker zijn en held, krijger en God.... Zoo willen Xerxes en Ruba!.... Ik zal de jongste prinsen van Perzië, die nu insluimeren op d'ivoren rustbedden van hun paleizen in Susa, of speelsch de onyxen tegels tellen aan de muren van Ecbatana, tot helden opkweeken. Want weet Spamitres,... weet schoon meisjen... het geslacht der Achaemeniden vreest niets. Zij zijn zinne-ontvoerende minnezangers bij lier, guitaar en Syrische sambyle, maar nog beter overweldigers op het slagveld. Zij onttrekken hun bloed aan de liefde om het in den krijg te storten voor den roem van hun land.

Xerxes zat rechtovereind in bed en zijn oogen leken verspringende vlammen.

- Schelmen zijn jullie, allemaal!... Maar je doel zal niet gelukken... ik zal niet vergaan in genots-bezwijming.... Kom hier, dartele hvan drakara... ik zal je de sluiers van je huiverend lichaam rukken! Spamitres liet Jubartha weer dichter naderen tot het bed. En Xerxes ontblootte de tempeldeern geheel. Koortsig joeg hij, dwaas-lachend:

- Zoo... nu sta je naakt.... en hijgend.... Daar liggen je wulpsche monsters... je tambourijn en je fluit in de warplooyen van je sluiers... en niets begeer ik van je... niets, niets!

Stil verzonk de Koning in gepeins, terwijl Jubartha bibberend voor hem stond, haar teere naaktheid door het verre vuur overschenen. Toen, heel zacht en droomerig weer, zei hij tot Spamitres:

- Hier kamerling... dek haar met dit brocaten kleed. Ze beeft, het fijne zangstertje, het lokkende dochtertje van Maya.... Laat haar van hier gaan als een gouddraagster uit Athene en snijd haar de oorlellen niet af.... Roep mijn schatmeesters,... laten zij grabbelen, hier in het goud aan het voeteneind van mijn slaaptroon... schenk haar saphyren, robijnen, tien... honderd... een Koïsch gewaad van zijde.

Jubartha staarde naar het bleeke, droef-schoone gezicht van den Koning. En week weer klonk Xerxes' stem, toen hij met bewogene ingetogenheid van gebaar haar teeder polsje nam:

- Hier Jubartha.... Dezen ring van Koning Xerxes schuif ik op de smalle, tengere, witte vingertjes van je handje. Nu kun je droomen ál wat je begeert te droomen van de zonnebloemen

van Mitra!... Ik wil je zwoelen buikdans niet... de bochten en kronkelingen niet van je zij-zachte lendenen. Ik wil de aalmoes van je zinnen niet.... Het zijden kleed van Kos zal je beenen nog schooner omschijnen.... Vertrek nu... vertrek stil en zeg niets, als een vogel die zijn stem verloren heeft. Ik ril van het roet op je wimpers en van je pijlen in bloesemen gedoopt.

Jubartha beefde onder haar dekking.

- Kijk... nu sta je in het brocaat... en je haar is nog glanzender dan het goud van mijn deken. Vol pijn, ontgoochelden haat en smart wierd zijn stem.

- Keer weer naar je tempel, lieve lokster... en loof Anâhita.

Xerxes wendde traag zijn rug naar haar toe. Spamitres wenkte schichtig Jubartha. Op de teenen schuifelde zij weg. Zij huiverde in hare naaktheid, onder den brocaten mantel, die schubachtig-tooverend schitterde in den rooden zaalschemer. Stil en ontzet greep zij haar sluiers, haar fluit en tambourijn van het tapijt, en op een lichtzingenden gongslag van den kamerling, verschenen twee zwarte slavinnen met hooge, spookwitte tulbanden op het hoofd, die haar geruischloos wegleidden. Spamitres lag stram op zijn aangezicht en wachtte.

- Spamitres,... lispelde fluisterend de Koning, zonder zich om te keeren.

- Uw slaaf ligt gebukt ter aarde.

- Ik weet het Spamitres.... Ik ben moe... heel moe. Is het robijnen-kind weg?

- Al in den tempel, verheven Heer.

- Goed... goed.... Ga jij nu ook heen.

- O groote Heerscher.... Op een wenk van uw hand...

- Ik weet het Spamitres, bid, laat hooren de murmeling van het zoete Ahunavairya.

En langzaam weer keerde Xerxes zijn waswit aangezicht, van een verrukkelijke, zachtzinnige schoonheid, naar zijn kamerling.

- Bij den lichtsten slag op de gong,... zei in ontroerden eerbied Spamitres... bij de eerste trilling van het geluid, schieten wij naar u toe.

- Goed, goed Spamitres.

- En hier, o Beheerscher,... onder het bereik van uw handen, staan uw koelende drank en de terebinthen...

- Goed, goed Spamitres... ik ben moe... ga heen.

- Op een gebaar van uw hand staan in het volle licht van al uw kronen, de tienduizend Onsterfelijken om u heengeschaard. En zoo het den

Algebieder behaagt, maakt hij ieder uur van den nacht tot dag... voor zijne slaven.

- Ik hoor het Spamitres... maar ik wil slapen.... Ik hoor het... maar ik wil alleen zijn! Spamitres wierp zich weer met het gelaat op den grond en wachtte tot de Koning hem beval op te staan. Ver uit de paleisportalen, in de zwevende nachtstilte, klonk heel droef en zacht de melancholische stem van een Indische nasjassarem.

- Vertrek kamerling,... zei in zachte fluistering Xerxes,... en bid.

Buigende, met het aangezicht steeds vooruit, week Spamitres terug naar den grooten voorhang, terwijl zijn schaduw over marmeren vloeren en tapijten, sluipend-duister meezweefde.

Plots tikte Xerxes op de gong, en in tuimelend-ontstellende jacht schoot Spamitres weer terug naar Vorsten's pronkbed. Rechtovereind zat Xerxes en alle zachtheid was uit zijn gelaat weggezonken. Spamitres wilde zich weer ter aarde bukken.

- Sta!... Wie heeft dezen koeltedrank bereid? Xerxes kreet met een gescheurde angststem.

- Twee uwer opperschenkers, in de zwaan-witte rokken, onder mijne leiding, o Heer!

- Drink,... donderde Xerxes.

- Spamitres nam bevend eenige slokken.

- Drink... drink tot den bodem!... toornde Xerxes heftiger.

Spamitres ledigde den diamanten beker. Wreed, verachtelijk lachend, wierp Xerxes pronkkussens van zijn bed naar den kamerling.

- Hier!... Leg je vlák voor mijn voeten, voorproever, opdat ik zie wat er nu met je gebeurt.

- O Vorst,... sidderde Spamitres.

- Zwijg gifmenger.... sluipmoordenaar... samenzweerder! Ik wantrouw iederen blik van je sluwe, venijnige, aartsvalsche oogen! Morgen laat ik je de tong uitrukken of de beenen tot de knieën afzagen,... jij schenner van 's Konings almacht!... Wou je me naar de vrouwenvertrekken lokken, vóór ik dronk van dien beker?... Ik drijf je genadeloos ter vonnisse, gier! Voor hoeveel goud ben je omgekocht door mijn leenmannen en mijn hofridderen?... Wil je omkomen in een storm van geld?

Spamitres rilde op den vloer voor Koning Xerxes.

- Weet,... donderde de Gebieber in onmen-schelijken trots naar het bevend-ingekrompen lichaam van Spamitres,... de Achaemeniden hebben de zon zelve in hun banier. Ik ben nog jong, heel jong, knecht.... Zoo je gunsten en

rijkdom wilt afsmeeken... doe het niet mijn pronkossen, de satrapen, maar doe het mij!... Wie anders dan Xerxes is het hoogst-geestelijke en hoogst-waereldlijke gezag?... Bij den heiligen Zarathustra,... gij beseft uw voordeel niet. Of woudt gij spijsdrager worden aan mijn tafel?... Of wilt gij met den gouden hamer mijn paarden beslaan, of bewaarder van mijn zegeteekenen worden?

Spamitres kreunde.

- Kom slaaf!... Roep aanstonds, als gij hier uit mijn zaal wegkruipt, ieder mijner Onsterfelijken toe: dat Wij, Grootkoning van Azië, de Goden gelijk zijn!... De zon straalt in ons banier!... Roep jij, duitendief, den verkwister Artabanus!... Hij zal komen aanleggen met zijn Koning, en zeg hem,... neen, neen... roep hem niet. Ik vat den slaap tóch niet meer.

Xerxes kreunde zacht.

- Zeg mijn oppergesnedene, dat hij de slavinnen uit Nubië met de welriekendste rozenolie uit Schiraz zal besprenkelen, en laat hij ze vanaf heden tot mijnen dienst gereed houden in het paleis der veertig zuilen. Zij moeten Atheensche vijgen eten.... Misschien wensch ik toch een uur verstrooying. Spamitres, schelm.... kan ik

ze niet den Perzischen, mystieken wellust leeren?... Proef, hoe heerlijk dampt de amber, als grijs marmer dat zich oplost in een wolk. Een nieuwen kaftan krijg je Spamitres, van je Koning, voor al je rillingen en verschrikkingen, nu je gedronken hebt en je ingewanden van pijn en gif niet zijn gescheurd!... Nader en zie je Gebieder in het gelaat, den Heerscher van Indië tot het Moorenland toe, en bedenk slaaf, dat alle kinderen met een snik ter waereld komen, huilend en knipperend de oogen, maar dat Zarathustra lachte, lachte bij zijn geboorte!... Bedenk dat Ruba leert: alles is tijdelijk... ook het tijdelijke! Spamitres kroop van den grond overeind en stotterde iets. Xerxes gebood:

- En nu, vertrek.
- Verheven Heer!

Stuntelig strekte de kamerling de armen boven zijn hoofd.

- Zeg slechts Mardonius en Artabanus...
- Uw vizier?
- Neen slaaf... mijn hoogedelen oom... dat ik de schimmen mijner vaderen weer gesproken heb.
- Gebieder!
- Vertrek nu!... wij gaan de Hellenen beoorlogen Spamitres.

- Mijn kaftan, o Heer,... mijn nieuwen kaftan...

- Steel er twee en zwijg!... En nu, vertrek pronker, slaaf met je lamsvellen-gezicht!

- Goede Heer!... vleyde Spamitres, terwijl hij geruischloos wegduisterde in de diepte der koningszaal.

Oorlogsdroomen

De Algebieder had met zijn koninklijke voorvaderen gesproken, in de donkere, gonzende en onmetelijke diepte van den nacht. En zoo dit nu, uit-innerlijken-angst-geboren-zinsbegoochelingen waren, zou het aanzijn van hovelingen en vazallen, het aanzijn van krijgers en vrouwen, zoo ook hijzelf, zijn levende gedachten en zijne daden, zinsbegoochelingen wezen.

Bij zonne-opgang plengden zijne magiërs reukwerken en bezongen zij den heiligen Perzischen haan Pentoera, die het lichtende heelal regeerde. Voor het eerste heilige Mythra-vuur knielde Xerxes biddend neêr om de onminachtelijk-verborgen leerstellingen van zijn geloof en den zuiveren aard der hoogere dingen, in gewijde ont-

hullingen te ontvangen. Hij offerde in zelfvergetelheid, de Fravashis, door wier oneindige krachten de hemel in evenwicht wierd gehouden; ook de woelige aarde, de dooreenwarrelende kudde en het kind in de nauwte van een menschen-lichaam. Hij offerde nabij de zaal der waayer-lampen, alle Fravashis der heiligen; der heiligen die gestorven waren, der heiligen die leefden en der heiligen die nog geboren moesten worden. Hij offerde de Saoshyants, die den zachten gloed der lente over de waereld deden aanschijnen. Hij offerde Kâvi Vishtaspa. Hij offerde het geloof, de rede en de zinnen die door de ziel zijn heengegaan, en al zijne bevelhebbers zond hij hooy voor hunne paarden. Hij offerde Isatvastra, Zarathustra's zoon en met de vreedzaam-zingende stem van den Zôt zong hij mee:

- Ik, Grootkoning-in-purper met een onmeetbaar vazallenrijk, noem mij ootmoediglijk toch aanbidder van Mazda, aanhanger van Zarathustra, vijand der heerschers en daeva's, getrouw aan Ahura's wet. Hymnen en offerpsalmen der priesteren en gesnedenen bleven hem omzingen, verhelderden zijn gezicht op het innerlijke van zijn geestengesprek met de voorvaderen. In eene zoete, reine, allesdoordringende ontroering die hem met stille macht

uit het zichtbare loswond, voelde hij den adem van Asha als een goddelijke en verheerlijkende koelte over zijn brandend gelaat heenstreelen.

Ook volgende nachten, na de magiërs-offeringen, verschenen de geesten zijner voorvaderen weer. Dreigender dan vroeger eischten zij van hem, Xerxes den Groote, dat hij met onkoelbare drift wraak zou nemen op Hellas en vooral geen middel te gering mocht achten om dit land uit te roeyen, zijne bewoners te vernederen en te ontkrachten. Hier zou het niet zijn, de zengende machtsgril van een Koning die het eene volk tegen het andere den dood liet inrennen, noch zou het zijn, de zieke heersch-hunkering van een waereld-veroveraar, doch eeuwige vergelding van Achaemeniden-koningen, zonen van Ahura. Hier zou het zijn, de eerste geweldig-oplaayende krijg van het Oosten tegen het Westen. Geen middel dus te gering voor het doel. Kroop majesteit leeuw, wanneer de honger in hem knaagde, bij een aanvalsprong niet schijn-nederig op de buik? Op den klank van een zilversmids-hamerke trilt de gromstem van een vulkaan mee. Ook een wever vóór zijn ontzachlijke, rond-duisterende getouwen, moet den eersten en fijnsten draad der

wegschietende figuren blijven volgen, tusschen het omhuivende spel der schaduwen, geheimzinnig opgroeyend aan weerskanten zijner bezige handen. Want met de wraakgeesten der voorvaderen, op wier wazige hoofden lichten als schommelende zonnewijzers afschoten, had Xerxes gesproken. Oók zijn droefzinnige en wijze oom Artabanus, die ervóór oorlog en moord verfoeyde, en de onverschrokkenheid der Hellenen naast die der Perzen waagde te plaatsen. In twijfeldoffe moedeloosheid een nacht, verzocht Xerxes zijn oom op het koninklijke bed zich uit te strekken en den sluimer te lokken, tot de uren waarop de schimmen naderden. Toen zag ook Artabanus, in siddering en schrik, de mistige gedaanten verschijnen, en hoorde hij zelfs in angstwekkende hartstochtelijkheid en sombere drift hun stemmen naar hem dreigen: dat zij hem de oogen met gloey-ijzers zouden uitbranden, zoo hij tegen den oppersten wil en drang der Achaemenidische voorvaderen ging spreken en handelen, en Xerxes van de heilige nationale wraak afkeerig maakte.

Alleen Xerxes' gek, Ruba de Mediër, bleef lachen en wantrouwelijk spotten. Sarrend zei hij, dat schimmenkleeren Atossa en Mardonius, en omge-

kochte oorlogzuchtige ridders en lijfwachten, ziekelijk vermagerden en hoe of het mogelijk was, dat pas door Xerxes uitgedeelde zegelringen, robijnen en halsbanden konden mééschimmen. En nog weer hekelend lachte hij erbij, dat de grootste geest precies zoo een zwaargevleesden neus had als de opperspeerzwaayer Megabazus, en dat de kleinste voorvader zijn sandalenfranjen precies zoo slordig slepen liet langs de enkels, als Xerxes' pas-ontslagen Lydische wagenmenner.

Hij, Koning Xerxes, had naast de helsche maeren, toch ook en alleen doorleefd, het heilige visioen van den wonderbaren olijfboom, die drie keeren achtereen, in drie goddelijke gezichten, voor zijn verbaasd-starende oogen was volgebloeyd. Op zijn koningskruin plantte de wonderboom zijn eerste fijne spruitselen en twijgen, en een onzichtbare cierder vlocht ze bijeen tot een lichtgroenen krans. En verder, van zijn verheven wezen af, overgroeyde d'olijfboom alle deelen der aarde. Zijn neergekromde en doorgespletene stam droeg het uitgroeyende en schaduwende gevaarte zijner wartakken en wiegelende twijgen. Gansch de onbegrensde hemel wierd vol en verduisterd door zijn overal uitwringende armen, en het zware

geruisch zijner toppen raasde als een verre deinende zee. Van heel de waereld zogen zijne millioenen wortels, voedingssappen omhoog naar dof-koepelend loofgroen en kruinen, en zijn splinterende stammen groeyden en vermenigvuldigden zich ieder uur meer en meer.

Xerxes' diepzinnige magiërs en Gâthas-priesteren, rijkbedeeld door Atossa, schonken hem vrome verklaringen dezer droomgezichten, door Vohû Mano uit het licht gespaard. Zij leerden, dat Ahura's wil ook de lotgevallen der koninklijke menschen schept. Gebieder's luisterrijke naam voorzei reeds de beteekenis van zijn leven: Xerxes,... strijder van Groot-Perzië, inzwelger van den onsterfelijkheids-dronk. Hij alleen zou de geweldigste volkerentemmer worden die de aarde ooit had aanschouwd, overheerschender dan Cyrus, Cambyses en Darius tesaâm. In hem zou weer het heilige vuur uítbreken van zijn oervaderen, dat er ook had gelaayd tusschen de vernielende kampers van Iran en Turan, de maz-dayasnans en de daevayasnans. In hem zou het heldenbloed opbruisen van de Oud-Bactrische en Oud-Iranische heroën, van de alleredelsten uit den stam van Dschemschid, van Thraetaona, van Rustam, den schrikkelijken leeuwen- en dra-

ken- en duivelendooder. Hij zou weer hooren, den zoemenden zang van den bandir, die ook Hosang had beluisterd op de uren dat hij gericht hield over de snijdend-krijtende daemonen van Iran. Hij zou als Tachmuraf, weer de luipaarden met onschichtige valken bejagen en hij zou als Dschemschid, de aarde uit elkaar laten gaan, om de menigte der menschen en dieren te omvatten. Hij zou wondergrillige kasteelen bouwen met Yima, waarachter het licht der paradijzen scheen, en ook uit zijn Achaemeniden-schouderen zouden twee slangen groeyen, die met menschenhersenen moesten worden gevoed. Hij zou het woeste ros van Rustam berijden en ook de maanmaagden zouden hem omkringen, hem, zijn hengst en zijn honden die gebeden blaften, Tót hij eens vinden ging, Teheminah, de koningsdochter, die tijgers en leeuwen met tooverzachte hand het gebit toesloot en op wier haren starren regenden uit het nachtelijk hemelgewelf. Hij, Koning Xerxes de Eenige, worstelend tusschen de eeuwig-uit-scheurende, in hel-duister onderdompelende macht van Angromainjus en de weer alles met louteren schitterglans herwinnende heerlijkheid van Ahura, hemelgod die heerschte achter de zonnetransen zijner onmetelijkheid; hij, de Gebieder die reeds

deed knielen voor zijn gezag, Assyriërs en Phrygiërs, Aegyptenaren en Indiërs, Cappadociërs en Thraciërs, Babyloniërs en Lydiërs, Hebreeuwers en Lyciërs, hij zou alle schepselen der aarde tot kruipende slaven, en daaronder vorstelijk-geborenen tot afhankelijke vazallen maken.

De ontzachlijke olijfboom had zijn zilverende olijfkransen het eerst ingeplant op Xerxes' kruin, een zinnebeeld van Amesha Spenta's gezonden. Geen volk ter waereid zou bij machte wezen tegen de wemelende scharen van geheel Azië op te trekken.

Ook Xerxes' droom van zomersche koornmaayers op een eindeloos veld van blinkende wintersneeuw, verklaarden de magiërs als toestroomenden overvloed en fabelachtigen rijkdom. Na de uitleggende woorden zijner wijzen, het vreugde-gschrey en de goddelijke aansporing tot verovering der aarde, hoorde Xerxes door al zijne landschappen, krijgsliederen zingen en heilige harpen tokkelen. Toén brandde het wraakgevoel nog sterker in hem óp, en hij kreet naar zijn koenste en aanzienlijkste Perzen en naar de machthebbenden onder heel zijn volk:

- Mannen van Iran, vloekt mét mij de verdoemende nagedachtenis van Aristagoras, die Sardes

aanrandde met verraad en d'Yoniërs tot afval ophitste. Deze verachtelijke en gluiperige listenwever, misleidde reeds mijn vader, den eeuwigen koning Darius. Ruba zegt wel dat altijd en overal, de Pisistratus-tyrannen armhartig verwelken naast de bloeyende Solon-wijzen, maar in Hellas zijn wijzen en krijgers, slechts lage overloopers en verraders. Bij den heiligen Zarathustra,... zij walmen als lijken en zij verkoopen het bloed hunner naasten voor een dobbelsteen met gouden oogen. Zij zijn verraders van hun land en hun liefde-verlangen! Was Hippias niet een verrader van zijn land? Waren de fakkeltrotsche Alcmaeoniden het niet? Ruba zegt wel, dat zij allen een Gyges tot vader hebben, doch bij ons Perzen, is rijkdom tegenover eer een moerassig bezit waarin de begeerigen verzinken en sterven een gulzigen dood. Wij mannen der bergen, wij Perzen en Meden uit de hooglanden, wij verachten volksverraad en onbetrouwbare praat-sluwheid. Ruba zegt wel:

- De maere luidt dat de Perzen gewichtige dingen bespreken, terwijl hunne tongen lallen in de mondholte en hun geest van dranken beneveld, over de toppen der rotsen wandelt, doch dat zij eerst besluiten den nuchteren dag, volgende op

hun beschonkenheid;... dat hij echter andersom ervoer, hoe vaak de Perzen juist nuchter beraadslaagden en in dronkenschap oordeelden,... doch geen Helleen naakt de waarheidsdrift der kinderen Ahura's, de vreeselijke zelfaanklacht van eigen dwalingen en de onverschrokkenheid in het gevecht der Iraniërs. Wij mannen van Iran, achten de leugen als de rottende levenskiem, terwijl de mannen van Hellas haar optooyen en cieren met het schoonklinkende dichterwoord en de honing-zoete redenaarstong. Ruba spot en zegt dat er onder hen geen Bardya's worden gemoord. Doch dit is schandelijke wartaal. Wij zullen Hellas leegvisschen en zijn bewoners op gouden staters doen dansen, en in onze netten zullen wij vangen, zelfs de spartelende en geheimzinnige schim van een Aristeas. Wij zullen het Parische marmer om ons heen slingeren, als witte blixems. En de tempel van Athene zal dof en puindampend ineene-storten als diep-ondergraven en omgerukte vesting-muren. Wij kunnen nimmer vergeten, de wandaden van Hystiaeus als tyran van Mylete, schoon hij ééns was, redder en weldoener van mijnen vader. Wij kunnen nimmer vergeten, de moord-beramingen en saâmzweringen van Aristagoras. Spreekt gíj nu, Mardonius, mijn edele krijger.

Hoe sloop deze schoonzoon van Hystiaeus rond om onze veroveraars-macht?

- O, Koning der Koningen,... mijn eeuwigen dank dat gij mij vergunt te spreken in uwe heerlijke nabijheid! Ik kan de mannen van Iran alleen doen herinneren, hoe de tyran van Mylete, de verrader en sluipmoorder Aristagoras, onzen edelen vazal Artaphernes en onzen grooten bevelhebber Megabatus bedroog, en hoe hij de Yoniërs en Anatoliërs tegen Perzië, onder gruwzaam dreigen ophitste. Hij brandde boodschappen op de voorhoofden zijner slaven in, en joeg hen met deze geheime teekenen op hunne gepijnigde rimpels, tusschen de bloed-bijlen van muiters en oproerlingen. En de dwaas-ijdele Atheners hielpen hem. Van Ephezus trokken zij op naar Sardes en staken koning Darius' residentiestad in brand. Gestraft wierden zij, door Artaphernes, onzen koenen aanvoerder, zoodat de laffe Aristagoras vluchtte naar Thracië. Carië, Cyprus en Propontus waren opgestaan en volgden vloekwaardig Mylete in muiterij. Doch door onze Perzen wierden d'oproerlingen verbrijzeld en de onderwerping der Yoniërs volgde. Toén besloot koning Darius Athene van de aarde uit te roeyen. Na Marathon leefde in onzen eeuwigen koning Darius, wiens liefelijke dochter, mijne gade Arta-

zostra, aan mijne zijde streed, slechts één onkoelbare wraak: de vernietiging van de Hellenen, het land der verraders, overloopers en omkoopbaren, Ons aller eeuwige Vorst wierd geroepen in de paradijzen van Ahura vóór hij zijn krijgsmacht verzameld had. Doch nu staat zijn eeuwige zoon, onze heerlijke Gebieder Xerxes voor ons aangezicht, om de wraak van zijnen vader te volbrengen.

- Eerst aarzelde ik, mannen van Iran,... kreet Xerxes in hevige opgewondenheid. Doch ik heb met mijne voorvaderen gesproken, ik en mijn edele oom Artabanus. En ook hij heeft met de schimmen gesproken onzer heilige voorvaderen, en ook híj aarzelt niet meer. De verbannen Spartaansche koning Demaratus hitst mij op tot den krijg tegen Hellas. Mijn heilige en eeuwige moeder Atossa zegt dat mijn ziel niet mag rusten vóór de vlammen heel Athene tot een aschwalm omrooken, De Thessalische vorsten doen niets dan mij smeeken de Atheners te verdelgen van de aarde en zelfs de nakomelingen van de verbannen Pisistratiden bieden zich aan, mij de geheime wegen te wijzen, waardoor sneller Athene een prooy van mijn krijgers zal worden. Het zijn dus bloedeigene Atheners, tyrannen van Hellas,

verjaagde koningen van Sparta, wier wettige geboort' gesmaad wordt met laster en hoon. Het zijn dus koningen van Thessalië en nakomelingen van Hippias, bloedeigen zonen van het volk, wiens land zij mij in handen zullen geven. En luistert nu ook, edele mannen van Iran, naar het voorspellende woord van den gevluchten Athener Onomacritus, den grootsten wijze van Hellas. Spreekt gij, Mardonius, mijn edele veldheer, en zeg de mannen van Iran wie Onomacritus is.

- Uw verzoek wordt mij een bevel, mijn Algebieder. Onomacritus, mannen van Iran, is de geheimzinnige ziener van Athene, uitgejaagd door zijn volk omdat hij vervalschte prophetieën had onthuld. Onomacritus is een Orphische ziener. Hij spreekt met de orakelen der heilige tempelen, en zooals wij zien in het heden, zoo ziet hij in het toekomstige. Onomacritus, de ziener en schepper der Orphische hymnen, lost de levensraadselen op in den slaap. Zijne godheden verdiepen zijn blik en doorklaren hem de wonderen der toekomende tijden. Onsterfelijk is zijn allegorisch woord dat den droom ontrafelt en achter zijn hoofd valt de schemer der heiligdommen zijns lands. De groote droomenzender laat Onomacritus zien zonder middel van de oogen. Hij, ingewijde,

aanschouwt in den droom, het zuivere licht waarbij wij wakenden, het gezicht zouden verliezen. Deze heilige tempelslaper troont naast het gouden gestoelte van Pythia en iedere grot van Delphoy onthult hem met vreemde stem, de orakelen der toekomst. Deze ziener vast en proeft nooit wijn, om ook schuchterlijk alle fluisteringen te kunnen vangen, van de priesteressen uit Dodona. De waanzin der cybyllen en prophetessen slaat huiverend door zijn bloed. Want de waanzin is schooner dan de bezonnenheid, omdat hij van de goden stamt. Onomacritus nu, de ontsluyeraar, de ziener, o mannen van Iran, voorspelt ons Perzen, het heerlijkste krijgs-heil, en tot onzen eeuwigen Heerscher Xerxes, den vernielenden temmer van Babylon, Aegypte en Aethiopië, zegt hij uit naam van den Doriër Orpheus:

- O, groote Koning.... Gij en gij alleen zult trekken over den Hellespont en zult er bruggen slaan van dagenlange lengte. Gij, veroveraar der aarde, gij alléén zult het Westen neerwerpen en aan Azië vastsnoeren.

- Hoort gij, mannen van Iran?... kreet Xerxes weer in sombere opgewondenheid.... Zoo sprak de grootste wijze van Athene, die van zijn ge-

vloekt volk wegvluchtte en tot ons kwam, den grond kussend en overkruipend als een slaaf, om het hof van Azië te naderen. Wij mannen van Iran, wij overbruggen den Hellespont De golf van Enos overmeesteren wij. Ik roep ruiterij en voetvolk onder bazuinen-alarm bijeen en ik, ik, Koning Xerxes, zal mijn legerscharen monsteren. Een overduizelende gedachte! Wij, wij Perzen, zullen het volbrengen. Ik keer mij tot mijn Ruba met zijn eigene woorden en zeg hem na: soms zijn er voorzichtige bezinningen die een mensch sneller in het verderf storten dan roekelooze losbandigheid. O, hoe voel ik mét u, Mardonius, edele zoon van Gobryas, de bluffende leugen van Marathon!

Plots verscheen Ruba, gekleed in peplum als Helleen, en lachte zijn stillen lach, voelend in weemoed, de onweerstaanbaarheid van den volkswil die ten oorlog dreef.

- Gij hebt geen schepen, o god van Perzië!
- Ik heb Phoenicië,... schreeuwde Xerxes.
- Gij hebt geen vloot... geen eigen mannen.
- Ik heb Anatolië en troepen uit alle deelen van mijn oneindig rijk.
- Gij hebt geen paarden, geen wagens en geen helden!

- Verga... verga, gij schimper!... bulderde Xerxes.... Ik heb mijn voorvaderen gesproken en de stem van den eeuwigen Darius heb ik gehoord, waarin de wraak loeyde, de eeuwige wraak. Vloekt mét mij, mannen van Iran, de nagedachtenis van Miltiades en van al de verraders uit Hellas! Dat de hel hen knetterend schroeye!... Wat bekommeren wij ons om de in-angst-krimpende, laffe taal van mijn gek? Arta-banus, mijn overwijze oom, herhaalt niet meer zijn kleinmoedige woorden van verzet. Omdat ook hij ze zag, de schimmen onzer voorvaderen. Zie, zie, nog beeft hij van vrees. Ik voel het mét u, Mardonius. Wij zullen Marathon wreken,... voor Sardes en voor de krenkingen, mijn heiligen vader Darius aangedaan, vergelding eischen. Hoort den maatslag van de riemen mijner galey-roeyers. Hoort het steigerende geluid hunner fluitspelers. Den Hellespont,... den Hellespont, mannen van Iran, zullen wij overbruggen. Wij zullen tijd en uur in boeyen slaan om ons te dienen. Jaren zullen snellen, maar ik, u aller Heerscher blijf, als de sterrekringen boven uw duistere hoofden. Ik leg een brug van het Oosten naar het Westen en klink Europa vast aan Azië. Wij zullen vreeselijke wrekers zijn. Wij zullen

den smaaddood van Hector en Priapus, en het schrey-smeeken om het lijk van zijn heldenzoon, straffen in het Hellenen-geslacht van nu. Wij zullen in de roemrijke gedachtenis van de krijgers aller eeuwen, voortbestaan zonder eind. Den Hellespont overbrugd en Darius gewroken,... dat verrichten wij, Mardonius, wij, ‘barbaren’ van het Oosten!

Boek der toelichtingen

Xerxes in Aegypte

In alle geschiedwerken is de tocht van Xerxes in Aegypte slechts in drie regels afgedaan, terwijl daarentegen de groote Perzische oorlog tegen Hellas zeer uitvoerig wordt behandeld. Voor mij was het nu juist een heel aanlokkelijk iets, Xerxes' tocht naar Aegypte en Aethiopië, waar wij historisch zoo goed als niets van weten, breed en monumentaal te beelden, wijl in de geheele waereld-literatuur daarover nog nimmer geschreven blijkt. Voor het karig-historische vgl. Herodotus, Boek VII, 7, waarin hij meedeelt, dat hij de Aegyptenaren onderwierp, in veel grootere slavernij vernederde dan Darius, dat hij Achaemenes tot landvoogd over Aegypte aanstelde, die daarna Inarus, den Lybiër, zoon van Psammetichus, doodde. Bij Herodotus slechts dit: '*Ω□ δέ □νεγώσθη Ξέ□ξη□ στ□ατεύεσθαι □π□ τ□ν □λλάδα, □νθα□τα δευτέ□ω□ μέν □τεϊ μετά τόν θανατοτ τόν Δα□είου π□□τα σ□□τη□ην ποιέεται □πί τσύ□ □πεστε□τα□.* (2) *□α□ Α□γυπτον π□σαν πολλόν δουλοτέ□ην ποι□σα□ □ □π□ Δα□είου □ν, □πιτ□πει □χαιμένεϊ □δελφε□ μέν □ωυτο□, Δα□είου δέ παδί. □χαιμένει μέν νυν έπιτ□οπεύοντα Α□γύπτου χ□όν□ μετέπειτεν □φ□νευσε □νά□ω□ □ Ψαμμητίχου □ν□□ Αίβυ□*' In Caput 8 meldt hij onmiddellijk dat Xerxes, na de verovering van Aegypte, zijn

krijg tegen Athene ging voorbereiden. Zie Hdt. Boek VII, 7, §1, 2, 3, 4 enz. In het tweede jaar van zijn regeering dus, onderdrukte Xerxes den Aegyptischen opstand. Vier jaar lang daarna hield hij zich bezig met legervormingen en krijgsbedrijf tot het vernietigen van Hellas. Dit geweldige en meer bekende gedeelte uit het leven van Xerxes hoop ik later te geven. Ook in dit verband zal blijken, dat van den geschiedkundigen ondergrond van Xerxes' optrekken tegen Hellas, en dat in het algemeen van het bedrijf der Perzische oorlogen niet zoo heel veel positiefs kan worden medegedeeld, wijl de geschiedbeschrijving, zelfs bij de Grieken uit dien tijd, in hoogeren zin nog moest beginnen. (Hoe over Herodotus in dit verband geoordeeld wordt, liever over ‘ein echt herodoteisches Machwerk ohne jeden historischen Wert’, leze men in Ernst Obst ‘Der Feldzug des Xerxes’, pag. 57. Over Herodotus ibid. §6 27-30. Vooral ook kapitel III. Die Griechischen und Persischen Streitkräfte, 62-93). Werkelijke geschiedbeschrijving, meent Eduard Meyer, is bij de Hellenen eerst tijdens Pericles en den grooten beslissenden strijd tusschen Athene en Sparta geleverd. Vóór dit tijdperk zijn wij slechts aangewezen op annalen van meer of minder officieel karakter, welke de meest gewichtige uiterlijke en innerlijke gebeurtenissen, beknopt saâmvatten. De locographen geven slechts sagengeschiedenissen en volkenkunde, en komen daarom als zuivere historici niet in aanmerking. Alleen de geschriften over het rijk der Perzen, Dyonisos van Mylete er buiten gelaten. Uit de annalen zijn voor ons over de Perzische oorlogen slechts heel weinig aanteekeningen overgebleven, en wel bijna alleen over Athene, in de overblijfselen der Atthidographische literatuur, voornamelijk bij Aristoteles. Overwinnings-gedenkteekenen, graven en inwijdings-geschenken met opschriften in vers en proza, benutte Herodotus reeds uitvoerig. Vgl. p. 139: Quellenkunde zur griechischen Geschichte von den Perserkriegen bis auf Philipp von

Makedonien, ‘Geschichte des Alt.’, Ed. Meyer. Het geschiedkundige werk van Charon van Lampsakos, waarin de Perzische oorlogen worden behandeld en waarvan slechts enkele brokstukken behouden bleven, wierd door Herodotus' arbeid weggedrongen; geeft ook over Xerxes in Aegypte niets. Vgl. nog Ed. Meyer, ‘G.d.A.’, Dritter Band: Xerxes' Rüstungen, p. 353-357, waarin ook zijn verbond met Carthago wordt behandeld. Zie §206, p. 356. Vgl. §196: Salamis, Himera, Plataeae und Mykale. Persien nach der Schlacht, Darius' Tod und der aegyptische Aufstand, waarin slechts één regel over Xerxes' tocht in Aegypte: ‘Xerxes hat im J. 484 Aegypten wieder unterworfen’. Vgl. ook ‘G.d.A.’, Zweiter Band, p. 792: Der Fall Aegyptens, waarin echter ook niets over Xerxes' tocht naar Aegypte. Ook dr. Georg Busolt geeft in: Der Kriegszug des Xerxes, van zijn ‘Griechische Geschichte bis zur Schlacht bei Chaeroneia’, Band II, §21 b, p. 633 (een ontzachlijk, veel te uitvoerig hoofdstuk) over Xerxes' tocht naar Aegypte niets anders dan wat Hdt. VII, 7 geeft, wat Wiedemann geeft in ‘Aegypt. Gesch.’, p. 685 en wat Ed. Meyer geeft in zijn ‘Gesch. d. Alten Aegypten’, II, p. 391. De *Πέ□σαι* van Aischylos heeft slechts betrekking op Hellas, waarover later; dan óók iets over H. Brentano, ‘Ueber die Perser des Aischylos mit Vergleichung der Phoenissen des Phrynichos’ en over Constantin Rados' beschouwing van de ‘Perzen’ in verband met krijgshistorie in zijn ‘La Bataille de Salamine’. Ook dr. H. van Gelder geeft in zijn ‘Algemeene Geschiedenis’ dl. 1, over Xerxes' tocht naar Aegypte slechts enkele regels.

Papyri

Vgl. het voortreffelijke werk van Wilhelm Schubart, ‘Ein-führung in die Papyruskunde’. Verwerkt een zeer uitvoerige literatuur. Zie vooral IV: Ueberblick über die Literarischen Papyri, p. 64-85. Voor mijn werk is hoofd-

zakelijk van beteekenis, het overzicht in verband met de klassieke literatuur, p. 65-74.

Drastische verbeelding

De pedante kritiek spreekt wel eens met een soort van huiver en lichtelijke minachting over het zenuwschokkende der realistische voorstelling in gruwelijke gebeurtenissen. Men heeft er Flaubert's 'Salammbô' akelig-melodramatisch om gescholden. Doch zie en hoor toch eens, lieftallige lezers, hoe uiterst-ver Homerus gaat in zijn drastische plastiek, in '*Αλ□ίνοι □π□λογοι*', de eigenlijke '*Κυ□λωπεία*'. Hoor het in de sonore pracht van het oorspronkelijke. *Πολύφημο□*, den cycloop, wordt door de koene list van Odysseus, nadat hij pas menschelijk vleesch uitgebraakt heeft, de gloeyende olijfpaal in het oog gestooten. Dan is iedere regel een schrikkelijke, bijna perverse verbeeldings-realiteit die zelfs voor het griezeligste detail niet terugdeinst.

'*□λλ□□τε δ□ τάχ □ μοχλ□□ □λάϊνο□ □ν πυ□ί μέλλεν*
□Ψε□αι, χλω□ πε□ □□ν, διεφαίνετο δ□ αμφι δ□α□ν□□,
□αί τότ□ □γ□ν □σσον φέ□ον □□ πυ□ό□, □μφ□ δ□ □τα□□οι
□στατ□ α□τ□□ □ά□σ□ □νέπνυσεν μέγα δαίμων,
ο□ μέν μοχλ□ν □λόντε□ □λάϊνον, □ξ□ν □π□ □□□□,
□φ□αλμ□ □νέ□□ισαν· □γώ δ□□φ□πε□□εν □ε□□ε□□
δ□νεο· □□ □τε τι□ τ□υπ□ δ□□υ ν□ϊον □ν□□
τ□υπάν□, ο□ δ□ τ□□νε□□εν □ποσσε□ουδιν □μάντι
□ψάμενοι □□άτε□□ε, τό δ□ τ□έχει □μμενέ□ □□εί.
□□ το□ □ν δφ□αλμ□ πυ□ι□□εα μοχλόν □λ□ντε□
δινέομεν, τ□ν δ□ α□μα πε□□□□□□εε □ε□μ□ν □□ντα.
πάντα δέ ο□ βλέφα□□ □μφ□ □α□ □φ□ύα□ ε□σεν □ϋτμ□,
γλ□νπ□ □αιομενπ□. σφα□αγε□ντο δέ ο□ πν□□ □□ίζαι.
□□ δ□ □τ□ □ν□□ χαλ□ε□□ π□λ□ευν μ□γαν □□ σ□□πα□νον
ε□ν □δατι ψυχ□□ βάπτ□ μεγάλα □άχοντα,
φα□μάσσω· τ□ γ□□ α□τε σιδή□υ γε □□άτο□ □στίν.
□□ το□ σίζ□ □φ□αλμό□ □λαϊν□□ πε□□ μοχλ□.'

Vooral: '*π□ντα δ□ ο□ βλ□φα□□ □μφ□ □α□ □φ□□α□ ε□σεν □ϋτμ□*,,

γλήνης □αιομένης· σφα□αγε□ντο δέ οί πν□ί □ίζαι.’ is van een ijselijk drastisch realisme.

Oorlogswezen

Vgl. ‘Heerwesen und Kriegführung der Assyrer auf der Höhe ihrer Macht’, van dr. Johannes Hunger. Dit geschrift biedt niet alleen een krijgskundig overzicht van het Assyrische waereldrijk in de Oudheid, doch ook vergelijkingspunten met den Perzischen krijg. Zie over tros en vestingbouw vooral p. 21, in verband met de ontwikkeling der Assyrische krijgstechniek en -tactiek. Voor Oud-Perzische en Oud-Helleensche krijgs-techniek, zie vooral het, reeds vaker genoemde, ‘La bataille de Salamine’ van Constantin Rados. Op dit werk kom ik uitvoeriger terug. Vgl. ook nog N. Wecklein, ‘Uber die Tradition der Perserkriege’, Ber. d. bayer. Akad. Phil. Kl. 1876 I, p. 235-314. Dr. Busolt citeert in Band II, p. 614, als karakteriseerende uiting Thukydides I, 23, I: ‘*□ν δέ π□οτέ□ων □□γων μέγιϭτον έπ□□χ□η τ□ Μηδι□□ν το□το □μω□ δνοίν νανμαχίαιν □α□ πεζομαχίαιν ταχε□αν τ□ν □□□σχεν*.’ (Van de voorafgaande daden was de Medische krijg de grootste die ten uitvoer werd gebracht. Toch had hij een snel verloop, in twee slagen ter zee en te land).

Busolt echter vergeet erbij te voegen, wat nog veel karakteristieker Thukydides er op laat volgen: ‘*το□του δέ το□ πολέμου μ□□□□ τε μέγα π□ο□□η , πα□□ματ□ τε ξυνηνέχ□η γενέσ□αι έν α□τ□ τ□ Έλλ□δι ο□α ο□χ □τε□α □ν □σ□ χ□□ν□*.’ Hieruit blijkt, dat ondanks de snelle beslissing van den Perzischen oorlog, er toch groote rampen uit zijn voortgevloeyd voor Hellas. Bij het oorlogswezen uit de Oudheid, moeten Herodotus en Thukydides telkens worden geraadpleegd. En dat kan met veel meer nut dan de *Ιΐε□σι□□* van Ktesias. Zoowel van de oude als nieuwe literatuur over de Perzische oorlogen, geef ik nu slechts enkele bronnen, omdat de essentieele bewerking hiervan wordt saâmgebracht in het epische romandeel van mijn cyclus: ‘Perzië en Hellas’.

Chateaubriand en het epos van den natuurmensch

Chateaubriand heeft in wee-zoetelijke vermooying en met een rhetorische hofpraal-phantasie de ziel der wilden opgetooyd en hen in een Génie-du-Christianisme-lyriek doen wegzwijmelen. En toch, hoe ontroert hij ons soms door het rhythme van zijn zingend en schrijnend-sensueel woord. Hoort slechts: ‘A l'ombre des forêts américaines, je veux chanter des airs de la solitude tels que n'en ont point encore entendu des oreilles mortelles; je veux raconter vos malheurs, ô Natchez! ô nation de la Louisiane! dont il ne reste plus que les souvenirs. Les infortunes d'un obscur habitant des bois auroient-elles moins de droits à nos pleurs que celles des autres hommes? et les mausolées des rois dans nos temples sont-ils plus touchants que le tombeau d'un Indien sous le chêne de sa patrie?

Et toi, flambeau des méditations, astre des nuits, sois pour moi l'astre du Pinde! marche devant mes pas, à travers les régions inconnues du Nouveau-Monde, pour me découvrir à ta lumière les secrets ravissants de ces déserts!’ (Chateaubriand, ‘Les Natchez’ in ‘Atala’, p. 189).

Er is inmiddels een heele literatuur ontstaan over Chateaubriand's leugens en plagiaten in verband met zijn Americaansche reizen. Joseph Bédier begon in de ‘Revue d'histoire littéraire de la France’ (1889, VI; 1900, VII) onder den titel: Chateaubriand en Amérique. Vérité et Fiction, een meedoogenlooze, vlijmscherpe ontleding te geven van Chateaubriand's gekke mystificaties, draayerijen en van de vervalschingen zijner reisbeschrijvingen. Met koen-tergende ironie ontrafelt Bédier zijn plagiaten, zijn transpositie-liefhebberijen en hekelt hij met fijnen spot, Chateaubriand's beweringen omtrent landen welke hij had bezocht, waar hij echter nimmer een stap had gezet, en omtrent personen die hij had gezien en nochtans nooit ontmoette. Natuurlijk moest de innig-eerlijke Bédier omver

worden gesmakt. Een abbé trok over zijn fluweelen knuistjes de ruige bokshandschoenen. Abbé Bertrin wilde de draayerijen van Chateaubriand uit de kronkels redden en draayde er toen nog enkele ongelukkige knoopen bij. Zie van Georges Bertrin, ‘Le voyage de Chateaubriand est-il une vérité ou une fiction?’ (*Correspondant*, 1900). Ziet hierop het antwoord van Joseph Bédier in de ‘Revue d'histoire littéraire’ (1901). De abbé wordt lichtelijk méé doodgedrukt. Verder verschijnen nog aan den horizon E. Dick, ‘Les plagiats de Chateaubriand’ en ‘Quelques sources ignorées de Chateaubriand’, ‘Revue d'histoire littéraire de la France’ XIII, 1906; Garabed, Giraud, Stathers enz. Eindelijk de groote saâmvatter, in 1918, Gilbert Chinard, ‘L'exotisme américain dans l'oeuvre de Chateaubriand’, tegelijk de groote bewonderaar van Chateaubriand, die zijn leugens en draayerijen erkent en tegelijk ze met een eigenzinnig air nu en dan poogt te vergoeylijken. Chinard schrijft over Chateaubriand's avonturendrang en zijn mallotig poseeren als ontdekkings-reiziger: ‘Il est difficile de ne pas percevoir ici le dépit d'un homme qui a eu de grandes ambitions et qui n'a pu les réaliser; pour la postérité Chateaubriand reste avant tout un grand homme de lettres, mais n'aurait-il point préféré la gloire d'avoir donné son nom à quelque fleuve jusque-là inconnu et de s'assurer ainsi une survie que les plus beaux poèmes n'assurent pas toujours à leurs auteurs dans la mémoire des hommes?’ (p. 25, ‘L'exotisme’). Het tweede hoofdstuk van Chinard's boek geeft ons de ‘Voyage en Amérique’, waarin tegelijk met het derde, ‘Le Voyage dans les terres de l'Ouest et en Océanie’ op soms zoet-zuren, dan instemmenden en dan weer betwistenden toon, Chateaubriand's plagiaten en zijn grove leugens omtrent zijn reizen verspreid, worden behandeld. Vooral acht ik van beteekenis de beschouwing van Chinard, hierin saâmgevat: ‘2. “Mémoires d'Outre-Tombe”, I, 376. M. Dick, “Les plagiats de Chateaubriand’, Berne, 1905, p. 41, accuse Chateaubriand d'avoir

copié ici au moins deux passages de Beltrami sur le costume du vieux chef et le discours où il professe des sentiments d'amitié à l'égard des Français. Or Weld et bien d'autres voyageurs avant lui avait dit: ‘Les vieux Indiens disent encore qu'ils n'ont jamais été plus heureux que lorsque les Français possédaient le pays, et de fait, il est très remarquable que si les Indiens ont faim ou ont besoin d'un abri contre le mauvais temps, ils iront toujours s'adresser à quelque colon français, plutôt que d'aller trouver des Anglais’ (Weld, II, 200). Si Chateaubriand a copié quelqu'un, ce n'est pas Beltrami, c'est Weld; à moins que Beltrami lui-même n'ait copié Weld, ce qui est très possible. Quant aux costumes, aux oreilles découpées, aux raies bleues sur le visage, on les retrouve dans un passage de *l'Essai*, II, 421, et cette fois au moins Chateaubriand n'a pu se servir ni de Weld qui donne les mêmes détails après lui, ni à plus forte raison de Beltrami (Cf. Weld, II, 230-236-7). La rage de vouloir à tout prix convaincre Chateaubriand de plagiat pousse quelquefois à d'étranges aveuglements.’ (p. 60, ‘L'exotisme’). Behalve om de soms pietluttige en geduld-tergende uiteenrafelingen van beschouwingen die beschuldigingen inhouden tegen Chateaubriand's reisleugens, is het boek allicht belangrijker nog, om zijn slothoofdstukken, waarin de schrijver handelt over: la couleur locale et la documentation dans Les Natchez, en om de wel wat te breed opgezette essay over de compositie en de karakters van ‘Atala’. Ook Chinard is zich bewust dat ‘Atala’ niet is samengesteld in de hut van een wilde, onder een doorgloeyd bladerendak. ‘Il est cependant possible’, zegt hij op p. 277, ‘d'admettre qu'il a songé à écrire quelque jour l'histoire des amours de deux sauvages dans le désert, dés son voyage en Amérique. Il est également très possible qu'il ait remanié une première rédaction de son ébauche pendant qu'il servait à l'armée de Condé; mais nous savons d'autre part qu'en 1798 il portait encore dans sa tête ‘ces deux brûlants jumeaux Atala et

René' et qu'*Atala* ne fut publiée qu'en 1801, après avoir subi au moins pour une partie, le discours du Père Aubry, des modifications indiquées par Fontanes.' Ook verklaart hij nog, p. 282: 'Quant à Atala, qui pourra tracer son histoire? Elle est à la fois Pocahontas, L'Indienne de Virginie qui sauva la vie d'un capitaine anglais, la Marie de Le Beau, la tendre Iarico d'Addison, la Betty de Chamfort, elle emprunte des traits à l'Azakia de Mrs Morton et de ses successeurs, à Odérahi, peut-être à la Johanna du capitaine Stedman, aux Floridiennes rencontrées par Chateaubriand, quelque part dans le désert, à Charlotte Ives aussi probablement, et à la sylphide qui hantait les rêves du jeune homme sous les ombrages de Combourg. Ce qui ne l'empêche pas de ressembler à l'héroïne du Tasse, à l'Alzire de Voltaire et à la Cora de Marmontel.' Vgl. ook nog Sainte-Beuve, 'Chateaubriand et son groupe littéraire sous l'Empire.' Aan het slot van zijn boek, 'L'exotisme américain' schrijft Gilbert Chinard: 'Il importe peu maintenant que Chateaubriand ait vu ou non le Mississipi.' Zeer vreemd, getuig ik mét den heer Gallas. Zie 'Museum' (Februari 1919). Cela importe beaucoup! Want deze man is een paladijn van het Christendom. En dan toch zulk een schandelijke feitenvervalscher?

Nu iets meer over Chateaubriand's 'scheppingen' van wilden zelf.

De broeysche lyriek en de vaak valsche opwinding, het theatraal-literaire van 'Atala' en 'René', de opgeschroefde phrasentaal der geïdealiseerde Roodhuiden hebben met de verbeelding- en uitingsvormen van oervolkeren niets gemeen, noch vermeerderen zij onze anthropologische kennis van ras en landaard. Chateaubriand wou dan ook niet veel anders geven dan een verchristelijkte Roodhuididylle, waarin toch een brok van tragisch en met zichzelf worstelend levensbewustzijn wierd opgelost. Sentimenteel en broeysch-lyrisch is dit neurasthenische proza; soms

van een duldelooze metaphysische zalving, dikwijls rhetorisch-rammelend, voos en hol. Nochtans teeder omzongen van een eigenaardige menschelijke barmhartigheid die tot ons komt, ondanks theatrale effecten en psychologische trucs. Bij Chateaubriand was het volstrekt de vraag niet meer of zijn Roodhuiden, gelijk Amiel reeds opmerkt, keuvelen in de taal van het Lodewijk-XIV-hof, zoo zij slechts het probleem van zijn eigen ziel en zijn eigen lijden, in dramatische ontrafeling en uiteenscheuring van zijn eigen schuldige zinnendrift, te aanschouwen gaven. Hij waande zijn zinnen te omschijnen met den aether-glans der meestbroze natuurlyriek, terwijl er vaak niets anders ontstond dan zwakke zelfbespiegeling, bleeke phosphoriseering van rottend hout. Chateaubriand's ‘René’ is in werkelijkheid een brok uitputtings-literatuur van zoete verdorvenheid, een monsterlijke zedeloosheid met den klank van liturgieën ommurmeld. Inderdaad, deze man, met zijn ziekelijke gevoels-verfijningen, verstond het de zwoele ontuchtigheid en bloedschandige driften van zijn lichaam te symboliseeren, en tegelijkertijd de mistig-doorschenen phrasen van een narcotische poëzie te verheerlijken en te dramatiseeren. Toch moeten wij zeer de koenheid van den man bewonderen, die een onderwerp als ‘René’ aandurfde, een onderwerp dat de zedeleer verontrustte met angstige en woeste wellustkreten. Want al wierd Chateaubriand in zijn tijd nog niet gebombardeerd door psychiatrische termen, des te schrikkelijker kwamen dreiging en verdoeming van den kant der moralisten; moralisten die zich schuilhielden achter kreupelhout en moralisten die in het front aanvielen. Voor mij bleek uit ‘René’ slechts, hoezeer Chateaubriand's Catholicisme in hoofdzaak voor hem poëzie is geweest en op welke beminnelijke wijze zijn dichtingen weer tot de geloofdogma's terugkeerden. Deze romantische man, die de harp van Zion uit de wilgen greep (zucht Vinet deze dichterlijkheid niet lispelend uit?), die proza in zangerige poëzie omschiep en in de zinnelijke wel-

luidendheid der perioden zijn ‘René’ onderdompelde, deze visioenaire Gothieker en middeleeuwsche gedachten-zwerver reageerde nochtans fel op de tweeslachtigheid van zijn tijd; op het weëe Werther-pessimisme en op den democratiseerenden opbloey eener nieuwe maatschappij. Hij had de groote bloed-revolutie, het ontzettende en tragische guillotine-schouwspel voor zijn oogen zien opdoemen. Hij had de gestalten van de vrijheid, den moord, den haat, de plundering en de verwoesting zien rennen door de avondstraten, onder den schrikschijn van flambouwen en vlammen. Hij zelf was vol drang naar volksomwentelingen en tegelijkertijd bleef hij in zijn somber hart, de vicomte met den vereenzaamden, phantastischen dichter-trots en de persoons-lyriek van den adellijken individualist. Hooghartig aristo tot in al zijn poriën, schiep hij in zijn godsdienstige weemoeds-hunkering een Indiaansche heilige, Atala, en gaf haar een Spanjaard tot vader. Wij krijgen al dadelijk twee Indiaansche Catholieken, een moeder en een dochter Atala. Want de Spanjaard had de Indiaansche moeder met Catholieke Christenliefde overrompeld en haar in teedere deernis voor Christus grootgebracht. Na het sterfbed van vader blijft over het sterfbed van moeder. In de laatste uren verlangt de Indiaansche Christelijke moeder dat de kuische Atala als maagd door het leven zal blijven gaan. Het dramatische lot wil dat zij kennis maakt met een jongen Indiaanschen held, een echten beminnelijken wilde, die - al vertelt Chateaubriand het er niet bij - altijd lichtkeverglanzen in zijn oogen heeft fonkelen. De naam van den Heiden is Chactas. Atala wordt verliefd van haar kruin tot haar hielen en juist hiermee naderen wij de kern der Catholieke wilden-elegie. Chactas is als Indiaan, Heiden, Atala als Indiaansch-Spaansche, Catholieke Christinne. Dit gevaarlijke paartje zwerft nu alleen door de oerwouden. Atala met haar roode duiven-oogjes, al beschrijft Chateaubriand ze niet -, hij met zijn heerlijken boschgeur, zijn gras-, bloemen- en

vlinderziel, al rept ook daar Chateaubriand niet van. Zij keuvelen en slapen samen, waarschijnlijk onder apenbroodboomen, doch de reine, onbedorven Heidensche Christin overwint al hare hartstochten en belofzingt de zedeleer Christus'. Dies ontbreken vrijagetjes. Integendeel, naarmate het roekelooze liefde-vuurtje van Chactas hooger opvlamt heeft zij meer bluschmiddelen in haar ceintuur van apenbroodboom-bladeren, om zijn Heidensche passie sneller uit te dooven. Want de Indiaansche heeft de gelofte gedaan, dat zij eeuwig maagd zou blijven. Om nu te ontkomen aan de pijniging harer eigen liefde-verlangens die naar de armen-knelling van den schoonen Chactas gaan, en om tegelijkertijd haar moeders ziel niet te verontrusten, grijpt Atala in een geestes-gesteldheid die alle kenmerken der amentia en het stigma der romantische melodramatiek draagt, naar het venijnigste vergif en levert zich onder zoetheidensch-Christelijke phrasen over aan den dood.

Ziehier een brokje Génie-du-Christianisme-vertwijfeling in de onmetelijke prairiën van Amerika, belegd met graszoodjes van levensbeheersching à la Paul et Virginie (Vgl. Chateaubriand, ‘Génie du Christianisme’, chapitre VII, 3-127, tome 2). En hij schrijft met al de bedwongen en bekeken plechtigheid waarmee een begrafenisstoet voortschrijdt onder profaan publiek. Telkens vermomt Chateaubriand zich en declameert hij de rol van den dichterlijken zendeling, te midden van wilden en natuurmenschen. Telkens preekt hij, onstuimiglijk doch niet met den symbolischen eenvoud van Christus' woord, doch met de praalkranke luidruchtigheid van een smarten-koesterend romanticus, die Prince de Ligne, Jean-Jacques Rousseau en Bernardin de St-Pierre zuurzoet dooreengemengeld heeft. Deze man, die het eerst het epos van den natuurmensch zou schrijven en van het leven der wilden, doet bijna niets anders dan zijn eigen ziekelijke liefdes-verteederingen en zijn mystiek-perverse wellustigheid vertroetelen, of zich

op phantastische wijze het heimwee-zware hart openrijten, onder de zwoele bekoringen van een verrukkelijke natuur die hem verblindt en overrompelt, of onder de zoet-kwellende mijmeringen zijner sadistische jeugdherinneringen. Hoort hoe zijn wilde, onder vlagen van liefde-waanzin en zalige gewaarwordingen welke een ander zouden doen zwijgen, exotisch te oreeren weet: ‘Qui pouvoit sauver Atala? qui pouvoit l'empêcher de succomber à la nature? Rien qu'un miracle, sans doute; et ce miracle fut fait! La fille de Simaghan eut recours au Dieu des chrétiens; elle se precipita sur la terre, et prononça une fervente oraison, adressée à sa mère et à la Reine des vierges. C'est de ce moment, ô René! que j'ai conçu une merveilleuse idée de cette religion qui dans les forêts, au milieu de toutes les privations de la vie, peut remplir de mille dons les infortunés; de cette religion qui, opposant sa puissance au torrent des passions, suffit seule pour les vaincre, lorsque tout les favorise, et le secret des bois, et l'absence des hommes, et la fidélité des ombres. Ah! qu'elle me parut divine, la simple sauvage, l'ignorante Atala, qui à genoux devant un vieux pin tombé, comme au pied d'un autel, offroit à son Dieu des voeux pour un amant idolâtre! Ses yeux levés vers l'astre de la nuit, ses joues brillantes de pleurs de la religion et de l'amour, étoient d'une beauté immortelle. Plusieurs fois il me sembla qu'elle alloit prendre son vol vers les cieux; plusieurs fois je crus voir descendre sur les rayons de la lune et entendre dans les branches des arbres ces Génies que le Dieu des chrétiens envoie aux ermites des rochers, lorsqu'il se dispose à les rappeler à lui. J'en fus affligé, car je craignis qu'Atala n'eût que peu de temps à passer sur la terre.’ (‘Atala’, p. 28-29). Ook Atala kweelt gekunsteld en onnatuurlijk in: Le drame: ‘O ma mère! pourquoi parlâtes-vous ainsi! O religion qui fais à la fois mes maux et ma félicité, qui me perds et qui me consoles! Et toi, cher et triste objet d'une passion qui me consume jusque

dans les bras de la mort, tu vois maintenant, ô Chactas, ce qui a fait la rigueur de notre destinée!... Fondant en pleurs et me précipitant dans le sein maternel, je promis tout ce qu'on me voulut faire promettre. Le missionnaire prononça sur moi les paroles redoutables, et me donna le scapulaire qui me lie pour jamais. Ma mère me menaça de sa malédiction si jamais je rompois mes voeux, et après m'avoir recommandé un secret inviolable envers les païens, persécuteurs de ma religion, elle expira en me tenant embrassée.

Je ne connus pas d'abord le danger de mes serments. Pleine d'ardeur et chrétienne véritable, fière du sang espagnol qui coule dans mes veines, je n'aperçus autour de moi que des hommes indignes de recevoir ma main; je m'applaudis de n'avoir d'autre époux que le Dieu de ma mère. Je te vis, jeune et beau prisonnier, je m'attendris sur ton sort, je t'osai parler au bûcher de la forêt: alors je sentis tout le poids de mes voeux.' ('Atala', p. 51).

In deze taal geeft Chateaubriand de ziel der wilden.

Dan hoor ik nog liever den natuurdichter: 'Souvent, dans les grandes chaleurs du jour, nous cherchions un abri sous les mousses des cèdres. Presque tous les arbres de la Floride, en particulier le cèdre et le chêne vert, sont couverts d'une mousse blanche qui descend de leurs rameaux jusqu'à terre. Quand la nuit, au clair de la lune, vous apercevez sur la nudité d'une savane une yeuse isolée revêtue de cette draperie, vous croiriez voir un fantôme traînant après lui ses longs voiles. La scène n'est pas moins pittoresque au grand jour, car une foule de papillons, de mouches brillantes, de colibris, de perruches vertes, de geais d'azur, vient s'accrocher à ces mousses, qui produisent alors l'effet d'une tapisserie en laine blanche où l'ouvrier européen auroit brodé des insectes et des oiseaux éclatants.' ('Atala', p. 35).

In 'René' komt een ander brok Génie-du-Christianisme tot uiting. De koningsgezinde democratische graaf, de

grondlegger van een dweperig natuur-romantisme, kermde dan als een gewonde soldaat, stamelde een ander keer visioenen uit over het ontdekken der Noord-Westelijke Doorvaart; openbaarde zich onverhoed weer als een onnoozelen minnedichter, verliefd scholiertje van Dinan en Rennes, en begon plots heroïsch te blazen over de bloedgetuigen van het Christelijk geloof. Welk een zonderlinge, theologische struikelaar, die zijn religieuse boeken door de gebrande ruiten der Kerk slingert naar het somber gestoelte van den Index! Met Atala en Chactas bracht Chateaubriand twee wilden bij elkaar, die voor hunne landelijke liefde en de weerstrevingen der menschelijke hartstochten, alle woestijnen en wouden van Amerika noodig hebben. Hij geeft gepoëtiseerde theologische verhandelingen, Christelijke natuurmystiek, doortrild van menschelijke passie. Busken Huet wijst naar 'Paul et Virginie', denkt: liefelijk geplas in het amoureuse water der idylle-vijvertjes. Volkomen ten onrechte. De Indiaansch-gevlerkte engel Atala is een brok verweekte Christelijke dogmatiek onder een bepaalde tragische levensspanning weer tot hardheid saâmgedrongen. Chactas, een buitenmaatschappelijk woestijnier, wien met vijzel en paslood een zedelijke reinheid wordt ingekneld; die tegelijk op literair-verraderlijke wijze de schoone natuurverbeeldingen en de symbolische poëzie der Indianen te verkwanselen waagt voor het verfijnde Fransche salon-proza der XVIIe eeuw. De vaak prachtige metaphoor der oorspronkelijke wilden en hun dichterlijke verbeeldings-symboliek acht hij niet bestand tegen wat bezwijmende zinnetjes van westersche beschaafdelingen. Tot de ziel van den oorspronkelijken oeren natuurmensch, waaruit de beeldspraak en de allegorische taal opwelt als een *natuurlijk* element van scheppende verbeeldingswezens, dringt Chateaubriand echter geen oogenblik door, omdat hem ontbreken, allereerst 'le sens du réel' en dan, alle wezenlijke dramatische gave. Hij beschikt wel over den uiterlijk-phantastischen zwier van woord

en imaginatie, doch niet bezat hij het oneindig veel diepere vermogen, de macht om naar binnen te leven, naar het innerlijke voorstellings-bestaan van den mensch. Hij kende de innerlijke inwringing niet in de zeer persoonlijke gewaarwordingen van de, geheel aan eigen wezen tegengestelde ikheden. Bij den grooten kunstenaar ligt achter iederen uitgesproken zin de spheer der onzichtbare dingen. Het gezegde staat voortdurend in verband met het ongezegde, het genoemde met het ongenoemde. Zijn adem wijkt niet van het Onkenbare en vanuit deze mystieke onkenbaarheid spreekt hij. Zoo scheppen groote kunstenaars menschen. in hun uitingsdrang gestuwd door het onvergankelijke. Deze diepe, psychische werking achter het uitgesproken woord, den uitgesproken zin, ontbreekt bij Chateaubriand volkomen. Hij schiep dan ook geen menschen, doch gaf slechts opgetooyde Christelijke stellingen. In ‘René’ legt deze teedere, geestelijk-zwakke droomer zich neêr op een bed van giftige bloemen. Hij is de sentimenteele weemoedsmensch van het tweedè plan, de phrasen-narcoticus, die de sombere liefde- en hartstochten-vertwijfelingen ondergaat als een erotische ziekeling, wiens driften en begeerten tégennatuurlijk heeten. En toch bezit de psychologie van ‘René’ een werkelijkheid die ver boven al zijn andere zweef-analysen uitgaat. René is de man die zijn bloedeigen zuster lief heeft, lief heeft als vrouw en als minnares. Ook zij bemint haar broer met dezelfde dwepende vurigheid van zinnen en ziel als hij haar.

René doet zijn verhaal aan den minnaar van Atala, den oudgeworden, verschrompelden idealist Chactas. Hiermee wilde Chateaubriand iets demonstreeren. René en zijn zuster, producten van Europeesche beschaving, die zich in tegennatuurlijke en zondige hartstochten verliezen, Atala en Chactas, voortbrengselen van den natuurstaat, schepselen die zich in hun liefde-reinheid wisten te beheerschen. Busken Huet ziet veel overeenkomst tusschen Atala en Chactas, en René en zijn zuster. Ik ontken deze.

De verhaalvorm, en alweer de stof, voor zoover ze liefdes-gewaarwordingen brengen, hebben zekere overeenkomsten. Doch in ‘René’ is de ‘misdadige’ werking der driften en der hartstochten veel scherper en psychologisch ook veel dieper gepeild. Misschien omdat Chateaubriand hier inderdaad niets anders gaf, dan zeer persoonlijke ontroeringen, ontstaan in de verhouding tot zijn eigen zuster Lucile. Voor ons lezers echter, is dit feit in zekeren zin volkomen onverschillig. Omdat hij een innerlijke realiteit schiep, waardoor het geval nu en dan een soort van tragische verhevenheid krijgt, de ontroering een smartelijke zoetheid, de gedachte een droefgeestigheid die alleen de echt-doorleefde liefde schenken kan. In een priëel van gifbloemen, zoo ligt hij uitgestrekt, en de bezwijmende geur verdooft zijn heele wezen. In ‘René’ is veel minder theater-effect dan in ‘Atala’, ondanks onuitstaanbare rhetoriek en duldelooze galmphrasen. Ook René leutert iets mee over de ‘moeurs des Indiens’ en ‘sembloit sauvage parmi les sauvages’. Hoort ook hem zijn phrasetjes afknetteren:

‘La foudre qui fut tombée à mes pieds ne m'eut pas causé plus d'effroi que cette lettre. Quel secret Amélie me cachoit-elle? Qui la forçoit si subitement à embrasser la vie religieuse?’

En hoort den angstwekkenden theatertoon in Medea-achtige beklemming uitgeperst: ‘A ces mots échappés du cercueil, l'affreuse vérité m'éclaire; ma raison s'égare; je me laisse tomber sur le linceul de la mort, je presse ma soeur dans mes bras; je m'écrie: ‘Chasté épouse de Jésus-Christ, recois met derniers embrassements à travers les glaces du trépas et les profondeurs de l'éternité, qui te séparent déjà de ton frère!’

Lichtelijk wee!

Eerlijkheidshalve dient nog meegedeeld, dat Chateaubriand verklaart geen geestdriftige bewonderaar der wilden te zijn gelijk Rousseau. Hij ziet geen ontaard dier in den mensch.

Vgl. Préface, p. 4: ‘Au reste, je ne suis point, comme Rousseau, un enthousiaste des sauvages’ etc. In dezelfde Préface verklaart hij ook verplicht te zijn ‘Atala’ een soort van poeëm te noemen. Laat ons de natuur schilderen, zegt Chateaubriand, doch alleen het schoone er in. Want de kunst mag zich niet bezighouden met de afbeelding van afschuwelijkheden. Toch wil hij ‘peindre les moeurs des sauvages’. Ook hij wil zich geven aan de studie der hartstochten, de man worden van ‘l'épopée de l'homme de la nature’. Doch ‘peignons la nature, mais la belle nature’.

Vgl. Lanson, ‘Histoire de la littérature française’ pag.: 901. Zie ook de strafpredikatie van Sainte-Beuve. Zie vooral Zola over ‘Le Génie du Christianisme’. Chateaubriand's roem, zegt hij, heeft eigenlijk alleen gediend als een wapen, om onder het publiek de vrije gedachte slechts te bestrijden. Kenschetsend zegt Zola, dat men bij Chateaubriand bespeurt, in even sterke mate de laatste stuiptrekkingen der bombastische, gezwollen phrase, de romantische opgesmuktheid zoo goed als de classieke oude plunje. Vormwisselingen in de literatuur geschieden ook veel traagzamer dan leken vermoeden. Chateaubriand was evenmin de eerste romanticus als de laatste classicus. Vgl. Pellissier, ‘Le mouvement littéraire au XIXième siècle’ waarin hij vergelijkingen maakt tusschen Buffon, Rousseau, Bernardin de St-Pierre en Chateaubriand. Vgl. ook in verband met Chateaubriand's individualisme, ‘Le bilan littéraire du XIXième siècle’. p. 70. Vgl. ‘Chateaubriand, sa femme et ses amis’ van Pailhès. Vgl. den kostelijken critiek-meester M. Scuriau, ‘Les idées morales de Chateaubriand’. Vgl. het boekje over Chateaubriand, van de Lescure, in de ‘Grands écrivains français’. Vgl. het aardige artikel; L'amour exotique in ‘La vie littéraire’ I, van Anatole France, een keuvelend wandelingetje over Chateaubriand naar Pierre Loti, ‘Mme Chrysanthème’. Vgl. ook: La femme naturelle, p. 289, ‘Promenades littéraires’ I, van

Rémy de Gourmont. Vgl. nog Sainte-Beuve ‘Premiers Lundis’, III, p. 197, waarin hij handelt over ‘Atala, René et le dernier Abencerage’. ‘On a fait bien des critiques *d'Atala*, et dans le temps même ou elle parut et depuis. Toutes ou presque toutes sont justes. Ce petit roman qui ne devait être primitivement qu'un épisode de la grande épopée des *Natchez* en les défauts. Je dis *roman* et j'ai tort. Dans la pensée de l'artiste, c'était moins un *roman* qu'un poème moitié descriptif, moitié dramatique, renchérissant sur les anciens, sur les modernes, sur le poème de *Paul et Virginie*, le dernier en date’. Over ‘René’ zegt Sainte-Beuve malligheden. Vgl. p. 201-203. Zie ook ‘Souvenirs d'enfance et de jeunesse de Chateaubriand’, gevolgd door een studie over Chateaubriand en zijn mémoires, door Charles Lenormant. In l'Ecrivain, p. 177-207 zegt hij vooral merkwaardige dingen; ook hoofdst. 3: L'homme privé, is wel lezenswaardig. Vgl. ook ‘Les dernières années de Chateaubriand’ door Edm. Biré; zie daarin over Sainte-Beuve: Chateaubriand et son groupe littéraire sous l'Empire, en vooral hoofdstuk 8, p. 197. Om beter te begrijpen hoe Sainte-Beuve tot zijn aanval op Chateaubriand kwam vergelijke men ‘Souvenirs et indiscrétions’, van Sainte-Beuve, ‘publiés par son dernier secrétaire’. Hoewel er niets of weinig in staat omtrent zijn studie over Chateaubriand, is dit boek vol eigenaardige psychische humeur-onthullingen. Vgl. ‘La sincérité religieuse de Chateaubriand’, door Bertrin. Vgl. daarin vooral: Les attaques de Sainte-Beuve contre Chateaubriand, en hoofdst. 2: Ce qui inspire les attaques de Sainte-Beuve. Al zeer merkwaardig deze hoofdstukken, waarin Sainte-Beuve's eerlijkheid leelijk aan de kaak gesteld wordt. Vgl. van Chateaubriand zelf, zijn ‘Remarques’ op al de boeken van ‘Les Martyrs’, en zijn merkwaardige zelfverdediging in: Examen des Martyrs, p. 177, dl. III: ‘Les Martyrs’, beginnende met dezen karakteristieken uitroep: ‘C'est avec un vrai chagrin que je me vois forcé à me défendre: ce

rôle a quelque chose d'embarrassant, et qui répugne surtout à mon caractère.' Vgl. de discussies omtrent *Atala*, 'La conversation de Monsieur de Chateaubriand' door Danielo, een secretaris van hem. Zie hoofdst. XVI, p. 219-226; hierin krijgen Veuillot en Sainte-Beuve hun vet; ook in hoofdst. XVII wordt het lastergerecht voortgezet. Zie ook Chateaubriand zelf over 'Paul et Virginie', in 'Opinions et discours. Fragments', p. 253, waarin hij ook Bernardin de St-Pierre's 'Etude de la nature' noemt. Vgl. ook over 'Atala', een reeks critische artikelen en noten van M. de Fontanes, Dussault, Morellet enz. p. 266-350, in 'Les Natchez', II. Zie ook Chateaubriand over: La Bible et Homère, in 'Génie du Christianisme' II, Livre cinquième, Chapitre I. Vgl. ook in het vierde boek van hetzelfde werk, Chateaubriand's eigenaardige verdediging van de astronomie en vooral de zonderlingheden die hij debiteert over mythologie, Dante's 'Hel' en 'La Jérusalem délivrée'. Zie over Chateaubriand's psyche: Anatole France in 'Le Génie Latin'. 'Le génie est toujours jeune. La jeunesse d'un homme tel que Chateaubriand dure presque autant que sa vie. pag. 304.

Toen het voorafgaand stuk over Chateaubriand geschreven was, maakte ik kennis met het artikel van dr. Herman F.C. ten Cate in 'De Gids' van Juli 1919, over 'De Indiaan in de letterkunde'. Ook hij schrijft over Chateaubriand in verband met zijn beelding van wilden. Er gebeuren hier echter eenige malligheden. Deze criticus schijnt de belangrijkste boeken over Chateaubriand, in verband met zijn Amerikaansche reisleugens en diens kennis der wilden, niet te hebben gelezen. Hij citeert uit het stumperige 'L'exotisme' van Cario en Regismanset, waarvan een tweede uitgave te Parijs in 1911 verscheen. Doch de werkelijke standaardwerken van Chinard en Joseph Bédier, tégen en over Chateaubriand, noemt hij nergens. Het buitengewoon-belangrijke werk van Chinard, 'L'exotisme

américain dans l'oeuvre de Chateaubriand' verscheen in 1918. Deze Californische professor bracht zoowat alles bij elkaar wat over en tegen Chateaubriand's wildenromantiek is gezegd. De heer Ten Cate noemt Joseph Bédier, den grooten ontwrichter van Chateaubriand's reizigersroem, niet ééne male. Zoo schijnt hij noch zijn 'Études critiques' noch zijn 'Chateaubriand en Amérique' te kennen. Verder begaat hij de ongehoorde dwaasheid, een woord van Flaubert, minachtend geuit over de archaeologie, alweer aan te halen uit het prullige 'Exotisme' van C. en R. in plaats van het in de oorspronkelijke bron zélf te zoeken. Dit zinnetje, edele voorvechter, nu akeligkoud en onverschillig in een nootje door u meegedeeld, staat in een prachtbrief van Flaubert aan Sainte-Beuve. Sainte-Beuve had zijn 'Salammbô' aangevallen en hij bestrijdt het 'pied à pied'. Hij is mal getergd door botte opmerkingen en domme verwijten. Hij verklaart in dien brief dat zíjn wijze van werken lijnrecht staat tegenover Chateaubriand's idealiseerings-methode. En als ge nu leest in welk verband het spotzinnetje: 'je me moque de l'archéologie' wierd geplaatst in dien brief (p. 343, dl. III, 'Correspondance'), dan zult ge bemerken hoe gewetensvol hij juist zich bekommerde om allerlei kleinigheden.

Overigens is het artikel van den heer Ten Cate zeer lezenswaardig.

Over rasoorsprong

Vgl. Chapter XII, p. 383: On the Antiquity of Man, uit Lord Avebury's 'Prehistoric Times'. Vgl. ook dr. Prichard, 'Researches into the Physical Hist. of Mankind'.

Cyrus' graf

De getuigenissen, dat ook ten tijde van Alexander een, op het graf zich bevindend inschrift geluid zou hebben: - Mensch, ik ben Cyrus, die voor de Perzen de heerschappij verwierf en die Azië beheerschte, - behooren gezamenlijk

tot den tijd, waarin het Perzische rijk reeds was ineengestort. De oudste berichten van Herodotus I, 214, waarin Herodotus zijn samentreffen met Tomyris beschrijft en waarin hij tegelijkertijd de verschillende verhalen die over het leven en het einde van Cyrus rondgingen als het geloofwaardigste bericht, zijn in strijd met de graf-getuigenis. Ook wat Xenophon zegt over den dood van Cyrus, 'Cyropaedie', VIII, 7, dat werkelijk-ontroerende hoofdstuk waarin Cyrus door een droom zijn dood voorspeld ziet, van iemand die in bovenmenschelijke gedaante hem verschijnt, en waarin Xenophon met wezenlijk dramatisch gevoel voor den eenvoud van dezen grooten koning, hem buiten alle zelfverheffing zijn eigen dood, zijn graf en zijn vergaan laat overzien. Weiss maakt de opmerking: 'Dürfte man somit, insbesondere auf Grund der dem Denkmal eigenthümlichen Anlage, eine Vermuthung wagen, so könnte es nur die sein, dass es das Grab nicht des alten, sondern des, mit den Griechen besonders befreundet gewesenen, jüngeren Cyrus sei.' 'Kostümkunde', I Abthl. 301.

Van de jongere navorschers sluiten zich Pràsek, Dieulafoy, Weiszbach, Foy en anderen aan, doch Herzfeld en Sarre hebben op archaeologische en epigraphische gronden de meening, dat de grafwerken van Pasargadae bij Mesched-i Murgab niét tot den tijd van den grooten Cyrus en Cambyses behooren, weer te niet gedaan. Vgl. Karl Woermann, 'Gesch. der Kunst', I, 179: 'Am besten erhalten ist das Grab de Kyros, das vom Volksmund Mesched-i-mader-i-Suleiman, 'Grab der Mutter Salomons', genannt wird: im weiteren Viereck eines früher von noch ungerieften Säulen umgebenen Hofes eine oben abgeflachte, sechsstufige Treppenpyramide, und auf dieser das Grabgemach in Gestalt eines Giebelhäuschens. Es ist das einzige Beispiel eines Giebelbaues in Persien. Das ganze Gebäude ist etwas über 11 m hoch. Die Fuszsimse des Unterbaues und des Grabhauses sowie der Hauptsims unter dem Dache zeigen schon feine Wellenprofile. Die Säulenbasen des Hofes,

die aus einem gerieften Rundwulst über viereckiger Fuszplatte bestehen, verraten in der wagerechten Riefung einen Anklang an ionische Basengestaltungen. Angesichts jenes Giebeltempels von Mussassir, den wir auf einem assyrischen Relief abgebildet fanden, und jener auf Giebelhäuser zurück-weisenden Giebelfassaden vorhellenischer, paphlagonischer und phrygischer Felsengräber, haben wir keinen Grund, diesen altpersischen Giebelbau in eine jüngere, deutlicher vom Griechentum beeinfluszte Zeit herabzurücken.' Vgl. ook 2: Achaemenian period, van A.V. Williams Jackson, p. 761 in Hastings' 'Encycl. of Rel. and Eth.' I. De belangrijkste van alle ruïnen, zegt hij, is het graf van Cyrus. Door beschrijvingen van classieke schrijvers weten wij dat het zijn praalgraf was. 'The structure resembles a small house, with a slightly pointed roof, and is made of a handsome white sandstone resembling marble. It stands high upon a sub-basement, built of the same material and consisting of a large foundation plinth, nearly 50 ft. long, 40 ft. wide, and 2 ft. high, surmounted by a series of six stone layers that form a pyramidal series of high steps approaching the mausoleum from every side. The mammoth blocks that make up the tomb itself were originally fastened together by iron clamps, but without the use of mortar; and so perfectly were they set that the structure still forms a compact whole, even though falling more and more into ruin. The sepulchre, measured from the outside, is about 20 ft. long, by 17 broad, and 18 high. A very low door in the western side serves as an entrance. The mortuary chamber measures 10½ ft. long, by 7½ ft. wide, and 8 ft. high (the exact measurements in metres may be found in Jackson, *Persia*, p. 288). It is needless to add that the chamber is now empty. In architectural style the tomb of Cyrus is thought to show Lycian influence, since somewhat similar burial edifices have been found in Asia Minor, the land first conquered by Cyrus after Media; but it may also be possible that

the idea of such a vault for the dead may have owed something to the Avestan *kata*, "house", a temporary structure for the body before it was carried to the *dakhma*. Around the tomb, moreover, there once stood a decorative colonnade, as is clear from the fragments of columns still upright, and a few hundred yards beyond it are the vestiges of a platform on which was once erected a habitation for the Magian priests who were custodians of the tomb, as we know from Arrian (*Anabasis*, vi. 29. 7).' Vgl. Perrot en Chipiez, 'Histoire de l'art dans l'antiquité'; Sarre, 'Denkmäler persischer Baukunst'; Dieulafoy, 'L'art antique de la Perse'; Gayet, 'L'art persan'. Vgl. ook Ritter, 'Erdkunde West-asien' II, IV Abt. p. 506; III. Abt. p. 155. Vgl. Athenäus, p. 197.

Ruba de Mediër

Het zal vele kenners van den gezagswaanzin der groote heerschers in de Oudheid naïef lijken, een omgangsvorm mogelijk te achten tusschen een Medisch zeer hoog edelman als Ruba, en een halfgod Xerxes. Ten eerste zij gezegd, dat Ruba eigenlijk een dubbelfunctie vervult, omdat ik hem als mensch geef en tegelijk symbool doe zijn. Want ook zulke roekelooze waarheidzeggers zullen in de Oudheid wel hebben bestaan. Ik wijs dadelijk op Alexander de Groote en zijn verhouding tot Kleitos, den Zwarten Kleitos bijgenaamd, een zijner bezetenste en stoutmoedigste veldheeren die den waereld-veroveraar, den brieschenden leeuw van Ptolemee, roekeloos en den dood tartend in het aangezicht terugbrulde; die een der machtigste aller waereld-heerschers, zijn eigen koning, terwijl deze wonderen van veldheerskunst vertoonde en de 'gansche aarde' aan zich onderwierp, hoonde en bespotte om zijn pralende wandaden en monsterachtige onrechtvaardigheden, te midden van Alexander's eigene krijgs-aanvoerders. Alexander, de groote Alexander, stootte hem dan ook met eigen hand de speer in de borst, in

ontembare woede. Zijn smart na dezen moord was vreeselijk. Het verhaal van Kleitos-Alexander is slechts zeer kort. Het loopt eigenlijk van het moment waarop Kleitos op den Granicus, Alexander in den strijd met zijn schild bedekt en het leven redt, tot het uur waarop deze oude krijgsknecht van Philippus den snorkenden koning afstraft. De aard van het gebeurde verklaart ons voldoende, dat er ook te dien tijde koene waarheidzeggers geleefd hebben, die zelfs voor de goddelijke koningsalmacht niet terugdeinsden. Voor mij was nu hoofdzaak in Ruba de Mediër een verbeeldingsfiguur te scheppen, die hoewel phantasie in oorsprong, bij haar gestelde praemisse, psychologisch tot een menschelijke werkelijkheid kon worden.

Psychologisch is de figuur, voor zoover zij het geweten van Xerxes verpersoonlijkt. Vgl. over Kleitos, Boek VIII van Quintus Curtius, ‘Geschiedenis van Alexander de Groote’. Vgl. ook p. 373 e.v. van het merkwaardige boek: ‘Geschichte Alexanders des Groszen’, van Joh. Gust. Droysen.

Xerxes en de geest-verschijningen

Herodotus doet heel kort het verhaal van de geesten en de schimmen waarmee Xerxes gesproken heeft. Het kan best zijn dat dit is geweest een speculatie van Atossa en Mardonius, op de bijgeloovigheid van Xerxes. Voor Xerxes-zelf is dit, in verband met het karakter volkomen onverschillig. Met het karakter, zooals ik dit althans schep. Xerxes is een ziener. De politieke manoeuvre die wellicht wierd toegepast om hem tegen Hellas te laten optrekken, is dus geheel en al afgescheiden van de wijze waarop híj het resultaat verwerkt. Evenmin als Xerxes vermoedt dat zijn geestenzien een uiting is van zijn hallucineerende zinnen, evenmin hoeft hij zich bewust te wezen dat met hem een bedriegelijk spel wordt gespeeld. *Híj* ziet geesten. Voor hem zijn ze meestal realiteiten, hoe angstwekkend en mystisch ook van oorsprong. Zoo heb ik het historische

gegeven: Xerxes, de geesten van zijn voorvaderen ziend en sprekend, doen aansluiten met het innerlijk element in het wezen van Xerxes, terwijl ik Ruba naar zíjn innerlijk weer, als cynisch bespotter van geestenzienerij en persoonshallucinaties, laat optreden. Vooral wil ik echter ook, doch dit zal later blijken, het geestenzien in de Oudheid geven als een transcendentaal gebeuren, dat al naar persoonlijken aanleg en innerlijke gesteldheid, bevestigd of ontkend wordt. Vgl. James Hastings, 'Encycl. of Relig. and Eth.' vol 3, p. 776, waarin Nathan Söderblom: Communion with Deity. Vgl. ook James Hastings, 'Encycl. of Relig. and Eth.', vol. 3, p. 736, van Ed. Lehmann: Communion with the Dead: 'In the official rites of the Avesta, however, we find several practices of communion with the dead, viz. the *Āfrīngān*, the ceremony practised in the houses immediately after a decease; and the *Srōsh Darūn*, the following ceremony in the temple. Both of them serve the purpose partly of cleansing the house and the community from the defilement of death, partly - and more particularly - of helping and strengthening the soul of the deceased on his dangerous journey to the other world and before the judges who decide the fate of the dead'. Het zien van en spreken met geesten in de Oudheid is algemeen; ook het worstelen tegen duivelen. Vgl. ook: 'Bei den Javanen gilt der Anblick oder die Berührung der meisten Geister für lebensgefährlich. Wen der Geist bei den Dschagga einmal berührt hat, der ist ein Kind des Todes. Die Grönlander behaupten, der Anblick der "Inue" (Geister) könne Tod oder Starrkrampf verursachen. Es ist ganz in Übereinstimmung mit diesen Anschauungen, dass, wenn bei den Yoruba eine Geisterbeschwörung stattfindet, die Anwesenden sich mit dem Antlitze zur Erde niederwerfen, indem der Beschwörer mit dem Geiste spricht und seine Antworten erklärt.' (p. 179, 'Das Antike Mysterienwesen', van dr. K.H.E. de Jong). Vgl. van hetzelfde boek, p. 257, waar de schrijver

zijn gegevens ontleent aan Leo Frobenius, Mask. u. Geh. S. 51 flg. en 116-129. Interessanter nog is wat dr. de Jong behandelt op p. 309, 310 e.v., het standpunt van Hegel en Schopenhauer tegenover de geestenwereld. Hij haalt aan wat Schopenhauer in zijn: 'Verhandeling over geestenzien en wat daarmee samenhangt' beweert: 'dass eine 'magische' Einwirkung 'Gestorbener auf die Welt der Lebenden' nicht a priori für geradezu unmöglich zu erklären sei, wiewohl sie immerhin 'nur überaus selten und ganz ausnahmsweise Statt haben könnte.' In verband echter met Xerxes' gewaarwordingen, is dat wat dr. K.H.E. de Jong niét aanhaalt uit Schopenhauer's: 'Versuch über Geistersehn und was damit zusammenhängt', voor mij belangrijker. Wat een geestenziener, zegt Schopenhauer, die zijn eigen gewaarwordingen goed begreep en vorm wist te geven, zou vaststellen, is slechts de tegenwoordigheid van een beeld in zijn aanschouwend intellect; in geen enkel opzicht te onderscheiden van dat wat hij waarneemt door bemiddeling van het licht zijner oogen... 'daselbst von Körpern veranlaszt wird, und dennoch ohne wirkliche Gegenwart solcher Körper; desgleichen, in Hinsicht auf das hörbar Gegenwärtige, Geräusche, Töne und Laute, ganz und gar gleich den durch vibrirende Körper und Lust in seinem Ohr hervorgebrachten, doch ohne die Anwesenheit oder Bewegung solcher Körper. Eben hier liegt die Quelle des Miszverständnisses, welches Alles für und wider die Realität der Geistererscheinungen Gesagte durchzieht. Nämlich die Geistererscheinung stellt sich dar, völlig wie eine Körpererscheinung: sie ist jedoch keine, und soll es auch nicht seyn. Diese Unterscheidung ist schwer und verlangt Sachkenntnisz, ja philosophisches und physiologisches Wissen. Denn es kommt darauf an, zu begreifen, dasz eine Einwirkung gleich der von einem Körper nicht nothwendig die Anwesenheit eines Körpers voraussetze.' (Schopenhauer's 'Sammtliche Werke' 4: Parerga und Paralipomena, Erster Band). Dr. H.K.E. de Jong noemt

nog twee standaardwerken: Myers, ‘Human personality and its survival of bodily death’ en in een noot op p. 312, het bekende werk van A. Aksakow, ‘Animismus und Spiritismus’. Het werk van Aksakow, dat dr. de Jong alleen in deze noot vermeldt, is inderdaad zeer belangrijk. Men vergelijke p. 45, 1: Die Materialisations-Phänomene, a) Materialisations-Phänomene von sinnlich unwahrnehmbaren Objecten, p. 48; b) Materialisation und Dematerialisation von sinnlich wahrnehmbaren Objecten, p. 114. Zie ook aa) Materialisation und Dematerialisation lebloser Gegenstände, p. 122; bb) Materialisation und Dematerialisation menschlicher Gestalten, p. 142. Heel zwak is het hoofdstukje gewijd aan het spiritisme in de Oudheid in Perzië, in het bekende werk van Caesar Baudi Ritter von Desme, ‘Geschichte des Spiritismus’, Erster Band; Das Altertum, p. 144-147. Het is niet meer dan een kletserijtje. Vgl. ook p. 172, Erster Band, ‘Der Böse Blick und Verwandtes’, van dr. S. Seligmann. Dit werk is eigenlijk in verband met alle magische en occulte feiten uit oude en nieuwe tijden, een zeer rijke bron, doch Seligmann geeft zijne exerpten droog en dor en niet als dr. H.K.E. de Jong in zijn ‘Antike Mysteriënwesen’, met zeer fijnen, critischen geest en zeer scherpzinnige toelichtingen. Vgl. ook nog: Gespenstergeschichten, in Erwin Rohde's ‘Psyche’. Bij ‘Nicht an dunklen Verheissungen, an thatsächlichen Erfahrungen stärkt sich der Glaube der Hinterbliebenen, denen eine Traumerscheinung des Vorangegangenen deutlich bewiesen hat, dass dessen “Seele” im Tode nicht vernichtet worden ist. Der älteste Beweis für den Glauben an die Fortdauer der Seele behält am längsten überzeugende Kraft’,... geeft Erwin Rohde nog deze noot: ‘Die Seele des verstorbenen (wie es scheint - nach v. 1. 2. 6 ff. - durch Blitzstrahl umgekommenen und also zu höherem Dasein entrafften [s. I 320 ff.] Sohnes erscheint Nachts der Mutter, so bestätigend ihre eigene Aussage: *o□□ □μην B□οτ□□*: *Ep.* 320. Die Seele der *□□αλ□μευτο□* und *□□αλ□μευτο□* verstorbenen Tochter erscheint den Eltern

am neunten Tage (v. 35) nach dem Tode: 372, 31 ff. (am 9. Tage ist die Zeit der ersten Todtenopfer zu Ende: s. I 232, 4. “Wiedererscheinen eines Verblichenen findet gewöhnlich am neunten Tage nach dem Tode statt”: deutscher Aberglaube bei Grimm, *D. Mythol.*[4] III p. 456 N. 856). Bedeutungsvoll ist, dass die Erscheinende unvermählt gestorben ist. Die □*γαμοι* wie die □*ω*□*οι* kommen nach dem Tode nicht zur Ruhe (s. unten p. 412; vgl. I 327 f.); die Seele einer unvermählt gestorbenen Jungfrau spricht es geradezu auss, dass ihresgleichen vorzugsweise noch Träumenden erscheinen können: □*ι*□*έοι*□ *γ*□□ □*δω*□*ε* □*ε*□□ *μετ*□ *μο*□□*αν* □*λ*□□□*ου* □□ *ώουσι λαλε*□*ν π*□*σιν* □*πιχ*□*ονίοι*□: *Ep.* 325, 7. 8. - Allgemeiner freilich 522, 12, 13: *σώματα γ*□□ □*ατέλυσε Δί*□*η , ψυχ*□ *δ*□ *π*□*οπ*□*σα* □□□*νατο*□ *δ*□ □*λου* (so der Stein: *Athen. Mittheil.* 14, 193) *πωτωμένη π*□*ντ*□ □*πα*□*o*□*ει* (vgl. Euripi. *Orest.* 667 ff.)’. Vgl. ook nog M. Perty, ‘D. mystischen Erscheinungen d. menschlichen Natur’. Zie ook prof. Flournoy over Mediums, en het boek van Lang: ‘Miss Piper and Telepathy Proc. Society Psych. Res.’, vol. XV, p. 50. Intusschen verwijs ik ook nog naar C. William Crookes, Richet, Wallace, ontmaskeraars als Carrington en rapporteurs als Courtier. R. Wallace's bekende boek ‘Miracles and modern Spiritualism’ verdiende een afzonderlijke behandeling; vooral de hoofdstukken waarin hij Lechy, Tylor, Tyndall e.a. bestrijdt. Vgl. ook Home's ‘Incidents of my life’.

Aethiopië

Vgl. over Aethiopië en den Aethiopischen staat van Meroë, het werk van Morié, ‘Histoire de l'Ethiopie’. Een groot aantal moderne schrijvers, verklaart hij, hebben over Aethiopië zich uitgesproken. Verscheidenen hebben historische essay's geschreven over het land (en het moderne Abyssinië), allen min of meer onvolledig. Doch waar men in de literatuur geschiedenissen vindt van Georgie, van Corsica, van den Archipel, van de Drusen, van de

Amazonen enz., is het werkelijk vreemd te constateeren dat er geen enkele geschiedenis van Meroë bestaat, dat toch de oorspronkelijke wieg was waaruit de verfijnde beschaving van het Aegypte der Pharao's en van Assyrië voortkwam. Want als men toegeeft dat Aegypte de eerste en oudste haard van de Caucasische beschaving blijkt, schijnt het aan den anderen kant volkomen waar, niettegenstaande zekere tegenovergestelde meeningen, dat het Nijldal door een Meroïtische colonie bevolkt is geweest, die van het zuiden opdrong. En van dit koninkrijk van Meroë weten wij bijna niets. Van deze oude regeeringen die elkander zonder onderbreking gedurende zooveel eeuwen zijn opgevolgd, zijn slechts tot ons gekomen eenige namen van souvereinen die aan de vergetelheid ontrukt wierden, eenige overblijfselen van inscripties en eenige legenden, door de Grieken verhaspeld en verbasterd. En nochtans vormde Aethiopië een machtig keizerrijk, dat gevreesd wierd door zijne buren en dat meerdere malen het hoogmoedige Aegypte der Thouttmes en der Ramsessen onder het juk bracht. ‘Disparue à son tour de la scène du monde, quelques siècles après sa rivale séculaire, Méroé a revécu, transformée par le Christianisme, dans une de ses provinces devenue empire à son tour: les Abyssins, ce peuple extraordinaire qui, souvent vaincu, jamais découragé, sut toujours se relever, cette race énergique qui, malgré l'ambition et les efforts des fanatiques sectateurs de Mahomet sut toujours recouvrer son indépendance chérie, momentanément perdue, nous la retrouvons aujourd'hui, triomphante et fièrement campée dans les montagnes inexpugnables de sa patrie une fois encore délivrée de l'envahisseur étranger, et luttant depuis des siècles avec d'autant plus de force et d'énergie qu'au sentiment national s'est jointe depuis longtemps la Foi chrétienne, la vraie Foi rude et naïve des premiers chrétiens, qui soutient l'âme croyante à travers les multiples épreuves de ce monde de misères et les vicissitudes sans nombre de notre vie

tourmentée.' (p. 14-15, van L.J. Morié, 'Histoire de l'Ethiopie', Tome Ier.). Morié stelt zich voor, zonder de groote kennis en geleerdheid van Maspéro te bezitten, in dit werk een bescheiden voortzetting te geven van 'L'Histoire Ancienne des Peuples de l'Orient'.

Inderdaad is dit werk van Morié belangrijk, hoewel het feitenmateriaal eenigszins dooreengeschud en ongerangschikt bleef. Hij weet dat er omtrent Aethiopië details te vinden zijn in de boeken van Herodotus, van Diodorus uit Sicilië, van Ctesias, van Jambulus, van Homerus, van Plinius, van Ptolomeus, van Ephorus en Strabo. Morié probeert nu te geven een reconstructie van het oude Aethiopië. Vgl. hoofdst. III: Les rois antédiluviens de l'Afrique; 6: La géologie et la religion; VII: Les premières dynasties depuis la dispersion des hommes (5880) jusqu'a Her-Hor (vers 1100 avant Jézus-Christ). In het hoofdstuk: La dynastie ammonienne, lezen wij phantastisch nieuws over Her-Hor en over den geweldigen Pi Anchi. Ook Morié geeft, gelijk Müller, de verbasterde namen van Pi Anchi: Pianki, Piônkhi, Piânkh, Piônkh. 'M. Maspéro', zegt hij, 'avait cru que Piânkhi Ier était le fils de Pinotsem Ier; il paraît au contraire que Her-Hor eut pour fils Piânkhi Ier, lequel fût père de Pinotsem.' Verder historische(?) bizonderheden over dezen hoogepriester van Ammon en koning van Aethiopië. Ook zijn opvolgers krijgen een beurt. Veel in deze historie is 'il paraît, il paraît'. Belangwekkender zijn de historische bizonderheden omtrent Sabacco en Tahraca die ook weer een reeks verbasteringsnamen draagt: Tirhaca, Tharacos, Thérahaca enz.... Legendarisch zijn de Aethiopiërs geworden, verklaart Morié, toen zij Aegypte verloren hadden en teruggetrokken waren in hun onbekendheid. Zij bezaten de eeuwige jeugd en den eeuwigen ouderdom. In hoofdst. IX, p. 363 geeft hij op zijn beurt, ook het verhaal van Cambyses in Aethiopië. Over Xerxes in Aegypte en Aethiopië alweer enkele regels, p. 369. Wat hij hier-

van vertelt wisten wij reeds lang van Herodotus. Voor mij was in dit boek het belangrijkst, Chapitre II, met zijn gedetailleerde rassen-ethnologie.

Zeer merkwaardig is het geschrift van dr. W. Max Müller over Oud-Aethiopië. Bij de schildering van het oude Aethiopië behoeven wij niet in het allerdonkerste Africa te verdwalen, noch de even gruwelijke als grootsche ontwikkeling van rijken te volgen, gelijk ze b.v. verschillende Zoeloe-hoofdmannen in onzen tijd, met echt Africaansche gewelddadigheid snel opgebouwd hebben. Ontwijfelbaar, voor de ontwikkelde landen begon de Africaansche barbaarschheid dicht achter de zuid-oostelijke grens van Aegypte, en Aethiopië behoorde alreeds tot het land waarover men de vrije phantasie kon laten werken, vandaar ook de reeks fabelachtige geschiedenissen over het oude Itopja en de er omheen wonende volkeren. Vandaar de griezelverhalen over menscheneters, hondenmelk-slurpers, over misvormde stammen van allerlei aard, die b.v. in plaats van mond en neus, een gat in het gezicht hadden. Tegenover deze gruwelverhalen van de Africaansche barbaarschheid, staan de opgecierde, uit Oud-Aegyptische priesteroverleveringen bewaard. Zoodat aan den eenen kant ijzingwekkende schilderingen, aan den anderen kant fabelachtige elegieën over Aethiopië uit de Oudheid tot ons kwamen. In de ‘Ilias’ I, p. 423, zijn de brandgezichten reeds genooten der goden. Ook in de ‘Odyssee’ I, p. 23; 5, p. 282 en 287. Müller acht dit alles een astraalmythologische speculatie, die toch niet uit de Aegyptische verheerlijking der vrome Aethiopiërs, door Homerus kan zijn gegeven, omdat deze verheerlijkingen uit té jongen tijd stammen om voor Homerus als bron te hebben kunnen dienst doen. Zie: ‘Das von allen Semiten Kusch genannte Gebiet begann also bei Syene am ersten Nilkatarakt, der natürlichen Grenze Ägyptens, und erstreckte sich (wenigstens als unabhängiges Reich) bis über den 6. Katarakt. Auf

der Karte sieht dieses Land ungeheuer grosz aus, wenn man sich aber vergegenwärtigt, dasz, genau wie in Ägypten, nur das enge Flusztal in Betracht kommt, nicht die es umgebende Wüste, so schmilzt das durch ganze neun Breitengrade reichende Gebiet zu einem kleinen Ländchen zusammen, viel kleiner als Ägypten, das ja ohne die Wüste auch nur so grosz wie Belgien ist.' (dr. W. Max Müller, 'Äthiopien', p. 4-5). Vgl. ook Jules Borelli, 'Éthiopie méridionale' en Belzoui, 'Voyage en Égypte et en Nubie'. Vgl. over Aethiopische, in verband met Hebreeuwsche literatuur, p. 352, 2: Die Geschichtsapokalyptik der Henochbücher; p. 370, 5: Das IV. Buch Esra: Das IV. Esrabuch ist uns erhalten in lateinischer, syrischer, äthiopischer, armenischer Übersetzung und zwei arabischen. Die Grundsprache ist aber das Hebräische'; p. 378, 9: Die kosmologischen Henochbücher; p. 392, 4: Die Jubiläen, in 'Geschichte der Althebräischen Litteratur', van D.K. Budde. Vgl. over Hrihor Chapter II, The History of the Philistines I: The Adventures of Wen-Amon among them, p. 29, uit 'The Philistines, Their History and Civilization' bij R.A. Stewart Macalister, in 'The British Academy'. Vgl. III: Assyrer und Aethiopen, p. 41-87, historisch zeer belangwekkend, in 'Israel und Aegypten' van Albrecht Alt. Vgl. de minachtend-teekenende uitroep in Amos (9_7) „הלוא ככני כשיים אתם לי כני־ישראל" Vgl. 'Quer durch Abessinien' van dr. Jacques Faïtlovitch, Kapitel II: Durch Tigre. p. 31. Over de afstamming van het Salomonische heerschershuis zie p. 115 (uitvoerige noot) van hetzelfde boek. Vgl. het zeer typische werk van Fr. Alvares, 'Historia de las cosas de Etiopia' enz. uit het Portugeesch vertaald. Ik zag slechts de Spaansche editie. Zie ook J. Boëmus, 'Mores, leges et ritus omnium gentium. Tides, religio et mores Aethiopum'. Staan gekke en curieuse dingen in. Vgl. 'Kultur und Denken der Alten Ägypter' van Hermann Schneider, VI: Zersplitterung, Fremdherschaften'. Onder meer: 'Die äthiopischen Könige

des 8 Jahrhunderts sind Krieger; aber sie stehen mit der Begeisterung von Kreuzrittern ganz und gar im Dienste ihrer Kirche.' (p. 27). Vgl. voor ethnologische en ethnographische studie, dr. Wilhelm Sievers. 'Afrika'. Zie IV: Die äthiopische Region (Die Tierwelt) p. 200; Abessinien, p. 338. Vgl. ook VII: Die Bevölkerung. Zie ook Paulitschke, 'Ethnographie Nordost-Afrikas'. Zie nog E. Littmann in Hastings 'Encycl. of Rel. and Eth.', I, p. 55: Abyssinia. Over de Semitische bevolking dit: 'The *Semitic* population of Abyssinia is strongest in the north, *i.e.* in the region of the ancient kingdom of Aksum. There is no doubt that these Semites came to Abyssinia from Arabia. The bulk of them may have come within the last cents. B.C., but the Semitic immigration never stopped. It was rather, as Renan has said, a "gradual infiltration", and even in our days an Arab tribe, the Rashāida, has crossed to the other side of the Red Sea and is beginning to be nationalized in Africa; they still speak Arabic, but have commenced to use the Tigrē language as well. The Semites have been, beyond doubt, the civilizers of, or at least the bearers of some civilization to, Abyssinia.' (p. 55).

Dr. Enno Littmann verklaart in zijn 'Geschichte der äthiopischen Litteratur' dat een werkelijke geschiedenis der Aethiopische literatuur bij den tegenwoordigen stand der onderzoekingen nog niet te schrijven is. In zijn overzicht noemt hij onder de meest bizondere bewerkers August Dillmann, 'der Neubegründer der äthiopischen Philologie in Europa im 19. Jahrhundert.' Onder Aethiopische literatuur verstaan wij, zegt Littmann, 'die Litteratur der christlichen Bewohner Abessiniens. Sie ist zum gröfsten Teile in einer Sprache geschrieben, die ursprünglich nach dem Volke, von dem sie stammt, Ge'ez-Sprache genannt wurde und auch heute noch so bezeichnet wird, die aber vielfach auch schlechthin äthiopisch genannt wird, da man den Namen Äthiopien speziell an Abessinien übertrug, und da

sie bis in die neuere Zeit die Litteratursprache von Abessinien-Athiopien geblieben ist.' Deze taal is nauw verwant aan die der Zuid-Arabische inschriften, die ongeveer uit de laatste duizend jaren v. Chr. en de eerste zes Christelijke eeuwen stammen; afstammelingen der oude Zuid-Arabische dialecten zijn wel is waar in kleine gebieden van Zuid-Arabië en op het eiland Sokotra bewaard gebleven, maar zij hebben zich ver van deze verwijderd en in verhouding daarmee nog verder van de Ge'ez en de daarmee verwante, tegenwoordige talen van Abessynië. Uit de taalverwantschap evenals uit historische gronden blijkt, dat de Gé'ez-stam evenals de, hem nastaande stammen uit Zuid-Arabië, naar Abessynië verhuisd moet zijn, dat zij dus tot het Semitische ras behooren. Nu bevinden zich echter in Abessynië menige niet Semitische stammen, die zich dikwijls met de Semiten vermengd, ook hunne taal aangenomen en derhalve tot de schepping der Aethiopische literatuur hebben bijgedragen. Het is, zegt Littmann, toch om het ontstaan van een literatuur te begrijpen, niet alleen noodig, zich met de geschiedenis van het land, waarin zij ontstond, maar ook met de volkselementen, die een literatuur voortgebracht hebben, vertrouwd te maken.

Abessynië noemt hij een land der contrasten in meer dan een opzicht. In den nieuwsten tijd zien wij daar b.v. treinen, telegraaf en telefoon naast de allerprimitiefste ploegscharen. Doch de natuur heeft hier de scherpste tegenstellingen geschapen. Aan de kust langs de Roode Zee vertoonen zich gloeyend-heete laagvlakten, gedeeltelijk woeste zandwoestijnen, daarachter stijgen de bergen tot een geweldige hoogte op. In de vlakte heerscht seen droog klimaat, op de bergen een gematigd, ja in den winter valt hier sneeuw. In het hoogland duurt de regentijd van Juni tot September, in het laagland van December tot Maart. Maar ook in het hoogland vinden wij steile bergbruggen naast diepinsnijdende dalen, broeyplaatsen voor koorts. Een karakteristieke eigenaardigheid der Abessynische

bergformatie zijn de vele tafelbergen, die daar te lande amba heeten; zij gelijken op afgestompte kegels. Op vele van deze amba's staan kloosters en kerken, die menigmaal juist als bij ons in de middeleeuwen, tot vestingen gediend hebben. In de kronieken ontmoeten wij ze dikwijls; in vele gevallen wordt om ze gestreden, in vele andere zullen vlijtige monniken op hen in rust en veiligheid, handschriften afgeschreven, werken van andere literaturen in het Ge'ez vertaald of eigen geschriften vervaardigd hebben. Met de tegenstellingen in de natuur komen tegenstellingen in de afstamming der bevolking voor. Abessynië is waarschijnlijk na elkander door drie verschillende rassen bewoond geworden, en de nakomelingen van deze rassen bevinden zich, al zijn ook dikwijls vermengingen voorgekomen, nog tegenwoordig naast elkander. Het schijnt dat geheel Abessynië in den oudsten tijd door Africaansche oer-inwoners, negerstammen, bewoond was. Deze zullen van de Nijl-oevers af binnengekomen zijn. De volgende laag is het binnentrekken van een tak van de groote Hamitische familie. Wij kennen drie hoofdgroepen van Hamiten; de Aegyptische, d.w.z. het oude cultuurvolk der Aegyptenaren met hunne nakomelingen, de Lybisch-Berberische en de Aethiopische, die ook Kuschitische genoemd wordt naar den Bijbelschen naam Kusch voor Aethiopië. De Hamiten zijn naar alle waarschijnlijkheid met de Semiten oer-verwant en hebben met hen samengewoond. Hun oer-zetel kan in Azië of in Africa voorkomen. Er schijnt evenwel veel daarvoor te zeggen te zijn, dat hij in Azië was, en wel in het deel van Azië dat aard-geschiedkundig nauw met Africa samenhangt, het eerst dus in Arabië tot aan het tweestroomenland toe. Van Arabië uit hebben zich in verschillende tijden volkerenstroomen naar het noorden en oosten bewogen. De naar het oosten zich richtende schijnen op twee plaatsen begonnen te zijn, een noordelijke, boven het schiereiland van Sinaih, en een zuidelijke, boven den weg Bab-el-Mandeb. Wij hadden dus allereerst twee Ha-

mitische stroomen, den noordelijken, belangrijk sterkeren, die over Aegypte stroomde en tot aan Marocco doordrong, en den zuidelijken, die zich in het tegenwoordige Abessynië vastzette, de oer-inwoners verdreef, zich echter ook ver naar het zuiden tot aan het gebied der Aequatoriaalzeeën en der Suaheli uitbreidde. De hoofdstammen zijn de Somali op den Africaanschen Oosthoren, de Afar of Danakil (Pluralis van Dankali) ten noorden daarvan, de Galla of, zooals zij zichzelf steeds noemen, Oromo, die tot ver naar het zuiden toe wonen, eindelijk de Agau in het eigenlijke Abessynische hoogland, waar zij sedert hun binnenkomen den grond der bevolking gevormd hebben; tot de Agau behooren ook de Falsaschka, eigenaardige Abessynische Joden.

Wanneer deze intocht plaats vond, weten wij niet, verklaart Littmann. In ieder geval zal hij wel nog voor den tijd der oudste Aegyptische gedenkteekenen plaats hebben gevonden. In historischen tijd brengt ons dan de derde, de Semitische intocht. Daar, zooals uit de berichten bij Grieksche schrijvers blijkt, in de eerste eeuw na Chr. reeds een tamelijk gevestigd rijk van Aksum bestond, moet het binnenkomen der Semiten reeds meerdere honderden jaren voor Chr. begonnen zijn; ook schijnen de oudste in Abessynië gevonden inschriften in Zuid-Arabische letters tot aan den tijd v. Chr. op te gaan. De intocht is echter niet een alleenstaande geweest, maar een allengsch proces, dat zelfs nog tegenwoordig voortduurt. Hoe vele verschillende stammen, die ook in hunne dialecten verschillen aanwezen, uit Arabië in deze streken binnengekomen zijn, kunnen wij niet nauwkeurig vaststellen. Altijd door laten zich twee hoofdgroepen onderscheiden, een noordelijke en een zuidelijke. De noordelijke wordt in den ouden tijd door het Ge'ez-volk vertegenwoordigd, de zuidelijke door de voorvaderen der tegenwoordige Amharers en hunne buren, voor zoover zij van Semitische afkomst zijn. De laatsten zijn de bewoners van de groote provincie

Amhara, ten oosten en ten zuid-oosten van de Tsanazee, van Schoa en Godscham en andere kleinere gebieden. Hun taal, die reeds in den ouden tijd van het Ge'ez tamelijk afgeweken moet hebben, wordt amarina of amharisch genoemd. Het Ge'ez-volk vestigde zich in den omtrek van Aksum, in de provincie Tigre; het schiep het oudste staatsbouwwerk van Abessynië en met het indringen van het Christendom een literatuur. Van het Ge'ez stamt de tegenwoordige taal van die streken, het Tigray of Tigrina, af. Nog ouder dan het Tigrina en gedeeltelijk het Ge'ez nog meer nabijstaand, is de Tigre-taal, die van een zuster-taal van het Ge'ez stamt, en die in de tegenwoordige Italiaansche Colonia Eritria gesproken wordt. In vele gevallen kunnen wij aanwijzen, hoe een Hamitisch volk een Semitische taal heeft aangenomen, ja, tegenwoordig zien wij zulke processen zich voor onze oogen afspelen. Ten slotte, zegt Littmann, moet nog een vierde, maar niet zoo radicale volksverhuizing genoemd worden, die in de eerste helft van de XVIe eeuw plaats vond. In dien tijd wendden zich de Galla's naar het noorden, drongen in de zuidelijke provincies van Abessynië binnen en voerden vele voor het land zeer onheilvolle oorlogen.

Van deze verschillende volkeren zijn de Semiten de voornaamste dragers der cultuur en literatuur. Hunne cultuur-prestatie is wel is waar in vergelijking met die van andere volkeren tamelijk gering geweest, maar zij vormt toch een groote vordering boven het niveau der Kuschiten en Negers uit. Men moet juist in Abessynië meer dan ergens anders cultuur en literatuur uit de gegeven verhoudingen weten op te zoeken. Waar rasverschillen steeds scherp op elkander stooten, waar, om den bijna nooit te bereiken vrede te verkrijgen, eeuwig oorlogen gevoerd moeten worden, waar het hooger staande ras in de minderheid is en de lager staanden wel is waar gedeeltelijk onderdrukt, dan echter zich er mee vermengt en voor een deel er geheel in opgaat, - daar kan moeilijk een hoog-ontwikkeld

geestesleven zich vormen. Daarbij komt, dat bijgeloof en religieuse extase juist in de natuur der Africaansche rassen diep wortelen; zij hebben ook aan het wezen en aan de literatuur der Abessyniërs een eigenaardig cachet gegeven. Wat aan intelligentie voorhanden was... 'ging in Theologie und Zauberei oder in Kriegführung auf; zum grossen Teile aber ging es ganz verloren, da die Bedingungen zur Entwicklung und vor allem Anregungen durch die grossen Kulturen und Litteraturen der Welt fehlten. Wir sehen bei verschiedenen Männern in der Geschichte der abessinischen Litteratur redliches Streben und Mühen; sie konnten aber nur aus dem im Lande Gegebenen das Beste machen, soweit es in ihrer Macht stand. Ganz besonders müssen wir hier zweier Männer gedenken, die beide den Namen Zar'a Yā'kob führten: der eine war König im 15. Jahrhundert, der andere ein Mönch im 17. Jahrhundert; aber der Mönch überragt den König ganz bedeutend. Dieser Mönch war der einzige, wirklich originelle Denker Abessiniens, soweit uns die Litteratur bekannt ist. Bei fast allen Kulturen und Litteraturen sind Anregungen von aussen nötig gewesen, um sie zu voller Blüte zu entfalten. Die Anregungen, die an das christliche Abessinien herantraten, haben zwar eine christlich-theologische Litteratur geschaffen; ohne sie hätten wir vielleicht überhaupt keine äthiopische Litteratur. Aber von den grossen Kultur-strömungen der Welt ist Abessinien unberührt geblieben, hauptsächlich wegen des tödlichen Hasses zwischen Christen und Mohammedanern, von denen die letzteren doch die gegebenen Vermittler gewesen wären. Wir müssen daher um des geschichtlichen Hintergrundes willen einen kurzen Blick auf die politische Geschichte Abessiniens werfen.' (Uit 'Die Litteraturen des Ostens', Bd. VII. 2: Geschichte der Christlichen Litteraturen des Orients', p. 189-193).

Van de mogelijk bestaan hebbende kronieken die de Oud-Aethiopische koningen hebben laten schrijven, is voor ons

niets bewaard gebleven. Daarom begint de werkelijke Aethiopische literatuur eerst met het Christendom. Over de ‘inschriften’ schrijft Th. Nöldeke. Het Aethiopisch, zegt hij, is tamelijk laat schriftelijk vastgelegd geworden. Eerst uit de IVe eeuw v. Chr. zijn er inschriften die het Aethiopisch door Sabaeïsche letters niet juist goed weergeven. Doch spoedig daarop heeft een onbekend meester, op grond van het Sabaeïsche alphabet, voor het Aethiopisch een wel is waar plomp, maar overigens buitengewoon doelmatig schrift gevormd, dat ook de vocalisatie voortreffelijk uitdrukt. De daarin geschreven beide gedenkteekenen van een nog Heidenschen koning, ongeveer uit de tweede helft van de Ve eeuw, in de oude hoofdstad Aksum, vertoonen dezelfde taal als de Christelijke literatuur die wel in denzelfden tijd met de vertaling van den Bijbel begon. Deze vertaling berust, ook bij het Oude Testament, op den Griekschen tekst...’ obwohl deutliche Zeichen dafür vorhanden sind, dasz das Christentum wie das Judentum von Leuten aus Syrien nach Äthiopien gebracht worden ist. Das Werk rührt von ganz verschiedenen Händen her; die Ausführung mag sich über lange Zeit hingezogen haben. Leider ist der ursprüngliche äthiopische Text in den bekannten Handschriften mehr oder weniger durch Nachlässigkeit oder durch absichtliche Überarbeitung entstellt. In der alten äthiopischen Bibel fehlen die Offen-barung Johannis, die eben von vielen Christen bis in späte Zeit nicht als kanonisch anerkannt wurde, und von den Apokryphen die Makkabäerbücher. Dagegen wurden schon in jener ersten Literaturperiode, die wir etwa vom 5. bis zum 8. Jahrhundert ansetzen können, auch einige ‘Pseudepigrapha’ übertragen und von den Aethiopiern dann wenigstens in der Praxis den Bibelbüchern gleich gerechnet. Für die biblische Literatur ist das von groszer Wichtigkeit. Von zwei alten Werken dieser Klasse, dem Buche Henoch und dem Buch der Jubiläen (auch ‘die Kleine Genesis’ genannt), ist so der *vollständige* Text

wenigstens äthiopisch erhalten, und für die Apokalypse Esras (oder das 4. Buch Esra) kann die äthiopische Übersetzung zusammen mit den lateinischen und anderen orientalischen dazu dienen, das verlorene griechische Original herzustellen. Wie die eigentlich biblischen Bücher so haben auch diese, namentlich Henoch und Esra, einen erheblichen Einflusz auf die spätere äthiopische Literatur gehabt.' (p. 124-125, 'Die Äthiopische Literatur' van Theodor Nöldeke, in 'Die Orientalischen Literaturen').

Ook Nöldeke verklaart tenslotte, dat er nauwelijks nog een Aethiopisch origineel geschrift is behouden gebleven.

Ook de Hebreeuwsche propheten spreken van Aethiopië. Vgl. het prachtig onstuimig-klotsende en stormende XLVI: 3-10, Boek Jeremia:
הגבורים כוש ופוט תפשי מגן ולודים תפשי דרכי קשת" „עלו הסוסים והתהללו הרכב ויצאו De Statenvertaling geeft XLVI: 9 als 'Trekt op, gij paarden en raast gij wagens! En laat de helden uittrekken: "de Mooren en de Puteërs". De nieuwe vertaling van Oort, het prachtige rhythme verzwakkend, geeft: Trekt op paarden, als razende vooruit, wagens, dat de helden uittrekken: Aethiopiërs en Putiërs'. In het Hebreeuwsch is de rhythmische vaart en dreun nog veel geweldiger. Misschien zou voor „גבורים" nog teekenender dan: 'de helden', het woord 'de vermetelen' zijn geweest „גבור" beteekent zoowel geweldenaar, koen man, als held. Jeremia spreekt ook van „כוש ופוט", Kusch en Put. Hier wordt dus bedoeld: Aethiopiërs en Putiërs. Putiërs kortweg Aegyptenaren noemen, gelijk Heeren doet, lijkt mij onnoozel. Ook Ezechiël spreekt in XXX: 5 van de Putiërs, als hij het zwaard laat trekken door Aegypte en als hij de Aethiopiërs, de Putiërs, de Lydiërs en al de zonen der verbondsstaten mede door het zwaard ziet verwoesten. Ook hij gebruikt „כוש ופוט". Met Put wordt waarschijnlijk bedoeld het land *Punt*, aan de West-Arabische kust of de Golf van

Aden. Behalve in ‘Genesis’ X: 6 "פוט„ובני הם כוש ומצרים" wordt het ook nog genoemd door den propheet Nahum, III: 9, in verband met Lybië. Ook Jesaja, XLV: 14 (den eigenlijken Deutero-Jesaja dus) laat Jahwé spreken over den arbeid der Aegyptenaren en de winsten der Aethiopiërs en Sabeërs, als iets dat zijn uitverkoren volk ten goede zal komen.

Onder de oude historici is Heeren de man die het sterkst de nauwe verbintenissen tusschen Aethiopië en Aegypte heeft verdedigd. Vgl. zijn hoofdstuk over den handel van Meroë en Aethiopië, in het vierde deel van zijn ‘Ideeën over Staatkunde’.

Vgl. III: Afrika, van dr. Heinrich Schurtz in ‘Weltgeschichte van dr. Hans Helmolt, p. 423: Ostafrika. Vooral A: Die Einwirkungen von auszen in frühern Zeiten. Ook E: Das Gebiet der Nilquell-Seen: die Wahuma, p. 438. Verder vooral hoofdst. 7: Der Sudân und Abessinien, p. 537, uit a) Land und Leute: ‘Ägypten im engern Sinne grenzte indessen wohl nicht unmittelbar an nigritisches Gebiet. Schon in der ältesten Zeit sehen wir den gröszten Teil des heutigen Nubiens von einem Volke mit rötlicher Hautfarbe bewohnt, von den Kuschiten, die offenbar hamitischen Stamms und den Ägyptern verwandt waren; wir sehen ferner in den wüstenhaften Strichen zur Rechten und Linken des Nilthals ärmliche Steppenvölker, die ebenfalls den Hamiten oder, wie sie im Altertume genannt wurden, den Äthiopiern zugehörten, vereinzelt wohl auch hellfarbige Libyer, die von der Nordküste her bis Nubien vorgedrungen sein mochten’. Hier worden weer de mannen van Kusch met een roodachtige huidkleur aangegeven. Vgl. ook b) Nubien in alter Zeit en a) Die frühesten Beziehungen Nubiens zu Ägypten. Zie ook de vroegste betrekkingen van Nubië met Aegypte en de, op ethnische oorzaken berustende verschillen tusschen Aegypte en Oud-Aethiopië. Vgl. hiervoor b) Napata, p. 540. Vgl. nog Frazer, ‘Taboo and the Perils’, 13, 124 en ‘The Dying God’. Vgl. het-

zelfde deel over ‘The kings of Meroë’, 15, 38. Vgl. ‘The Magic’, p. 296. Vgl. ‘The Magic’, p. 258; The Magic’ II, sq. en 19; vgl. ‘Taboo’, p. 116, 281, 322. Vgl. ‘The Dying God’, p. 12. Vooral over de offering van de eerstgeboren kinderen. Vgl. p. 181, ‘The Dying God’ en dan het tweede deel van: ‘Spirits’, p. 266 met noot 1. Ook nog dl. 9, ‘The Scapegoat’, p. 133 sq. Zie ook K. Th. Preuss, ‘Die geistige Kultur der Naturvölker’.

Over Meroë

Vgl. het zeer gedocumenteerde ‘Meroë. The City of the Ethiopians’, door John Garstang, met een inleiding en ‘Chapter on decipherment’ van prof. Sayce en een hoofdstuk over de inscripties van Meroë, door den Aegyptoloog F. LI. Griffith. Ook hierin wordt verklaard, dat Herodotus omtrent Meroë gedwaald heeft. ‘Herodotus says that Meroë was half-way between Elephantine and the Egyptian settlement; he was, however, confounded it with Napata’, noot 1, ‘Meroë’, John Garstang, p. 4. Ook omtrent den oorsprong van den naam Meroë worden wij ingelicht. In de hiëroglyphische inscriptie van den zonnetempel luidt de naam Mer, ‘and as it is called ‘the city of the land of Mer it would seem that the whole district wasknownas Mer’ or Meru, and that the name was supposed to be connected with the Egyptian *mera* ‘a port’, p. 2 ‘Meroë’. Zeer belangwekkend is Chapter III: ‘The tempel of Amon, p. 11-15. In een noot: on ‘the Tabel of the Son’, van prof. Sayce meldt de Oxfordsche Assyrioloog in ‘Meroë’, p. 27: ‘Herodotus (iii. 17, 18) tells us that before sending an army into Ethiopia Cambyses dispatched ambassadors who were instructed to make inquiries about ‘The table of the Sun’. This table, he goes on to say, was as follows: ‘There is a meadow in the suburb of the city full of the boiled flesh of all kinds of animals, in which those of the citizens who hold office are careful to place the meat at night, while during the day any one who likes can come

and eat it. The natives declare that the earth itself produces the food on each occasion. Such, then, is what is called the table of the Sun.' Over 'the meadow in the suburd of the city' volgt uiteenzetting. Zie ook, p. 543 dl. III: Afrika, in 'Weltgeschichte' van Hans Helmolt, over Meroë tijdens 'De persischen Herrschaft'.

Nuba

Vgl. C.G. Seeligman in dl. IX, 'Encyclopaedia of Religion and Ethics', p. 401-406, Vgl. ook Werner Munzinger,' Ostafrikanische Studiën'. Zie over de Hamiten en Oost-Africa vooral C. Conti Rossini in 'Encycl. of Rel. and Eth.', dl. VI, p. 486-492. 'The classification of the eastern Hamitic peoples is a matter of much controversy. There is a large body of tribes concerning whom, except on some trifling points, there is complete agreement between the various sciences and scientists; outside this sphere there is a want of harmony between anthropology and philology, and between the various philological schools. The common stock may be said to consist of two main groups: the Egyptian Bejas (although notable philologists incline to connect Egyptian rather with the Semitic languages), and the southern or Ethiopic group (Agaos, Sidama, Low Cushite [including Galla, Somali, and Afar-Saho]). With these anthropology connects other peoples or important groups of peoples, as the Nuba, the Funji, the Masai, and the Wahuma, of whom some at least speak languages undoubtedly non-Hamitic. One school of philology, of which the most illustrious representative is Reinisch, limits the true eastern Hamites to the peoples of the two great groups just named, but connects with them two other peoples dwelling between the one group and the other, viz. the Baria and the Kunama, who, although they do not speak a purely Hamitic tongue, employ languages - called by this school proto-Cushite - which seem to approach the Hamitic type, and represent, as it

were, a link of connexion between the Hamitic and Nilotic tongues. Another school, of which the most recent and active champion is Meinhof, places the Baria and the Kunama among the peoples speaking the so-called Sudanese, and consequently non-Hamitic, languages; on the other hand, this school includes among the Hamites the Bari dwelling on the White Nile, and the Masai of British East Africa and of German East Africa.' (p. 486-487). Vooral ook 3, over de Sidama's en 4 (b, c), over de Somali's en Galla's. Vgl. ook Arnauld d'Abbadie, 'Douze ans dans la haute Éthiopië'; J. Borellie, 'Éthiopië mérid,' en het merkwaardige werk van James Bruce, 'Travels to discover the Source of the Nile'. Vgl. J. Duchesne-Fournet, 'Mission en Ethiopië'. Vgl. ook J. Faïtlowitch, 'Quer durch Abessynien'. Vgl. ook G. Ferraud, 'Les Çomalis'. Vgl. ook C. Guillain, 'Documents sur l'histoire de l'Afrique Orientale' en vooral J. Krall, 'Beitr. zur Gesch. der Blemyer und Nubier'. Vgl. ook P. Paulitschke, 'Beitr. zur Ethnogr. und Anthropol. der Somâl, Galla und Harâri'. Zie ook A.H. Stern, 'Wanderings among the Falashas'. Over de Blemyers en Nubiërs schrijft Krall o.m., in zijn 'Beitr. zur Gesch. der Blemyer und Nubier': 'Die Nachrichten der classischen, arabischen und koptischen Quellen über die Blemyer und Nubier und ihre wiederholten kriegerischen und friedlichen Beziehungen zu Aegypten sind im Laufe dieses Jahrhunderts von verschiedenen Seiten zusammengestellt und kritisch erläutert worden'. Er worden o.m. genoemd, Letronne, 'Histoire du Christianisme en Égypte, en Nubie et en Abyssinie' (Oeuvres choisies, I, Serie I, S. 25 f.). Zie ook 'Mémoires géographiques et historiques,' II, 127 f., Quatremère. Zie ook Revillout, 'Mémoire sur les Blemmyes à propos d'une inscription copte trouvée a Dendur', in 'Mémoires présentés par divers savants a l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, 'Serie I, Bd. VIII, 2, S. 371 f. Buiten-gewoon-belangwekkend zijn de oorkonde-vergelijkingen

in Krall's werk over de *Βλεμυε* (met één m). Uit de wemeling van Grieksche en Coptische oorkonden is aanvankelijk moeilijk wijs te worden. Ze bevatten echter een schat van ethnologische en ethnographische bizonderheden, die van het gazellen- en krokodillen-leer kunnen worden afgelezen. Want niét op den papyrus, doch op de huid van een gazelle en van krokodillen, is de text ingegriffeld. In zeker opzicht was voor mij nog belangwekkender, het werk van dr. Ph. Paulitschke,' 'Beitr. zur Ethnogr. und Anthropol. der Somâl, Galla und Harâri'. Er worden o.a. in dit werk eenige 'liederen' gegeven van volkeren uit de Somali-stammen, van een zeer bizondere zangerigheid en klankschoonheid; o.a. een weemoedig en melancholisch liefde-versje:

'Borâ jeluâ
Úbadi úluaj
Anégana.
Barbárta, daóda lhâin
Barîe duna.
Barbárti rîr Sahál.
Tatkakâre baddasaánte,
Bariajîgij!'

dat zooveel zeggen wil als: het kameel wil vette weiden en ongaarne scheidt het zich daarvan. Mijn geliefde is weg van dit land. Om de kinderen van Sahal (de familie van den bruidegom) is mij het hart altijd zoo zwaar. Anderen storten zich in zee, doch ik verga van smart. O, als ik den geliefde maar vond! - Als primitieve muziek en soms als een schoone mengeling van Grieksche en Hebreeuwsche taal dooreen, zoo klinkt in het oorspronkelijke deze liefde-klacht. Ik heb van enkele dezer liederen, die dr. Paulitschke vertaalde, eenige regels als gegevens gebruikt, ook voor het Africaansche volk der Oudheid. Want liederen bestaan daar van geslacht tot geslacht. De dansliederen zijn door Paulitschke gegeven in zijn

‘Ethnographie Nordost-Afrika’. Zie p. 166, Kap. II: Kunst und Wissen; er zijn zeer fijne en innige onder; visioenair en symbolisch. Naast de dansliederen gaf hij ook romancen, canzonettes, klaagliederen, liefde-liederen, choor-gezangen, ruiter-liederen enz. Uit roovers-, dans- en liefde-liederen gebruikte ik enkele refreynen, en omgewerkt, eenige stof. Vgl. over: Die hamitischen Volksstämme, p. 40, I: Anfänge der Kultur und Gesch. Aegyptens. Die Aegypter und ihre Nachbarn. Die nordafrikanischen Volksstämme, in Ed. Meyer, ‘Geschichte des Altertums,’ 1, 2. Over Nubiërs en Negers, p. 44, §165 en 165 a. Ed. Meyer geeft over de oude cultuur en geschiedenis van Beneden-Nubië op p. 47, van ‘Gesch. des Alt.’ I, 2, een groote hoeveelheid bronnen aan. Over Kusch dit: ‘Der Name Kuš (ursprünglich geschrieben K'š und gelegentlich auch K's (§287a. A.), später Kš, in den Amarnatafeln 97, 9. 137, 35 Kaši, hebr. כוש , bab. Kûšu, assyr. geschrieben Kûsi) ist von Sethe, Urk. des A.R.S. 140 no. 29 fälschlich in eine Inschrift der sechsten Dynastie eingesetzt; es steht vielmehr Kbn (Byblos) da: Sethe, ÄZ. 45, 10. Dadurch, dasz die jahwistische Völkertafel Gen. 10, 8 Kuš zum Vater des Nimrod macht und diesen aus Libyen nach Babylonien versetzt (wahrscheinlich um der Kossaeer willen, wie Gen. 2, 13) und der Priesterkodex dem Kuš weiter mehrere arabische Stämme zu Söhnen gibt (im Widerspruch zu Gen. 10, 28. 29. 25, 3), ist der Kuschitenname lange Zeit einer der unheilvollsten der alten Ethnographie geworden, dessen Lockungen kein Dilettant widerstehen konnte; jetzt ist man verständiger geworden. - Bekanntlich haben später die semitischen Bewohner (Ge'ez) des Hochlands von Abessinien, des Reichs von Aksum, die in vorchristlicher Zeit noch nirgends vorkommen und auch den Aegyptern unbekannt geblieben sind, den Namen Aethiopien usurpiert; in diesem Sinne darf er aber in der alten Geschichte niemals verwendet werden.’ (‘G.d A.’, p. 48, §165a). Zie ook

over de verwantschap van de Aegyptenaren met de Semiten p. 50, §166 uit ‘G.d A.’ van Ed. Meyer.

Vgl. over Aethiopische cierselen en drachten, James Hastings, ‘Enc. of Rel and Eth.’, III, p. 398: Charms and Amulets; ook Herodotus en Diodorus. Herodotus in III C. 20, waarin hij spreekt over de ‘A□□□οπε□’ en waarin hij verklaart: ‘Ο□ δ□ Α□□□οπε□ ο□τοι, □□ το□□ □π□πεμπε □ Καμβ□ση□ λ□γονται ε□ναι μ□γιστοι □α□ □□λλιοτοι □ν□□ώπων π□ντων’ Ook in 17, 18 en 19 spreekt Herodotus over de Aethiopiërs, doch niet zóó karakteristiek. In Boek II, spreekt hij ook uitvoerig over de Aethiopiërs en het eerst over de stad Meroë, die omringd wordt van zwervende Aethiopische stammen; ook II, 30 bevat typische bizonderheden over de Aethiopiërs. Vgl. ook Diodorus. Sic. III 2-6. Hij meldt dat Meroë genoemd wierd naar de moeder van Cambyses; zie Diodorus, *ΒΙΒΛΟΣ ΠΡΩΤΗ*, XXXIII: ‘*Ιιε□ιε□ληφε δ□□ ποταμ□□ □α□ ν□σου□ □ν α□τ□, □ατ□ μ□ν τ□ν Α□□ιοπ□αν □λλα□ τε πλε□ου□ □α□ μ□αν ε□μεγ□□η, τ□ν □νομα□ομ□νην Με□□ην, □ν □ □α□ π□λι□ □στ□ν □ξι□λογο□ □μώνυμο□ τ□ ν□σ□, □τίσαντο□ α□τ□ν Καμβύσου □α□ θεμ□νου τ□ν π□ο□ηγο□□αν □π□ τ□□ μητ□ο□ α□το□ Με□όη□.*’ Vgl. ook Strabo-Geographica, Boek I, IV, XVI, en over de Trogodyten, de Blemyers, Nubiërs en Megabaren, Boek XVI; Over Syene en Elephantine, Boek XVII. Erathostenes, werkende in Alexandrië, en Manetho worden in verband met Oud-Aegypte door mij nog later behandeld. Het bekende werk van James Bruce over Abyssinië, ‘Travels to discover the sources of the Nile’ wordt ook door Hegel in zijn ‘Philosophie der Religion’ op een eigenaardige wijze, in zijn betoog over: Die Formen des Religiösen Bewusstseins, Erster Teil mit einem Commentar herausgegeben von G.J.P.J. Bolland, betrokken.

Perzische bouwkunst

Vgl.: Early Iranian and Median period, in Hastings' ‘Enc. of Rel. and Eth.’, I, en: Achaemenian period, p. 761,

door William Jackson. De bouwkunstige overblijfselen welke tot het tijdperk (550-330 v.C.) behoorden, waren overvloedig en zij vertoonden de bouwkunst van oud-Perzië in haar hoogste ontwikkeling. Vooral uit Ecbatana, Pasargadae, Persepolis en Susa. Hij handelt over het paleis van Darius en van Xerxes en over de beroemde Honderdzuilen-Zaal. Ook hier wordt nog aan het verhaal gehecht: de woest-dronken Alexander de Groote, die de schitterendste bouwgewrochten der Perzen liet vernietigen en verbranden. 'The destruction of these gorgeous buildings is attributed to the drunken act of Alexander the Great, when he burnt the citadel after his victory over the last Darius; but though the hand of the conqueror destroyed the beauty of the edifices and left them a ruin for all time, it could not obliterate those traces that still in after ages bear witness to their ancient glory'. (p. 762). Vgl. ook 'Histoire de l'art dans l'antiquité' Tome V, van G. Perrot en Ch. Chipiez: L'architecture religieuse, p. 639. Perrot en Chipiez beginnen met een historische dwaasheid van Cicero recht te zetten, in betrekking tot Xerxes' verbranding van de Atheensche tempels. Xerxes nam wraak op de Grieken omdat dezen hadden beweerd, dat de Perzen opgesloten tusschen muren hun goden vereerden. En dat van een volk, dat het gansche heelal alleen tot tempel had. Perrot en Chipiez halen er Herodotus bij en doen uitkomen hoeveel scherper de Griek dan de Latijner gezien heeft. 'L'historien grec a bien vu que le dieu suprême des Perses n'était pas autre chose, à l'origine, que la voûte céleste;' (p. 640). Vgl. ook Chapitre V, §1: Les caractères généraux du palais. Het is opmerkelijk dat de groote kenners Perrot en Chipiez verklaren, dat men op het eerste gezicht geneigd is te denken: de Perzische bouwkunstenaars wierden hoofdzakelijk geïnspireerd door de Aegyptische architectuur... 'mais aussitôt que l'on y regarde d'un peu plus près, on s'aperçoit que les supports ont ici une physionomie tout autre qu'en Égypte, que leur exé-

cution porte la marque d'un goût très différent'. (p. 453). Zij noemen de Perzische zuilen de slankste en bevalligste van alle bouwwerken der Oudheid.

Ik wil nadrukkelijk hier vaststellen, dat alles wat ik tot nog toe heb gegeven en geef van het Perzische hofleven, van paleizen, steden, tuinen, zalen en graftomben, slechts op het tweede en derde plan door mij wierd aangeduid. Uit de compositie van het geheel der Epos-deelen zal blijken, hoezeer dit noodig is. Het eigenlijke Perzische hofleven in Susa, Ecbatana, Persepolis en ook ten deele in Babylon kan ik eerst volkomen met Xerxes tot middelpunt beelden, ná zijn Helleenschen tocht en ná zijn nederlaag bij Salamis en Plataea. Eerst dan keert de geslagen en vernederde Xerxes terug naar zijn rijk en zijn land, leeft hij uitsluitend in zijn burchten, en eerst dán heb ik al het licht en alle schaduw geconcentreerd op zijn paleisleven, zijn koningschap binnen de muren van zijn harem en onder de zuilen zijner troonzalen. Daarom en daarom alléén is mijn beschrijving van paleizen en mijn beelding van het hofleven, schoon geheel in atmospheer gegeven, tot nu toe toch slechts schetsmatig. Het spreekt dan ook vanzelf, dat ik alle documenteele studiën en bronnen-behandeling, in verband met de Perzisch-religieuse en waereldsche bouwkunst, in verband met invloeden van Assyrië, Griekenland en Aegypte, in verband met monumenten en beeldhouwwerken, cierkunst en stijlvorming, verschuif naar en bijeenhoud voor het deel waarin ik Koning Xerxes aan zijn hof, uitsluitend in Perzië, laat leven.

De Zend-Avesta

Vgl. over het verkeerde gebruik van het woord Zend-Avesta, over Zend-taal en Zend-grammatica, 'Geschichte der persischen Litteratur' door Paul Horn, I, over 'Die Alt- und Mittel-persischen Litteratur. De groote autoriteit

van prof. Horn openbaart zich volgens mij niet zoozeer in de wijze waarop hij de poësis in de Zend-Avesta vergelijkend beschouwt, als wel in de kennis van geschiedenis en spraakkunst. In zijn 'Geschichte' verklaart hij, dat de invloed van de Perzische literatuur op de waereld, een belangrijke is geweest. Voor de Mahomedaansche volkeren waren de Perzen de leermeesters, die zij in alle details stipt hebben nagevolgd. Arabieren zoowel als Turken voelden na de veroveringen het geestelijke overwicht der overwonnenen. Prof. Horn verklaart dat de heele Turksche poëzie, tot voor vijftig jaren nog niets anders was, dan een getrouwe vertaling der Perzische dichtkunst. Zeer onvoldoende is de psychologische oorzaak die Paul Horn aangeeft, om te verklaren waarom de Turk den Pers bestal. De artistieke en phantastische Pers was voor den nuchteren Turk onsympathiek. 'Aber diese Litteratur hatte ihm einmal imponiert, so dass er beschloss, sie sich zum Vorbilde zu nehmen.' (Einleitung). Welk een ongemeene, professorale malligheid! De Turk nuchter, de Pers phantastisch en daardoor met weerzin bekeken, maar toch zijn literatuur, let wel zijn phantastische, grillige en artistieke literatuur, tot in de kleinste bizonderheden nagevolgd. De Turksche geest is een handelende en optredende, de Perzische een mijmerende en speculatieve. De Turk heeft zich aan een hem geheel tegenovergesteld voelen bij het scheppen van literaire werken aangepast, en is naar het innerlijk en met de verbeeldingen Pers geworden. Een Turksch dichter waagde eeuwenlang niets zonder een Perzisch-classiek voorbeeld. Ook Gibb heeft dezen invloed in zijne geschiedenis der Osmanische dichtkunst zeer sterk doen uitkomen. Inderdaad teekent het de waarde die de Perzische literatuur voor het Oosten gehad heeft. Horn verklaart dat ook in de Turksche rijken van Centraal-Azië en van Indië, zij inheemsch is geworden. Daar nam men zelfs haar taal over om haar fijnere beschaving. Ook tot Europa is Perzië gegaan en zijn

literaire invloed is veel grooter dan men vermoedt. Firdusi's Saadi Haviz Omarchaiam zijn in bijna alle cultuurtalen bewerkt geworden. Wat o.a. Goethe aan Perzië dankt is nog lang niet voldoende onderzocht geworden als het onderwerp wel verdiende. Daar is b.v. het gedicht ‘Selige Sehnsucht’; het geeft in platonische ideeën-symboliek, uitdrukking aan Goethe's levens-opvatting. Toch is deze ganschelijk uit een Perzisch-Sufisch gevoel ontsprongen. De slot-strophe:

> ‘Keine Ferne macht dich schwierig,
> Kommst geflogen und gebannt,-
> Und zuletzt, des Lichts begierig,
> Bist du, Schmetterling, verbrannt!-’

staat naast Abû Saîd ibn Abul Cheirs' vers:

> Want eer hij niet in het licht vliegt
> zal de vlinder geen vuur vatten.

Horn schrijft VI, VII: ‘Eine Ausgabe des west-östlichen Divans eigens unter dem Gesichtspunkte des persischen Einflusses wäre sicherlich von Interesse.’

Vgl. ook Goethe's West-östlicher Divan in 12 Büchern. Opmerkelijk, hoe de óude Goethe eerst vol en bezonken den toover van het Oosten heeft ondergaan. Vooral de bedwelmende liefdespoëzie van Hafis. Zie dan ook zijn ‘Buch Hafis’ in West-östlicher Divan. Om tweeërlei redenen zijn de ‘Noten und Abhandlungen zu besserem Verständnisz des West-östlichen Divans’ zeer merkwaardig. Ten eerste door de wijze waarop Goethe stof en literatuur verklarend behandelt; ten tweede door de ervaring, die wij opdoen, hoe beperkt, ja zelfs achterlijk Goethe's historische kennis is geweest van het oud-Perzische leven. Zie o.a. vooral zijn hoofdstukje: ‘Aeltere Perser’ in ‘Noten und Abhandlungen’. Met hoe prachtige en groote indringingskracht echter heeft hij gepoogd den mystieken geest van het Oosten, vooral van het Perzische Oosten te be-

grijpen. Zie ook in dit verband Friedrich Gundolf over Goethe's West-östlicher Divan in zijn boek Goethe, waaraan hij een groot hoofdstuk wijdt, p. 638-671.

Ik kan er hier niet ontledend op ingaan. Wel smaakte ik een ironisch genoegen toen ik bemerkte, dat ook Goethe bij zijn 'West-östlicher Divan' een 'Boek der toelichtingen' schreef, aanmerkelijk omvangrijker dan het gehééle werk zelf.

De tot ons gekomen overblijfselen van de oude Perzische schriftuur, de Avesta en de spijker-inschriften der Achaemenidische grootkoningen, verklaart prof. Horn voor een behandeling in de literatuur-geschiedenis weinig geschikt. Slechts een gering deel van den Bijbel der Zoroastriërs is eigenlijk literatuur-geschiedkundig bruikbaar. De liturgieën van een kerk, de canonische gebeden en formulieren en hun ritueele codex behooren niet in de literatuur van een volk thuis, tenzij hunne waarde zoo poëtisch of stylistisch schoon blijkt, dat zij voor de geschiedenis dier literatuur zelf voorbeeld en uitgangspunten worden. Bij de Avesta, zegt Horn, bestaat deze beeldende schoonheid maar zeldzaam, al heeft zij naar vorm en inhoud, een sterken invloed op een latere literatuur uitgeoefend. De Avesta is een heilig boek. Wanneer Zarathustra geleefd heeft, het is niet vast te stellen. Men heeft hem vroeger, evenals Boeddha, in een mystisch beeld willen oplossen. Maar naar de meening van Horn staat Zarathustra in de overlevering in een té tastbare gedaante vóór ons. Hij spreekt in zijn Gâthas tot ons zoo pakkend en zoo menschelijk als slechts een wezen van vleesch en been vermag te spreken. In de Gâthas zijn de beide woorden Ahura en Mazda nog niet tot den onschendbaren naam van den oppersten god versmolten, zooals in de jongere Avesta en ook in de spykerinschriften der Achaemeniden. Zarathustra trad reeds op met een vergeestelijkt phiolosophisch systeem, waarin de oude populaire volks-goden geen plaats vinden. Wat

er van bleef verbande hij langzaam met abstracte en ethische begrippen. Volgens de berichten der Ouden, hebben de Perzen, behalve de geheele Medische cultuur, ook den godsdienst van het vóór hen heerschend volk overgenomen. Dat het jonge krachtige natuurvolk zijn loopbaan met het scheppen van een eigen godsdienst zou zijn begonnen is niet aan te nemen. De Perzen zullen evenals de Meden van huis uit aanhangers van Zarathustra's leer geweest zijn, hoe dan ook vervormd naar de eischen die de breede massa stelde. Horn verklaart dat de taal der Gâthas in verhouding tot die in de overige Avesta en van de oud-Perzische spykerinschriften, een zeer ouderwetsche is. De Avesta van heden blijkt slechts een gering deel van het oorspronkelijke werk. De overlevering bericht dat de Avesta in den Sassanidischen tijd uit 21 boeken bestond, de zg. Nasks. Ook prof. Horn komt met het verhaal, dat het Zoroastraisme door Alexander de Groote een zwaren slag heeft geleden. De tot dien tijd voorhanden geweest zijnde verzameling der religieuze geschriften, was bij de Macedonische verovering in verval geraakt, al is, zoo de sage meldt, de pracht-codex van het heilige boek, bij den brand van Persepolis wel of niet mede in de vlammen opgegaan. De Sassaniden bezaten de volledige Avesta al zelf niet meer. Ook over de oudste stukken van de Avesta schrijft prof. Horn. De oudste stukken van de Avesta zijn de zeventien Gâthas van den godsdienst-stichter Zarathustra zelf. Men neemt aan dat deze Gâthas oorspronkelijk, in zekeren zin, als leiddraden van proza-redevoeringen of voor preeken gediend hebben. Aanvankelijk bleef de kern hiervan alleen behouden. Tot zij tot enkele gedichten vereenigd werden. Zeer juist zegt Horn: een Gâtha zoo te vertalen, dat de lezer daarbij een aesthetisch genot ondervindt is allicht onmogelijk. Tot nu toe vermocht het althans niemand. Naast het voortdurend worstelen met den zin, bestaat de moeilijkheid om een analoge en tegelijk vloeiende

uitdrukking voor den meest abstracten inhoud te verkrijgen. Overal hoort men den onderwijzenden toon van den philosopheerenden theoloog en het dogmatiseerend verstand. De Gâthas zijn weliswaar in metrischen vorm geschreven, maar in engeren zin acht hij Zarathustra geen dichter. Hier ben ik het hartstochtelijk oneens met prof. Horn. Zijn philologische kennis mag groot zijn, de waardebepaling van het scheppende genie in Zarathustra is hem niet toevertrouwd. Wij bewonderen in de Gâthas niet alleen het diepzedelijk gevoel, den geloofsmoed, de verhevenheid van het ethische standpunt, doch evenzeer de muzikale schoonheid van de metrische vormen, de kunstvolle fijnheid van hun bouw. Het is best mogelijk dat het accent-systeem nog niet volkomen duidelijk is geworden. Het is best mogelijk, dat syntaxisch-bijeen-hoorende woorden door verschillende inschuivingen zoo ver van elkander zijn komen te staan, dat de vroegere hoorder, bij de mondelinge voordracht den eigenlijken zin niet zou hebben kunnen vatten. Het is niet alleen het verstand, doch ook het oor dat hier bevrediging krijgt, juist in den zeer kunstvollen uiterlijken vorm en in den opbouw der afzonderlijke strophen. Het is zeer gemakkelijk, maar ook zeer plomp, oud-Arische en mythologische voorstellingen en verbeeldingen te maken tot een soort van mikpunt voor onzen westerschen critischen spot. Het is nogal mal dat prof. Horn, die zulk een ontzachlijke bewondering blijkt te bezitten voor de Hebreeuwsche psalmen als dichterlijke scheppingen, geen oor heeft voor de vaak verrukkelijke muziek van de Gâthas, en voor het beeldende en mijmerende lied van den oud-Perzischen propheet. De ontroerendste en innigst-menschelijke taal-verbeeldingen ziet hij ganschelijk over het hoofd. Het blijkt telkens uit de wijze waarop hij zijn ontleding op de Gâthas en de Perzische verbeeldingen toepast. Hij hoort de harpklanken dezer verzen niet, en terwijl hij als philoloog telkens naar het gevoel waant te zoeken, loochent hij dat juist mét zijn

verstand. De melodie van de oostersche wijsheid is zoo schoon en ze vertolkt de zingende gedachten der mijmerende menschheid. Hoort de cosmische pracht van zulk een verbeelding:

> Wie voor het eerst de gedachte doorleefde
> De ruimte te vullen met licht,
> Die was in zijne wijsheid de schepper van Asha.

Zoo is het visioen van een zoon uit het volk der ontzachlijke bergstreken. Dit is de taal van een man die de woestijnen heeft gezien, in eindelooze uitgestrektheid. Prof. Horn doorleeft deze duizelende verbeeldings-ruimte niet; zijn phylologisch verstand werkt te... suggereerend-poëtisch. Ook de eentonige schoonheid der litanieën, die eigenlijk schoone eentonigheid moet worden genoemd, ontgaat hem. Hij blaft tegen de poëtische figuren van het refreyn, als vervelende herhalingen die den eigenlijken text volledig overwoekeren. Hij ziet ze als doode dingen, uit het ritueel geboren, die ook in de waereldlijke lyriek zijn overgegaan. De plastische kracht van maat en rhythme alweer gaat hij voorbij en ook de geheimzinnige heerlijkheid der refreynen. Hij loert te zeer op de logische verbinding van iedere strophe, met zijn poëtisch philologen-verstand. Zijn critiek is door en door westersch-nuchter, die de zinrijke sagen slechts kan laten bloeien op een bodem van dialectiek en didactiek. Toch erkent hij (welk een geluk voor de Perzische mystiek!), ‘Wenn Zoroaster nach seinen Gâthâs kein Dichter war, so muss er doch ein hinreissender Redner gewesen sein, und in der That klingt uns aus seinen Liedern eine hohe Rhetorik vernehmlich entgegen. “Der Rede mächtig und zungenbegabt” nennt er sich selbst in Vers 19 oben. Ohne diese Gabe hätte er seiner Lehre nicht ein grosses Reich erobern können. Und zu seinen Lebzeiten muss der Sieg seiner Religion entschieden gewesen sein. Denn nur eine ganz ausserordentliche Persönlichkeit konnte ihr diesen errin-

gen, nicht etwa eine noch unausgebaute Kirche. Dazu war seine Lehre zu wenig auf weite Kreise berechnet, die Reaktion gegen ihre vornehme, tiefe Innerlichkeit trat auch nur zu bald ein. Die Analogie des Christentums, das erst nach seines Stifters Tode durch dessen Anhänger allmählich seine weite Ausbreitung gewann, passt für den Zoroastrismus nicht.' (p. 13, 'Gesch. der Pers. Lik.' Bd. VI). Onze kranige, Iranische philologie-professor, in zijn verpletterende weet-majesteit, is wel zoo vriendelijk, neerbukkend-bereidwillig te willen erkennen, dat er veel schoons is in de liturgieën van de Yasnas; in de negende b.v., gewijd aan de Haoma. Hier wordt hij toch door de Avestaische hymniek overrompeld en het achtlettergrepig metrum grijpt hem naar alle kanten. Trouwens, de beschouwingen van den professor zijn hier en daar voortreffelijk, en hoe pietluttig de critische elementen in zijn werk ook lijken, nu en dan klinkt zijn aâmbeeld wezenlijk vol. Te betreuren blijft het, dat onze Iranische philoloog in even geringe mate als de priesters van de Avesta, door humor wordt gekweld.

Vgl. over het Mazdeïsme en de latere Avesta, E. Edwards in 'Encycl. of Rel. and Ethiks', VI, p. 293-294. Vgl. ook O. Schrader, 'Prehistoric Antiquities of the Aryan peoples'. Zie ook Rapp,' Die Religion und Sitte der Perser und übriger Iranier'. Vgl. L.H. Milles, 'The fife Zarathustrian Gathas'. Vgl. ook J. Darmesteter, 'Ormazd et Ahriman'. Vgl. dr. Fr. Creuzer, 'Symbolik und Mythologie der alten Völker', Erster Theil, p. 650-675, Drittes Cap: Von der Medisch-Persischen Religion. Zie ook: Das Paradis, IV, in 'Das Alte Testament im Lichte des Alten Orients', van dr. Alfred Jeremias, p. 70.

De tegenstelling die er essentieel zou bestaan tusschen de Indische en Perzische literatuur, ervaart men het

verbluffendst, als men b.v. de toespraken van Gotama Boeddha leest ná en vergelijkt met de samenspraken van Zarathustra en Ahura Mazda. Ik verwijs naar de Dīghanikāyo der Pāli-Kanons. Op de heerlijke en heilige Boeddhafiguur kom ik in de volgende deelen van mijn Epos terug, in verband met eenige Hindoes die de groote karavaan-reis meemaken, dwars door Perzië. Voor de leerredenen van Gotama Boeddha vergelijke men de overzetting van Karl Eugen Neumann, 'Die Reden Gotamo Buddho's'. Het eerste deel geeft o.m.: de Amba□□horede, de So□ada□□o-rede, de Kū□adanto-rede, de Mahāli-rede, de Po□□hapādo-rede en de Kevatto-rede. Het tweede deel o.m.: Sakkos Fragen en Das Fest, en Zur Erlöschung. Het is ontzachlijk veel schoons tesamen en schenkt ons het hoogste geestelijke goed. In verband met de Avesta en Vedas vgl. van Hermann Oldenberg, 'Die Religion des Veda', hoofdstuk V: Veda und Awesta, p. 24-31. Eerst: Veda und Awesta von seiten der Sprache S. 26. Von seiten des Inhalts, Götter und Ritual S. 27. 'Auf seiten vedischer wie awestischer Forschungen hat sich lange Zeit eine starke Strömung geltend gemacht, die sich auf strenge Absonderung des einen Gebietes vom anderen richtete. Im Grunde sei es doch nur die Sprache als der konservativste Faktor im Leben der Völker, welche beide Literaturen verbindet. So müsse man den Veda als rein indisches, das Awesta als rein iranisches Produkt für sich betrachten, aus sich verstehen. Diese Tendenz, begreiflich als Reaktion gegen jenen oberflächlichen und überstürzten Enthusiasmus des Vergleichens, der die nationalen Besonderheiten zu verwischen liebt, hat meines Erachtens doch, wie das bei derartigen Strömungen zumal auf jung angebauten Gebieten der Wissenschaft kaum vermeidbar scheint, weit über das Ziel hinausgetroffen.' (p. 25, 'Rel. des Veda', Oldenberg). Zie ook in Oldenberg's 'Die R.d.V.': Opferspeise und Opfertrank, p. 352-367. Vgl. ook van denzelfde: 'Die Weltanschauung

der Brāhmana-Texte', Dritter Abschnitt. Die Werte des Daseins. Ethische Auffassungen, p. 184-219. Vgl. ook van Hermann Oldenberg, 'Die Lehre der Upanishaden und die Anfänge des Buddhismus'; vooral hoofdst. III: *Tod und Jenseits.* Das Jenseitsproblem; Mischung älterer und jüngerer Elemente S. 26. Der Wiedertod S. 27. Karman S. 28. Unsterblichkeit, Erlösung S. 31. Zeer belangwekkend is ook: Rückblick. Die Upanishaden zwischen alter und neuerer Zeit stehend S. 192. 'Die Konzeption des all-einen Wesens nun stellte zuerst, oder doch zuerst mit voller Entschiedenheit, der diesseitigen Welt ein Jenseits gegenüber. Das Jenseits des alten Vedaglaubens war nicht mehr gewesen als eine Verlängerung des Diesseits durch weitere, erfreulichere oder qualvolle Regionen. Das Brahman selbst hatte seine Laufbahn angetreten als eine diesseitige Potenz unter andern gleichartigen, dem Kshatra (S. 48) zwar überlegen, aber doch mit ihm in fester Korrelation stehend. Das wurde jetzt anders. Die *eine* grosze Macht, die alle Wirksamkeiten im Diesseits allein an sich zog und in sich vereinte, erwies sich in der Fülle und Art ihres Seins als etwas *toto genere* Einziges: und als solches fing sie nun an, bei sich selbst seiend auch, ja vor allem, unvergleichlich viel bedeutender als das Darinnensein im Diesseits, ihr Dasein jenseits der Welt zu führen. Jene alte, vom rigvedischen Dichter leicht hingeworfene und vielleicht bald fast vergessene Wendung von dem einen Viertel des Höchsten, das alle diese Wesen ist, und andrerseits seinen drei Vierteln, die unsterblich im Himmel sind, empfing jetzt vollen, vertieften Inhalt. Verschwunden aber, in bloszen Trug und Schein aufgelöst war das vierte Viertel, um den Ausdruck des alten Poeten festzuhalten, keineswegs. Dem Jenseits gegenüber behielt auch das Diesseits seine Wirklichkeit, dem Einen gegenüber die Vielheit. Spricht man kurzweg vom 'All-Einen' der Upanishaden, darf man nicht vergessen, dasz dieses genau genommen - wenigstens für die in den Upanishaden weit vorherrschende Auffas-

sung (vgl. S. 84f.) - nicht das einzige Seiende ist, sondern nur in allem Sein das einzige Beherrschende, Feststehende, Wertvolle,' (p. 192-193). Zie ook, 'De Upanishads', van G.R.S. Mead en Jagadisha Chandra Chatto-Pādhyāya (Roy Choudhuri), in het Ned. overgebracht door Clara Streubel. In het voorwoord karakteriseeren de vertalers de Upanishads als zeer oude verhandelingen, geschreven in het Sanskrît, die de theosophie der Vêdas bevatten. Zij verklaren het woord 'Rahasya' in verband met de Upanishads, het 'mysterie', daar zij vroeger alleen wierden onderwezen aan degenen die een bizondere voorbereidende oefening hadden ondergaan en bewijzen hadden gegeven van hunne geschiktheid. Zij worden óók genoemd: 'çrutishirah' of 'hoofd der openbaring', wijl zij de kostbaarste openbaring blijken die den Arischen inwoners van Indië is geschonken. Vgl. ook Paul Deussen, '*Das System des Vedânta* nach den Brahma-Sûtra's des Bâdarâyana und dem Kommentare des Çan□kara über dieselben, als ein Kompendium der Dogmatik des Brahmanismus vom Standpunkte des Çan□kara aus'. Zie ook Deussen's schoone vertalingen van 'Sechzig Upanishad's des Veda'. Vgl. ook vooral in Deussen's 'Allgemeine Gesch. der Philosophie', Erster Band, Erste Abteilung: Erste Periode der indischen Philosophie. Die Zeit der Hymnen; vooral I: Die altvedische Kultur, p. 72; II: Die altvedische Religion, p. 77 en III: Der Verfall der altvedischen Religion und die Anfänge der Philosophie, p. 95. Zie ook, in verband met Deussen en de Upanishads, het in-eerlijke en geestige artikel van dr. J.A. Dèr Mouw: Misbruik van mystiek, in 'Tijdschrift voor Wijsbegeerte', 1916. Vgl. over de Upanishaden, p. 204f, 212, 215, 248, 263 van 'Das Gebet', door Fr. Heiler. Bij Zend-Avesta en Judaïsme vgl. van George William Carter,' Zoroastrianism und Judaism'; een heel typisch werkje. Zie III: The Idea of Deity, p. 41; VII: Morals and Ethics, p. 92 en IX: The Future Life, p. 96.' 'Only an outline treatment of the Zoroastrian and Jewish con-

ceptions of a future life will be attempted. But sufficient for a fair comparison to be made. When death takes place the soul remains in the vicinity of the body for three days, and three nights which indicates a kind of transitional stage, during which the soul of the good man has a foretaste of the delights of Paradise and that of the evil man the torments of Hell. The body becomes a prey of the demons who rejoice over its death. Impurity was communicated to everything in the house, and to all who stood in any relationship to the dead. There was an elaborate series of ceremonies for purification to which reference already has been made.' (Chapter IX, p. 96, 'Zoroastr. and Jud.' van Carter). In verband met dit onderwerp vgl. men nog, J.T. Biscby: Zoroaster and Persian Dualism in 'The Arena', vol. V pp. 694-711. Van I.K. Cheyne: Possible Zoroastrian Influences on the Religion of Israel, in de 'Expository Times', vol. II, p. 202, 209, 224, 248, 254. Zie A.V.W. Jackson, 'The Ancient Persian Doctrine of a Future Life'. Biblical World, vol. VIII, p. 149-163. Vgl.: The Zend-Avesta and the First Eleven Chapters of Genesis, in de 'Jewish Quarterly Review', vol. II, p. 223-229. Zie 'Die Arier, ein beitrag zur historischen anthropologie', von Theodor Poesche. Vooral Capitel XIV: Die Iranier, p. 142-149. Zie James Hastings' 'Encyclopaedia of Religion and Ethics', vol. II, p. 266-272, over 'Avesta', van A.V. Williams Jackson. Ook Jackson schrijft over den naam: 'The designation "Avesta" is derived from the Pazand *avastā*, Pahlavi *āpastāk*, or *avistāk*, a word of uncertain meaning and derivation. Possibly this term, like the Sanskrit *veda*, may signify "wisdom", "knowledge"; more probably, however, it is derived from a presumable Av. form *upastā*, and denotes "the original text", "the scriptures", as opposed to the term *zand* (cf. Av. *āzainti*), "commentary", "explanation". In the exegetical and religious works of the Middle Persian period these two words occur together

constantly in the phrase *āpastāk va zand*, which refers to the original Avestan text and its Pahlavi paraphrase and commentary, and it is the erroneous inversion of these words that gave rise to the name *Zend-Avesta*, which was used by Hyde (1700) and by Anquetil du Perron (1771), and was adopted from the latter by the earliest succeeding translators'. (p. 266-267). §2 handelt over 'Original form'. §3, over de 'History': 'According to traditions, the substance of which there is no good reason to doubt, the Zoroastrian scriptures were preserved with great care in the early centuries of the faith, especially under the later Achaemenians. Tabarī states that King Vishtāspa, Zoroaster's patron, sent the original copy of the Avesta, written in letters of gold, to the "Stronghold of Records" at Stakhra (Persepolis) - a tradition which is in substantial agreement with the Pahlavi account in the *Dīnkart* (III. 3, VII. vii. 3n., v. iii. 4) of a sumptuous copy that was preserved in the "treasury of Shapīgān" at Persepolis (cf. Jackson, *Persia Past and Present*, p. 306f.). According to the Pahlavi treatise *Shatroīhā-ī Airān*, another copy, containing 1200 chapters inscribed on gilded tablets, was kept in the "treasury" of the fire-temple at Samarkand (cf. Modi, *Aiyādgār-i Zarirān, Shatrōihā-i Airān*, pp. 133-136, and JRASBo XX, No. 54; and Jackson, *Nöldeke Studien*, pp. 1031-1033). These two archetype copies, hitherto preserved with zealous care, were destroyed in the invasion of "the accursed Iskandar" (Alexander) in B.C. 330, when he burned the palace of the Achaemenians at Persepolis, and when his conquering hosts took possession of Samarkand.' (p. 267). Verder een karakteriseering van de Yasna, de Gāthās, de Visparad, de Yashts, de 'Minor Texts', de Vendidād. Zie ook het merkwaardige hoofdstuk V: Das viereckige Varena des Avesta und der Baustil der Assyrer, in Hermann Brunnhofer's 'Urgeschichte', p, 88, Zweiter Band. Zie bij denzelfden auteur, Zweiter Band, hoofdstuk IV, 13: Zu Zarathustra's

Namen und Lehre. Hoort den phantastischen Brunnhofer: ‘Zarathustras Name ist der vielfältigsten Deutung schon im Alterthum, geschweige denn am hellen Tag einer so hoch entwickelten Wissenschaft, wie der Etymologie der Gegenwart, ausgesetzt gewesen. Der meisten Anerkennung erfreuen sich die Deutungen: ‘Goldstern’ oder ‘muthige Kameele besitzend’ oder ‘goldene Weiden habend’. Ich erlaube mir, eine nette, wahrscheinlich nicht die schlechteste, hinzuzufügen. Ich fasse nämlich ebenfalls *zarat* im Sinne des slavischen *zlato*, Gold, dagegen nehme ich *ustra* für *vaçtra*, n., Gewand und das Ganze im Sinne des Adjektivs *zaranyôvaçtra* des Avesta, Yasht 15, 57 (s. Justi, Zendwörterb., pag. 123) ‘goldenes Gewand tragend’. Zarathustra war Fürst, wahrscheinlich Herr von Babylon und Baktrien und trug als solcher das Goldbrokatkleid, das von der Urzeit bis zur Gegenwart jeder Schah von Persien getragen hat, ein in seinen inmittelbaren Wirkungen auf die Augen der den irdischen Vertreter des Sonnengottes schauenden Unterthanen thatsächlich blendend wirkendes Goldgewand.

Die Nachricht, Zarathustra sei Schüler des Esra oder die er sei Schüler des Jeremia gewesen, möchte ich auf die von *Ahura*, resp. sanskrîtisch *Asura*, geschaffene Lehre und die betreffend Jeremia's, auf seine Abkunft aus Armenien oder, analog der Nachricht von Esra=Asura, auf *Airyaman*, den Genius des Gehorsams und des Gebets, beziehen.’ (p. 147-148). Vgl. nog p. 160, Zweiter Band, over Der mythische Vogel Garutmân im Veda als der Garo Demâna des Avesta. Vgl. nog: Ethics and Morality (Parsi) §1. The place of ethics in the religious system of the Avesta, in Hastings ‘Enc. of Rel and Eth.’, vol. V, p. 513, van Edv. Lehmann. Zie §2: Morality a struggle against the evil spirits, p. 514. §3: Morality as an art of civilization. §4: Higher ideas of morality. Hierin is zeer opmerkelijk, de erkenning van het anti-ascetisch karakter der Avesta en de oude Perzische levensleer. ‘The norm

of ethics is based upon the principle of utility contained in the Avesta. But that utility has in many cases an ideal character, and leads, at its height, to a real ethic even in our sense of the word. The productive activity of man is always highly esteemed. Nothing may be done that might curtail life in any sense. Therefore we never find any ascetic elements in the ethics of the Avesta (see "ascetism" (Persian); on the contrary, it is the duty of man to be in health and vigour, that he may work well for the cause of Righteousness. He ought to marry and become the father of strong children; every act that could diminish the fertility of man is strongly prohibited. Chastity is a necessary duty; and every form of unnatural sexual relation is forbidden and severely punished, as being under the power of evil spirits and leading not only to impurity but to the destruction of life. In the later contest with the Manichaeans in Persia, the positive character of Zarathushtrian ethics is always evident, and a chief point in the policy of the Zarathushtrian priests was to conduct a polemic against the various forms of asceticism, such as celibacy, fasting, self-flagellation, and other forms of mortification of the flesh.' (p. 514, vol. V). Vgl. nog §6: The Final Judgment. Zie ook nog in verband met Perzië en Israël: 'The Composition of the book of Isaiah', door Robert H. Kennett, p. 29, 33, 35. Zie ook prof. Lamers, p. 592: 'De wetenschap van den godsdienst', III: De Perzen en Israël.

Zie ook J. Darmesteter's Inleiding op de Vendidâd, in 'Le Zend-Avesta'. Een zeer opmerkelijk werkje is nog: Early Religions Poetry of Persia, van James Hope Moulton. Vooral I. The Aryans and their language en III. Avestan 'Verse-forms. 17. Moulton behandelt Prof. Jackson en Darmesteter dien hij 'one of the very greatest Orientalist' noemt, Prof. Geldner, Prof. Schröder e.a.

Jean-Jacques Rousseau

Over J.J. Rousseau en den natuurmensch, had ik in dit ‘Boek der Toelichtingen’ een korte studie geschreven. Gebrek aan ruimte dwingt mij dit echter terug te nemen. Zoo ging het, in dit ‘Boek der Toelichtingen’ met zeer vele aanteekeningen.

Vgl. over J.J. Rousseau, in verband met Chateaubriand, in ‘La sincérité religieuse de Chateaubriand’, door M. l'abbé Georges Bertrin, Chapitre I: Avant la conversion, §2: La lecture de Jean Jacques Rousseau. Rousseau is voor Chateaubriand ‘le grand Rousseau’, een ‘tendre et sublime génie’. Zijn ‘Emile’ is ‘l'immortel Emile’. Tenslotte schrijft hij: ‘Si j'eusse vécu du temps de Jean-Jacques, j'aurais voulu devenir son disciple’.

Over de wilden en de zeden der wilden

Zie Andrew Lang, ‘Magie and Religion’, p. 224: XII: ‘South African Religion’. Vgl. ook ‘Beiträge zur Geschichte der Blemyer und Nubier’, door J. Krall. Zie pag. 10 in verband met oude vorsten van Meroë: ‘Diese meroïtischen Fürsten erhalten den Titel 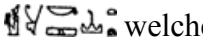 welchen wir bei der bekannten Gleichsetzung von 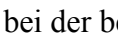 und Aethiopien nicht anders als König Aethiopiens, beziehungsweise König der Aethiopien wiedergeben können. Daneben finden wir auch den Titel König des Nuhselandes. Man beachte, dass wir bei dem ersten Titel das Zeichen haben, welches zu lesen ist, während in dem zweiten Falle die Gruppe für steht. Die Nuhs sind die Vorläufer der Nubier, die unmittelbaren Nachbarn der Aegypter im Süden, der Titel würde sonach einem späteren “König des Nubier-(Nobaten)-Landes” entsprechen. In griechischer Uebersetzung liegt uns der eigentliche Titel dieser meroïtischen Fürsten in jenem König Βασιλε□ς A□θι[όπων] vor, welchen wir in einer griechischen Inschrift in dem west-

lichen Tempel von Philae erwähnt finden. Hieher gehört die Κανδά□η, Βασιλίσση Α□θιόπων. Wenn der Nubierkönig Silko in seiner berühmten Inschrift sich einen Βασιλίσ□ος Νουβαίων □α□ □λων τ□ν Α□θιόπων nennt, so liegt uns hier die Verbindung der Titel vor, mit welchen sich die meroïtischen Könige in den demotischen Inschriften bezeichnen liessen, wobei, für einen Nubierkönig bezeichnend, der Titel König der Nuhse vorangestellt wird.'

Vgl. 'L'homme criminel. Étude anthropologique et psychiatrique', door Cesar Lombroso, dl. I, Chapitre II: Le crime et la prostitution chez les sauvages, waaronder zeer verouderde waarnemingen, doch ook hoogst-merkwaardige gebeurtenissen geboekt staan. Vgl. ibid hoofdst. II: Homicide. §2: Infanticide, p. 41 e.v.

Zie XI: Schmuck und Kleiding, p. 64 in 'Kulturelemente der Menschheit' van prof. K. Weule. Op den vercieringslust van dier- en menschleven bij de primitieve volkeren wordt in dit boek de sexueele teeltkeus-theorie van Darwin toegepast, zonder dat de professor den bioloog noemt. Vgl. ook van denzelfde, 'Die Kultur der Kulturlosen', p. 30: III: Neue Lehren der Anthropologie, een bestrijding van de oude Blumenbachse indeeling met haar vijf rassen. Vgl. 'Prehistorie Times', door Lord Avebury, Chapter XIII: Modern savages, p. 427. Zie ook het belangrijke boek, 'Das Gebet', van Friedrich Heiler, over primitieve religie, p. 8, 12, 28ff, 140ff. Vooral C: Der Hymnus, I: Das Primitive Gebetslied en III: Das Gebet in der Mystik, p. 235. Over het naïeve bidden der wilden, p. 60 en p. 98-99. Zie Hastings' 'Enc. of Rel. and Eth.' vol. III, p. 194-209, over den oorsprong van het cannibalisme, over totemisme en cannibalisme; vooral §8: Magical cannibalism, p. 199: 'In some cases the flesh of the dead is eaten for magical purposes; here also the underlying idea is that of acquiring the powers of the deceased'. Zie ook §9: Animistic cannibalism. In §11: Honorific cannibalism, refereert de schrijver J.A. Mac Culloch het

verhaal van Herodotus over het cannibalisme van de Massagetische en Scythische volkeren. Zie ook nog E.B. Tylor, Early of History Mankind. Zie de merkwaardig-speculatieve, ironisch-scherp gedachte en toch ten deele leege aphorismen van Diderot: De la suffisance de la religion naturelle, in 'Oeuvres complètes de Diderot', I, p. 261 e.v. Zeer typische bizonderheden geeft ook het oude en verouderde werk van den zendeling-Jezuïet Lafiteau over de zeden der wilden van America. De schrijver was vijf jaar zendeling bij de wilden in Canada, heeft zelf onderzoekingen gedaan en bovendien met de ontdekkingen van een oud-Jezuïet die daar zestig jaren had doorgebracht, zijn voordeel gedaan. Er spreekt uit het werk een nuchterder waarheidszin dan uit alles wat Chateaubriand tesaâm gegeven heeft over de wilden. Darwin heeft fijn-rustige karakteristieken van de wilden gegeven, en toch observeerde hij alles zeer scherp, vast en vergelijkend. Zie in 'De afstamming van den mensch' I, over geloof in god en godsdienst, in verband met den primitieven mensch. Darwin verwerkt hier het materiaal dat Tyrol gegeven heeft in 'Early History of Mankind', Lubbock in 'Origin of Civilization' en Herbert Spencer in de 'Fortnightly Review' (Mei 1870). Zie ook derde, vierde en vijfde hoofdstuk van 'De afstamming van den mensch', I, en daarin vooral over de sociale instincten der wilden. Zie ook dl. II, p. 352, over de oorzaken die de werking der sexueele teeltkeus bij wilden voorkomen of belemmeren, en waarin hij het heeft over de verbazend groote losbandigheid der wilden. De verklaring van Lubbock over exogamie wordt door Darwin overgenomen. Ook Darwin schrijft over den kindermoord bij wilden. Hij meent reden te hebben te gelooven, dat de kindermoord in de Oudheid onder de wilden nog verbreider was dan nu (p. 357, 'Afstamming', II). Vgl. ook 'De afstamming van den mensch', II, p. 367, waarin de vrouwen der wilden ten opzichte van het huwelijk worden beschreven. Ook Rémy de Gour-

mont maakt een typische opmerking: ‘si maintenant nous songeons au contenu de l'intelligence, si nous mesurons la notion comparativement dans un cerveau primitif et dans un cerveau civilisé, nous constatons des différences immenses. L'encyclopédie d'un primitif pouvait tenir en quelques phrases; la nôtre, bornée aux éléments, réclamerait un discours de plusieurs années. Mais l'amas énorme de notions, mis aujourd'hui à notre disposition, ne semble pas avoir la moindre influence sur l'intelligence même.... Il faut considérer à part l'intelligence et le contenu de l'intelligence.’ (aangehaald in Crasset's ‘La biologie humaine’, p. 255). Zie ook over het ‘zedelijk gevoel der wilden’, p. 472, ‘Het Darwinisme’ door Emile Ferrière. Vgl. ‘Beiträge zur Ethnographie und Anthropologie der Somâl, Galla und Hararî, door prof. Philipp Paulitschke, p. 24, over de wilden-tatoueering; reproducties van tatoueeringen op gezicht, onderlichaam, rechter-bovenarm, arm, buik en beneden-arm. Er staan prachtige photographieën in dit voortreffelijke werk, van alle soorten mannelijke en vrouwelijke wilden op verschillende leeftijden. Vgl. ook Paulitschke's ‘Ethnographie Nordost-Afrikas. Die Geistige Cultur der Danâkil, Galla und Somâl, Capitel I: Psychische Eigenschaften; Capitel 2: Die Religion und deren Formen en afdeeling II: Die Geistige Cultur des Stammes und Volkes. Capitel I: Staatliches Leben; Capitel 2: Kunst und Wissen. Zie ook het tweede deel van Paulitschke's ‘Ethnographie Nordost-Afrikas’, dat geheel gewijd is aan ‘Die Materielle Cultur’. Ik kom op deze beide werken, later uitvoeriger terug. Vgl. ‘Onderzoek naar de ontwikkeling van Godsdienst, cultus en mythologie’, door Andrew Lang, hoofdstuk IV, dl. I: De geestontwikkeling der wilden, Magie, metamorphose, metaphysica en psychologie. Hier is de bestrijding ten deele van Spencer, het opmerkelijkst. Zie ook ‘Amazonian Turtoise Myths’, p. 5, 37, 40, en vgl. Harris' voorrede voor ‘Nights with uncle Remus’. Vgl. ook, over cannibalisme, hoofdst. XLVI,

p. 553-581 uit ‘The Origin and Development of the Moral Ideas’, door Edw, Westermarck. Vgl. ook Magyar, ‘Reisen in Süd Afrika’, p. 273-278.

Zeden der wilden

Bij al het potsierlijke geleuter over de onbewust-heroïsche menschelijkheid der wilden en over de, aan idyllische teederheid-grenzende liefde voor hun kroost (zie de schelvalsche natuurmensch-teekening in Rousseau's ‘Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes’, waarin het amoureuse getortel van oer-paren wordt voorgesteld als een kweelingszoet begeeren van het gezonde beest) is het goed eens te plaatsen hoofdstuk IV: Archaistische Züge im menschlichen Wirtschaftsbilde, uit ‘Die Urgesellschaft und ihre Lebensfürsorge’ van prof. Karl Weule. Vgl. vooral over den kindermoord bij de wilden, als een uitvloeisel van grenzeloos egoïsme: ‘Die Herzenshärtigkeit und der Egoismus äuszern sich am stärksten im *Kindsmord* und dem absichtlichen Töten alter, nutzlos gewordener Stammesmitglieder. Kleine Kinder sind bei jeder unsteten Lebensweise ein Hindernis, um wieviel mehr bei dem jedes Verkehrs- und Beförderungsmittels baren Schweifen unserer Primitivsten. Dasz die Ausmerzung manches lästigen Säuglings unter diesen Umständen nahe liegt, ist sehr wohl verständlich; sie ist denn auch bei allen unseren Naturvölkern üblich, wobei es belanglos ist, dasz hier und da auch andere Beweggründe unterlaufen. Von den jungen Frauen der Salomonier z.B. wird berichtet, dasz sie zum Kindsmord greifen, um nicht durch die lange Stillzeit die Form zu verlieren. Ganz allgemein nimmt man seine Zuflucht auch zum Abortus, der die Frau der überall als lästig empfundenen Schwangerschaft enthebt und auszerdem noch den Vorzug hat, die Folgen verbotenen Umgangs beizeiten zu beseitigen.’ (p. 39-40, ‘Die Urgesellsch. u. ihre Lebensf.’, door prof. K. Weule).

Wilden-religie

Vgl. Ed. Meyer, Erster Band, Erste Haelfte, hoofdst. II, Die geistige Entwicklung: Primitives oder mythisches Denken, §45. Vooral ook op p. 92 de tusschenvoeging: 'Für ein richtiges Verständnis der religiösen Entwicklung ist es dringend geboten, dasz man scharf scheidet zwischen 1. ihrer psychologischen Grundlage, dem mythischen Denken, und den daraus erwachsenen Mythen (und ihrem Nachleben in Märchen u.ä.), 2. dem darauf beruhenden Zauberwesen, d.h. den zwischen Menschen und Geistern für den einzelnen Moment geschaffenen Beziehungen, und 3. der Religion, d.h. den aus dem mythischen Denken und dem Zauberwesen entwickelten *geregelten* Anschauungen, welche die Geister in Götter umwandelt und eine *geregelte* Beziehung zwischen diesen und den Menschen schafft.' Zie ook: Die ersten Stadien der religiösen Entwicklung, §65 ibid.

Vgl. het aanvankelijk pornographisch aandoend boek van Leo Frobenius, 'Schwarze Seelen. Afrikanisches Tag- und Nachtleben'. Toch zijn er zeer goede opmerkingen in het voorwoord van: Afrikanisches Liebesleben. Het is alleen maar jammer, dat hij er Balzac bij haalt, p. 402. Grappig lijkt het te lezen over platonische liefde in Africa, p. 404. Parabelen echter als over 'Die Vagina', p. 427, blijven weerzinwekkend, omdat de anthropologische verklaringsgronden ontbreken, en de literaire waarde van zeer geringe beteekenis is. Vgl. ook 'Prehistoric Times', door Lord Avebury (Seventh Edition), p. 559: 'Many savage races think it wrong for a woman to have twins; among the Ibos of Eastern Africa, for instance, in such a case the children were exposed to wild beasts, and the mother was driven out of society. There also it is thought unlucky to cut the upper teeth before the lower ones, and "You cut your top teeth first," is the bitterest of insults. I cannot indeed but think that the differences ob-

servable in savage tribes are even more remarkable than the similarities.' Zie ook Burton, 'Lake Regions of Afrika', p. 90 en Avebury's 'Origin of Civilization', p. 25. Zie in hetzelfde werk, p. 576, in verband met de wilden van Oost-Afrika.

Vgl. ook 'Note on the use of painting in primitive religion.' p. 821, dl. I in Hastings' 'Encycl. of Rel. and Eth.' Zie: Respect for human life, p. 123 uit Frazer's 'Psyche's Task': 'Among the Bantu tribes of Kavirondo, in British East Africa, when a man has killed an enemy in warfare he shaves his head on his return home, and his friends rub a medicine, which generally consists of cow's dung, over his body to prevent the spirit of the slain man from troubling him. Here cow's dung serves these negroes as a detergent of the ghost, just as pig's blood served the ancient Greeks.' Vgl. ook: The killing of children, uit 'The Origin and development of the Moral Ideas', Edw. Westermarck, vol. I, p. 394-395: 'Among a great number of uncivilised peoples it isusual to kill an infant if it is a bastard, or if its mother dies, or if it is deformed or diseased, or if there is anything unusual or uncanny about it, or if it for some reason or other is regarded as an unlucky child. In some parts of Africa, for instance, a child who is born with teeth, or who cuts the upper front teeth before the under, or whose teeth present some other kind of irregularity, is put to death.' Vgl. ook als tegenovergesteld materiaal, het zeer belangrijke Chapter XXXIV, p. 186: The Origin and Development of the Moral Ideas', vol. II, van Edw. Westermarck, waarin de theorieën omtrent moederliefde van prof. Espinas en prof. Bain en Herbert Spencer tegenover elkaar worden geplaatst en behandeld.

Animisme, totemisme, fetichisme en occultisme

Vgl. Tylor, 'Prim. Cult.', vol. 1, p. 112-159, Chapter

IV: Survival in culture. Het tweede deel van ‘Primitive Culture’ is eigenlijk geheel en al gewijd aan animisme en geeft in hoofdstukken XII-XVII een zeer volledig materiaal, meer op het innerlijke leven van de wilden gericht.

Het bestudeeren van wilde volkeren heeft een onvergelijkelijke aantrekkelijkheid. Wij worden verplaatst in een waereld van de meest vreemde verbeeldingen en tegelijk ontblooten wij de diepste worteling van het oerleven ook in onzen eigenen, geheimzinnigen menschgroey en beschavings-toestand. Juist het zoeken naar zekere grondverwantschap tusschen ónze aandoeningen en driften, voorstellingen, ontroeringen, verbeeldingen en doodsgedachten en die der wilden, is voor mij een der heerlijkste dingen geweest bij het doorleven van den droom, de gedachte en de ziel der natuurvolkeren. Mijn saâmvattend onderzoek voor al de vormen van hun maatschappelijk-, geestelijk- en verbeeldingsbestaan heeft zeer weinig verwantschap met het bucolieke en idyllische romantisme van Chateaubriand, en maakte zich geheel en al los van het achterlijk-idealistische reinheids-begrip der natuurmenschen, gelijk Rousseau dat heeft voorgestaan. Ik hoop in dit epos nog vele malen groote typen uit natuurvolkeren te kunnen schetsen, vást aan hun milieu. Wat de studie van het dierleven zoo grenzeloos bekoorlijk maakt, is juist zijn voor onze waarneming sprakelooze eenvoud. In zekeren zin openbaart zich dit zwijgend-mysterieuse met behoud van grootsche, dramatische, menschelijke verwikkelingen ook in het leven der wilden. Men behoeft slechts één hoofdstuk in Tylor's ‘Prim. Cult.’ te lezen, om te begrijpen wat ik bedoel. Ik vind individueele romantiek en idealisme, toegepast op het oerbestaan der wilden, duldeloos, al kan men veel oorspronkelijke levensschoonheid ervaren bij de bestudeering der natuurvolkeren en onder hen een mythologischen bloey ontmoeten die ons overweldigt. Van het allergrootste belang is vooral, de tragische bewustwording van dit leven, de ontkieming

en de verbeeldings-werkingen van het allereerste ikheidsbesef der oerschepselen te volgen tot de geestelijke en emotioneele verfijningen van de menschen uit den tegenwoordigen tijd. Het oerleven omspant alles van ons eigen bestaan. Gij verneemt van 'Momstrous mythic human tribes' of over 'Morbid imagination related to myth'. De wording begrijpen, van allerlei vreeselijke obsessies en misdaden tot op onzen beschavingstijd toe, het donkere spoor der menschelijke instincten ligt voor u uitgeteekend en verklaard. Gij leest over de mengvormen van mythologie met historie, over de natuurmythen, over de persoons- en diermythen. Gij woont bij, de wording der muziek-instrumenten. Gij hoort over de natuurgeesten, necromancy, over taal en magie. Gij bestudeert het droomleven. Gij doorschouwt de visioenen; gij ontleedt moordlust, bloedende offerdrift, dierlijkheid, angst en bijgeloof. Het schema der allegorische verbeeldingen ontplooyt zich voor uw blik. Gij ziet vrijen, trouwen, worstelen, sub specie aeternitatis. En juist onder deze eeuwigheids-belichting ontbloot zich de splinterende wortel van al onze eigen levensvormen. Gij krijgt dieper dan ooit besef van het cosmisch-tragische, het mystieke en occulte onzer heele beschaving; de zinnelijke en ten deele ook geestelijke antropomorphie van ons aller Zijn. En gij ziet vooral hoe lieftallig de mijmerende dwaling is geweest van een melancholieken eenzaamling als Rousseau, die den maatschappelijken oorsprong der dingen vermengt met den onkenbaarheidsgrond van onze menschelijke ontwikkeling en het oerwezen der bestaansverschijnselen niet begrepen heeft.

Vgl. over animisme, Goblet d'Alviella,' Animism', in Hastings' 'Enc. of Rel. and Eth.', vol. I, p. 535. Zie ook Herbert Spencer, 'Principles of Sociology'. Zie ook L.R. Farnell, 'The Evolution of Religion'. In Chapter XI van Edw. Tylor's 'Primitive Culture' is voor de doorgronding van het zielsleven der wilde volkeren veel

uiterlijk materiaal vergaard. Belangwekkend zijn vooral: Animism divided into two sections, the philosophy of Souls, and of other Spirits. - Life and Death, Health and Disease, Sleep and Dreams, Trance and Visions. - Souls of Animals - Their transmission bij Funeral Sacrifice - Souls of Plants. Vgl. in verband met Africa vooral p. 461-462, ibid. - Vgl. Drittes Kapitel: Animalismus und Manismus, p. 322; over: Der Ursprung des Totemismus, p. 353, en over diergoden en heilige dieren, p. 372, van Wundt's Vierter Band, 'Mythus und Religion'. Vgl. §4, 5, 6, van 'Allgemeine Religions-Geschichte', door Alfred Jeremias in hoofdst.: Zur religiösen Ideenwelt der 'primitiven Völker'. Zie ook Andrew Lang, 'Custom and Myth'; S. Reinach, 'Cultes, Mythes et Religions'; Ph. Waitz-Gerland, 'Anthropologie und ihre ethnologischen Grund-lagen'; J.H. King, 'The Supernatural, its Origin, Nature and Evolution'; R.R. Marett, 'The Threshold of Religion.' Vgl. ook K. Th. Preuss, 'Die geistige Kultur der Naturvölker'; K. Beth, 'Religion und Magie bei den Naturvölkern'; W. Schneider,' Die Religion der afrikanischen Naturvölker'; D. Brinton, 'The mythes of the new World'. Vgl. Frazer, 'The Magic Art and the Evolution of Kings', dl. II, 13 sq. en 45, en in verband met religie, 'Taboo and the Perils of the Soul', p. 213 in 'The Golden Bough', waarin o.a. het boek van dr. Boas door Frazer wordt besproken. In verband met totemisme zie: The Magic Art and the Evolution of Kings', vol. 1, p. 107, 'Golden Bough', Frazer. Zie ook: Totem animal artificial and transformation of man into his Totem; 'Balder the beautiful', p. 271-275. Zie ook: Spirits of the Corn and of the Wild, p. 28. Vgl. by fetichisme: Fetishism early in Human History, in Adonis, Attis, Osiris, p. 43, dl. II: 'The comparative study of religion has proved that these theories of Plutarch are an inversion of the truth. Fetishism, or the view that the fruits of the earth and things in general are divine or animated by powerful

spirits, is not, as Plutarch imagined, a late corruption of a pure and primitive theism, which regarded the gods as the creators and givers of all good things. On the contrary, fetishism is early and theism is late in the history of mankind.' Vgl. 574f: Religious beliefs, in 'Prehistoric times', bij Lord Avebury (Seventh Edition). Vgl. A. Réville, 'Prolégomènes de l'histoire des religions', II: Définition de la Religion p. 34; III: La Révélation primitive, p. 49; VI: Le Développement religieux, p. 92, en uit Seconde Partie, I: Le Mythe, p. 144; II: Le Symbole et le Rite, p. 163.

Vgl. Chapitre 3, 'Les religions des peuples non-civilisés', dl. I, A. Réville, en bij animisme de pagina's 67, 72, 74, 146, 189, 219, 226, 230, 233, 292. Vgl. over totemisme, A. Lang, 'Godsdienst, cultus en mythologie', hoofdst. III, dl. 1. Zie ook het zeer belangwekkende I. Kapitel: Animistische und präanimistische Theorie über den Ursprung der Religion, 'Religion und Magie bei den Naturvölkern', door K. Beth. In dit werk wordt een uitvoerige bestrijding gegeven van Frazer's magistische theorie, II. Kapitel: Der Präanimismus und die Herleitung der Religion aus der Magie, p. 16-31. Beth behandelt de psychologische fouten in Frazer's theorie, zijn gronddwalingen omtrent magie en religie bij de oervolkeren. Op p. 25 zegt hij: 'Ferner widerspricht Frazers Theorie den nachweislichen psychischen Befunden bei primitiven Völkern. Allerdings dürfen wir uns die ersten Menschen nicht auf einer so stagnierenden oder gar rückläufigen Stufe der Lebensführung denken, wie eine grosze Zahl der heutigen unzivilisierten Völker sie einnimmt. Denn der Urmensch, der zunächst mit dem Schwinden des Instinkts sowie der Gewandtheit und Kraft des tierischen Organismus hinter den spezifisch animalischen Vorzügen zurückblieb, muszte in einem entsprechenden Masze seine intellektuellen Fähigkeiten lebhaft betätigen, um durch ihre Anwendung die Überlegenheit über seine Rivalen auf der Erde zu erlangen. Es ist daher schon

mehrfach darauf hingewiesen worden, dasz der Urmensch infolge einer relativen äuszerlichen Unbeholfenheit den Tieren gegenüber weit häufiger in Not war, als die Tiere ihm gegenüber, und dasz ihm dadurch tausend und abertausend Versuche nötig wurden, durch die er lernte und sich geistig höher entwickelte. Immerhin aber dürfen wir den prähistorischen Menschen, auch in einer Zeit, wo er sich zur Magie wandte, nicht als ein Wesen mit fast voll entwickelten intellektuellen Fähigkeiten und Interessen ansehen, wie Frazer mit seinem Postulate einer Art kausalen Denksystems tut, aus dessen Anwendung die Magie entstanden sei.' Min of meer gehavend wordt Frazer ook door Andrew Lang, in zijn 'Magic and Religion', p. 85-122, die hier en elders, 'startling hypothesis' bij den mythograaf ontdekt. Bestrijding en bespreking ondervindt Frazer nog in 'The Threshold of Religion', van R.R. Marett; zie p. 176 en 179, waarin hij verklaart: 'We have still to take note of Dr. Frazer's highly speculative history of what he calls 'the great transition' from the age of magic to the age of religion'. Zie ook nog over Frazer, 'Modern Research as illustrating the Bible', bij S.R. Driver; noot II pag. 69. Ook Mary Kingsley, in haar 'Travels in West-Africa' velt een zeer afbrekend oordeel over Frazer's psychologische ontleding van het wilden-gemoed. Een doode theoreticus, een luiestoel-philosoof is hij; meer niet. Dr. E.B. Tylor, 'Primitive Culture' stelt zij echter zeer hoog. Zie over animisme, 'Die Wurzeln des Animismus', in Internationales Archiv für Ethnographie, door prof. dr. A.W. Nieuwenhuis. Zie Kapitel I, waarin Tylor en theorieën van anderen behandeld worden en Kapitel V: Die Form der animistischen Religion: Fragestellung; Denkweise des Hamilton'schen Prinzips; erste Stufe des Seelenbegriffs; Entwicklung zum Begriff von zwei und mehr Seelen; Anthropomorphismus; leblose Gegenstände, Naturerscheinungen; Stoff und Kraft in den Naturwissenschaften; nähere Betrachtung des Hamilton'schen Prinzips; literarische Beweise;

Anforderungen der Logik, p. 57. Ook Kapitel VI is vol belangrijke kenschetsingen, ook in verband met de duivelenvereering. Zie ook Emile Durkheim, ‘Les formes élémentaires de la vie religieuse. Le système totémique en Australie’; ook het merkwaardige ‘Totem und Tabu’ van S. Freud. Vgl. R.R. Marett, ‘Pre-Animistic Religion’, in Folk-Lore: Vol. XI. Vgl. ook nog Fritz Schultze, ‘Die Psychologie der Naturvölker’. Vgl. over fetichisme, W.G. Aston, p. 894; L. Spence, p. 898 en R.C. Temple, p. 903, in Hastings' ‘Enc. of Rel. and Ethiks’, Vol. V. Het standaardwerk van J.G. Frazer, ‘Totemism and Exogamy’, a treatise on certain early forms of superstition and society, schenkt overstelpend studie-materiaal, al wemelt het naar Mary Kingsley's oordeel van fouten in prof.'s arbeid. Belangrijk voor mijn doel was vooral I, Clan Totems, Religious Side of Totemism. Vol. I en The Origin of Totemism p. 89-138. Vol. I. Dit deel handelt hoofdzakelijk over Australia. Deel II geeft pas ‘Totemism in South, East and Central Africa, pp. 354-393; 399-542. Hierin wordt ook de exogamy besproken. Vergl. in Vol. IV §3. The origin of Exogamy, p. 71-169. Hierin krijgt de Schot Mc. Lennan een hoed vol pluimen.

Magie, gnostiek, daemonologie, mystiek

Vgl. ‘Magic and Religion’, by Andrew Lang, p. 3, 10, 16; ook hoofdstuk XII: South African Religion, p. 224; XIV: First-Fruits and Taboos, p. 257; XV: Walking Through fire, p. 270. Vgl. James, G. Frazer, ‘The Magic Art and the Evolution of Kings’, vol. II, Chapter XII, §2: The Marriage of the Gods, p. 129-155; en van Vol. I, Chapter III, §I; The Principles of Magic, p. 52-54; §2: Homoeopathic or Imitative Magic; §3: Contagious Magic, p. 174-214. Verder Chapter IV: Magic and Religion, p. 220-243, en in verband met latere openbaringen van het Xerxes-karakter, Chapter VI: Magicians as Kings, p. 332-372 en Chapter VII: Incarnate Human

Gods, p. 373-421, alles uit prof. Frazer's eerste deel van ‘The Magic Art’. Vgl. L. Blau, ‘D. altjudische Zauberwesen’. Zie ook prof. Paul Deussen, ‘Allgemeine Gesch. der Philos.’, Zweiter Band, Erste Abteilung, over Plotinos in verband met Ägyptische Zauberer, p. 485; ook in verband met gnostiek, ibid. p. 500. Zie ook ‘Allg. Gesch. der Philosophie’, Erster Band, Erste Abteilung, p. 60: Zaubersprüche. Vgl. dr. Arthur Ungnad, ‘Die Deutung der Zukunft bei den Babyloniern und Assyrern’, vooral: ‘Handbücher der Wahrsagekunst’, p. 5; verder: ‘Leberschau’, p. 7-14; ook ‘Losorakel’. p. 15 en ‘Astronomie und Astrologie’, p. 19; tenslotte ‘Astrologische Omina’, p. 23-27. Vgl. ook ‘Die Magie und Wahrsagekunst der Chaldäer’, van Fr. Lenormant en vooral M. Jastrow, ‘Hepatoscopy and Astrology in Babylonia and Assyria’. Proceed. of the Amer. Philos. Soc. Vol. XLVII (1908), S. 646 ff. Vgl. ook van Erwin Rohde, ‘Psyche’, Erster Band: Die Orphiker, p. 103 en uit hoofdstuk: Die Spätzeit des Griechenthums, II: Volksglaube, p. 336; zie ibid. dl. II: Zauberer bei Naturvölkern, p. 23 ff. en over Grieksche tooverij, II, p. 70, 3; 75ff; 86ff.; 172. En over hallucinaties in visioenairen toestand, dl. II, p. 18 en 26. En over Apollinische waarzegskunst ibid. II, 57ff. en 60ff. Zie ook Jakob Burckhardt, ‘Griechische Kulturgeschichte’, Zweiter Band, Vierter Abschnitt: Die Erkundung der Zukunft, p. 279-347. Zie ook Diodorus, XX 2. *‘Ου μήν παντελ□ς γε το□ς □ητο□ι□ο□ς λόγους □ποδο□ιμάζοντες □□βάλλομεν □□ τ□ς □στο□ι□□ς π□αγματείας τ□ πα□άπαν’* enz. Zie in verband met de mantiek ook Plato's *ΦΑΙΔΡΟΣ*. Zie ook prof. Alfred Wiedemann, ‘Magie und Zauberei im alten Agypten’, vooral ‘Macht der Zauberformeln’, p. 31. In ‘Die Ethik des Judentums’ Zweiter Band, verwijst prof. M. Lazarus naar ‘Die Stelle Nedarim’ 32a, woordelijk luidend: ‘Ahaba, Sohn des R. Zeira lehrte: Jeden Menschen, der nicht Zauberkunst treibt, läszt man in eine Abteilung eingehen, in welche nicht einmal die Dienst-

engel eingehen können; denn es heiszt (Numeri 23, 23): ‘Denn nicht ist Zauberei in Jakob und nicht Wahrsagekunst in Israel’; dit in verband met §305: ‘Völlig frei vom Aberglauben usw. ist selten einer.’

Vgl. ook ‘Egyptian Magic’, bij Wallis Budge, Chapter I: Antiquity of Magical Practices in Egypt, p. 1-25 en Chapter VI: Magical Ceremonies, p. 182. Vgl. ‘Das Antike Mysterienwesen’, door dr. H.K.E. de Jong, p. 90 in verband met de ‘Eleusinischen Mysterien’ waarvan dr. de Jong zegt: ‘Dieser Dienst der Demeter bzw. der uralten Eleutho, vgl. II S. 34 Anm. 3, und der Persephone oder Kore (Mädchen), mag zwar früh schon von Ägypten aus beeinflusst sein, war aber doch in seinem Wesen ein altgriechisch chtonischer Kult d.h. ein Kult der unterirdischen Götter. Die chtonischen Kulte aber waren, wie es einer der berufensten Forscher ausdrückt ‘ursprünglich in erster Reihe praktische Magie’. Het gansche hoofdstuk V, 99-162 van dr. de Jong's ‘Das Antike Mysterienwesen’ behandelt uitvoerig ‘Die Magie in den ägyptischen Kulten’, en hoofdstuk VI: Magie und Mysterien, p. 163-237. Hoofdstuk VII geeft: Erklärungsversuche seitens den Schriftsteller über Magie, Okkultismus, Spiritismus und Theosophie, p. 238-241. Aan den voet van iedere pagina geeft dr. de Jong een zeer uitvoerige literatuuropgave. Hoogst opmerkelijk, vooral in verband met theosophische geschriften. Onder de harlekijnachtige, phylosophische occultisten der XIXde eeuw ken ik geen merkwaardiger type dan Eliphas Lévi, door mevrouw Blavatsky met aanminnige plagiaatdrift geplunderd. Leest slechts zijn ‘Philosophie occulte’ première série, ‘Fables et symboles’. Van een verblindende eigenzinnigheid zijn al de ‘explications’ en stralend-mysterieus gelijk het behoort van een professor der ‘hautes sciences’. Bij hem begrijpen wij waarom ‘La philosophie occulte est essentiellement mythique et symbolique’. Telkens is er een fijn-vergeestelijkt dichter bij

hem aan het woord. Vgl. zijn ‘Histoire de la magie’ en zijn ‘Dogme et rituel de la haute magie’. Op deze figuur zal ik gelegenheid hebben uitvoerig terug te komen, in verband met de Kabbala en magie.

Zie ook van Stanislas de Guaita, ‘Essais de sciences maudites. Au seuil du mystère.’ Het komt uit de school der occulte, magische, rozekruisige, symboliekerige, geheime-wetenschap-bestudeerders, die vaak met een maximum van verbluffende kennis ook een maximum van krankzinnig phantasme, op het gebied van het geestelijke leven, uitkraaien of met een Sanscritisch-Boeddhistisch vocabulair, in dwaas-toegetakelde terminologie de waereld insturen. Het zijn de schelle charlatan's der hooge magie, die óf geheimzinnig fluisteren over hun Hermetisme en ‘le devin Cagliostro’ óf hun chiromantische trucs à la Desbarrolles, uitbulderen met jubelkreten van tempelierachtig satanisme. De aristocratische tronie van een Graaf de St-Germain verschijnt bleek en ontsteld achter het bezielde propheten-gelaat van Vingtras. Nevens de avonturiers van de geheime wetenschap, angstwekkende experimentators en huiverige allegoristen, verschijnen astrologische zelfmoordenaars en stigmatische neo-Boeddhisten. Baron Dupotet, ‘ontsluiert’ in zijn geheel de magie, en schudt er zwarte en witte tooverij door elkaar als een geestelijke struikroover. Hij wordt geholpen door de lieflijke leerlingen van Hermes, Zoroaster en Salomo. De planeten duizelen van hun onderzoekers- en denkers-vermetelheid. Zij fladderen door Kabbala, mantiek, alchemie, astrologie en folkloren als uitgeputte, late vogels over eenzame moerassen in schemering. Zij rekenen zich onder de gehallucineerden van dr. Brière de Boismont en hun inquisitorische kaken knarsen van sadistische vernielingszucht. Mythe en embleem zijn hun rechter- en hun linkerhand. Grijpt ge hen bij hun pandjas, dan blijft er een stroom bloedrood vampyrisme tusschen uw vingers achter, en tikt gij hen op hun geleerde schouders,

dan wordt ge weggesmoord in een Rose-Croix-damp van orakels en mirakels, en zoo ge nog verder waagt door te dringen in hun droomen en divinatiën, dan loopt ge de kans met alchemistische formules te worden opgelost of met mandragores te worden beknuppeld. Doch toon ‘la clef, la clef, la clef des grands mystères’, die ge in de hut van Eliphas Lévi kunt opsporen, en ge zijt gered. Markies de St-Yves d'Alveydre (vgl. ‘Essais de Sciences maudites’) is ook in zijn ‘La Mission des Juifs’ een levend mirakel. Hoort slechts de Guaita: ‘Religieux scrutateur des nécropoles du passé, interrogeant jusqu'aux moindres détails des races et des religions orientales, l'éminent occultiste établit, sur les plus irréfutables preuves, une vérité qu'Eliphas Lévi avait, en d'excellents termes, fait entrevoir déjà: que la Genèse est une cosmogonie transcendante où les plus profonds arcanes de la Sainte Kabbale sont symboliquement et hiéroglyphiquement révélés. Mais la Kabbale est fille de l'hermétisme égyptien, dont les mythes primordiaux furent puisés à la grande source hindoue. M. de Saint-Yves ne fait donc point halte à Moïse; il explore en navigateur le fleuve des temps révolus; toutes voiles déployées, il remonte le cours des siècles jusqu'à l'origine du cycle de Ram’; pag. 8. Essais de Sciences maudites I, Au Seuil du mystère. - Ook hij dus, verkeert in een liefelijke vryage met de dochter van het Egyptische hermetisme, de Kabbala met haar kristalblauwe oogen en haar bovenzinnelijken verleidingsglimlach. O verrukkelijke St-Yves, die met de slaapmuts van Thoth (Hermes) gekroond, de prophetische zinnen uit de vertaling van Louis Ménard, ‘Hermès Trismégiste’ uitzingt, niet en nooit gebroken ‘par la chute de Suprême Pontificat universel’. Omdat de handen der Mahātmā's, op de hoogste plateau's van den Himalaya hem in evenwicht houden.

En ondanks de schitterende dwaasheden der Rozekruisers, geheime symbolisten en Isis-ontsluieraars, is er zeer veel

schoons en een oneindig geestelijk genot te vinden in de stof die zij bespreken en vergaren. Van Valentin André, den geduchten Rozekruis-ridder, tot Chevalier Péladan; van ‘Fama Fraternitatis’ tot ‘La décadence latine’; van Moorhof's ‘Collegium Rosarium’ tot Péladan's ‘Typhonia’; van Adgigarta's legende tot Papus' ‘Traité élémentaire de Science Occulte’; van Amor Proximi tot Fama mystica hermetica; van Philalethae Magia Adamica tot de geheele Paracelsus-literatuur, opent zich voor ons een waereld van mysticisme en visioenairisme, die den droomer en verbeelder een onuitputtelijke stof schenkt. Balzac's ‘Séraphita’ heeft er gretig uit gesnoept en de comieke grootmeester der hooge goochelary, Jacolliot, heeft met de occultistische sterrelichten gejongleerd als een stoutmoedige circus-clown met flambouwen. Ook de zotte klimpartijtjes op de heuvelen van Saturnus en Apollo, en op de heuvelen van Mercurius en Mars, zijn ons op de nagelkootjes van astrologische betweters met een roerende verbeeldingsmacht verrukkelijk uitgeteekend. Eiland, punt en driehoek, netwerk, strepen en gebroken lijn, vertakking, kruis en vierhoek, zijn ons voor eeuwig verklaard.

Vgl. ook nog ‘Le vice suprême; Curieuse (Éthopée II)’. Zie ook ‘Revue des Sciences Psychologiques’ (1890): ‘Hypnotisme et Spiritisme’, door Papus, p. 8; ibid. ‘Le miroir magique’, door Bouvéry, p. 12-13. Vgl. ibid. ‘Les origines de la vie et l'école Pastorienne’, door Louis Jacolliot en hoe fier hij hierin zegt: ‘La théorie, l'hypothèse, voilà les plus dangereux ennemis de la science’ (p. 18); ibid. van Papus: ‘La vie humaine et ses actions occultes’. p. 23. Vgl. ook ‘Des obsessions en pathologie mentale,’ door prof. B. Ball, in ‘Annales de Psychiatrie et d'Hypnologie’ (1892). Zie van Johan Soter (Agrippa), ‘De occulta philosophia’. Vgl. van H. Wronski, ‘Philosophie absolue de l'histoire ou Genèse de l'humanité’. Zie ook Abbé de Montfaucon de Villars, ‘Le Comte de Gabalis

ou Entretiens sur les sciences secrètes'. Zie ook A.P. Sinnett, 'Esoteric Buddhism'; de uitgave voorzien van nieuwe aanteekeningen, verdient de voorkeur, omdat dit werk, handelende over de esoterische leeraars, de waereldtijdperken, de ontwikkeling der menschheid en de Vedantynsche leeringen, belangrijke toevoegingen bezit. Zie ook dr. Carl du Prel, 'Studien aus dem Gebiete der Geheimwissenschaften'. Du Prel is inderdaad een der meest systematische geesten onder de occultisten. Hij is wijsgeerig geschoold en zijn onderzoekingen bezitten zekere merkwaardige objectiviteit. Zijn cultuur-historische parallel in 'Studien aus dem Gebiete enz.', tusschen heksen en mediums, is zeer opmerkelijk. Merkwaardig is ook zijn hoofdstuk IV, over planten-mystiek; doch wel een der belangrijkste beschouwingen is hoofdstuk V, over mystiek in den waanzin. Oudbakken geleerdheid lijkt veel ons nú toe. Doch met welk een ontzachlijke geestkracht heeft Du Prel in zijn tijd materiaal verzameld, waarvan vooral zijn tweede deel van 'Studien aus dem Gebiete enz.' getuigt. Leest vooral daarin hoofdstuk VIII: De ruimtelijke omkeering bij mystieke verschijnselen. Zie ook de merkwaardige boeken van Jules Bois: 'Le Satanisme et la Magie', waarin Huysmans zijn Voorrede schreef. Vgl. ook in 'Rabbi Nachman' van Martin Buber: Die Jüdische Mystik; over de leer der Baalschem, p. 15. Vgl. ook Ananias I.L., 'De Natura Daemonum' en M. Giraud, 'Amulette juif, cabalistique, contre le mauvais oeil.' Een merkwaardig geschrift is ook, 'Isis dévoilée ou l'Egyptologie sacrée' van Ernest Bosc, een typische mengeling van oudheidkundige wetenschappelijke kennis en speculatief-theoretisch occultisme. Zie vooral hoofdstuk XVIII: Le livre des Morts. p. 163-175. Onze moderne Egyptologen zullen met neusoptrekkende minachting neerzien, op de diverse 'oudbakken' geleerdheden van Ernest Bosc. Intusschen staat hij vlijmend-sarcastisch tegenover hun wettig-pedante uitspraken en exoterischen waan. Van een geheel ander gehalte is het groote werk

van Amélineau, ‘Essai sur le Gnosticisme égyptien’ verschenen in de ‘Annales du Musée Guimet’ (Tome XIVième). De Egyptische gnostiek wordt in dit boek echter zeer schematisch behandeld. Het eerste hoofdstuk van Première Partie, behandelt uitvoerig: Simon le Magicien; het tweede: Ménandre et Satornilus. Ménandre is een leerling van Simon den Magiër en Satornilus op zijn beurt, een der twee leerlingen van Ménandre. De meest belangrijke is echter de andere leerling van Ménandre: Basilide, van wien in hoofdstuk II: Deuxième Partie, Amélineau een ‘Exposé du système’ geeft. Zoo behandelt hij Théologie de Basilide, p. 90. zijn Cosmologie, p. 97 en La Rédemption volgens Basilide, p. 123; eindelijk pas in hoofdstuk III: Sources égyptiennes du système de Basilide, p. 139. Een zeer groote plaats neemt de bespreking van het groote stelsel van Valentin in. De geheele ‘Troisième partie’ is aan hem gewijd. Eindelijk in hoofdstuk V, het slothoofdstuk, behandelt Amélineau meer in het bizonder Egypte, ook nog in verband met Valentin. Zie ook de merkwaardige uitlating van Napoleon in ‘Napoléon raconté par lui-même’ (1807-1821), p. 294: ‘Qu'est-ce que l'électricité, le galvanisme, le magnétisme? C'est là que gît le grand secret de la nature. Le galvanisme travaille en silence. Je crois, moi, que l'homme est le produit de ces fluides et de l'atmosphère, que la cervelle pompe ces fluides et donne la vie, que l'âme est composée de ces fluides, et qu' après la mort ils retournent dans l'éther, d'où ils sont pompés par d'autres cerveaux’. Vgl. dr. H.W. Ph. E. v.d. Bergh v. Eysinga, ‘Het Christus-Mysterie’, p. 111: De Gnosis. Zie ook het verouderde, toch belangwekkende werk van Matter, ‘Histoire critique du gnosticisme; van F. Lenormant, ‘Lettres assyriologiques, en van De Pressensé een artikel over het gnosticisme, in ‘L'Encyclopaedie des sciences religieuses protestantes’. Zie ook: Het Evangelie en de Gnosis, III, p. 88-130 in Bolland's ‘Het Evangelie’. Zie in Hastings' ‘Encycl. of Rel. and Eth.’, Vol. 6, Gnosticism, p. 231:

Name and character, 2: Relation to syncretism; 3: Origin; 4: Doctrine of redemption; 5: Praxis and mythus; 6: General features of the mythus; 9 handelt over: The sources. Dit artikel is van E.F. Scott. Zie ook E. du Fayt, 'Introduction à l'étude du gnosticisme' en vooral het werk van Bousset, 'Hauptprobleme der Gnosis'. Vgl. ook van dr. Rudolf Steiner, 'Die Geheimwissenschaft im Umriss', p. 430: Die höheren Gebiete der geistigen Welt. Hoort den speculatieven bluf: 'Durch Imagination, Inspiration und Intuition steigt die übersinnliche Erkenntnis allmählich in diejenigen Gebiete der geistigen Welt hinauf, in welcher ihr erreichbar sind die Wesen, welche an der Welt- und Menschheitsentwickelung beteiligt sind. Und es wird ihr dadurch auch möglich, die Entwickelung des Menschen zwischen dem Tode und einer neuen Geburt so zu verfolgen, dass diese verständlich wird.' (p. 430). Vgl. ook dr. Albrecht Dieterich, 'Abraxas', I, 9: Die Entwicklung der orphischen Theogonieen, p. 126 en II: Jüdisch-orphisch-gnostische Kulte und die Zauberbücher, p. 136. Vgl. ook W.F. Evans, Primitive mind-cure'; vooral Chapter XXIV: Psychological Telegraphy, or the Transference of Thought and Idea from one Mind to Another, p. 199. Vgl. ook de kostelijke opmerking over het duivelen-geloof in verband met den oud-Israëlietischen godsdienst, p. 51 van 'Mehr Licht', door Friedrich Delitzsch. Vgl. Otto Weberm 'Die Literatur der Babylonier und Assyrer', Kap. 12: Orakelanfragen und Orakelaussprüche, p. 176-181. Zie ook II, Dämonenglaube und Dämonenkulte, p. 457-475, in Wundt, 'Mythes und Rel.', Vierter Band. Zie Hastings' 'Encycl. of Rel. and Eth.', Vol. IV, p. 619: 'Demons and Spirits' (Persian), van Williams Jackson. In verband met mijn 'Boek der Toelichtingen' van het eerste deel, waarin ik mijn meening geef over de Fravashis, nog dit: 'The demons are naturally thought of as spirits or bodiless agents (Av. *mainyava daēva*, "spiritual demons"

[Yt. x. 69, 97; *Vend*. viii. 31, 80]), though sometimes they are conceived of as having human shape (Ys. ix. 15) in order to accomplish better their fiendish ends. Their purposes are best achieved under the cover of darkness, but their heinous deeds are checked by the rising of the sun (Yt. vi. 3 f.)'. (p. 619, Hastings' 'Enc. of R.a.E.', IV). Vgl. ook bij daemonologie p. 436f., 464, 492 uit Erwin Rohde: 'Der Griechische Roman und seine Vorläufer'.

Hermes Trismegistus

Vgl. ook bij Perzische mystiek en sufisme, F. Hadland Davis, 'The Persian Mystics', I: Jalálu'd-dín Rúmí, en II: Jámí. In Jalálu'd-dín bespreekt Hadland Davis den oorsprong van het sufisme en tegelijkertijd het werk van prof. Edw. G. Browne, die mede zijn theorieën had gegeven over 'The Origin of Súfism'. In hoofdstuk II behandelt Davis: The Early Súfís.

Jachten en dierleven

De studie van het dierleven behoorde en behoort tot een mijner grootste hartstochten. Ik heb in diergaarden vele soorten van beesten uit allerlei oorden der waereld, dagen en dagen lang gevolgd in al hun lusten en verdrietelijkheden, en voor zoover ik tijd had ook in de vrije natuur. Het is volstrekt niet alleen geweest, de romantische begeerte naar het groote roofwild, die mij met een geheimzinnig ontzag, leeuwen en tijgers deed bekijken. Want ook de wonderbaarlijkheden van het bedrijf eens mestkevers bieden in hun soort even groote aantrekkelijkheden, mysteriën, kluchten en tragedieën ter bestudeering. Daarbij komt nog, dat ik eigenlijk ons bekijken van wilde dieren achter traliën, een potsierlijke gemaksliefhebberij van de onbevreesde oogen vind. Want ons schaterlachen om hunne grimassen verstomt, zoodra wij zelfs heel alleen met ze overblijven, ook al zijn ze in hokken geborgen. Hoe kan een bebloede

gierenhals, vreemd uitgerekt tusschen het hekwerk, ons niet doen schrikken, of het even lichte stemgestoot van een leeuw in een doodleege galerij bij schemering. Ik weet niet in hoever ik in de werkelijkheid op jacht naar roofdieren dezelfde lusten zou behouden bij het onderzoek naar al hun eigenaardigheden, gelijk ik ze nu onderga, mij veilig afgescheiden wetend van hun moordende verschrikkingen. Doch voor het weergeven van hun verschijnen en van hun bestaan, is dit in zekeren zin overbodig. Want de voorstelling die tot een scheppende verbeelding wordt, geeft toch altijd een werkelijkheid, die psychisch gelijkwaardig is aan een physische. Ik bedoel, dat indien ik wezenlijk op een oliphantenjacht in Oost-Africa geweest zou zijn, ik psychisch en in mijn verbeelding daarna deze jacht met mijn geest herscheppende, haar vanuit geen diepere ontroeringsbronnen zou hebben kunnen beschrijven dan ik nu doe; nu, terwijl ik slechts oliphanten zag en waarnam in tuinen en in geen wildernissen. Hoewel ik dus nergens aan een beschreven jacht iets kon ontleenen dat het niet-ondervondene en zelfdoorleefde zou kunnen aanvullen; hoewel ik veel liever een jacht geef, alleen door mijn verbeeldingswerking gedreven, waarin waarschijnlijk vele details zullen afwijken van alles wat de jachtwerkelijkheid oplevert, heb ik toch door een sterke begeerte het wézenlijke leven van vele soorten van dieren, in alle bizonderheden gevolgd. Ik verwijs daarom bij de bestudeering van dieren expresselijk naar allerlei werken, die op het scheppende deel mijner phantasie géén invloed hebben uitgeoefend, doch voor de omvatting van zekere uitwendige gebeurtenissen voortreffelijk materiaal opleverden. Phantastische jacht-beschrijvingen loopen parallel aan beschrijvingen van gebouwen uit de Oudheid, waarvan afbeeldingen bestaan. Ook deze, schoon tallooze malen beschreven en voor een deel zelfs nog te zien, hebben voor de herscheppende verbeelding geen waarde. Voor de constructieve elementen waarmee de waarnemende geest werkt echter, zijn zij onmisbaar.

Over dierleven schreef ik in dit ‘Boek der Toelichtingen’ een groot opstel, dat ik moest terugnemen, bij gebrek aan plaats. Ik behandelde het leven der dieren in allegorisch-symbolisch en magisch verband, in betrekking tot natuur en samenleving der Oudheid en ook in betrekking tot folklore, anthropologie, decoratieve kunst en agricultuur. Ik behandelde Buffon, Wallis, Plinius, Haeckel, Fabre, Brehm, en de soms dwaze vermenschelijking der dier-psychologie. Het werk van Richard Garner, over de apen, behandelde ik afzonderlijk.

Ik kom nu op al deze onderwerpen, in een zelfstandig werk terug.

Als fragment geef ik slechts onderstaand:

Het heeft op zichzelf een groote bekoring, brokstukken uit ‘de Natuurlijke Historie’ van Plinius te lezen naast werken van den jongsten tijd, op zoölogisch en biologisch gebied. Eerst dan ziet men in welk een andere waereld ook de Ouden leefden, tegenover de dieren. Dit heeft natuurlijk niets te maken met de wetenschappelijke systematiseering van Aristoteles en van zijn fundamenteele rangschikking der dieren. Dat de Ouden geweldige waarnemers blijken, in zekeren zin misschien grootere speurders en roekeloozer onderzoekers dan de biologen van den tegenwoordigen tijd, behoeft geen betoog. Toch, het verschil in groepeering en ontleding der waargenomen verschijnselen, staat, - afgescheiden van zekere fundamenteele natuur-historische feiten, - bijna altijd uitsluitend in verband met cosmogonie en mythologie, met de geheele levens- en waereld-beschouwing der antieken. En daarom moeten wij bij het weergeven van dierleven in de Oudheid, telkens opnieuw, ónze moderne zoölogische kennis en waarneming objectiveeren en voor een deel zelfs diametraal tegenover persoonlijke onderzoekingen van de, nu heerschende inzichten en ervaringen op natuur-wetenschappelijk gebied plaatsen. Dit is wel eens zeer lastig. Want wij hebben Darwin verslonden, allereerst zijn innig-boeyend ‘Zoology of the voyage of H.M. Ship Beagle’,

met de fijn-scherpe en indringende typeeringen van rassen, menschen en dingen; toen zijn grootsche werk, ‘On the origin of species by means of natural selection’ en ‘The descent of man and animals’. De geheele descendentie-theorie heeft een poos lang onze biologische kennis beheerscht. Toch, het dierleven in engeren zin, is door Darwin niet beschreven. Daarom lazen en bestudeerden wij met hartstocht wat Haeckel gaf en Cuvier, wat er voor onze perceptie te vinden was in Schulze en in Brehm, in Lacepède en in Jean de Lamarck en Russel Wallace. Phantastisch en dramatiseerend bleef mij vooral Buffon, doch té zeer romantisch en subjectief, en te vaak aangegrepen door de koorts der Rousseauiaansche nostalgie. We luisteren met groote gretigheid zoo goed naar Darwin en Geoffroy Saint-Hilaire, als naar zijn volgelingen en theorie-wijzigers der descendentie-leer als August Weismann, prof. Saje en prof. Hugo de Vries, die eigenlijk het groote biologische grondfeit der afstamming onaangetast laten.

Het kan hier allerminst mijn doel zijn, een zoölogische verhandeling te schrijven noch te doen uitkomen, dat de allermodernste leerboeken der zoölogie, b.v. van Claus-Grobben, met de omschrijving der morphologie, al net zoo goed hun hoofdstuk hebben over de ‘Beweisgründe für die Deszendenz- oder Transmutationslehre’ (p. 35) als de leerboeken van vijftig jaar geleden ze misten. Van dit standpunt bekeken zijn de moderne dier-psychologische werken van Bohn, Loeb, en de dier-physiologische van Beer en Von Uexküll e.a. zeer belangrijk. En over vergelijkende dieren-psychologie, Romanes met zijn oudere ‘Animal intelligence’ naast Thorndike, van heden, eveneens met ‘Animal intelligence’. Vooral belangrijk is ‘Bausteine zu einer Biologischer Weltanschauung’ van den zooeven genoemden J. von Uexküll. Het terrein is voor één menschenleven ter bestudeering veel te uitgebreid, al bleek mijn leeslust over dieren onbegrensd. Slechts op één grooten dichter-dierkundige in den allerbesten zin, wil ik nog wijzen, op den natuurvorscher

Jules Fabre, en zijn ‘Souvenirs entomologiques’. Deze man is méér mysticus in het bestudeeren, vergelijken en doorgronden der diepe instincten en verborgen aandriften van insecten dan menige, zoogenaamde pseudo-metaphisicus, in wiens stamelenden mond Eckhardt zit schoenen te lappen. Zijn taal heeft een hartstochtelijken gloed en toch arbeidt zijn waarnemende geest met de storelooze ingewikkeldheid van een automatisch raderwerk. Zijn koele scherpzinnigheid laat ieder valsch natuur-idealisme bevriezen, en toch schrijft hij met een wijding en een vroom-innerlijke drift, die geïnspireerd kan worden genoemd. Inderdaad maakt hij van ‘Le Scarabée sacré’ een wonderlijk-bezield creatuur op God's aardbodem. En zoo is alles in één gloed gevoeld en gezien, is Fabre's religieus pantheïsme van dezelfde eeuwigheids-liefde doortinteld als de amor intellectualis van Spinoza. Welk een innig-teedere mensch hij was blijkt uit zijn, tot schreyen toe ontroerend opdracht-woordje, in de Deuxième série van zijn ‘Souvenirs entomologiques’. ‘Cher enfant, mon collaborateur si passionné pour l'insecte, mon aide si perspicace pour la plante, à ton intention j'avais commencé ce travail; en ton souvenir je l'ai poursuivi, et je le poursuivrai dans l'amertume de mon deuil. Ah! que la mort est odieuse quand elle fauche la fleur dans tout l'éclat de l'épanouissement!’

Deze smartelijke bewogenheid van een natuuronderzoeker zoo zeer verworteld met den geestelijken arbeid zélf, is van een té bizonder gehalte om haar niet aan te houden. De stem van den mensch wordt hier dadelijk ziel van het woord. Hij is een groot dierenpsycholoog, een zeldzaam fijnzinnig ontleder van dier-gewaarwordingen en dier-handelingen. Vooral in zijn ironischen spot met de ‘officieele wetenschap’ openbaart zich zijn prachtige menschelijkheid als geleerde, grooter geleerde dan Darwin, - die hem zéér prees, - zelfs vermoedde. Zoo behandelt Fabre, VIII, p. 101: La larve et la nymphe (Première série); Le Pélopée (Quatrième série); La cigale, la mante, l'empuse (Cinquième

série); (Dixième série): Le Minotaure Typhée, le Cione enz. Ook zijn dierwetenschappelijke werken, zijn ‘Histoire naturelle’ hebben dezelfde styl-elementen. Er trilt een vlottende glans over zijn dorste feitenbetoog. O, de heerlijke en zoete verwondering in zijn woord, om alle mysterieuse vondsten van de natuur. Hoe verrassend is de mengeling van koelbloedigheid en verrukking, van waarneming en jubeling in dezen edelen ziener van dieren. Hoe bestudeert hij de kabbala der zwijgende bewegingen der beesten en hoeveel dieper dichter is hij, dan Wallace. Het verbaast mij ten zeerste dat prof. Buytendijk in zijn belangrijk werkje: ‘Psychologie der dieren’, Fabre slechts vluchtig noemt en onder de bronnen slechts één boek van hem opgeeft, een hollandsche vertaling nog wel van een werk uit de reeks: ‘Souvenirs Entomoloques’.

Perzische kleedij

Vgl. Xenophon's *ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑ*, VIII 8 §15: ‘*Τότε μέν γ□□*’ enz. Zie het heele 15de boek van Strabo's Geographica (uitgave A. Meineke), dat het oude Indië en het oude Perzië behandelt. Vgl. Diodorus Siculus (uitgave A. Meineke) II, 6: ‘*□ δ□ o□ν Νίνος*’ enz. Noch Strabo, noch Xenophon, noch Diodorus geven zulke typische bizonderheden in hun beschrijving van kleedijen, als Herodotus. Het merkwaardigste in de mededeeling van Diodorus is misschien wel in boek II, 6: dat de Meden en Perzen hun mantelkleeding van Semiramis hebben overgenomen. Zie nog Racinet, ‘Le costume historique’.

Voorvaderen Achaemeniden

Vgl. bij voorvaderen, Noah Calvin Hirschy, ‘Artaxerxes III Ockus and his reign’ Chapter I, p. I, B: From Achaemenes to Cyrus. Vgl. Max Wundt, ‘Geschichte der Griechischen Ethik’, Erster Band, Fünftes Kap. p. 147.

Over Perzisch en Indisch ascetisme

Vgl. Hastings' 'Enc. of Rel. and Et.', p. 65, Vol. II, Rhys Davids.

Munten

Vgl. over Dareikos, p. 2-35 van Alfred von Sallet, 'Die Antiken Münzen'.

Salomo

Vgl. C.M. Watson, 'Fifty years' work in the Holy Land', p. 41-129. Vgl. ook D.K. Budde, 'Geschichte der Althebraïschen Litteratur', p. 123 f.; ook p. 363 in 3: Die salomonischen Psalmen. Vgl. ook C.F. Burney, 'Israel's Settlement in Canaan. The Biblical Tradition and its Historical Background', p. 4, 31, 32, 90. Vgl. ook Albrecht Alt, 'Israel und Egypten', II: Scheshonk und Salomo, p. 11-40. Vgl. nog in verband met Salomo, 'Carl Niebuhr, 'Voraussetzungen und Entwicklungsphasen in den Berichten über David', p. 91, in 'Orientalische Studiën. Fritz Hommel zum sechzigsten Geburtstag', Zweiter Band. Vgl. James G. Frazer, 'Folklore in the Old Testament', Vol. I, p. 433, Chapter II, §1: Traces of Ultimogeniture in Israel; ibid. Vol. II, Chapter VII: Jacob and the Mandrakes, p. 372-390. Zie ook ibid. Chapter V, Vol. II: Jotham's Fable, p. 477. Verder nog ibid. Vol. II, Chapter X: Solomon and the Queen of Sheba.

Sembrieten

Over de verhaspelingen van Sembrieten vgl. men Müller, 'Äthiopien', die zich vooral op Diodorus 3, 10 beroept en die laat uitkomen, dat twee geheel verschillende volkeren het Stroomdal bewoonden: zwarte Nubiërs en rood-bruine Hamiten (Sembrieten). Zie ook zijn opmerking naar aanleiding van Herodotus' verwisseling van Napata met Meroë. Müller bestrijdt ook ten stelligste, de vroegere

ver-Aegyptiseering van Nubiërs en Sembrieten, waarvan moderne geleerden zoo dikwijls gesproken hebben en die ook door de Aegyptenaren met den naam negers zijn saâmgevat. De tegenwoordige Nuba-taal zou dan ook feitelijk geen dozijnen Aegyptische bastaard-woorden bezitten. Over Cambyses in Aethiopië oordeelt hij anders dan anderen. Herodotus liet zich veel wijs maken van de Aegyptische priesteren, ook omtrent het groote menschen-verlies van het Perzische leger in de onherbergzame woestijn. Toch mochten de koningen van Persepolis met volle recht de Aethiopiërs in hun spijkerschrift als hunne onderdanen aanwijzen. In verband met de beschouwing van Müller over de Sembrieten, is de meening van Eratosthenes belangrijk. Bij Strabo zegt hij, (XVII c. 1): dat zekere ballingen onder de regeering van Psammetichus hun vaderland hebben verlaten. Deze uitgewekenen naar Aethiopië, wierden met den Aegyptischen naam Sembrieten bestempeld (*ἐπ□λυδες*) hetgeen vreemdelingen beduidt. Vgl. ook in dit verband ‘De Israëlieten te Mekka’ door prof. Dozy, p. 153.

Vgl. over de *Σεμβ□□ται*, Strabo Geographica, (uitgave A. Meineke,) Tom. III, p. 1075.

De Pisistratiden

Een klaar-historisch beeld van de grondvesting van het Perzische rijk, Sparta, de Pisistratiden en Kleisthenes, den waereldtoestand in 560, het begin der Spartaansche hegemonie, geeft Ed. Meyer in zijn Zweiter Band, ‘Geschichte des Alterthums’, V, §467.

In tegenstelling met de onklare toestanden van het Westen en het om zich heen grijpen der Carthagers, der Etruskers en van de Dorische staten op Sicilië, schenen zich in de cultuurwaereld van het Oosten, tegen het midden der VIe eeuw, ‘Verhältnisse gebildet zu haben’ die van langen duur zouden zijn. De groote staten van het Oosten

leven in evenwicht. Het woelig voorwaarts dringen der Mediërs, onder Cyaxares, werd door Lydië en Silicië, door de vooruitziende politiek en de krachtige verdedigings-maatregelen van Nebukadnezar (604-562) tegengehouden. Koning Astyages schijnt geen poging meer gedaan te hebben om zijn rijk naar het Westen toe te vergrooten. Ook tusschen Aegypte en Babylon bestond sedert Nebukadnezar's tocht, vrede. Amasis had de onuitvoerbaarheid zijner pogingen erkend, om in Syrië de oude positie te behouden. Des te ijveriger versterkte hij de overige machtsmiddelen van zijn rijk, schiep hij vooral handelsverbindingen met de kuststaten. Het rijk van Sardes had onder Alyattes en Croesus tot doel d'onderwerping van Binnen Klein-Azië en der Grieksche kusten en kon, gesteund door zijn inkomsten en stoute legerschaar, de toekomst rustig tegemoet zien. Van de Grieksche handelssteden hadden slechts enkele, zooals Colophon, door de vreemde heerschappij geleden; de bloey van Phokaea, Priene, Teos, Cnidos hoort tot den Lydischen tijd. Het verbonden Milete hield zich op de hoogte. Met de eilanden die men niet kon onderwerpen bestonden goede betrekkingen. Mitylene, Chios, Samos, Rhodos groeyden voortdurend in welstand en beteekenis. Zoo, rimpelend-rustig, zet Ed. Meyer zijn 467ste paragraaf in, om ‘Fall des lydischen Reichs, Die Perser in Klein-asien’, als een geweldige, aandreigende gebeurtenis des te ontzachlijker te kunnen doen uitkomen.

In §473 behandelt Ed. Meyer Pisistratos, Polycrates en het Spartaansche verbond. Ver in het westen van hun vaderland hebben de Perzen het eerst de Middellandsche Zee bereikt. Nog stond het rijk van Babylon, al was ook de oorlog met Cyros reeds door het verbond met Croesus ingeleid. Eerst door de verovering van Babylon, in het einde van 539, vielen Syrië en de Phoenicische kust in handen der Perzen. Toen wendde Cyros zich naar het Oosten. Hier is hij in het jaar 529, in zijn strijd tegen

de Sacische nomaden gevallen. Cambyses begon dadelijk met de voorbereidselen voor den aanval op Aegypte. Met den val van het Pharaonen-rijk, in 525, was de onderwerping van het Oosten voltooid. Eerst toén bleek het volle gewicht van het nieuw-ontstane waereldrijk, voor de Grieksche samenleving te bestaan. Daarvóór ligt een tusschentijd van twee tientallen van jaren, waarin de Grieksche natie, afgezien van de Klein-Aziatische kusten, zich nog in de oude banen kon blijven voortbewegen. Weliswaar heeft de grondvesting van de Perzische heerschappij ook onmiddellijk op Europa ingewerkt, gelijk reeds het hulpzoeken van Croesus en ook van de Yoniërs bij Sparta bewijst (en wanneer wij de details der geschiedenis van dien tijd volledig kenden, zouden wij zonder twijfel van talrijke diplomatische betrekkingen vernemen, b.v. van Pisistratos tot Perzië,) maar het positief ingrijpen der Perzen in de verhoudingen van de Aegeïsche Zee was nog niet mogelijk, wijl zij aanvankelijk een andere taak te verrichten hadden en omdat zij ook eerst, door de onderwerping van Babylon en Phoenicië, in het bezit van een vloot geraakten waarop zij zich konden vertrouwen en die althans even sterk moest zijn als die der Aegyptische zeemacht. Zoo konden zich te dien tijde aan de Aegeïsche Zee politieke combinaties vormen, die schijnbaar een groote macht en zelfstandige beteekenis bezaten, welke echter toch geheel van voorbijgaanden aard bleken.

Beslissend voor dezen geheelen stand van zaken, is in de eerste plaats de ontwikkeling van Athene.

In §474 behandelt Ed. Meyer de heerschappij over Athene, die Pisistratos in 561 verkregen had, slechts voor korten duur. Adel en andere verbitterde vijanden sloten zich tegen den usurpator aaneen en dwongen hem het land te verlaten. ‘Die Tradition berichtet, dass Pisistratos noch ein zweites Mal die Herrschaft wieder gewonnen und wieder verloren und erst beim dritten Mal sich dauernd behauptet habe; aber mit Recht ist bemerkt worden, dass

das kaum denkbar ist. Wahrscheinlich liegen hier verschiedene Traditionen über denselben Vorgang vor, die Herodot bei der Sammlung der Berichte an einander gereiht hat, da er ihre Identität nicht erkannte. Pisistratos suchte zunächst auf den Besitzungen Zuflucht, die er an der thrakischen Küste gewonnen hatte; dann ging er nach Eretria, und von hier aus ist er im elften Jahre nach seiner Verjagung mit einer stattlichen Kriegsmacht, unterstützt von Theben und von Parteigängern aus Argos und Naxos, im Gebiet von Marathon gelandet, wo der Kern seiner Anhänger sesshaft war. Er fand zahlreichen Zuzug; auf dem Marsch nach Athen erfocht er beim Heiligthum der Athene von Pallene einen leichten und entscheidenden Sieg. Nach der andern Version hätte Megakles, da er sich gegen Lykurgos nicht behaupten konnte, dem Pisistratos seine Unterstützung und die Hand seiner Tochter geboten; dann habe Athene selbst ihn im Triumph in die Stadt eingeführt.' (p. 772, 'Gesch. des Alt.', II, Ed. Meyer).

Pisistratos is in het zekere bezit van zijn macht gestorven en zonder tegenstand volgde hem zijn zoon Hippias op. Ook over de Pisistratiden zegt Eduard Meyer, zijn er natuurlijk geen samenhangende mededeelingen gegeven. Er zijn echter veel meer gebeurtenissen in herinnering gebleven dan uit den vroegeren tijd. De oude traditie geeft Herodotus, I, 60 ff. V, 55 ff. Thucydides, I, 20; VI, 54 ff. De door Thucydides bestreden volkstraditie, dat Hipparchus tyran zou zijn geweest, bevindt zich in den, van Plato's tijd afstammenden dialoog, 'Hipparchos' (evenzoo b.v. 'Chron. par.' 45) verbonden met waardevolle opgaven over zijn regiment. Aristoteles heeft zoo goed als Herodotus en Thucydides, ook dezen dialoog gebruikt. Hij sluit zich echter in den regel bij de Attische traditie aan, die ook bij Diodorus (dat is Ephoros, IX, 37) te vinden is. In §481 behandelt Ed. Meyer: Cultur der Pisistratidenzeit, en in

486 den val van Aegypte, Polycrates' einde, Yonië onder Darius. Ten slotte in §489: Sturz des Hippias. Kleisthenes und Cleomenes.

Na deze saamvattende tijdbeschouwing kan men nog eens rustig lezen wat Herodotus over de Pisistratiden schrijft en op welke wijze zij de Alcmaeoniden hadden verjaagd. Het is noodig om goed te begrijpen welke figuren invloed konden krijgen bij de Perzische grootkoningen, en ook om het tragische gewoel en het karakter der onderling elkaar vernielende partijen, in Hellas te doorzien. Herodotus begint er over in Lib. I c. 58, over de Pelasgen en in c. 59, over Pisistratos, alleenheerscher te Athene. Wonderlijk boeyend is hier de verhaalkracht van Herodotus en we zien verklaard den strijd tusschen de Pisistratiden en de Alcmaeoniden. In het 5de boek krijgen we het woelen en wroeten van den tyran Hystiaeus en Aristagoras en Cleomenes. In Lib. V c. 62-65 komen de Pisistratiden weer op den voorgrond in verband met de Alcmaeoniden en de Lacaedemoniërs. Hippias, de zoon van Pisistratos, treedt weer op in het 6de boek c. 107 enz., en in c. 121 enz. zet Herodotus nog eens de verhoudingen uiteen tusschen de Alcmaeoniden en de Pisistratiden.

Vgl. ook Fünftes Kap. Zweiter Band, prof. Georg Busolt, ‘Griechische Geschichte’, §21, b: Der Kriegszug des Xerxes, waarin nog behandeld wordt, de figuur van Onomakritos, als werktuig der Pisistratiden aan het hof van Xerxes. Zie van denzelfde, §17 het groote hoofdstuk: Die Herrschaft der Peisistratiden, p. 295-400. Vgl. ook Beloch, Erster Band, Erster Abt. ‘Griechische Geschichte’ p. 389: Peisistratos' Kolonialreich. Seine innere Politik. Zie ook ibid. Erster Band, Zweite Abt. P. 288, XXVII: Peisistratos und sein Haus en p. 302, XXVIII: Zur Geschichte der Peisistratidenzeit. Vgl. ook Jakob Burckhardt, ‘Griechische Kulturgesch.’, Erster Band, p. 180, 6: Die Tyrannis. Vgl. ook U.v. Wilamowitz-Moelendorff, ‘Aris-

toteles und Athen', Erster Band, V: Thukydides, p. 109: Die Peisistratiden, waarin met heel wat traditioneele historie-fabelen wordt afgerekend.

Perzenoorlog

Vgl. Herodotus en Thucydides. In verband met de Hellenen wordt de oorlog met de Perzen door mij in latere deelen afzonderlijk behandeld. Vgl. bij de Perzenoorlogen nog prof. K.J. Beloch, 'Griechische Gesch.', Zweiter Band, Zweite Abteilung, X, §47: Die Parteien in Athen zur Zeit der Perserkriege. Karakteristieken van figuren als *Μιλτιάδης* en *Θεμιστο□λ□ς* verschuif ik naar het deel waarin ik den Perzisch-Helleenschen krijg uitbeeld.

Vgl. nog bij Beloch, ibid. III, §19: Die Chronologie der Perserkriege. Vgl. ook prof. Georg Busolt, 'Griechische Geschichte bis zur Schlacht bei Chaeroneia', Band II, Funftes Kapitel: Die Perserkriege, §19: Die Ionier im Kampfe mit den Lydern und Persern. De bronnen over den tijd van den Perzenoorlog, worden door alle Grieksche geschiedbeschrijvers van den tegenwoordigen tijd, in hoofdzaak bij Herodotus gezocht. Zie prof. Beloch, 'Griech. Gesch.'. Zweiter Band, Zweite Abteilung I: Zur Quellenkunde, waarin o.a. Herodotus en Herodotus' bronnen worden behandeld; ook de van hem afgeleide bronnen. Van de modernen worden vooral genoemd, Ed. Meyer, 'Forschungen' I, 153 ff., II, 196 ff.; Dazu Rühl, 'Herodotisches, Phil.', XLI, 1882, S. 54 ff.; Nitzsch, 'Über Herodots Quellen in der Geschichte der Perserkriege, Rh. Mus.' XXVII, 1872, S. 226; Wecklein, 'Die Tradition der Perserkriege, SB. Bayr. Akad. 1876, Philoshist. Klasse' S. 240 ff; Kirchhoff, 'Über die Entstehungszeit des herodotischen Geschichtswerkes'. Vgl. ook het overzicht van de bronnen bij Busolt, p. 450-454. Bij de moderne bronnen worden nog genoemd Thirlwall, 'Hist. of Greece' II; Grote, 'Gesch. Griech.', II^2; E. Curtius, 'Gr. Gesch.', 405, 556 ff. enz.

Paleizen

Vgl. ‘L'art antique de la Perse’, van Marcel Dieulafoy en in de ‘Préface’ de voortreffelijke karakteristiek van de historische grootheid der oude Perzen.

Over Ka

Vgl. F.W. von Bissing, ‘Versuch einer neuen Erklärung des Ka'i’. Vgl. G. Steindorff, ‘Der Ka und die Grabstatuen’; Ed. Meyer, ‘Gesch. des Alt.’; A. Thierry, ‘Titulatuur’; vooral G. Maspero, ‘Le Ka des égyptiens, est-il un génie ou un double?’

Aegyptische voorstellingen over dood en leven

Vgl. Ed. Meyer, ‘Geschichte’; Frazer, ‘Golden Bough’ 3, IV; B. Spencer and F.J. Gillen, ‘The native tribes of Central Australia’. Vgl. in dit verband vooral, van H. Th. Obbink, ‘Over oud-Egyptische voorstellingen aangaande dood en leven’.

De voorstelling dat het nieuwe leven, uit den dood geboren wordende, hetzelfde en toch niet hetzelfde is als het leven dat den dood is ingegaan, drukt de Aegyptenaar mythologisch uit in de Osiris-figuur, die in zijn dood een zoon het leven schenkt. Zoo, zegt Obbink, is in Aegypte het voortgezette leven van den vader, dus de vader zelf. Vgl. P. Pierret, ‘Le dogme de la résurrection chez les anciens Egyptiens’.

Endogamie in Oud-Aegypte

Ed. Meyer verklaart dat de voorkeur gegeven aan het huwelijk tusschen broeders en zusters, in verband staat met matriarchale toestanden. Zie Ed. Meyer, ‘Gesch. d. Alt.’ I[1], p. 21, 10; ‘Bei dem sogenannten Mutterrecht dagegen ist das Weib ein werbender Besitz des Verbandes (der Gruppe, des Geschlechts, der Familie), in dem

sie geboren ist und aus dem sie niemals ausscheidet. Die Kinder, die sie zur Welt bringt, gehören daher diesem Verbande an, d.h. sie stehen unter der Aufsicht ihres mütterlichen Groszoheims oder der Brüder ihrer Mutter, und beerben daher diese. Eine derartige Ordnung kann also rechtlich wohl den Begriff des Ehemanns kennen - falls die geschlechtliche Verbindung eine feste rechtliche Form angenommen hat - aber nicht den des Vaters; ein rechtliches Verhältnis zwischen dem Erzeuger und seinen physischen Kindern existiert nicht, sondern statt dessen ein rechtliches Verhältnis zwischen dem Mann und den Kindern seiner Schwester. Bei solcher Ordnung haben die Frauen nicht nur im Geschlechtsleben, sondern auch rechtlich eine weit freiere Stellung, da das Erbrecht ihrer Kinder an ihnen haftet; das eheliche Verhältnis kann alsdann sehr locker sein, so dasz die Forderung der Keuschheit der Frau ganz unbekannt ist und die Verhältnisse sich der Promiscuität nähern, die daher in unseren Berichten oft ganz in den Vordergrund tritt; bei anderen Stämmen dagegen mag es sich immer fester gestalten, so dasz das "Mutterrecht" nur noch in den für die Kinder geltenden Bestimmungen, vor allem im Erbrecht, rudimentär fortlebt. Vielfach führt das dazu, dasz die Ehe regelmäszig im engsten Kreise der Blutsverwandten geschlossen wird (die sogenannte Endogamie), dasz, wie in Aegypten, die Ehe zwischen Bruder und Schwester dominierend wird - alsdann wird der Gatte auch rechtlich zum Vater seiner Kinder, aber nicht als Erzeuger, sondern als mütterlicher Oheim.' (p. 21-22).

Vgl. ook K. Sethe, 'Das Fehlen des Begriffs der Blutschande bei den alten Ägyptern'.

Aegyptische oudheden

Gij zijt dol-hunkerend naar een Aegyptische oudheid. Ge ziet een prachtig-blauwe vaas met groene weerschijnen, met een Anubiskop-deksel... pas op, het is imitatie van

porcelein en ge zijt vreeselijk beetgenomen. Vgl. het kostelijk boek met onthullingen over Aegyptische antiquiteits-vervalschingen, ‘Forged Aegyptian antiquities’, door T.G. Wakeling. Vooral Chapter XII oriënteert ons voortreffelijk omtrent ‘makers and sellers of forged antiquities’, 125-134.

Aegyptische goden

Vgl. het samengedrongen artikel over (Egyptian) God van A. Wiedemann in ‘Enc. of Rel. and Eth.’, Vol. VI. Vgl. ook Wallis Budge, ‘The Gods of the Egyptians’. Zie E. Naville, ‘La religion des ancients égyptiens’. Ook van Ph. Virey, ‘La religion de l'ancienne Egypte’.

Aegyptische magie

Vgl. F. Chabas, ‘Le Papyrus magique Harris’. Zie H. Schäfer, ‘Die Mysterien des Osiris in Abydos’. Vgl. ook in Hastings' ‘Enc. of Rel. and Eth.’, III, Flinders Petrie, 5: Magic. 6: Oracle. 7: Prayer. 8: Adoration. 9: Inspiration. 10: Dream. 11: Mysticism. 12: Trance.

Mythologie Aegypte

Vgl. W.B. Kristensen, ‘Eén of twee paradijsboomen’, Theologisch Tijdschrift, 42, 1908. Zie ook J.G. Frazer, ‘The Golden Bough’ Vol. II, part IV. 2. Vgl. H. Brugsch, ‘Religion und Mythologie der Aegypter’. Vgl. de opmerking van Wundt, p. 164-165, Fünfter Band, ‘Völker-Psychologie’. Vgl. ook G. Maspero, ‘Études de mythologie et d'archéologie égyptiennes’.

Ahuna Vairya

Ahuna Vairya is het heiligste gebed der Zarathustriërs.

Oude Aegyptische kunst

Men kan een voortreffelijk Aegyptoloog zijn, een zeer grondig kenner van cultuur-tijdperken en voor zoover het mogelijk is, een fijn ontcijferaar van de ingewikkeld-mytho-

logische ontstaans-vormen der goden-allegorieën, en toch slechts een luttel besef hebben van de zeer diepe, zeer geheimzinnige geestelijke schoonheid der oud-Aegyptische ideeën-symboliek in kunstwerken. Een huivering overvalt mij als ik bedenk hoe gering het ontzag is onder de moderne menschen, onder velen van de begaafdste historici, kunst-geschiedenis-vorschers en zelfs onder kunstenaars, voor de metaphysische en onbegrensde schoonheid der oude Aegyptische kunstwerken. De oud-Grieksche kunst is oneindig veel populairder en vindt onder alle slag en soort van menschen, groote bewondering. Als schitterend voorbeeld van opperste cultuur wordt zij ons voorgehouden en naïevelijk-wijsgeerig beweerd, dat het Grieksche volk in staat is geweest een volkomen overeenstemming te brengen tusschen zijn geestelijk en stoffelijk bestaan. De oud-Aegyptische kunst, in haar grootsche idealiteit, en in haar innerlijken drang naar geestelijke eenheid, wordt door de massa nauwelijks gekend. De oud-Grieksche kunst, in haar ontzachlijke, vormbeeldende kracht, is inderdaad verrukkelijk. Toch blijkt het cosmische raadsel dat er uit spreekt, van niet zoo diep-aangrijpende, tragische en geestelijke pracht als dat der Aegyptenaren. De oude Grieksche kunst is van een zinnelijke schoonheids-volmaking en van een detail-even-wichtigheid, die tot het hoogste behooren dat de waereld voortbracht. Doch op een ander plan heeft de oude Aegyptische kunst een even volmaakte vorm-beheersching, maar moet tegelijkertijd veel innerlijker en geestelijk verhevener heeten. De oud-Grieksche kunst werkt met allegorieën, symbolen, mythologische visioenen, aan den buitenkant van het zinnen-bestaan, en gaat dwars door de concrete levens-werkelijkheden heen, naar den verborgen levens-oorsprong der dingen. Zij heeft allereerst de aanschouwing noodig, de te tastene zichtbaarheid, den uiterlijken steun van het zintuigelijk gewaarworden. De oud-Aegyptische kunst juist andersom. Bij de oud-Aegyptische kunstenaars breekt de geestelijke scheppingskracht door uit de diepste innerlijke

idee-voorstelling. Zij verzinnelijken hun geestelijkheid, en toch is er nimmer een kunst geweest, in welk tijdperk van menschheids-beschaving ook, die zoo levensbetrappend-juist ons de synthese der realiteit schonk. De oude Grieken, de Apollinischen en de Dyonisischen, de levensdronkenenen de verdroefden, vergeestelijkten hunne zinnelijkheid, hun zinnelijke schoonheids-ontroeringen en hunne gedachten. Daarom hebben de oud-Grieksche beeldhouwers de allegorie en de symboliek als het ware tot het beeldende onderwerp opgeheven. De Aegyptenaren daarentegen, schonken het aanzijn aan koppen, aan lichamen, gestalten en vormen, die voor de zinnelijke of liever zintuigelijke indrukken, zoo schijnbaar niets anders manifesteerden dan hunne eigene werkelijkheids-verschijning. Zij brachten van buiten af, in het mom van mensch of dier, geen andere uitdrukking dan de gewoon waarneembare. Zij leken slechts bezonnen levens-realisten. En toch, bezie ze weer en weer, de heerlijke en grandiose kunstwerken, en tóch gaven zij aan de z.g. reëele expressie van gelaat, gestalte en gebaar een ontzachlijke, geestelijke levensdiepte mee. Zij lieten in zekeren zin de stoffelijkheid van het voorwerp los en beeldden onder den schijn van een verbeeldings-schoonheid, die geheel cosmisch kan worden genoemd. De oude Assyrische kunstenaars hadden denzelfden drang en dezelfde begeerten, - schoon veel primitiever en stamelender uitgesproken, - naar ideëele en geestelijke vormschepping ín het reëele. In de oud-Aegyptische kunst, althans in haar heerlijkste gewrochten, trilt het fluïdieke wonder, de doorschijnende aether van het bovenzinnelijk-wijze en het verhevene, zooals in geen andere beeldende kunst ter waereld. Zij is van oorsprong geheel synthetisch en Oostersch. In de oud-Boeddhistische kunst ontmoeten wij dezelfde onbegrensde sereniteit en zuiverheid van gelouterde schoonheids-ontroering. Voor de moderne menschheid is de oude Aegyptische kunst niet meer morsdood. In de toekomst zal zij waarschijnlijk door een veel grooter aantal menschen, in

haar omvattende, haar synthetische symboliek begrepen worden, dan nu het geval is. Misschien zal eens door velen beseft worden, dat de verrukkelijke aesthetische idealiteit der Grieken, toch van een lagere, althans van een beperkter cosmische orde is dan de beeldende macht der Aegyptenaren, die de zinlijke ontroeringen terugdrongen achter de idee en de geestelijke kern der dingen. Ik wil haar heerlijke schoonheid, in mijn Epos, niet in dit 'Boek der Toelichtingen' critisch beschouwen. Mijn doel is in dit werk de monumentale schoonheid van haar kunst en haar, tot het diepste levensbewustzijn induikende schoonheid, zelf te laten leven. Men kan haar nimmer ondergaan door het lezen van de immens-vele boeken over haar geschreven. Men ondergaat en doorleeft ze rechtstreeks, door de kunstvoortbrengselen zelf en verder door de herscheppende verbeelding van tijd en omgeving waarin ze geboren wierden. Daarom laat ik mij ook niet in met een polemiek die ik zou kunnen richten tegen velen harer moderne waarde-bepalers. Zotte staaltjes zou ik anders van hunne waardebepalingen kunnen aanhalen, zelfs bij menschen die hun artistiek keuringsvermogen als van zeer hoog gehalte, geen enkel oogenblik in twijfel trekken.

Bizondere waarheden over het wezen der Aegyptische kunst spreekt Hedwig Fechheimer uit in 'Die Plastik der Ägypter'. Vgl. verder nog A. Erman, 'Aegypten und Aegyptischen Leben im Altertum'; Maspero, 'L'archéologie égyptienne'; Ed. Meyer, 'Geschichte des Alten Aegyptens' en J.H. Breasted, 'A history of Egypt'. Vgl. ook Zweites Buch, 'Die Alten Kunst des Morgenlandes', in Karl Woermann's 'Geschichte der Kunst', Erster Band, Zweites Buch, p. 49 e.v. Vgl. ook wat er verschenen is van de prachtige 'Atlas zur Altaegyptischen Kulturgeschichte' van Walter Wreszinski. Vgl. ook Chapitre II: Les contes égyptiens, in 'Les Phéniciens et l'Odyssée', Tome II, van dr. Victor Berard, p. 47-91. Zie ook van A. Dieterich, 'Abraxas. Studien zur Religionsgeschichte des Spätern Altertums', p. 31. Over

Aegypte en den Bijbel bestaat een geheele literatuur, waarvan ik hier geen woord zal reppen. Vgl. ook nog, ‘Die alten Ägypter als Krieger und Eroberer in Asien’, van dr. W. Max Müller.

Iranische invloeden op Plato

De voortreffelijke Indische literatuur-kenner, dr. Paul Deussen, behandelt in zijn ‘Allgemeine Geschichte der Philosophie’, Zweiter Band, Erster Abt., de wijsbegeerte der Grieken. In ‘Zweite periode der Griechischen philosophie’ III, 6: Platons Ethik, schrijft hij o.a.: ‘Im letzten Buche der Republik wird von Platon, nachdem er seinen Staat als die Verwirklichung der Idee der Gerechtigkeit auf Erden dargestellt und auf das irdische Glück hingewiesen hat, welches die Gerechtigkeit dem, der sie übt, durch die Selbstbilligung und die Achtung in den Augen der Mitbürger gewährt, zum Schlusse an die Folgen erinnert, welche ein gerechtes oder ungerechtes Verhalten in dem Leben nach dem Tode haben wird, und zu diesem Zwecke ein Mythus erzählt, welcher die eschatologischen Gedanken des Phaedrus zu einem farbenreichen Bilde von dem Schicksal der Seele nach dem Tode erweitert. Ein Pamphylier namens Er, der Sohn des Armenios, blieb, wie hier Sokrates erzählt, nach einer Schlacht unter den Toten liegen, erwachte aber, als nach zwölf Tagen sein Leib verbrannt werden sollte, wieder zum Leben und berichtete, was er in Gemeinschaft mit den in der Schlacht Gefallenen während dieser Zeit geschaut hatte.’ (p. 303). Volgens Clemens Alexandrinus (Stromata V, p. 103), zegt Deussen in een noot, moet deze Hij niemand anders zijn dan Zoroaster. Zonder aan deze opgave, wier bron niet gekend wordt, meer waarde toe te schrijven dan zij verdient, mag toch er op gewezen worden, dat niet alleen deze mythe door het teeken dat aan den vooroordeelde vastgehecht wordt en den *δαίμων* die hem door het nieuwe leven geleiden moet, met Iranische voorstelling overeen-

komt, doch dat ook overigens bij Plato gedeelten aan te wijzen zijn die op eene bekendheid met den Perzischen godsdienst berusten. Van deze soort is de nog in Politicus 269E verworpen, maar in de Wetten 896D onder anderen aangenomen voorstelling van een booze-waereld-ziel naast de goede-waereld-ziel, herinnerend aan de tegenstelling van Ahura Mazda en Angromainjus. Want deze gedachte-conceptie is uit het Platonische stelsel zélf niet af te leiden; evenmin de voorstelling van den *δαίμων* die de ziel door het leven begeleidt; evenmin de idee, dat iedere ziel oorspronkelijk een ster bewoonde. Ook de drie Dooden-rechters van Gorgias, *Μίνως, A□α□ός* en *□αδάμανθυς*, herinneren in den klank zelfs aan de drie Iranische godennamen Mythra, Craosha en Rashnu.

Mythische figuren of historische personen?

Over: Zakmuk, Sacaea, and Purim; over: Origin of Purim; over: Is Purim pre-exilian or post-exilian?; over: Theory of a human victim at Purim, en tenslotte over de figuren: Mordecai, Esther, Vashti, and Haman, gelijk deze alle uitvoerig behandeld zijn in Andrew Lang's ‘Magic and Religion’, waarin ook zeer levendig de theorie van Frazer wordt ontleed, kan ik eerst spreken in verband met de deelen van mijn Epos, waarin deze figuren voorkomen. Ik zou nu slechts alléén over de historische of mythische figuur Haman, in verband met Lang's opvatting kunnen schrijven. Het lijkt mij synthetischer te wachten tot alle figuren in mijn Epos zijn opgetreden.

Aardig is het te lezen, de dwaasheden welke Léon Bloy debiteert over de figuren Esther en Ahasverus. Zelfs den naam van Xerxes verklaart hij geheel foutief. Vgl. ‘L'âme de Napoléon’, VII, p. 36-37.

Xerxes tegen Hellas

De gronddrang van Xerxes' wrok tegen Hellas, hoe vreemd

het ook moge klinken, was meer buiten dan in zijn wezen gelegen. Het Epos-deel dat geheel en al gewijd zal zijn aan de Perzische en Helleensche oorlogen, mag dit voldoende verklaren. Al het historisch-documenteele materiaal verschuif ik dus, met alles wat er aan vast zit, naar het boek waarin de krijgstocht van Xerxes tegen Hellas door mij wordt uitgebeeld. Ook in dit deel echter komt van het staatkundig doel van den tocht, reeds iets naar voren. Imperialistische begeerigheid: Hellas in zijn vernietigenden, onderlingen krijg te bemachtigen; wraakneming van den zoon voor den vader; aanhitsing tot oorlogvoering van den kant eener almachtige moeder-koningin, Atossa. Omdat ik in dit deel slechts psychologisch iets onthul van de innerlijke drijfveeren die Xerxes zoozeer deden weifelen vóór hij den oorlog tegen het Westen ondernam, geef ik ook slechts enkele toelichtingen en bewaar de documenteele stof dus tot later. Daarom nu slechts even gezegd, dat in Aischylos' '*Πέ□σαι*' de historische tragedie van Xerxes ondergang en den slag bij Salamis, en het motief van Xerxes strijdverlangen, door Atossa in gesprek met de schim van haar gemaal Dareios ontvouwd, geschiedkundig en zielkundig volkomen phantastisch blijken gekarakteriseerd.

Xerxes' karakter

Ik heb mij Xerxes' karakter geheel en al naar eigen en psychologisch inzicht ingeleefd. Uit een kleine mededeeling die als historisch wordt vermeld, haal ik voor mij naar voren de geheele diepte van ziel en gevoel eener bepaalde persoonlijkheid. Zoo wordt voor een deel onopgemerkt, en voor een deel ter-bespottelijk-making, de gebeurtenis met Xerxes in verband met den schoonen plataan dien hij zag en bewonderde, en met gouden kettingen liet behangen, voor mij een openbaring van 's Konings innerlijk. Herodotus verhaalt het langs zijn neus weg, VII, 31. Het gebeurde nabij de stad Callatebus, den Maeander overtrekkende, waar hij op den weg een verrukkelijken plataanboom aan-

schouwde. De legende wil nu, dat hij hem met gouden kettingen behing en er een wachter bij stelde. Deze smakeloosheid van den gouden tooy zal ons een zot verhaal-opsmukseltje zijn. Doch de natuurbewonderaar Xerxes wordt in zijn schoonheids-ontroering erdoor belicht.

Xerxes' alleenheid. Alle geweldige machts-persoonlijkheden staan vooral geestelijk alleen; zonder het te zeggen, laat ik dit ook telkens ten aanzien van Xerxes uitkomen. Dat is in zekeren zin de straf van het heerschen, die zoowel bij genieën als bij waereld-veroveraars voorkomt. Léon Bloy heeft het gevoeld in deze karakteristiek van Napoleon: ‘N'ayant pas d'égaux ni de semblables, il fut seul au milieu des rois ou des autres empereurs qui ressemblaient à des domestiques aussitôt qu'ils s'approchaient de sa personne; il fut seul au milieu de ses grands qu'il avait fabriqués avec de la boue et des crachats et qui retour-nèrent à leur origine, le jour même où commença le déclin de sa puissance; il fut seul au milieu de ses pauvres soldats qui ne pouvaient lui donner que leur sang et qui n'en furent point avares. Il fut seul à Sainte-Hélène au milieu des rats de Longwood et des dévouements rongeurs qui prétendaient Ie consoler.’ (p. 63, ‘L'Ame de Napoléon’).

Xerxes en Angromainjus. Xerxes ziet Angromainjus zooals Milton Satan zag.

> ‘High on a Throne of Royal State, which far
> Outshon the wealth of *Ormus* and of *Ind*,
> Or where the gorgeous East with richest hand
> Showrs on her Kings *Barbaric* Pearl & Gold,
> Satan exalted sat, by merit rais'd
> To that bad eminence; and from despair
> Thus high uplifted beyond hope, aspires
> Beyond thus high, insatiate to pursue
> Vain Warr with Heav'n, and by success untaught
> His proud imaginations thus displaid.’

(‘Paradise Lost’, Book II: The argument).

Opmerkelijk, dat deze heele Satans-conceptie van Oosterschen, en speciaal van Perzischen oorsprong blijkt.

Vgl. het gansche hoofdstuk, §21: Der Kriegszug des Xerxes, uit ‘Griechische Geschichte’, Band II, van Dr. Georg Busolt, in verband met Xerxes' karakter. Vgl. ook over Xerxes, ‘La bataille de Salamine’ van Constantin N. Rados, p. 4, 42, 44, 122, 160, 167s, 199.

Xerxes' neurasthenie. Ik poogde de ziekelijkheid van Xerxes te beelden als een element in zijn heldenwezen. Door alle eeuwen heen hebben de grootste kunstenaars zich bezig gehouden met geestelijke storingen en lichamelijke afwijkingen van hun hoofdfiguren, in criminalistischen en in psychiatrischen zin. In Xerxes leeft alles, ook de waanzin, de sadistische hartstocht en al de tegendeelen daarvan. Shakespeare gaf een zieken Koning Lear en een heimweezieken Hamlet. Sophocles gaf zijn Philoctetes. Dostojewski gaf zijn zieke, bezetene, waanzinnige en daemonische naturen, allen met het pathologisch stigma geteekend, gelijk zijn misdadigers en moordenaars. Ook Shakespeare gaf een heele reeks zielszieken, gemarteld door hun angsten en verbeeldingen. Balzac gaf ze, Stendhal en Flaubert. Het vraagstuk der pathologie in de literatuur is hiermee niet behandeld, omdat dit een geheel afzonderlijke bespreking eischt. Slechts wil ik nu even vastleggen, dat een universeel scheppend kunstenaar even veel recht heeft ontwrichte, waanzinnige, nevrotische persoonlijkheden te beelden met ziekelijke bewustzijns-uitingen en ziekelijke hersensprikkels als normale, kerngezonde, oersterke en evenwichtige naturen. Dr. Gust. Wolff uit Bazel, zenuwarts, toont aan dat de psychopathen door Shakespeare ‘geschilderd’, de krankzinnigen en zielszieken, niet het zuivere ziektebeeld vertoonen gelijk de psychiatrische wetenschap noodig heeft voor het stellen harer diagnose. Shakespeare's psychiatrie qualificeert hij als een geheel afzonderlijke, phantastische kunstenaars-psychiatrie. King Lear acht hij geheel en al

door leeken-psychiatrie van het innerlijke uit, beschreven. Het is evenwel opmerkelijk dat de gang van het groote geestelijke levensgebeuren oneindig meer tot de menschheid spreekt uit de scheppingen der groote kunstenaars, ook dáár waar zij pathologische elementen in hunne figuren uitwerken, dan uit het knapste psychiatrische handboek, waarin nochtans op clinische gronden, met de fijnste schakeeringen het ziektebeeld verstandelijk wordt beschreven. Ook in Xerxes heb ik den soms waanzinnigen heerscher geteekend, in de hoop het psycho-pathische in het psychologische der karakter-ontleding op te lossen. Pathologie? Stellig. Doch eene die alle gedachte-richtingen omvat en de ziekte-symptomen met het normaal-psychologische vervlecht, zooals kunstenaars-intuïtie dit alleen vermag. Ik zou het oordeel van een reeks autoriteiten op psychiatrisch gebied hier kunnen saâmvatten. Er zou uit blijken, dat het wonder der ziels- en zielsziekten-analyse inderdaad in het hoofd der kunstenaars vaak veel veiliger is, dan in de handen der z.g. wetenschappelijke zielsziekte-vorschers. De uitgebreidheid der stof noopt mij echter mij te onthouden, in dit ‘Boek der Toelichtingen’ althans, van alle documentatie. Ik verwijs slechts naar mijn studie over ‘Crimineele psychologie in de romankunst’, in mijn bundel essay's: ‘Arbeid’, waarin veel vergelijkend materiaal wierd behandeld. Nog even geef ik het woord van A. Goll, ‘Misdadigerstypen bij Shakespeare’, als hij zegt: ‘Over blijft de literatuur, die geschreven wordt door hen, aan wie de wonderbare gave is geschonken te kunnen verwisselen van huid, hun eigen persoonlijkheid identiek te kunnen maken met die van een ander en dan te kunnen denken, voelen, redeneeren als die andere persoonlijkheid. Deze geestelijke grooten onder de menschen, deze meest uitnemende vorschers op psychologisch gebied, die voor de kennis van de menschelijke ziel bijna beteekenen, wat een Newton, Darwin of Pasteur beteekenen voor de natuurwetenschap, zij kunnen ons laten lezen in de misdadigers-

ziel als in een open boek - zij kunnen ons aanwijzen het ontstaan van het motief, de spanning, die het voortbrengt, het neigen van die spanning naar de misdaad, den geleidelijken groei van deze gedachte, het nemen en ten uitvoer brengen van het besluit, de gemoedsschommelingen tijdens de daad en daarna - geheel deze crimineele evolutie, die ons duister en onbegrijpelijk is. Zij kunnen den misdadiger volgen buiten zoowel als binnen, in zijn werk, in zijn rusttijd, onder zijn kameraden en tegenover zijn offer, in de liefde en in den haat, in den storm en in de stilte, en dat niet maar als toeschouwer en beoordeelaar doch als iemand die zélf misdadiger is, als iemand die dieper ziet dan eenig misdadiger in staat is te doen, en die ziet om ons nauwkeurig bescheid te geven over alles wat hij heeft gezien.' Dit woord van Goll krijgt in verband met míjn bedoeling eerst diepen zin, als ge het overdrachtelijk toepast op de beschrijving van álle zielsfuncties in den mensch, door den kunstenaar. Zoodat ontleding van misdaad, waanzin en alle soorten van psychose geen afzonderlijke, pathologische analyse wordt van vreeselijke en duistere hartstochten, verbijsteringen en geestes-storingen, doch in de algemeene psychologie haar plaats krijgt naast en tusschen haar tegenstellingen.

Hebreeuwers en Aegyptenaren

Vgl. het belangwekkende geschrift van Albrecht Alt, 'Israel und Aegypten. Die Politischen Beziehungen der Könige von Israel und Juda zu den Pharaonen.' In hoofdst. I: Die Quellen, geeft hij een overzichtelijke verantwoording van zijn bronnen. O.a. zegt hij: 'Nun bieten freilich die Werke der griechischen Historiker, soweit sie sich mit der Geschichte Aegyptens befassen, vor allem Herodot und Diodor, eine gewisse Ergänzung der spärlichen einheimischen Quellen. Aber unmittelbar historischer Wert kommt den von ihnen aufbewahrten Überlieferungen nach Herodots eigenem Zugeständnis (II 154) nur für die letzten Jahrhunderte, in

denen Griechen in Aegypten ansässig waren, also für die saitische und persische Zeit, zu (vgl. Wiedemann Aeg. Gesch. §16 und desselben Verfassers Herodots zweites Buch mit sachlichen Erläuterungen, Leipzig 1890). Hingegen sind die Fragmente des manethonischen Geschichtswerkes für die Feststellung der Chronologie noch immer unentbehrlich (vgl. Unger, Chronologie des Manetho und Wiedemann Aeg. Gesch. 121-131).' (p. 5). Zie vooral de hoofdstukken II: Scheschonk und Salomo, p. 11 en III: Assyrer und Aethiopen, p. 41. Vgl. 'The Composition of the Book of Isaiah in the Light of History and Archaeology', door Robert H. Kennett, Lecture II, 27f, Lecture III 47f: 'In 411 B.C. the Jews of Upper Egypt apparently had not yet received the Law which had been published in Jerusalem in 433; and since the High Priest of Jerusalem had taken no notice of their communication to him, it is probable that they were regarded by their brethren in Judah with little favour. If the statement of Josephus is to be believed that about 320 B.C. Ptolemy transferred a number of Jews from Jerusalem and Judaea, and also from Samaria, to Alexandria, and other places in Egypt, we may well believe that under their influence the Egyptian Jews would be brought to some extent into line with their Palestinian brethren. In any case, however, during the Ptolemaic rule, Judaean and Egyptian Jews would be brought into contact, and the Church of Jerusalem would naturally desire to win over the latter.' Vgl. ook 40-41 Lecture II, Substance and Spirit, van 'The Early Poetry of Israel in its Physical and Social Origins', door George Adam Smith. Zie ook 'Egypt and Israel' by W.M. Flinders Petrie. Vooral Chapt. I, 7: The Egyptians and Semites mixed; and chapt. VII, 48, 49, 50: Israel. triumphant in Egypt.

Over Hebreeuwers en Aegyptenaren zal ik eerst in de volgende deelen breedvoeriger kunnen schrijven; vooral in verband met de Haman- en Mordechay-figuur. Ook

over vele Oud-Hebreeuwsche problemen, grenzend aan dit onderwerp. Een der allerbelangrijkste werken van den lateren tijd is, ‘Aramaïsche Papyrus und Ostraka aus einer judischen Militär-kolonie zu Elephantine’, van Eduard Sachau. Zie bij het deel: ‘Text’, vooral het deel: ‘Tafeln’, vooral in verband met Aethiopië en Elephantine.

Mythologie

Hoe gaarne zou ik hier een uitvoerige karakteristiek en bestrijding voor een deel, gegeven hebben van Wilhelm Wundt's IVde Band zijner ‘Völker-Psychologie’. Inzonderheid van dat deel, IIIde Boek, dat zich met het ontstaan en de ontwikkeling van mythen, mythen-beeldende phantasie en mythologie bezighoudt. Ik moet echter de bestrijding zijner theorie, in verband met de constructieve mythologie en het algemeen karakter daarvan, uitstellen tot dat deel van mijn Epos, waarin ik een geheel brok der Grieksche mythologie naar voren breng. Ik kan dan ook ten deele de voortreffelijkheid van Wundt's arbeid nog eens in het licht stellen. Echter ook dan zal blijken dat de dichter, de kunstenaar, soms gansch andere verklaringsgronden vindt (allicht historischer dan de z.g. historische) voor het ontstaan en de wording van mythen-beeldende phantasie en de naturalistische theorieën, de animistische en pre-animistische, de analogie-theorie, de illusie- en suggestie-theorie der moderne mythographen, en dat hij hartelijk lacht en glimlacht vaak (kan een mensch hartelijk glimlachen?) om de ontstellend-geleerde geleerderighedens en duizelende diepzinnigheden die wij te slikken krijgen over: ‘Allgemeine Psychologie der Mythenbildung’, over ‘Intellektualismus und Voluntarismus in der Psychologie des Mythus’; over ‘Die mythologische Apperzeption’; over ‘Der Wahrnehmungsgehalt der mythologischen Vorstellungen.’

Geen volk heeft zijn goddelijke personnagiën zoo vaak en zoo plastisch-machtig in diergestalten gegeven als de oude

Aegyptenaren. Daarom sta ik verbaasd als ik bij Ulrich von Wilamowitz lees: ‘Die Phantasie der Hellenen hat in der Zeit, wo sie göttliche Personen als Exponenten ihres Glaubens schuf, diese vielleicht mehr als irgend ein anderes Volk in Tiergestalt geschaut.’: Einleitung, uit ‘Griechische Tragoedien’, Dritter Band. En even verbaasd als hij het heeft over ‘dem blendenden Glanze der Worte.’ (p. 161 ibid.) in het leesdrama ‘Medea’ van dezen Griekschen dramaturg. Naast Sophokles lijkt dit eenigszins vreemd.

Belangwekkend is de pas verschenen beschouwing van dr. Koenraad Kuiper, in zijn ‘Rede over mythologie en wetenschap’. Vooral het psychologische en ontledende in deze karakteriseering van mythologisch visioen en werkelijkheid, sluit wonderlijk aan bij hetgeen ik in het vorige ‘Boek der Toelichtingen’ beweerde over de hoogste realiteit van het scheppende dichtersbewustzijn. De kracht die de Griek waarneemt in het rijpende koorn, noemt hij de blonde Demeter; het tijdsbegrip van den nacht neemt voor hem gestalte aan en hult zich in den sterrenmantel; straks zal die duisternis den naam van de Almoeder dragen. Telkens nu, groeyen in het oud-Grieksche verbeeldingsleven, de lijnen van mythologie en religie ineen (9, ‘Mythologie en wetenschap’, dr. K. Kuiper). Op mijn kenschetsing der Helleensche mythologie, als scheppend gewrocht eener dichters-verbeelding, waaraan een gansche menschheid heeft meegewerkt, kom ik later uitvoerig terug, ook in verband met deze Rede van dr. Kuiper. Zie vooral p. 15 van zijn geschrift.

De categorieën der mythen nauw door de wetenschap veroverd, en dadelijk ontstonden er hardnekkige vooroordeelen en eenzijdigheden. Weldra zag men in de gansche geschiedenis niets anders dan mythen. Het was voldoende dat een verhaal mythische elementen of gedeelten ervan vertoonde, om er van begin tot einde een mythe in te

zien. Zoo geschiedde het dat, - Strauss ontkwam aan deze dwaasheid, - door enkele verloren volgers van het linksche Hegelianisme, alle werkelijkheid aan de Evangelische geschiedenis ontzegd wierd. De persoon zelf van Jezus heette de vrucht van een mythologische verbeelding. Tegenover deze soort overdrijving past het nogal geestige pamphlet, dat tot doel had gekozen aan te toonen, door toepassing der mythische theorie op de geschiedenis van het eerste Keizerrijk: Napoleon heeft nimmer bestaan. En wel op de volgende wijze. Zijn gansche historie is slechts een zonnemythe. Ontstaan op een eiland. Bij de zee. Op een ander eiland verzinkt de veroveraar in het verre Westen. Zijn moeder heette Laetitia, zinnebeeldige naam die dageraad beteekenen moet. Hij bezat twaalf maarschalken, de twaalf teekenen van den dierenriem. Van heel laag klom hij zeer vlug naar het zenith. In zijn hoedanigheid van zonneheld leverde hij groote veldslagen, verrichtte hij wonderen en behaalde hij de schitterendste overwinningen. Doch door deze zelfde eigenschappen liep hij zijn ongeluk tegemoet. - Kortom, dit pamphlet is een caricatuur van de overdrijving. Doch het waarschuwde ons '....qu'il est bon de fixer les signes auxquels on peut reconnaître le caractère mythique d'un récit.'

Aldus het weerstrevend gemijmer van A. Réville, in 'Prolégomènes de l'histoire des religions', p. 158. Er is inderdaad een kern van waarheid, ook voor de nieuwste mythographen, in deze bespotting van den Franschman.

Zie Prof. G.H. Lamers, 'De Wetenschap van den Godsdienst' (Historisch deel), p. 692 e.v. Velen meenden reeds in de Oudheid den sleutel tot de kennis der mythen te moeten zoeken in het leven der natuur, in verband met haar elementen en haar ontwikkeling of storingen, waaraan zij onderhevig bleek. Inzonderheid de stoïcijnen waren het, die in de allegorese dezen weg zochten. Het stelsel van Euhemerus, die in zijne □ε□□ □να γ□αφή de mythologie beschreef als den aanvang der geschiedenis, vond vooral

veel bijval. Zoo althans kenschetst prof. Lamers het in zijn ‘Historisch deel’. In verband met mythologie en godsdienst worden nog behandeld of aangegeven Baco (*De sapientia veterum liber* 1609) en Dupuis, en de verouderde werken van Moreau de Jonnès (*Les temps mythologiques, essai de restitution historique*, 1876) en E. Hoffmann, (*Mythen aus der Wanderzeit der Graeko-italischen Stämme*, 1876). In §45, 3 en 4, Sagen en Mythen, behandelt Lamers de Bronnen. Zie ook p. 717, §46: De oudste tijden, 4: Goden en helden. Vgl. Leonard W. King, ‘Legends of Babylon and Egypt in relation to Hebrew Tradition’, p. 102: Myth and legend; 104: Myth and poetical imagery; 129: Myth as reflection of political development; 113: Myth in evolution of pantheon; 50 f., 85-9, 126 f.: Myth in magical employment; 103: Myth in ritual; 104: philosophical development of Myth; 104 f.: materialistic interpretation of Myth. Zeer interessant is ook Lecture I in hetzelfde geschrift, over Egypt, Babyion, and Palestine, and some Traditional Origins of Civilization. En zie ook Lecture III, p. 102: Creation and the Dragon Myth; and the Problem of Babylonian Parallels in Hebrew Tradition. In verband met oud-Aegypte en Aethiopië: ‘I do not propose to embark at this late hour on what ethnologists know as the “Hamitic” problem. But it is a fact that many striking parallels to Egyptian religious belief and practice have been traced among races of the Sudan and East Africa. These are perhaps in part to be explained as the result of contact and cultural inheritance. But at the same time they are evidence of an African, but non-Negroid, substratum in the religion of ancient Egypt. In spite of his proto-Semitic strain, the ancient Egyptian himself never became a Semite. The Nile Valley, at any rate until the Moslem conquest, was stronger than its invaders; it received and moulded them to its own ideal. This quality was shared in some degree by the Euphrates Valley. But Babylonia was not endowed with Egypt's isolation; she was always open

on the south and the west to the Arabian nomad, who at a far earlier period sealed her Semitic type.' (p. 140 ibid.). Vgl. prof. Daniel Völter, 'Jahwe und Mose im Licht Aegyptischer Parallelen', p. 7 en vooral p. 27, in verband met de Horus-mythe van Edfu. Zie ook Wiedemann, S. 38-42 en Brugsch, S. 553 ff. Vgl. Beloch, 'Griechische Gesch.', Erster Band, Erste Abteilung, VI: Mythos und Religion, p. 145: Die beseelte Natur; 146:Naturmythen; 148: Umbildung der Naturmythen. Vgl. Jakob Burckhardt, 'Griechische Kulturgeschichte', Erster Band, Erster Abschnitt: Die Griechen und ihr Mythus, p. 15-54. Zie ook ibid. Zweiter Band, vooral p. 46-47 en het gansche hoofdstuk: Religion und Kultus. Vgl. Frazer, 'The Golden Bough': Adonis, Attis, Osiris I, p. 263, Chapter I: The Myth and Ritual of Attis; vgl. ibid.: Spirits of the Corn and of the Wild I, p. 35, Chapter II: Demeter and Persephone; vgl. ibid.: Spirits of the Corn and of the Wild II, p. 40, §5: Virbius and the Horse; vgl. ibid.: The Scapegoat, p. 385 sq.; vgl. ibid.: Adonis, Attis, Osiris II, p. 235, §2: The Marriage of the Roman Gods. Zie vooral ibid.: The Magie Art, II, Chapter XII: The sacred marriage, p. 143: Myths explanatory of festivals: 'The sacred marriage of Zeus and Hera had, as was natural, its counterpart among the northern kinsfolk of the Greeks.' Zie p. 42: Myths supposed to originate in verbal misapprehensions or a disease of language, in 'Adonis, Attis, Osiris' II, §3: Rites of Sowing in Chapter III: The calendar of the Egyptian Farmer. Zie 'The Scapegoat', p. 374: Myths in relation to magic. Zie 'Balder the Beautiful' I, Chapter III: The myth of Balder, o.a. p. 104: The legendary death of Balder resembles the legendary death of the Persian hero Isfendiyar in the epic of Firdusi. Zie 'The dying god', §6: The Slaughter of the Dragon, p. 105-106: a myth of the creation of cosmos out of chaos. Zie 'Taboo and the perils of the soul', p. 384: The utterance of the names of gods and spirits is supposed to disturb the course of nature.

Vgl. ook de zeer eigenaardige meening van Novalis over het wezen van de Grieksche mythologie in tegenstelling met den democratischen aard van het Christendom, Novalis, ‘Werke’ III, S. 301 f.

Zie Andrew Lang, ‘Onderzoek naar de ontwikkeling van Godsd., Cultus en Myth.’. Over de oude classieke scholen der mythenverklaring, p. 11 e.v. Vgl. het heele eerste hoofdstuk, over mythologische systemen en hoofdst. II, uiteenzetting van een nieuw systeem (helaas alweer verouderd in dien tijd). In het eerste hoofdstuk van Lang's boek worden allerlei methoden behandeld en met voorbeelden toegelicht, o.a. de oudere physische, ethymologische, politische, historische, mystische en symbolische verklaring der mythen. Wij krijgen tegenover elkaar Xenophanes en Pindares, en van de oude Romeinsche geleerde en heidensche Apologeten, van Theagenes van Rhegium, den ouden Romeinschen commentator af, tot Porphyrius. Wij hooren over den goeden ouden Jacob Bryant en den theosophisch-getinten Friedrich Creuzer, inzonderheid over zijn boek: ‘Symbolik und Mythologie’, dat ook ik bestudeerd heb, dat volslagen verouderd is en toch een prachtbron blijft voor de kennis van het innerlijke leven der Oudheid. Verder worden behandeld Lobeck en zijn ‘Aglaophamus’. Woordverwarring, historie, legende, physische allegorie en esoterische symboliek worden ontleed en de methode van Kuhn, Breal, Max Müller, Roth en Schwartz niet vergeten. In hoofdstuk II, vergelijkende wetenschap en historische anthropologie. Vgl. ook het artikel van P. Zondervan, ‘N.T.T.’, Juli 1919, over de mythe van de wedergeboorte der natuur bij Herodotus. Zeer belangwekkend, ook in verband met de Achaemeniden en Xerxes, p. 207, en Cyrus. Max Müller's verhandelingen over de mythologie der Ariërs verdienen een afzonderlijke kenschetsing.

Magie en Aegyptische cultuur

Het uitmuntende werk, ‘Das Antike Mysterienwesen’ (tweede, geheel omgewerkte en vermeerderde druk), van dr. K.H.E. de Jong, heb ik, vooral in verband met magie en Aegyptische cultuur, hoogelijk kunnen waardeeren. Dr. K.H.E. de Jong is een van de weinige classici, die tegelijkertijd met groote objectiviteit studie van het occultisme maken. Er zijn weinigen die zoo den mystieken nevel doordringen met het klare licht van wetenschappelijk onderzoek en vergelijking, als hij. Zijn critiek op het bovenzinlijke is aan alle kanten van groote scherpzinnigheid blijk gevend en toch zijn al zijn kenschetsingen van fijn gevoel doordrenkt. Het werk van dr. de Jong beheerscht een zeer groote literatuur, doch heel bizonder is de wijze, waarop hij alle feiten onzen geest laat voorbijgaan. Helleensche en Aegyptische Oudheid leeren wij uit dit boek, op een andere wijze dan door kunstwerken kennen; doch ook tallooze problemen van metaphysischen en occulten aard, die ons tot op het huidige leven vervolgen. Deze groote geleerde heeft een element in zijn schrijfwijze en toelichting, dat door toon en gedachtenkracht zich onderscheidt van alles wat op dit gebied geschreven wordt door wetenschappelijke vorschers der Oudheid. Alleen Carl du Prel heeft op enger gebied, zulk een vermogen bezeten. Op zijn ‘Die Mystik der Alten Griechen’, met het voortreffelijke en fijn-kenschetsende voorwoordje en vooral met het derde hoofdstuk: Die Mysterien, p. 68, kom ik elders uitvoeriger terug. In dit boek van dr. de Jong is in verband met den Aegyptischen dierendienst al dadelijk van groot belang, hoofdstuk 3: Isis, kybele und Mithras, p. 36-75. Voortreffelijk wordt hierin ook Apuleius gekarakteriseerd. De ‘Metamorphoses’ worden hierin beschouwd als een voorlooper der ‘Duizend-en-één-nacht’-verhalen. De vertaling van brokken uit ‘Herscheppinge’ of ‘De gouden ezel’, door dr. Boeken gegeven, wordt door hem weer in meesterlijk

Duitsch overgebracht. Lees hierin ook de overeenkomst tusschen den Mithradienst en het Christendom: 'Was zunächst den Mithrasdienst betrifft, so sind gewiss der Ähnlichkeiten zwischen ihm und dem Christentum viele, sowohl innerliche als äusserliche.' (p. 70).

Ook hoofdst. 4 met zijn pogingen om de buitengewone werking der mysteriën te verklaren, is van groote diepte en brengt zeer belangrijk materiaal; vooral is belangrijk wat dr. de Jong zegt omtrent onze kennis der mythische symbolen en haar fragmentarisch karakter. Ook hij erkent den belangrijken invloed van het geslachtsleven op den godsdienst, al meent hij, dat deze te hoog wordt aangeslagen. Voortreffelijk kenschetst hij de magische elementen in de Aegyptische cultuur, vooral in hoofdst. 5 en 6. Voor mijn werk waren deze hoofdstukken belangrijk. Zijn bewering in hoofdstuk 5, in een noot gegeven: 'Eine "geheime Lehre" in dem Sinne wie die modernen Theosophen sie auffassen, hat nie existiert', zal wel ernstige tegenspraak bij de theosophen uitlokken. Hoofdstuk 5 is ook een zeer uitvoerige synthese van en critiek op het moderne occultisme en spiritisme. Vooral de noten in dit hoofdstuk, geven een zeer uitvoerige literatuur.

In Hoofdstuk 6: Magie en mysteriën, bespreekt dr. de Jong vooral de belangrijke rol van de magie bij de mysteriën en wordt ook het ethnologisch materiaal verwerkt. Hoofdstuk 7 biedt een nog uitgebreider materiaal, in verband met schrijvers over magie, occultisme, spiritisme en theosophie. Vooral Ed. Schuré krijgt hierin, om zijn smakeloosheid en bronnen-vervalsching, scherp-afkeurende woorden te hooren. Nog erger misschien, de goochelaar van het occultisme, dr. R. Steiner, terwijl dr. du Prel waardeering oogst, al bestrijdt ook dr. de Jong hem.

Het heele boek van dr. K.H.E. de Jong is een prachtwerk voor alle studeerenden in de Oudheid en voor allen die verborgenheid en geestelijke kern van de Oudheid willen doordringen.